

TIGHT BINDING BOOK

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_198335

UNIVERSAL
LIBRARY

OUP-881-5-8-74-15,000

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. **K84/k46k** Accession No. **Pn.k272**

Author ~~మనోజ్ కుమార్~~, బి. బాబుగారి ప్రభాకర్

Title **కావ్యకల్ప** 1939

This book should be returned on or before the date last marked below

ಇದೇ ಲೇಖಕರ ಬೇರೆ ಗ್ರಂಥಗಳು

ಅಚ್ಚಾದುವು

- ಮುದ್ದನ ಮಾತು (ಕವನ ಸಂಗ್ರಹ)
ಅರುಣೋದಯ (,,)
ಎರಹಣಿ (ಗೀತಕವನ ಸಂಗ್ರಹ)
ಬಡತನದ ಬಾಳು (ಕಥಾ ಸಂಗ್ರಹ)
ಸಂಸಾರಚಿತ್ರ (,,)
ನಮ್ಮ ಬದುಕು (,,)
ಸುದರ್ಶನ (ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾದಂಬರಿ)
ರಾಜಯೋಗಿ (ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕಾದಂಬರಿ)
ಅಶಾಂತಿಪರ್ವ (,,)
ಹಳ್ಳಿಗರ ಹಾಡು (ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ವಿಮರ್ಶೆ)
ಶ್ರೀಬಸವಣ್ಣನವರು (ಮಕ್ಕಳಿಗಾಗಿ ಚರಿತ್ರೆ)
ಭಾವಗೀತ (ಹರಿದಾಸ-ಶಿವಶರಣರ ಗೀತ ಸಂಗ್ರಹ)

ಬೇಗನೆ ಅಚ್ಚಾಗಬೇಕಾದುವು

- ಬಡನಾಡಿ (ಕವನ ಸಂಗ್ರಹ)
ಕಾರಹುಣ್ಣಿವೆ ! (,,)
ಹಾಳುಹಳ್ಳಿ (ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾದಂಬರಿ)

ಮುಡಿಪು

ತನ್ನ ಸದಾಚಾರಯುಕ್ತ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಜೀವನದಿಂದಲೂ,
ಸದಭಿರುಚಿಗೆ ತಕ್ಕದಾದ ಸಾಹಿತ್ಯರಸಿಕತೆಯಿಂದಲೂ,
ಅನುಭವವೃದ್ಧರಂತಹ ಮುಂಗಂಡ ನಡೆ-ನುಡಿಯಿಂದಲೂ,
ಹರಿತವಾದ ಅಲಗಿನಂತಹ ಬುದ್ಧಿಯ ಮೊನೆೆಯಿಂದಲೂ,
ನನ್ನ ಬಾಳಿನ ಮೇಲೆ ಬೆಳಕನ್ನು ಚೆಲ್ಲಿದ-
ನಮ್ಮ ಮನೆತನಕ್ಕೊಂದು ಅಲಂಕಾರವಾಗಿದ್ದ-
ಕನ್ನಡನಾಡಿಗೂ ಅವಶ್ಯಕವೆನಿಸಬಹುದಾಗಿದ್ದ-

ನನ್ನ ತಮ್ಮ

ದಿವಂಗತ ವಿಜಯೇಂದ್ರನ ದಿವ್ಯಜೀವನಕ್ಕೆ

ಇದೊಂದು ಚಿಕ್ಕ ಮುಡಿಪು ಸಲ್ಲಲಿ!

—ಬರೆಹಗಾರ

ಮೊದಲ ಮಾತು

ಮುಂಬಯಿ ಸರಕಾರದವರಿಂದ ಏರ್ಪಡಿಸಲಾದ ಕನ್ನಡ ಸಂಶೋಧನ-
ಸಂಸ್ಥೆಯ ಪ್ರಕಟನೆ ಎಂದು ಶ್ರೀ. ಕವಿಭೂಷಣ ಬೆಟಗೇರಿಯವರು ಈ
ಪ್ರಸ್ತುತ ಗ್ರಂಥವು ಹೊರಬೀಳುವುದರಿಂದ 'ಸಂಶೋಧನೆ' ಎಂಬುದರ
ವಿಷಯವಾಗಿಯೇ ನನಗೆ ತೋರಿದ ನಾಲ್ಕು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು
ಬಯಸುತ್ತೇನೆ. ಅದಲ್ಲವಾದರೆ ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನಾನು ಹೇಳಬೇಕಾದ
ಮಾತುಗಳಾದರೂ ಯಾವುವು; ಅಥವಾ ನನ್ನಂತಹನು ಹೇಳಬೇಕೆಂಬ
ಅಗತ್ಯವಾದರೂ ಏನಿದೆ? ನನ್ನ ಅಭ್ಯಾಸವಿಷಯ ಸಂಸ್ಕೃತಸಾಹಿತ್ಯ
ಕವಿಭೂಷಣರು ನಾನು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗಿನಿಂದಲೇ ತಮ್ಮ ಪ್ರತ್ಯೇಕ
ಪರಿಶ್ರಮಗಳಿಂದ ಕರ್ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಪ್ರಿಯರು, ಪರಿಚಿತರು. ಆದ್ದರಿಂದ
ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾದ ಸಾಮಾನ್ಯಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದೆ ನನಗೆ ಅಪ-
ಹಾರ್ಯವಾಗಿದೆ.

'ಸಂಶೋಧನೆ'ಯ ವಿಷಯವಾಗಿಯೇ ಹೇಳಬೇಕೆಂಬ ನನ್ನ ಹುಟ್ಟು
ಇನ್ನೊಂದು ಕಾರಣವಿದೆ. ಇಂದಿನ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯದ ಸ್ವರೂಪ,
ಮಹತ್ವ, ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇವುಗಳ ಜ್ಞಾನ ಕಡಮೆ. ಸಂಶೋಧನ ಮಂದಿರ
ಗಳಾಗಲಿ, ಮಂಡಳಿಗಳಾಗಲಿ ಉರಿಗೊಂಡು ಹನುಮಪ್ಪನಂತೆ ನಿಂತಿರ
ಬಹುದು. ಆದರೆ ಹನುಮಪ್ಪನಂತೆ ಅವು ಊರ ಹೊರಗಾಗಲಿ, ಮುಖ್ಯ
ವಿಷಯದಿಂದ ಮುಖ ತಿರುಗಿಸಿಯಾಗಲಿ ನಿಂತಿವೆ. ಇದುವರೆಗೆ ಕಲ್ಪನೆಯ
ಪುಂಡಾಟಿಕೆಯ 'ಸಂಶೋಧನೆ'ಯ ಸೋಗು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಮೆರೆಯುತ್ತಿ
ದ್ದಿತು; ಈಗಲಾದರೂ ವಿಮರ್ಶೆಯಾವುದು, ಸಂಶೋಧನೆಯಾವುದು
ಎಂಬುದು ಅನೇಕ ಪಂಡಿತರೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವರಿಗೆ ಕೂಡ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದಂತಿಲ್ಲ.
ಮುಂಬಯಿ ಸರಕಾರದವರು ನಿಯಮಿಸಿದ ಮೊದಲ ಕನ್ನಡ ಸಂಶೋಧನಾ
ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯ ನಾನಾಗಿದ್ದೆ. ಆಗ ನಮ್ಮೆದುರು ಬಂದ 'ಸಂಶೋಧನ'
ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ನಾವು ಕಂಡಿದ್ದೇವೆ, ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಕೊಂಡಾಡಿ
ದ್ದೇವೆ. ಆ ಅನುಭವದಿಂದ ಎಚ್ಚರುಗೊಂಡೇ ಈಗ ಕೆಲವು ಮಾತುಗಳನ್ನು
ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಸಂಶೋಧಕನಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಮುಖ್ಯ ಎರಡು ಗುಣಗಳೆಂದರೆ ಒಂದು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ, ಇನ್ನೊಂದು ಸಮಗ್ರದೃಷ್ಟಿ. ಮರೆತು ಬಿಟ್ಟ ಕೊಡೆಯನ್ನು ಹುಡುಕುವುದು ಸಂಶೋಧನೆಯಲ್ಲ, ಕಸದಲ್ಲಿ ಕಳೆದ ಸೂಜಿಯನ್ನು ಹುಡುಕುವುದು ಸಂಶೋಧನೆಯಲ್ಲ; ನಿಜವಾದ ಸಂಶೋಧಕ ನಿಗೆ ಹುಡುಕುವ ಬುದ್ಧಿಯೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕಾಣ ಬೇಕೆನ್ನುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕುತೂಹಲ ಅವನದು. ಇಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಹುಡುಕಿ ಹೊರಗೆಯಬೇಕೆಂಬ ಕಲ್ಪನಾತ್ಮಕ ಹಂಬಲ ಅವನದಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅವನಲ್ಲಿ ಸಮಗ್ರದೃಷ್ಟಿ ಇರುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು. ಅಲ್ಲೊಂದು ಇಲ್ಲೊಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅವನಿಗೆ ಸಮಾಧಾನವಿಲ್ಲ. ಆ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಇತರ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಚಳವಳಿ ಅವನಿಗೆ. ಎಲ್ಲಿಯೂ ಬಂದಿರತು ಮಾತು ಹೊಂದದಿದ್ದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಅವನು ಕಲ್ಪಿಸುವು (ಎ) ಹೊಂದಿಕೆಯಾದ ಮೇಲೆ ಅದು ತನಗೆ ಸರಿಜೀವದ್ದೆನಿಸಿದರೆ ಅದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇದೇ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ; ಈ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆಯಿಂದ ಸಿದ್ಧಗೊಂಡುದೇ ಸಂಶೋಧನ.

ಹೀಗೆ ಒರೆಯುತ್ತ ಹೋದರೆ ಬೇರೊಂದು ಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ನಡೆಯಿಸುವ ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಸ್ತುತವಾದ ಒಂದೆರಡು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿಂದ ಸಮ್ಮಿಶ್ರ ರೂಢವಾದ ಅಸಂಬದ್ಧ ಸಂಶೋಧನೆಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವೆ. ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಕರ್ನಾಟಕದ ರಾಜಕೀಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಚಾತೀಯದೃಷ್ಟಿ ಬಂದಿದೆ, ಪ್ರಾಂತಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾವನಾತ್ಮಕ ದೃಷ್ಟಿ ಬಂದಿದೆ. ಈ ಎರಡು ದೃಷ್ಟಿಗಳೂ ಸಮ್ಮಿಶ್ರ ಸತ್ಯಸಂಶೋಧನಾ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಮಸುಕನ್ನು ಕೆಡುವೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಚಾತೀಗೆ ಅನ್ವಯಿಸಿ ತೋರಿಸುವುದು ಇಲ್ಲವೆ ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಂತಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸಿ ತೋರಿಸುವುದು ; ಇಂತಹ ಬುದ್ಧಿಯ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆಯೇ ನಮಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕವಾಗಿದೆ. ನನ್ನ ಚಾತೀಯ ಮೈಥವವನ್ನು ಎಲ್ಲೆಡೆಯಲ್ಲೂ ಹುಡುಕುವ, ನನ್ನ ಕರ್ನಾಟಕದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನೆ ದಶದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಆತ್ಮವಂಚನೆಯ, ಸಂಕುಚಿತ ದೃಷ್ಟಿಯ ಬುದ್ಧಿಯ ಡೊಂಬರಾಟವು ನನ್ನ ಸಂಶೋಧನಾಸಾಮರ್ಥ್ಯವೆನಿಸುವುದು. ಸಂಶೋಧನೆಯು ಕುತೂಹಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ, ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಸಾನ ಹೊಂದುವ ನೈಸರ್ಗಿಕ-ಆರ್ಥಾತ್ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ-ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಎಂಬುದನ್ನು ನಾವು ಮರೆವಂತಿಲ್ಲ.

ಸ್ವಭಾವೀಯ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಸ್ವಧರ್ಮ, ಸ್ವದೇಶ ಇವುಗಳಿಗಾಗಿ ಸಂಶೋಧನೆ ಮಾಡುವುದೆ ತಪ್ಪು ಎಂದು ನಾನು ಹೇಳುವುದರ ಅರ್ಥವಲ್ಲ; ಸಂಶೋಧಕನ ಬುದ್ಧಿ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿರಲೇ ಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಬತ್ತಿ ಹೇಳುವುದು ನನ್ನ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಕೃತ ಗ್ರಂಥದ ಪುಟ ೧೦೬ ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ 'ವೀರಕಾವ್ಯಗಳೆಲ್ಲದೂ ಕಾರಣವಿವಾಂಸೆ' ಎಂಬ ಸ್ಲೋಕ ಇಂದಿನ ಕನ್ನಡಾಭಿಮಾನಿಗಳಿಗೆ ಎಷ್ಟು ರುಚಿಸಬಹುದೋ! ಇಷ್ಟೇಕೆ— 'ಕರ್ನಾಟಕವೂ ಕನ್ನಡವೂ ಎಂದಿನಿಂದಲೂ ಸರ್ವಾಂಗಪರಿಪೂರ್ಣ' ಎಂದು ಶ್ರೀ. ಬೆಟಗೇರಿಯವರೇ ಹೇಳುವುದನ್ನು ಎಷ್ಟು ಜನ ನಾವು ಚಿಕ್ಕವರು ಕೇಳಿ ಚಪ್ಪಾಳೆ ತಟ್ಟಿಲ್ಲ? ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಸಂಶೋಧಕವೃತ್ತಿಯಿಂದ ನಡೆದ ಕೃಷ್ಣ-ಶರ್ಮರು, ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಆ ಅಭಿಮಾನ-ಅಹಂಕಾರಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ವೀರಕಾವ್ಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ಎಂದು ದುಃಖಾಶ್ರುಗಳನ್ನು ಸುರಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ ಇಲ್ಲಿ. 'ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ವೀರಕಾವ್ಯಗಳೇ ಇಲ್ಲ. ಯಾವುದು?' ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ೧೭ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನದೇನಿಸಬಹುದಾದ ವೀರಕಾವ್ಯ ಬಂದಿದೆ. ಯಾಕೆ? ...? ...?' ಹೀಗೆ ಇದ್ದ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಬಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು, 'ಯಾಕೆ-ಯಾಕೆ?' ಎಂದು ಅವುಗಳ ಗುಟ್ಟನ್ನು ರಿತ್ಯುಕೊಂಡು, ಬಂದೇ ಜನಾಂಗದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಬದಲಾಯಿಸಿತು, ಅದರ ಕ್ರಮವೇನು- ಎಂದು ಕೇಳಿ, ಏಕಸೂತ್ರಬದ್ಧವಾಗಿ ಆ ವಿಷಯದ ಬ್ಲಾಸನವನ್ನು ಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳುವುದು ಇಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ. ಈ ಧೋರಣೆಯನ್ನನುಸರಿಸಿದಾಗ, ಅಲ್ಲೊಂದು ಇಲ್ಲೊಂದು ಗೊತ್ತಾದ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಪೋಷಿಸುವಾಗ- ಸಂಶೋಧಕರು ಚಾರಣಕವಿ ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯನ ಕಾಲದ ಕರ್ನಾಟಕದ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡದ ಜೀವನದ ಬಂದು ಸಮಗ್ರಚಿತ್ರವನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದುವರೆಗೆ ನಮ್ಮ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯದ, ಅದರ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಬ್ಲಾಸಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಕೆಲವು ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿದಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರತಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ತಲೆ ತೂಗುವ ವಿಮರ್ಶೆ ಬೇರೆ, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಶಬ್ದವನ್ನೂ ತೂಗುವ ಸಂಶೋಧನೆ ಬೇರೆ.

• ಕೇವಲ ಇದುವರೆಗೆ ಯಾರೂ ಅರಿಯದ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಕಾಣಿಸಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಶೋಧನೆ ಎನಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಕಾಣಿಸಿದ ಸಂಗತಿಗಳು ಕಾರಣ-ಯುಕ್ತವಾಗಿರಬೇಕು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಶೋಧಿಸುವ ಭಕ್ತನ ಅನುಭವದಂತೆ ಈ ಸಂಶೋಧನೆ ಪರಿಗಾಗಿ ಪ್ರಕಟಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವೆನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀಮಾನ್ ಬೆಟಗೇರಿಯವರು ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿದ

ಕನಕದಾಸರ ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿಯ ಚರ್ಚೆ (ಪು. ೮೦) ಈ ಮಾತಿಗೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿದೆ. ಸಂಪ್ರದಾಯ-ಧರ್ಮಾಭಿಮಾನ ಸಂಧವಕ್ಷ್ಯವಾತ-ಕಾಪ್ಯಲಕ್ಷಣ ಇವುಗಳ ಸಂಶೋಧನಾರ್ಥತಗಳನ್ನು ಬಾಬಿ ' ತರಂಗಿಣಿ ' ಯ ಉಗಮವನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿಯುವ ಸತ್ಯಾನ್ವೇಷಣ ಬುದ್ಧಿ ಇಲ್ಲಿದೆ. ಆ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲೂ ಇರಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಸಗರವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೊಂದು ಮಹತ್ವವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲಾಗಿದೆ. ಗ್ರಂಥಕರ್ತರ ಸಂಶೋಧನೆಯಿಂದ ಆಗಿನ ಕಾಲದ ಸಾಮಾನ್ಯಜನರ ಬೀವನದ ತರೂಣ ಪರಿಚಯ ಸಮಗಾಗುವುದು. ಇದು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಎಷ್ಟು ಮಹತ್ವದ್ದೆಂದು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಲ್ಲ.

ಸಂಶೋಧನಾಭ್ಯಾಸ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮಹತ್ವದ್ದೆಂದರೆ ' ಕೃಷ್ಣಡಿಗರ ಕೋಟಿಗಾಳಿಗ ' ಎಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ಪ್ರಬಂಧ. ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿದ ವಿಷಯವು ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದ ವಾಸ್ತು-ರಾಜ್ಯಪದ್ಧತಿ-ಯುದ್ಧಸೀತಿಯವುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದೆ. ಗ್ರಂಥಕರ್ತರು ಕನ್ನಡಕಾವ್ಯಗಳಿಂದ ಆಯ್ದು ತೋರಿಸಿದ ಕೋಟಿಯ ಪರಿಚಯವು ಸಂಸ್ಕೃತಸಾಹಿತ್ಯಾಭ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೂ ಬಂದು ಕಾರಣವೆಂದು ಮಹತ್ವದ್ದೆನಿಸುವುದು. ಕೌಟಿಲ್ಯನ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ' ದುರ್ಗ-ವಿಧಾನ ' ಎಂಬುದೊಂದು ಪ್ರಕರಣವಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿದ ಸಂಗತಿಗಳೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಿವರಗಳೂ ಈ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುವು. ಕೌಟಿಲ್ಯನ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಆರ್ಯಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸನ್ಮಾನವಿಲ್ಲ. ಮನು-ಕಾಸುಂಡಕ ಮೊದಲಾದವರು ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟ ರಾಜ-ಸೀತಿಯ ಮೈದಿಕಕ್ಷತ್ರಿಯರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ರೂಢವಾಗಿದ್ದಿತು. ಸಂಸ್ಕೃತ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಾಗಲಿ, ಸಂಸ್ಕೃತ ಕಾವ್ಯಗಳ ಯುದ್ಧವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಾಗಲಿ ಕೌಟಿಲ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಸಂಬಂಧವೆ ಕಂಡು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಮೈಕಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕೌಟಿಲ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸನ್ಮಾನ ದೊರೆಯಬರುವ ಕಾರಣವೇನು? ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ಕೌಟಿಲ್ಯ ಗ್ರಂಥದ ಸಿಕಟ ಪರಿಚಯವಿದ್ದ ಸಂಗತಿ ಇತಿಹಾಸದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಹತ್ವದ್ದಿದೆಯೇ? ಉಳಿದ ಎಲ್ಲ ವಿವರಗಳಲ್ಲೂ ಸಂಸ್ಕೃತ-ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನೇ ಮಾದರಿಯಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೂ, ಯುದ್ಧವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇಂತಹ ವೈಚಿತ್ರ್ಯ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದೇಕೆ? ಕೋಟಿಗಳಾಗಲಿ, ಕೋಟಿಗಾಳಿಗಳಾಗಲಿ ವೈದಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಗೋತ್ತರಲ್ಲವೇ? ಕೌಟಿಲ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಕಾಲ ಮುಕ್ತ ಗ್ರಂಥಕರ್ತರಿಗೂ ದ್ರಾವಿಡಸಂಸ್ಕೃತಿಗೂ ಸಿಕಟವಾದ, ಸಮಜವಾದ ಸಂಬಂಧವಿದೆಯೇ? ಇಂತಹ ಅನೇಕ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು

ಮೊದಲನೆಯ ಪ್ರಬಂಧವು ಹೊಡೆದೆಬ್ಬಿಸುವುದು. ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಇತಿಹಾಸದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಹತ್ತ್ವದ್ದಾದ ಒಂದು ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಸಮ್ಮುಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಡಲು ಸಾಕಷ್ಟು ಪ್ರಚೋದಕವಾದ ವಿವರಗಳಿವೆ ಇಲ್ಲಿ.

ಒರೆಯುವ ಭರದಲ್ಲಿ ನಾನು ಪ್ರಸ್ತುತ ಗ್ರಂಥದ ವಿಮರ್ಶೆಗೆ ಒಂದು ಮುಖ್ಯದೈನಾದರೆ ವಿಮರ್ಶಕರೇ ಸನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕು. ಗ್ರಂಥದ ಬೆಲೆ ಕಟ್ಟುವ ಉದ್ದೇಶ ಸನ್ನಿಲ್ಲ; ವಿಷಯದ ಸ್ವರೂಪ-ಮಹತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವುದು. ಸಂಶೋಧನೆಯಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಗೆ ಅಭ್ಯಾಸ ಹೆಚ್ಚಿಲ್ಲ, ಅಧಿಕಾರ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿಲ್ಲ; ಆದರೂ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಒಂದು ಕೆಲವು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕಂಡಿರುವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಹೇಳಲು ಇದೊಂದು ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಟ್ಟುದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಮಾನ್ ಬೆಟಗೇರಿ ಕೃತಜ್ಞರ್ಮರಿಗೆ ನಾನು ಕೃತಜ್ಞನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ವಾಚಕರು ಸನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಪ್ಪು ನಿರ್ದುಕ್ತೋಚ್ಚಾರದಿಂದೇ 'ಮೊದಲ ಮಾತು' ಎಂದು ಮೇಲೆ ಬರೆದಿದ್ದೇನೆ.

ತಾ. ೨೦-೭-೨೯
ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾಲೇಜ್,
ಧಾರವಾಡ.

ಆರ್. ವಿ. ಜಾಗಿರದಾರ

ಮೊದಲಿಗೆ ಮೊದಲು

ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಜಗತ್ತು ಹೀಗೆ ಹೀಗೆ ಇರಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಲು ಹೊರಟ ಗ್ರಂಥವಿದಲ್ಲ; ಕನ್ನಡಿಗರ ಜೀವನ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಿಂದ ಹೇಗೆ ಹೇಗೆ ಹರಿಯುತ್ತ ಬಂದಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಡಲು ಹೊರಟುದು. ಹೊಸಕಾಲದ ಜೀವನದ ಬೆಳೆಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಯಾವುದಾದರೂ ಹಳೆಯ ಬೀಜಗಳು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಫಲಗಳನ್ನೂ ಪಡೆಯಬಹುದಾಗಿದೆ.

ನಿಜವಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಈಗಿದ್ದ ಮೂರು ಪ್ರಬಂಧಗಳಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೂ ನಾಲ್ಕೈದು ಪ್ರಬಂಧಗಳು ಪ್ರಕಟವಾಗಬೇಕಾಗಿದ್ದುವು. ಆದರೆ ಈ ಮೂರು ಪ್ರಬಂಧಗಳೇ ಇದ್ದ ಅವಕಾಶವನ್ನೆಲ್ಲ ಆಕ್ರಮಿಸಿದುದರಿಂದ—ಅನುಕೂಲತೆ ದೊರೆತಾಗ—ಮಿಕ್ಕ ಪ್ರಬಂಧಗಳೆಂದೂ ಸಂಗ್ರಹವನ್ನೂ ಪ್ರಕಟಿಸಬೇಕೆಂಬ ಆಪೇಕ್ಷೆಯಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ.

ಇಂತಹ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆಯುವ ಹುಚ್ಚು ಕನ್ನಡನಾಡಿನಲ್ಲಿಯೇ ಕೆಲವು ಜನರಿಗೆ ಇದೆಯಾದರೂ, ಓದಬೇಕೆಂಬ ಹಂಬಲವು ಮಾತ್ರ ಇನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಬಳಿದುಬಂದಿಲ್ಲ. ಎಂತಲೆ ಕನ್ನಡ ಲೇಖಕರು, ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಸಂಶೋಧಕ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದರೂ, ಅವುಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವಂತಹ ಧೈರ್ಯ ಇಲ್ಲದವರಾಗಿರುವರು. ಇಂತಹ ಗ್ರಂಥಗಳ ಪ್ರಕಟನೆಗೆ ಹಾಕಿದ ದುಡ್ಡು ಮರಳಿ ದೊರೆತಿರತೆಂಬ ನಂಬುಗೆಯಿರದುದರಿಂದ, ಪ್ರಕಾಶಕರೂ ಇವುಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಲು ಸಮ್ಮತಿಸರು. ಇಂತಹ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮುಂಬಯಿ ಸರಕಾರವು 'ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಸಂಶೋಧನ ಸಮಿತಿ' ಯ ಪರವಾಗಿ ತನ್ನ ತುಂಬುಗೈಯ ನೆರವನ್ನು ಕೊಡಲು ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಮುಂದೆಬಂದುದು ತುಂಬ ಆನಂದದ ಸಂಗತಿ. ಮುಂಬಯಿ ಸರಕಾರದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಹಾಯ ಸಿಕ್ಕದೆ ಇದ್ದರೆ, ಇಷ್ಟು ದಿನ ಬಿದ್ದಂತೆ ಈ ಪ್ರಬಂಧಗಳು ಇನ್ನು ಮುಂದೆಯೂ ಕತ್ತಲುಕೋಣೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿರಬೇಕಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು. ನನ್ನ ಈ ಬಗೆಯ ಕಾರ್ಯದ ಮಾದರಿಯೊಂದನ್ನು ಕನ್ನಡಿಗರ ಮುಂದೆ ಇರಿಸಲು ಅನುಕೂಲ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಸಂಶೋಧಕ ಸಮಿತಿ' ಯ ಉಪಕಾರವನ್ನು

ಸ್ತುರಿಸಬೇಕಾದುದು ನನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ, ಅಲ್ಲದೆ ಧಾರವಾಡದ ಕ. ಎ. ವ. ಸಂಘವು ನನ್ನ ವುಸ್ತುಕವು ಪ್ರಕಟನೆಗೆ ಅರ್ಹವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟು ನೆರವಿತ್ತುದಕ್ಕಾಗಿ, ಆ ಸಂಘಕ್ಕೂ ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ.

‘ ಮೊದಲನಾತು ’ ಬರೆದುಕೊಟ್ಟು ನನ್ನ ಕೃತಿಯ ಕಳೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿ, ಪ್ರೊ. ಆರ್. ವಿ. ಜಾಗಿರದಾರ್ ಎಂ. ಎ. (ಲಂಡನ್) ಅವರು ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಉಪಕಾರವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಅದಕ್ಕೆ ಅಪಮಾನ ಮಾಡಿದಂತೆ; ಎಂತಲೆ ಪ್ರೊ. ಜಾಗಿರದಾರರಿಗೆ ನನ್ನ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನೇ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಕೊನೆಯದಾಗಿ ಒಂದು ಮಾತು : ಗೆ. ಬೋಶಿ ಶಂಕರರಾಯರ ಒಲವಿನ ಒತ್ತಾಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಈ ಗ್ರಂಥವ್ಯಕ್ತನೆಯ ಕಾರ್ಯ ಈಗ ನಡೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ನನ್ನಿಂದ ಏನನಾದರೂ ಕಾರ್ಯಮಾಡಿಸಿ ಅದನ್ನು ಸೋದರಭಾವದ ಮಮತೆಯ ಹೃದಯದಿಂದ ನೋಡುತ್ತಿರುವುದು ಅವರಿಗೊಂದು ಅಭಿಮಾನದ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ ಈ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಕನ್ನಡ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಏನಾದರೂ ಪ್ರಯೋಜನ ಉಂಟೆಂದು ಎನಿಸಿದರೆ, ಆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗೆ ನನಗಿಂತ ಶ್ರೀ. ಶಂಕರರಾಯರೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪಾತ್ರರೆಂಬುದನ್ನು ನಾನು ಹೇಳದೆ ಇರಲಾರೆ.

ಸ್ವಲ್ಪ ಸಮಯದಲ್ಲಿಯೆ ಈ ವುಸ್ತುಕವನ್ನು ಇಷ್ಟೊಂದು ಅಂದವಾಗಿ ಅಚ್ಚುಹಾಕಿಕೊಟ್ಟ ಕ. ಪ್ರಿಂ. ವರ್ಕ್ಸನ ಸಂಚಾಲಕರ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವುದೂ ಅತ್ಯಗತ್ಯ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ.

ಅಧಿಕಶ್ರಾವಣದ ಹುಣ್ಣಿವೆ
ಶಾ. ವಾ. ಶ. ೧೮೬೧
(ತಾ. ೩೧-೬-೩೯ ಇಸ್ವಿ)

ಬೆಟಗೇರಿ ಕೃಷ್ಣ ಶರ್ಮ

ಪ ರಿ ವಿ ಡಿ

ಕನ್ನಡಿಗರ ಕೋಟಿಗಾಳಿಗ (೧ ರಿಂದ ೫೯ ಪುಟ)

೧. ಮುಮ್ಮಾತು

ಹಳೆಯ ಕೋಟಿ-ಕೊತ್ತಳಗಳು ; ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯ ಕೋಟಿ-ಕೊತ್ತಳಗಳ ಅವಶ್ಯಕತೆ; ಕೋಟಿಗಳ ವಿವಿಧಪ್ರಕಾರಗಳು; ಕೋಟಿ-ಗಾಳಿಗದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇಂದಿನವರಲ್ಲಿರುವ ಕಲ್ಪನೆ. ಪುಟ ೧—೫

೨. ವಸ್ತುಕ-ವರ್ಣಕಗಳಲ್ಲಿಯ ವಾಸ್ತವತೆ

ವಸ್ತುಕ-ವರ್ಣಕ ಕಾವ್ಯಗಳು ; ಅಸ್ಪಾದಶವರ್ಣನೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೋಟಿ-ಗಾಳಿಗಕ್ಕಿರುವ ಸ್ಥಾನ ; ವಸ್ತುಕಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯ ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕತೆ ; ವರ್ಣಕಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯ ವಾಸ್ತವತೆ ಪುಟ ೬—೭

೩. ಕೋಟಿಯ ಪರಿಚಯ

ವಸ್ತುಕಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕೋಟಿಯ ಅಂಗಾಂಗಗಳ ವರ್ಣನೆ (ನಾಗಚಂದ್ರ ಅಥವಾ ಅಭಿನವಪಂಪ, ಅಗ್ಗಲ, ಜನ್ನ ಈ ಕವಿಗಳ ಕೃತಿಗಳಿಂದ); ವರ್ಣಕ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕೋಟಿಯ ಅಂಗಾಂಗಗಳ ವರ್ಣನೆ (ಕನಕದಾಸ-ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯರ ಕೃತಿಗಳಿಂದ).

ಪುಟ ೭—೧೭

೪. ಕೋಟಿಗಾಳಿಗಕ್ಕೆ ನೊದಲು

ಲಗ್ನಿಯಿಕ್ಕಿದವರ ಸಿದ್ಧತೆಗಳೇನು ? (ಜನ್ನ, ೩ನೆಯ ಮಂಗರಸರ ಕೃತಿಗಳಿಂದ); ಲಗ್ನಿಯಿಕ್ಕಿದಾಗ ಕೋಟಿಯೊಳಗಿನವರ ಸಿದ್ಧತೆ (೨ನೆಯ ಗುಣರ್ಮ-ವಿರೂಪಾಕ್ಷಪಂಡಿತ-ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯರ ಕೃತಿಗಳಿಂದ); ಕೋಟಿಗಾಳಿಗದ ಸಂವರಣೆಗಳಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಗತಿವಿಚಾರ.

ಪುಟ ೧೭—೨೭

೫. ಪಾಳಿಯ ಸಂರಕ್ಷಕ ಸಾಧನೆಗಳು

ತಳಿ-ಮುಳುವೇಲಿ-ಪಡಿಗೋಂಟಿ-ನಡೆಗೋಟಿ-ಪಡಿಯಗಳುಗಳ ವಿಚಾರ; ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ಹೇಳಿದುದು ; ವಿರೂಪಾಕ್ಷಪಂಡಿತ ಹೇಳಿದುದು ; ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯನ ವಿವರಣೆ ; ಫಿರಂಗಿ-ತುಬಾಕಿಗಳ ವಿಚಾರ.

ಪುಟ ೨೭—೩೧

೬. ಕೋಟಿಗಳಿಗೆ

ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನ (ಅಗ್ಗಲಕವಿಯ ವಿವರಣೆ); ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನ (ಜನ್ನಕವಿಯ ವಿವರಣೆ); ೨ನೆಯ ಗುಣ-ವರ್ಮನೂ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ ; ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೫ನೆಯ ಶತಮಾನ (ಮೂರನೆಯ ಮಂಗರಸನ ವಿಶೇಷವಿವರಣೆ); ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನ (ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಪಂಡಿತನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ದರ್ಶನವರ್ಣನೆ); ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೭ನೆಯ ಶತಮಾನ (ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯನ ವಿಶದ ವರ್ಣನೆ). ಪುಟ ೩೧—೫೧

೭. ಪರಿಭಾಷಾ ಸೃಷ್ಟಿಕರಣ

ಹುಲಿಮೊಗ; ಅಂಬುಗಂಡಿ; ಕುದುರೆಗಂಡಿ; ಚೋರಗಂಡಿ; ಡೆಂಕಣಿ; ಮರುಳಗೈ; ಶತಘ್ನಿ; ಪೆಟಲು; ಲಾಳಿ; ಈಟಿ; ಕತ್ತಿ; ಪಂದಿದಲೆ; ಹಾವಿನಹೇಳಿಗೆ; ತಳಿ-ಮುಳುವೇಲಿ; ಸಾರ-ನಡೆಸಾರ-ಸಾರಮಾರಿ; ಅಗಳನ್ನು ದಾಟುವ ಬೇರೆ ಸಾಧನಗಳು; ಶತ್ರುಗಳ ಮೈಮೇಲೆ ಉಗ್ಗುವ ಪದಾರ್ಥಗಳು; ಹಗ್ಗದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಆಯುಧ; ಮರದ ಆಯುಧ; ಕಲ್ಲುಗಳ ಉಪಯೋಗ; ಬೇರೆ ಆಯುಧಗಳು; ಬದ್ಧರದ ವಿಶೇಷವಿಚಾರ; ಸಂರಕ್ಷಕ ಸಾಧನಗಳು; ಬೆಳಕಿನ ಸಾಧನಗಳು; ರಣವಾದ್ಯಗಳು; ಸನ್ನಾಹವಾಚಕ ಶಬ್ದ; ನಡೆಗೋಂಟಿ-ಪಡಿಗೋಂಟಿ; ಪಡಿಯಟ್ಟಣೆ-ಮೇರುವೆ; ಕೊನೆಯಮಾತು. ಪುಟ ೫೧—೫೯

ಕನಕದಾಸರು ಕಂಡ ವಿಜಯನಗರ (೬೧ ರಿಂದ ೯೮ ಪುಟ)

೧. ಕನಕದಾಸರ ಸಾಹಿತ್ಯದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ; ೨. ಕನಕದಾಸರ ಜೀವನದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ (ಇವರು ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಯ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಶಿಷ್ಯರೇ);
೩. ಮಾಧ್ವ ದಾಸಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸರಿರುವ ಸ್ಥಾನ;
೪. ಕನಕದಾಸರು ರಾ ಮಾ ನು ಜ ಮತಾನುಯಾಯಿಗಳೇ?
೫. ಕನಕದಾಸರಿಗೆ ಓದು-ಬರೆಹ ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೇ? ಪುಟ ೬೧—೬೮

೬. ಕನಕದಾಸರಿಗೂ ವಿಜಯನಗರಕ್ಕೂ ಬಂದ ಸಂಬಂಧ;
೭. ಕನಕದಾಸರ ಕಾವ್ಯಗಳು; ೮. ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿ ಕಾವ್ಯ-ವಿಚಾರ;
೯. ಕನಕದಾಸರು ಬದುಕಿ ಬಾಳಿದ ಕಾಲ; ವಿಜಯನಗರ

ದಲ್ಲಿಯ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಉನ್ನತಿ; ೧೦. ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿಗೆ 'ಕೃಷ್ಣ-ಚರಿತೆ' ಎಂಬ ಬೇರೆಯ ಹೆಸರು ಏಕೆ ಬಂದಿತು ? ಪುಟ ೬೮--೭೨

೧೧. ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿ ಭಕ್ತಿಪ್ರಚಾರಕ್ಕಾಗಿ ರಚಿತವಾದುದೆ ?
೧೨. ಇದು ಉತ್ತಮಶೃಂಗಾರ ಪ್ರಧಾನವಾದುದು; ೧೩. ಇದರಲ್ಲಿಯ 'ವೇಶಾಧಿಪ' ಕೃಷ್ಣರಾಯನಾರು ? ೧೪. ಕನಕವಾಸರ ಕಾಲವಿಚಾರ;
೧೫. ಪಾಪೋಲೋ ಸಿಕೋಲೋನು ಹೇಳಿದ ಹಬ್ಬಗಳು. ಪುಟ ೭೨-೭೭

೧೬. ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿಯ ಕಾಮನ ಹಬ್ಬ. ೧೭-೧೮. ಮೋಹನ-ತರಂಗಿಣಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದ ವಸಂತೋತ್ಸವ. ೧೯. ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿ ವಿಜಯನಗರದ ಕಾಮನ ಹಬ್ಬಕ್ಕಾಗಿ ರಚಿತವಾದುದೆ ? ೨೦. ಕನಕವಾಸರು ಈ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ತಮ್ಮ ತಾರುಣ್ಯದಲ್ಲಿಯೆ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ.
ಪುಟ ೭೭--೮೨

೨೧. ವಾಸರ 'ವೇಶಾಧಿಪ ಕೃಷ್ಣರಾಯ' ಎಂದರೆ ವಿಜಯನಗರದ ಕೃಷ್ಣರಾಯನೆ ! ೨೨. ದ್ವಾರಕೆಯೆಂಬುದು ವಿಜಯನಗರವೆ !
೨೩. ವಿಜಯನಗರ ರಾಜ್ಯದ ಕಾಡು-ಬೀಡುಗಳು ; ೨೪. ವಿಜಯನಗರದ ಹೊರವಲಯ ; ೨೫. ನಗರದ ಅಂಗಡಿಬೀದಿಯ ವಿಶದವರ್ಣನೆ.
ಪುಟ ೮೨--೮೯

೨೬. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಬೀದಿ; ೨೭. ದೇಶದೇಶಗಳಿಂದ ಬಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಸ್ನಾನಾದಿಗಳು ; ೨೮. ಸತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಭೋಜನ ;
೨೯. ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳು, ಮಂಡಳಿಕರು; ೩೦. ರಾಯನ ಅರಸನೆ (ಜಂತದ ಚಾವಡಿ, ಮುತ್ತಿನ ಚಾವಡಿ). ಪುಟ ೮೯--೯೩

೩೧. ರಾಯರ ಅಂತಃಪುರ; ೩೨. ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿಯ ಊರ ಜನರ ನೋಟ; ೩೩ ರಾಜಕುಮಾರನ ನಗರಸಂಚಾರ; ೩೪. ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿಯ ಸಹರಿಯವರು; ೩೫. ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿಯ ಜೂಜಿನಾಟಗಳು; ೩೬. ಯಾಗಶಾಲೆ, ಗಳಿಯಾರ, ಕೊನೆಯಮಾತು.

ಪುಟ ೯೩--೯೪

ಚಾರಣಕವಿ ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯ (೧೦೧ ರಿಂದ ೧೫೯ ಪುಟ)

೧. ಚಾರಣಸಾಹಿತ್ಯ ಮೀಮಾಂಸೆ

ರಾಜಸ್ಥಾನದ ' ಚಾರಣಸಾಹಿತ್ಯ ' ; ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ' ಶಾಹೀರ್ ' ಪರಂಪರೆ ; ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿಯ ' ಶಾಸೀರಕಿ ' ; ಐತಿಹಾಸಿಕ ಖೀರ-ಸಾಹಿತ್ಯವು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ ; ಐತಿಹಾಸಿಕ ಖೀರಕಾವ್ಯ ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನ-ವಾಚ್ಯಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲ ; ಖೀರಕಾವ್ಯಗಳಿಲ್ಲದುದರ ಕಾರಣ-ಮೀಮಾಂಸೆ ; ಅವಿಲ್ಲದುದಕ್ಕಾಗಿ ನಮಗುಂಟಾದ ಕೊರತೆ ; ಖೀರಸಾಹಿತ್ಯದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯೆನಿಸಿದ ಕಾಲ. ಪುಟ ೧೦೧-೧೦೯

೨. ' ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜ ವಿಜಯ ' ವಿಚಾರ

ಕನ್ನಡದೊರೆ ರಣಧೀರ ಕಂಠೀರವನರಸರಾಜ ; ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿಯ ಮೊದಲನೆಯ ಖೀರಕಾವ್ಯ ; ' ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜ ವಿಜಯ ' ದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳು ; ಕವಿಯ ಪರಿಚಯ ; ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯನ ವೇಶಾಭಿಮಾನ ; ಕನ್ನಡನಾಡಿನ ಚಾರಣಕವಿ ಪುಟ ೧೦೯-೧೧೬

೩. ಕರ್ಣಾಟಕಕ್ಕೆ ಖಾನರು ಬಂದುದು

ಕಾವ್ಯರಚನೆಯ ಕಾಲದ ಕನ್ನಡನಾಡು ; ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜ ಮತ್ತು ಶಿವಾಚಿರಾಜ ; ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ಆಕ್ರಮಣ ; ರಣಧೂಳಿ-ಖಾನನ ದಾಳಿ ; ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ಸೈನ್ಯವರ್ಣನೆ ; ಅದು ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ನಡೆಯಿಸಿದ ಹಾವಳಿ ; ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯ ಹಿಂದುಗಳ ಮನಃಸ್ಥಿತಿ ; ಮೈಸೂರವರ ಮುನ್ನೆಚ್ಚರಿಕೆ. ಪುಟ ೧೧೭-೧೨೮

೪. ಕನ್ನಡಿಗರ ಸಮರಜೀವನ ಚಿತ್ರ

ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ಪಾಳೆಯ ; ಕಂಠೀರವನರಸರಾಜನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ-ನಿರೀಕ್ಷಣೆ ; ರಣಧೂಳಿಖಾನನ ಮುತ್ತಿಗೆ ; ಮೂಗರಿಯವ ಯುದ್ಧದ ಮಾದರಿ ; ಮೂಕೋರೆಯರ ಬೀದಿ ; ಕೂರ್ಮಪಾತ್ಯಾಸಿನ ಹೊಗಳಿಕೆ. ಪುಟ ೧೨೮-೧೩೩

೫. ಕಗ್ಗೊಲೆಯ ಕಾಳಿಗದ ಕಥೆ

ಕೋಟಿಗಾಳಿಗದಲ್ಲಿ ಮಹಮ್ಮದೀಯರಿಗೆ ಸೋಲು ; ಕನ್ನಡ ಮೊರೆಯ ಯುದ್ಧಸಿದ್ಧತೆ ; ಕಗ್ಗೊಲೆಕಾಳಿಗಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭ ; ಸೋತುಹೋದ ಸೈನ್ಯದ ಚಿತ್ರ ; ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ಪಲಾಯನ. ಪುಟ ೧೩೩-೧೩೯

೬. ಜನಜೀವನ ವೈವಿಧ್ಯ

ಮೊದಲು ಮಾತುಗಳೆರಡು; ಹೊಳೆಯ ತೀರದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಚಿತ್ರ; ಬತ್ತದ ಹೊಲಗಳು; ಹೊಳೆಯ ತಡಿಯ ತೋಟಗಳು; ಶ್ರೀರಂಗ-ಪಟ್ಟಣದ ಸಹಜಚಿತ್ರ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಬೀದಿ; ಊರಲ್ಲಿಯ ಬೇರೆಬೇರೆ ಬೀದಿಗಳು; ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದ ಅಂಗಡಿ ಬೀದಿ; ಅರಮನೆಗೆ ಹೋಗುವ ದಾರಿ; ಅರಸುಮಕ್ಕಳ ಆಟಪಾಟ; ದೊರೆಗಳ ಕುಮಾರಿಯರು; ಮುನ್ನೆಯರು; ಅರಮನೆ ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿಯ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಾಗಗಳು; ನರಸರಾಜನ ಆಧಿಪತ್ಯವಿಕ ಜೀವನ. ಪುಟ ೧೩೯-೧೫೦

೭. ರಾಜಕಾರ್ಯಪ್ರಪಂಚ

ದೊರೆಯ ಒಡ್ಡೋಲಗ (ಸಭಾಮಂಟಪದ ಬಣ್ಣನೆ); ಸಭೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ವಿವಿಧವನರು ; ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು; ಓಲಗದ ಕಾರ್ಯಕಲಾಪ ಪುಟ ೧೫೦-೧೫೨

೮. ವಿವಿಧ ಕಲಾಜೀವನ

ಅರಮನೆಯ ನಾಟಕಶಾಲೆ (ನಾಟ್ಯವಧುಗಳು, ಭರತಾಚಾರ್ಯ, ರಂಗಭೂಮಿ, ನಾಟ್ಯ, ಅಭಿನಯ, ಗಮಕ, ತರ್ಕ, ವೀಣಾವಾದನ, ಸಂಗೀತ). ಪುಟ ೧೫೨-೧೫೫

೯. ಊಟ-ಉಡುಗೆ-ತೊಡಿಗೆಗಳು

ಅರಮನೆಯ ಜನರ ಊಟದ ರೀತಿ; ಊಟದ ತಿಂಡಿ-ತಿನಿಸುಗಳು; ಹಾಲು-ಮೊಸರು-ಮಜ್ಜಿಗೆ; ಅರಸರ ಅರಮನೆಯವರ ಉಡುಗೆ-ತೊಡಿಗೆ; ಹೆಂಗಸರ ಉಡುಗೆ-ತೊಡಿಗೆ; ಆನೆ-ಕುದುರೆಗಳ ಶೃಂಗಾರ; ಕೊನೆಗೆ ಮೊದಲು. ಪುಟ ೧೫೫-೧೫೯

ಗ್ರಂಥಪೂರಕ (೧೬೦ ರಿಂದ ೧೬೪ ಪುಟ)

೧. ಉದ್ಯೋಗ-ಜಾತಿವಾಚಕ ಪದಗಳ ಸೂಚಿ

೨. ಮುಖ್ಯ ಮುಖ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ನಾಮಸೂಚಿ

ಕರ್ಣಾಟಕ ಜನಜೀವನ

೧

ಕನ್ನಡಿಗರ ಕೋಟಿಗಾಳಿಗ

“ ಕವಿದಿಸುವಂಬು, ಪಾರ್ಥಿಸುವ ಕಕ್ಕಡೆ, ಕುತ್ತುವ ಕೊಂತನಿಕ್ಕುವೊ-
ಳ್ಳವನೆಯ ಗುಂಡು, ತೂಳ್ಳಿದುವ ಡೆಂಕಣೆ, ಪೊಯ್ಪುರಿಯೆಣ್ಣೆ, ಕಾಸಿ ಸೂ-
ಸುವ ಮುಬಲೆಂಬಿವೆತ್ತಲುಮಗುವಿಸೆ, ಪೋಗದೆ ಪತ್ತಿ ಲಗ್ಗೆ ಮಾ-
ಡುವ ಭಟಕೋಟಿ ಕೋಟಲೆಯನಾಳ್ವರೆ ನೀಳ್ವದು ಕೋಟಿಗಾಳಿಗಂ ”

ಸಂದರ್ಭಗ್ರಂಥಗಳು

ಚಂದ್ರಪ್ರಭ ಪುರಾಣಂ	(ಅಗ್ಲಕವಿ ವಿರಚಿತ)
ಅನಂತನಾಥ ಪುರಾಣಂ	(ಜನ್ನಕವಿ ವಿರಚಿತ)
ಪುಷ್ಪದಂತ ಪುರಾಣಂ	(ಗುಣವರ್ಮ ವಿರಚಿತ)
ಕನ್ನಡ ಮಹಾಭಾರತ	(ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ಕೃತ)
ಸಮ್ಮಕ್ಕೃತಕೌಮುದಿ	(ಮಂಗರಸ ನಿರ್ಮಿತ)
ಚೆನ್ನಬಸವ ಪುರಾಣ	(ವಿರೂಪಾಕ್ಷಶಂಕಿತ ಕೃತ)
ಕಂದೀರವ ನರಸರಾಜವಿಜಯ	(ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯ ಕೃತ)
ಕರ್ಣಾಟಕ ಕವಿಚರಿತೆ ಭಾಗ ೧	(ಪ್ರಾ. ವಿ. ವಿ., ರಾ. ಬ.
,, ಭಾಗ ೨	ಆರ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯ ಕೃತ)
ಕನ್ನಡ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಡಿಕ್ಟನರಿ	(ರೆ. ಕಿಟ್ಟಿಲ್ ಕೃತ)

೧ ಮುಮ್ಮಾತು

ಕನ್ನಡನಾಡಿನ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಪಟ್ಟಣಗಳನ್ನು ನೋಡಿದರೆ, ಕೋಟಿ ಯಿಲ್ಲದಿರುವ ಪಟ್ಟಣವು ಒಂದೂ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳದು. ಪಟ್ಟಣವಷ್ಟೇ ಹೀಗೆಂದಲ್ಲ, ವಳೆಯ ಕಾಲದ ವಲವು ಗ್ರಾಮ-ಪಳ್ಳಿಗಳಿಗೂ ಕೋಟಿಗಳಿರು ವುವು. ಚಿಕ್ಕವುಟ್ಟು ಬೇಡ-ಪಟ್ಟಿಗಳಿಗೆ ಕೂಡ ಎತ್ತರವಾದ ಸುತ್ತುಗೋಡೆ ಗಳೂ, ಒಂದೊ ಎರಡೊ ಲಗಸೆಬಾಗಿಲುಗಳೂ ಇರುತ್ತಿದ್ದುವು. ಭರತ- ಖಂಡದಲ್ಲಿಯ ವರ್ತಮಾನ ರಾಜಕೀಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಕೋಟಿ-ಕೊತ್ತಳಗಳ ಆವಶ್ಯಕತೆಯೆ ಇಲ್ಲ; ಅದುದರಿಂದಲೇ ಇದ್ದ ಕೋಟಿಗಳು ಬಿದ್ದುಹೋಗಲು ತೊಡಗಿವೆ. ತಾವಾಗಿಯೇ ಬೀಳದಿದ್ದ ಕೋಟಿಗಳನ್ನು ಇಂದಿನ ಸರಕಾರ ದವರು ಬೇಕಾಗಿಯೆ ಕೆಡಹಿ, ಅವುಗಳ ಸ್ಥಳ-ಮಣ್ಣು-ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಬೇರೆಯ ಕೆಲಸಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇನ್ನೂ ಕೆಡಹ ಲಿಕ್ಕಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂದೊ, ಕೆಡಹುವುದು ಅಸಾಧ್ಯವೆಂದೊ, ಅನಾವಶ್ಯಕವೆಂದೊ— ತಾವಾಗಿಯೇ ಬೀಳದ— ಕೆಲವು ಕೋಟಿಗಳು, ಇತಿಹಾಸಕಾಲದ ಕುರುಹು ಗಳಾಗಿ ಇದುವರೆಗೂ ಸಿಂತುಕೊಂಡಿವೆ. ಹಳ್ಳಿ-ಹಟ್ಟಿ-ಬೇಡಗಳನ್ನು ಬಳಸಿ ಕೊಂಡಿದ್ದ ಸುತ್ತುಗೋಡೆಗಳೂ, ಅಗಸೆ-ಸೀರಗಸೆಬಾಗಿಲುಗಳೂ ಸಂಪೂರ್ಣ ನಷ್ಟವಾಗಿ ಹೋಗಿದ್ದು, ಈಗ ಅವುಗಳ ಗುರುತು ಕೂಡ ಉಳಿದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲೆಯಾದರೂ ಅಪ್ಪಿ ತಪ್ಪಿ ಉಳಿದ ಹಾಳುಹೂಡೆಯ (ಕೊತ್ತಳ) ಗಳು, ದೆವ್ವ-ಭೂತಗಳ ಆವಾಸದ ಕತೆಯನ್ನು ಹಣೆಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಜನರ ಪೆದರಿಕೆಗೆ ಪಾತ್ರವಾಗಿ ಸಿಂತಿವೆ.

ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದ ನಮ್ಮ ರಾಜಕೀಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ, ಆ ಆ ನಗರ- ಗ್ರಾಮ-ಪಳ್ಳಿ-ಪಟ್ಟಣಗಳ ಸಂರಕ್ಷಕ ಸಾಧನಗಳಾಗಿದ್ದ ಕೋಟಿ, ಸುತ್ತು- ಗೋಡೆಗಳು ತುಂಬ ಆವಶ್ಯಕವೆನಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು; ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪಟ್ಟಣವೂ ಗ್ರಾಮವೂ ತನ್ನ ತನ್ನ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಆಡಳಿತದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದಿತಾದುದರಿಂದ, ಹೊರಗಿನ ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಅಪಾಯವಾಗಬಾರದೆಂದು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಗ್ರಾಮಾಧಿಪತಿಯೂ, ಪಟ್ಟಣಾಧಿಪತಿಯೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಗ್ರಾಮ-ಪಟ್ಟಣಗಳನ್ನು ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ

ಅನೇಕ ಸಂರಕ್ಷಕಸಾಧನೆಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ನಿರ್ಮಿಸಿ, ಯಾವಾಗಲೂ ಜಾಗೃತ ವಾದ ಸಿದ್ಧತೆಯಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಂತಹ ಸಂರಕ್ಷಕ ಸಾಧನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುವೆಂದರೆ ಪಟ್ಟಣ-ಪುರಗಳಿಗೆ ಕೋಟಿ-ಕೊತ್ತಳ, ಗ್ರಾಮ-ಖೇಡ-ಪಳ್ಳಿಗಳಿಗೆ ಸುತ್ತುಗೋಡೆ.

ಹಳಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಕೋಟಿಗೆ ' ಕೋಂಟಿ ' ಎಂಬ ಮೂಲರೂಪವಿದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಕೋಟಿಯನ್ನು ' ದುರ್ಗ ' ಎಂದು ಹೇಳುವರು. ಪರಂಪರೆಯ ಹೇಳಿಕೆಯಂತೆ ದುರ್ಗಗಳು ಮೂರು ಒಗೆಯವಿರುವುವು; **ಗಿರಿದುರ್ಗ, ಜಲದುರ್ಗ, ವನದುರ್ಗ** ಅಥವಾ ಭೂದುರ್ಗ. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಇವೇ ಮೂರು ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದ್ದರೂ, ಅಚ್ಚಗನ್ನಡದಲ್ಲಿಯೆ ಹೇಳಬೇಕೆನ್ನುವವರು ಈ ' ದುರ್ಗತ್ರಯ 'ವನ್ನು ' ಪಟ್ಟಗೋಂಟಿ ' ' ಕಡಲ್‌ಗೋಂಟಿ ' ' ಪಳುಗೋಂಟಿ ' ಅಥವಾ ' ನೆಲಕೋಟಿ ' ಎಂದು ಹೇಳುವರು. ಸದ್ಯ ಬದುಕಿಕೊಂಡಿರುವ ಕೋಟಿಗಳಲ್ಲಿ ' **ಪಟ್ಟಗೋಂಟಿ** 'ಗೆ ಉದಾಹರಣೆಯೆಂದು ರಾಯಚೂರು-ಬಳ್ಳಾರಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಿಕ್ಕಾಗುವುದು. ' **ಕಡಲ್‌ಗೋಂಟಿ** 'ಗೆ ಉದಾಹರಣೆಯೆಂದು ಪಶ್ಚಿಮ ಸಮುದ್ರತೀರದಲ್ಲಿ ' **ಸದಾಶಿವಗಡ** ' ' **ವಿಜಯದುರ್ಗ** 'ಗಳ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ' **ಪಳುಗೋಂಟಿ** 'ಗೆ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ಕನ್ನಡನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಕೋಟಿಗಳಿವೆ; ಬೆಳಗಾವಿ, ಧಾರವಾಡ, ಬೆಂಗಳೂರು, ತೊರಗಲ್ಲು, ವಿಜಯನಗರ ಇವೆಲ್ಲ ಪಳುಗೋಂಟಿಗಳೇ; ಆದರೆ ಇದ್ದ ಪಳುವೆಲ್ಲ ಹಾಳಾಗಿಹೋದುದರಿಂದ, ಅವು ಒಯಲುಗೋಟಿಗಳಾಗಿ ಬಿಡುವು ' ನೆಲಕೋಟಿ ' ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆದಿವೆ.

ಕೋಟಿಯೆಂದೊಡನೆ ಇಂದಿನ ಬಹುಜನರ ಕಣ್ಣೆದುರು ಬಂದು ನಿಲ್ಲುವು ವೆಂದರೆ ಕೋಟಿಯ ಸುತ್ತುಗೋಡೆ, ಅಗಸೆ, ಕೊತ್ತಳ (ಹೂಡೆಯ, ಬುರುಜು), ತೆನೆ, ಅಗಳ, ಬಹಳವಾದರೆ ನೆಲಮಾರ್ಗ ಇವಿಷ್ಟೆ. ಕೋಟಿಯ ಅಂಗಾಂಗಗಳ ಪರಿಚಯವೂ ಅವುಗಳ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಉಪಯೋಗವೂ ಗೊತ್ತಿದ್ದವರು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ತೀರ ಕಡಮೆ ಜನರು.

ಐತಿಹಾಸಿಕವಸ್ತುಗಳನ್ನವಲಂಬಿಸಿ ಹೊರಟ ಸಾಹಿತ್ಯವು, ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ವಿವಿಧಮುಖಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅಂತಹ ಸಾಹಿತ್ಯನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಐತಿಹಾಸಿಕಕಾಲದ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಪರಂಪರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ

ಗೊತ್ತಿರಬೇಕಾಗುವುದು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದ ರಾಜಕೀಯ ಜೀವನದ ಒಂದು ಪ್ರಧಾನಾಂಗವಾಗಿದ್ದ ಈ ಕೋಟೆಗಳ ರಚನಾರಹಸ್ಯವೂ, ಕೋಟೆಗಾಳೆಗದ ರೀತಿ-ನೀತಿಗಳೂ ತಿಳಿದಿರಬೇಕಾದುದು ತುಂಬ ಅವಶ್ಯಕ. ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನೇ ಬರೆಯಲಿ, ನಾಟಕವನ್ನೇ ಬರೆಯಲಿ, ಚಲಚಿತ್ರ-ಕಥೆಗಳನ್ನೇ ಬರೆಯಲಿ— ಅವುಗಳಲ್ಲಿ— ಕೋಟೆಗಾಳೆಗದ ಸಂಸ್ಕೃತಗಳು ಬರುತ್ತಿರುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯ. ಅಂತಹ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಕಲ್ಪನೆಯಿಂದ ಏನನೂ ಹೊದೆದಾಟ-ಬಡಿದಾಟಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಮುಗಿಸಿಬಿಟ್ಟರೆ, ವಿಷಯ ಗೊತ್ತಿದ್ದವರಿಗೆ ಅದು ಅಭಾಸವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವುದು. ಕೋಟೆಗಾಳೆಗದ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯ ಬಹುಜನರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿರುವ ಸಂಗತಿಯೆಂದರೆ ಉಡುವಿನ ಸಹಾಯದಿಂದ ಕೋಟೆಯ ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿಹೋಗುವುದು. ಪರಂಪರೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದೆ ಬರೆದ ಕೆಲವು ಮರಾಠಿ ಕಾದಂಬರಿಗಳ ಮೂಲಕ, ಈ ಮಾತು ಬಂದು ನಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ನುಸುಳಿಕೊಂಡಿದೆ. ಕೋಟೆಯೊಳಗಿನವರು ಅಜಾಗರೂಕರಾಗಿರುವಾಗ— ಕಳ್ಳತನದಿಂದ ಒಬ್ಬ ಬ್ಬರು ಮಾತ್ರ— ಹತ್ತಿಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿರಬಹುದಾದ ಉಡುವೇ, ಕೋಟೆಗಾಳೆಗದ ಮುಖ್ಯ ಉಪಕರಣವಾಗಿ ನಮ್ಮ ಹಲವು ಜನ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕರ ಮನದಲ್ಲಿ ಮನೆಮಾಡಿದೆ. ಆದರೆ ಹಗಲಿರುಳುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆಹಾಕಿಕೊಂಡು ಕಾಯುವ ಕೋಟೆಗಾಳೆಗದ ಬಂಟರು ಇರುವಲ್ಲಿ, ಈ ಉಡುವು ಏನುಮಾಡಿತು ! ಮೇಲೆ ಏರಿಬಂದ ಈ ಬಡಪ್ರಾಣಿಯು ಪಾಪ ಕಾಪಿನಬಂಟರ ಕೈಗತ್ತಿಗೆ ಬಲಿಯಾದೀತು ಇಷ್ಟೇ ! ಇನ್ನು 'ಉಡುವು ಚಿಕ್ಕದು, ಎಷ್ಟೋ ಸಲ ಅದು ಕಾವಲುಗಾರರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಜಿಳಿದಿರಬಹುದು' ಎನ್ನೋಣ; ಆದರೆ ಅದರ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಬಿಗಿದಿದ್ದ ಹಗ್ಗ ಮೇಲಿನವರಿಗೆ ಕಾಣದೇ ? ಅದನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿಬರುವವರೇನು ಅದೃಶ್ಯಾಂಜನ ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರುವರೆ ? ಜಾಗೃತವಾದ ಕೋಟೆಯನ್ನು ಸಾವಿರಾರು ಜನರು ಒಮ್ಮೆಲೆ ಹತ್ತುವುದಕ್ಕೆ ಉಡುವೊಂದೇ ಸಾಧನವೆನಿಸದು; ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅನೇಕ ಸಾಧನೆ-ಸಲಕರಣೆಗಳಿರುವುವು. ಅದರಂತೆಯೇ ಲಗ್ಗೆಬಿದ್ದ ಕೋಟೆಯ ಒಳಗಿನ ಜನರಿಗೂ— ಹೊರಗಿನವರನ್ನು ತೊಂದರೆಗಿಡುಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ— ಅನೇಕ ತರದ ಸಾಧನ-ಸಲಕರಣೆಗಳಿರುವುವು. ಐತಿಹಾಸಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯಸಿರ್ಮಾಪಕನಿಗೆ ಇವೆಲ್ಲ ಗೊತ್ತಿರಬೇಕಾದುದು ಅಗತ್ಯ. ಎಂತಲೇ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಾಭ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದ ಕೋಟೆಯ ರಚನೆಯ ವಿಷಯಕವಾದ ಬಣ್ಣನೆಗಳನ್ನೂ, ಕೋಟೆಗಾಳೆಗದ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನೂ ಕುರಿತು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಬೇಕೆಂದಿರುವೆನು.

೨ ವಸ್ತುಕ-ವರ್ಣಕಗಳಲ್ಲಿಯ ವಾಸ್ತವತೆ

ಕನ್ನಡದ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ 'ವಸ್ತುಕ' ಎಂದೂ 'ವರ್ಣಕ' ಎಂದೂ ಲಾಕ್ಷ್ಯಣಿಕರು ಎರಡು ಜಾತಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುವರು. ಯಾವುದೇ ಜಾತಿಯ ಕಾವ್ಯವಿರಲಿ, ಅದು ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕಾದರೆ 'ಅಷ್ಟಾದಶವರ್ಣನೆ'ಗೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನ ದೊರೆತಿರಲೇ ಬೇಕು. ವಸ್ತುಕ ಕೃತಿಕಾರರಲ್ಲಿಯ ನಾಲ್ಕಾರು ಜನರನ್ನು ಜಿಟ್ಟರೆ, ಮಿಕ್ಕವರ ಕೃತಿಗಳು ಕಥಾವಸ್ತುವನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಇವೆಯೋ, ಕೇವಲ ಅಷ್ಟಾದಶವರ್ಣನೆಯ ಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ಇವೆಯೋ ತಿಳಿಯದಂತಿರುವುವು. ಈ ಅಷ್ಟಾದಶವರ್ಣನೆಗಳಲ್ಲಿ ಪುರವರ್ಣನೆಗೆ ಉಪಾಂಗವಾಗಿ ಕೋಟಿಯ ಅಂಗಾಂಗಗಳ ವರ್ಣನೆಯೂ, ಯುದ್ಧವರ್ಣನೆಗೆ ಉಪಾಂಗವಾಗಿ 'ಕೋಟಿಗಾಳೆ'ಗದ ವರ್ಣನೆಯೂ ಒಂದಿರುವುವು. ವರ್ಣಕಕವಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಬ್ಬನೂ ಈ ಅಷ್ಟಾದಶವರ್ಣನೆಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವರು. ಆದರೆ ಅವರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಥಾವಸ್ತುವಿನ ಮುಂಬರಿತಕ್ಕೆ ಪ್ರಧಾನಸ್ಥಾನ ವಲ್ಲದೆ, ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ವರ್ಣನೆಗಳಿಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಇವರೂ ಕೋಟಿ, ಕೋಟಿಗಾಳೆಗಳನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಿರುವರು. ಆದರೆ ಇವರ ಆ ಬಣ್ಣನೆಗಳು ಬರಿಯ ಉಪಮೆ-ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆ-ರೂಪಕ-ದೀಪಕಗಳಲ್ಲಿ ಹೂತುಹೋಗಿಲ್ಲ; ಕಥಾಪರಿಪುಷ್ಟಿಗೆ ತುಂಬ ಸಹಾಯನೀಡುತ್ತವೆ. ವಸ್ತುಕಕಾವ್ಯಗಳ ಕಥಾವಸ್ತುಗಳು ಪೌರಾಣಿಕಕಾಲದುವಾದುದರಿಂದ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪನೆ-ಕೃತ್ರಿಮತೆ-ಕವಿಸಂಕೇತಗಳಿಗೆಯೇ ಅವಕಾಶ ಹೆಚ್ಚು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಕನ್ನಡಿಗರ ದೈನಂದಿನ ಜೀವನಚಿತ್ರವು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಮೂಡಿರುವುದು. ವರ್ಣಕ ಕವಿಗಳ ಪದ್ಧತಿಹಾಗಲ್ಲ; ಅವರು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಕಥಾವಸ್ತುಗಳು ಪೌರಾಣಿಕ ಕಾಲದವೇ ಆಗಿದ್ದರೂ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದುಹೋಗುವ ಪಾತ್ರಗಳೆಲ್ಲ ಕನ್ನಡನಾಡಿನವೇ ಆಗಿರುವುವು. ಅವು ತಮ್ಮ ಕೃತಿಕಾರನ ಕಾಲದ ಕನ್ನಡ ಜನಜೀವನ, ಜಾನಪದಜೀವನಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಾಗಿರುವುವು. ಎಂತಲೇ ವರ್ಣಕಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿಗರ ರೀತಿ-ನೀತಿ-ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳೂ ಜೀವನಸಂಸ್ಕಾರವೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಮೂಡಿರುವುವು. ಈ ಮಾತಿನ ಸತ್ಯತೆಯನ್ನು, ಶತಮಾನಾನುಸಾರವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿರುವ ಕೋಟಿಯ ವರ್ಣನೆಗಳೂ, ಕೋಟಿಗಾಳೆಗದ ವಿವರಣೆಗಳೂ ಸಿದ್ಧಮಾಡದೆ ಇರಲಾರವೆಂದು ನನ್ನ ನಂಬುಗೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ 'ಮಹಾಕಾವ್ಯ' ವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ

ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ, ಈ ಕೋಟೆ-ಕೋಟೆಗಾಳೆಗಗಳ ವಿಷಯ ಬರುವುದಾದರೂ, ನಾನು ನನ್ನ ಅನುಕೂಲತೆಗಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಪ್ರಾತಿನಿಧಿಕ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಆಯ್ದುಕೊಂಡಿರುವೆನು.

೩ ಕೋಟೆಯ ಪರಿಚಯ

(ವಸ್ತುಕ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ)

ಕೋಟೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಪೇಳಬೇಕಾದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವಸ್ತುಕಕಾವ್ಯ ಕರ್ತೃಗಳು—ಅವಕಾಶಾಭಾವವಿರುವುದಿಲ್ಲ, ಪರಿಚಯಾಭಾವವಿರುವುದಿಲ್ಲ—ಕೋಟೆಯ ಆರೇಳು ಮುಖ್ಯಾಂಗಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರುವರು. ಅವಾವುವೆಂದರೆ : ೧ ಪರಿಖಾ (ಅಗಳು) ೨ ಪೊಂಗೋಂಟೆ, ೩ ಕೊತ್ತಳ ೪ ಮುಗಿಲಟ್ಟಿಳಿ (ಗೋವುರ), ೫ ಕೋಟೆಯತೆನೆ, ೬ ಪಳಯಿಗೆ, ೭ ಪ್ರಾಕಾರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳು. ಇವು ಹೆಸರು ಮಾತ್ರ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲದೆ, ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯ ಮೂಲಕ ಇವುಗಳ ಸ್ವರೂಪಕಲ್ಪನೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಉಂಟಾಗದು.

*

*

*

ನಾಗಚಂದ್ರ ಅಥವಾ ಅಭಿನವಪಂಪ (೧೧೦೫) ನು ತನ್ನ 'ರಾಮಚಂದ್ರಚರಿತ ಪುರಾಣ'ದಲ್ಲಿ ಕೋಟೆಯ ಅಂಗಾಂಗಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿರುವನು :

* ನಿರ್ಗಾದಿಗೆ (ಅಗಳು)

“ ಬಡಬಾನಲನಿಗೆ ಹೆದರಿದ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರವು, ಅನುರತ್ನಲವನ್ನು ಶರಣುಹೊಕ್ಕಿರುವುದೇನೊ ಎಂಬಂತೆ , ನಿರ್ಗಾದಿಗೆ ' ಯು , ಹೊನ್ನ ಕೋಟೆ'ಯನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು. (ಆಶ್ವಾಸ ೧; ಪದ್ಯ ೧೧೩) ”

ಅನುರತ್ನಲ ಎಂದರೆ ಮೇರುಪರ್ವತ. ಅದು ಬಂಗಾರದ್ದೆಂದು ಕವಿ-ಸಮಯ. ಇಲ್ಲಿಯ ಎತ್ತರವಾದ ಕೋಟೆಯೂ ಬಂಗಾರದ್ದು.

* ಸಾಮಾನ್ಯವಾಚಕರಿಗೆ ತೊಂದರೆಯಾಗಬಾರದೆಂದು ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು, ಕೈಯಲ್ಲಾ ದಷ್ಟು ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಮೂಲಕವಿಗಳ ಪದಧಾಟಿಯಲ್ಲಿಯೆ ಗದ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ :

ಮುಗಿಲಟ್ಟೆಳೆ, ಅಂಬುಗಂಡಿ, ಪಳಯಿಗೆ

“ ಮುಗಿಲನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದ ‘ಮುಗಿಲಟ್ಟೆಳೆ’ಗಳ ಪಕ್ಕದ ‘ಅಂಬುಗಂಡಿ’ ಗಳೊಳಗಿಂದ ನುಸುಳಿ ಮುಂದುವರಿವ ಸೂರ್ಯನ ಕುದುರೆಗಳು, ‘ಪಳಯಿಗೆ (ಧ್ವಜ)’ ಗಳ ತಂಗಾಳಿಯ ತೀಟದಿಂದ ದಾರಿಯ ದಣಿವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುವು. (ಆಶ್ವಾಸ ೧; ಪದ್ಯ ೧೧೬) ”

*

*

*

ಅಗ್ಗಳನು (೧೧೮೯) ತನ್ನ ‘ಚಂದ್ರಪ್ರಭಪುರಾಣ’ ದಲ್ಲಿ, ಕೋಟೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ನಾಗಚಂದ್ರನಿಗಿಂತ ವಿಶದವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವನು:

ಕೋಟೆ

“ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು ಮೇರುಪರ್ವತವನ್ನೇ ಅಗಲವಾಗಿ ಜಗ್ಗಿ, ಈ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಪರದೆಯನ್ನಾಗಿ ಸುತ್ತಿರುವನೇನೋ-ಎಂಬಂತೆ, ‘ನವಹಾಟಕ ನಿರ್ಮಿತವಪ್ಪ ಕೋಟೆ’ ಮುಗಿಲಿನುದ್ದಕ್ಕೂ ನಿಂತುದರಿಂದ, ಸೂರ್ಯನ ರಥಕ್ಕೆ ದಾರಿಯಿಲ್ಲದೆ ಹೋಯಿತು. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಸೂರ್ಯನು ಕೋಟೆಯ ಇಕ್ಕೆಲಗಳಲ್ಲಿ ಬರಹೋಗಲಾರಂಭಿಸಿದನು. ಹೀಗಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅತನಿಗೆ ಉತ್ತರಾಯಣ-ದಕ್ಷಿಣಾಯನಗಳೇತಕ್ಕೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿದ್ದವು ? (ಆಶ್ವಾಸ ೧; ಪದ್ಯ ೧೧೪). ”

ಪರಿಖೆ (ಅಗಳು)

“ ಈ ಪುರವು ತನ್ನಂತೆಯೇ ‘ರತ್ನವಿತತಿಗೆ’ ನಿವಾಸನಾಯಿತೆಂಬ ‘ಸಮಗುಣಪ್ರಣಯ’ದಿಂದ, ಸಮುದ್ರವು ಬಂದು ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಅಪ್ಪಿ ಕೊಂಡಿರುವುದೇನೋ-ಎಂಬಂತೆ, ಸುತ್ತಲೂ ‘ಪರಿಖೆ’ ಬಳಸಿರುವುದು. (ಆಶ್ವಾಸ ೧; ಪದ್ಯ ೧೧೫) ”

ಮುಗಿಲಟ್ಟೆಳೆ

“ ಹೊಸ ಹೊಸ ಸ್ಫಟಿಕದ ‘ಮುಗಿಲಟ್ಟೆಳೆ’ಗಳು, ಕೋಟೆಯು ಮೇರುಪರ್ವತವಿದೆಂಬ ಶಂಕೆಯಿಂದ ಬಂದು ನಿಂತ ‘ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿಮಾನ-ತತಿ’ ಎಂದು ಭಾವನೆಯಾಗುವಂತೆ ಅದನ್ನು ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿರುವುವು. (ಆಶ್ವಾಸ ೧; ಪದ್ಯ ೧೧೭) ”

ತೆನೆ, ಪಳೆಯಿಗೆ

“ಓಡಾಡುವ ರವಿರಥದ ಗಾಲಿಗಳ ಬಿರುಸಾದ ಅಚ್ಚಿಗೆ ತಗುಲಿ,
‘ ಪೊಂದೆನೆಗೊನೆಯಿಂದ ’ ಧೂಳಿಯೆದ್ದು ಮೇಲೆ ನಿಮಿರಿ ನಿಂತಿರುವು
ದೇನೊ— ಎಂಬಂತೆ, ಅಟ್ಟಿಗಳ ಮೇಲೆ ಸೆಡೆದುನಿಂತ ‘ ಕೆಂಬಳೆಯಿಗೆ ’
ಗಳು ಕಂಡುವು. (ಅಶ್ವಾಸ ೧; ಪದ್ಯ ೧೧೮)”

ಪ್ರಾಕಾರ (ಆಳ್ವೀರಿ)

“ ಆಕಾಶದ ತಾರೆಗಳು ತೆನೆಯ ತುದಿಗಳ ಮೇಲೆ ದೀಪದಂತೆ
ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರಲು, ಆ ‘ ಪ್ರಾಕಾರ ’ ವು ಅಪೂರ್ವವಾದ ದೀಪೋತ್ಸವದ
ಭ್ರಮೆಯನ್ನು— ಪಾರರಿಗೆ— ಉಂಟುಮಾಡುವುದು. (ಅಶ್ವಾಸ ೧;
ಪದ್ಯ ೧೧೯) ”

*

*

*

ಜನ್ನಕವಿ (೧೩೨೦-೩೦) ತನ್ನ ‘ ಅನಂತನಾಥಪುರಾಣ ’ದಲ್ಲಿ
ಕೋಟಿಯ ವಿವಿಧಾಂಗಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿರುವನು. ಇವನು ಕೋಟಿ-
ಗಾಳಿಗದ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ವಾಸ್ತವಪೆನಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿರುವನಾದರೂ
ಕೋಟಿಯ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಕವಿಸಮಯಗಳಿಂದಲೇ ಹೆಣೆದುಬಿಟ್ಟಿರುವನು.

ನೊದಲು ‘ ಪುರಪ್ರಥಿತ ಖಾತೀ-ವಪ್ರವಿಸ್ತಾರ ’ ಎಂದರೆ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು
ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಅಗಳು-ಕೋಟಿಗಳನ್ನು ಒಣ್ಣಿಸಿರುವನು.
ಆ ಮೇಲೆ:—

ಮುಗಿಲಟ್ಟಣೆ

“ ಮುಗಿಲ ಮಣಿಮಂಟಪಗಳು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿವೆಯೆಂದು ತಿಳಿದು,
ತಂಗಾಳಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಕ್ರೀಡೆಯಾಡಲೆಳಸಿದ ‘ ಖಚರ ದಂಪತಿನಿಜಯವು ’
ಮುಗಿಲು ಹರಿದುಬೀಳುವಂತೆ ‘ ಮುಗಿಲಟ್ಟಣೆಗೆ ’ ಹಾರಿ ಹಾರಿ
ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಿತು. (ಅಶ್ವಾಸ ೧; ಪದ್ಯ ೧೦೦)”

ಕೋಟಿ, ಕೊತ್ತಳ, ತೆನೆ

“ ಸೂರ್ಯನ ಓಡುವ ರಥವು, ಕೋಟಿಯ ಕೊತ್ತಳದಲ್ಲಿ-
ಅಲ್ಲಿಯೆ ಕೆಚ್ಚಿಬಿಟ್ಟಂತೆ— ನಿಂತುಕೊಳ್ಳಲು, ಅರುಣನು ಗಾಲಿಯನ್ನು
ಮುಂದೆ ನೂಕುವುದಕ್ಕೊಂದು ಹೋಗಿ, ಕೋಟಿಯ ತೆನೆಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ
ಸೂರ್ಯನನ್ನು ನಗಿಸುವನು. (ಅಶ್ವಾಸ ೧; ಪದ್ಯ ೧೦೧) ”

ಪ್ರಾಕಾರ

“ ಪ್ರಾಕಾರದ ಮಣಿಮಯನಾದ ದಿಣ್ಣೆಯ ಎಳಬಿಸಿಲಿನಂತಹ
ಬೆಳಕಿನ ಮೂಲಕ, ಅಲ್ಲಿ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಚಕ್ರವಾಕಗಳು
ಅಟವಾಡುತ್ತಿರುವುವು. (ಅಶ್ವಾಸ ೧; ಪದ್ಯ ೧೦೨) ”

✽

✽

✽

ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಸ್ತುಕಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾದ ಕೋಟಿಯ
ವರ್ಣನೆಗಳ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನೆಷ್ಟೋ ಕೊಡಬಹುದು. ಆದರೆ ಇಂಥ-
ಬಂದರೆ ಅ ಕವಿಗಳು, ಕಂಡ ಕೋಟಿಯನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಿದರೆ ಕಲ್ಪನೆಯ ಬಯಲು-
ಗೋಂಟಿಯನ್ನು ಅವಾಸ್ತವರೀತಿಯಿಂದ ಬಣ್ಣಿಸಿರುವರೆಂಬ ಮಾತು ಸ್ಪಷ್ಟ-
ವಾಗದೆ ಇರದು. ಇನ್ನು ವರ್ಣಕಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದ ಒಂದೆರಡು ಕೋಟಿಯ
ಬಣ್ಣನೆಯ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ನೋಡೋಣ.

(ವರ್ಣಕಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ)

ಕನಕದಾಸನು (೧೫೫೦) ತನ್ನ ‘ ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿ ’ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ,
‘ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರಾಯನ ’ ದ್ವಾರಕೆಯನ್ನೂ ಬಾಣನ ಶೋಣಿತಪುರವನ್ನೂ
ವರ್ಣಿಸುವಾಗ, ಅವುಗಳ ಕೋಟಿಯ ಅಂಗಾಂಗಗಳನ್ನು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟು-
ವಂತಹ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಆತನ ಸಾಂಗತ್ಯದ ಭಾಷೆಯು ಸಾಹಿತ್ಯದ
ಸ್ವಲ್ಪ ಪರಿಚಯವಿದ್ದವರಿಗೂ ತಿಳಿಯಬಹುದಾದುದರಿಂದ, ಆತನ ಭಾಷೆ-
ಯಲ್ಲಿಯೆ ಆತನ ಕೋಟಿಯ ವಿಶದವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಹೆಚ್ಚು
ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗುವುದೆಂಬ ನಂಬುಗೆಯಿಂದ, ಮೂಲಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ
ಕೊಡಲಾಗಿದೆ .

ಕೋಟೆ

“ ಸುತ್ತಣ ಮಣಿಗಲ್ಲ ‘ ಹೊಂಗೋಟಿ’ ನೋಡಲು
ತತ್ತಳಗೆಯ್ದುದಕ್ಷಿಗಳ. ”

ಕೊತ್ತಳ

೧

“ ಕೊತ್ತಳನಿಚಯವು ಕೊಳಲುಪೋಪರಿಗಳ
ಹೆತ್ತಳ ಗಂಡನಂತಿಹುದು. ”

೨

“ ಪಂತದಿಂದವನಿಯ ಹೊತ್ತ ದಿಗ್ಗಜದಂತೆ
ನಿಂತ ‘ಕೊತ್ತಳ’ಗಳೊಪ್ಪಿದುವು. ”

ಹುಲಿನೊಗ (ಕೋಟೆಯ ಬಾಗಿಲು)

೧

“ ಬಲಿನಂದನ ಮುಖ್ಯ ಖಳರೆಂಬ ಮೃಗಕುಲ
ಚಲಿಸಿ ತನ್ನಿದಿರಾಬರೆ ಪಿಡಿದು,
ಉಲಿದು ಹೊಯ್ಯುವೆನೆಂಬ ರೌದ್ರದಿಂ ಕೋಟಿಯ
‘ ಹುಲಿನೊಗ’ ಕಣ್ಣೆ ರಂಜಿಸಿತು. ”

೨

ತಿಕ, ಪುಚ್ಚ, ಪಾದಚತುಷ್ಟಯ, ಗೂಢತಾ-
ನಕವಡೆದುಭಯ ವ್ಯಾಘ್ರಗಳು
ಪ್ರಕಟಿಸಿ ನಿಂದಂತೆ ದ್ವಿತಯ ಕೊತ್ತಳ , ಹುಲಿ-
ಮುಖವಿರ್ದುದೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ !

ಕೋಟೆಯ ಕದ

“ ಮೀಟಾದ ರಮ್ಯರತ್ನಗಳ ಸೊನ್ನಾರ ಕೈ-
ಮಾಟಿ ನಾನಾಬಂಧಗತಿಯ
ಕೂಟಸ್ಥ ನಾದ ಹೊನ್ನಗಸೆಯ , ತಳಿತ ಕ-
ವಾಟಿಗಳಿರ್ದುವೇನೆಂಬೆ !”

ಮುಗಿಲಟ್ಟಣೆ, ಕಳಸ

“ ಬೆಟ್ಟವ ಕಿತ್ತು ತಂದಿರಿಸಿದಂದದಿ , ಮುಗಿ-
ಲಟ್ಟಣೆ’ ತೆನೆಗಳಗ್ರದಲಿ
ಬಟ್ಟರನ್ನಗಳ ತೆತ್ತಿಸಿದ , ಹೊಂಗಳಸಂ’ಗ-
ಳಿಟ್ಟರ್ಪವೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ !”

ಅಗಳು

“ ನೆಗಳು, ನೀರಾನೆ, ಪಾರೀನ, ಕಚ್ಚಪ್ಪ, ಕರ-
ಯುಗಳ ಕರ್ಕಾಟಕ ನಿಜಯ,
ಜಗಳಕ್ಕೆ ಬಪ್ಪ ಶತ್ರುಗಳ ಖಂಡಿಪೆನೆಂದು
ಅಗಳೊಳು ಘುಳುಘುಳಿಸಿದುವು. ”

ಡೆಂಕಣಿ, ಮರುಳ್ಗೈ, ಲಾಳಿ, ಬಿಲ್ಲು, ಪೆಟಲು

“ ಅಂಕಕ್ಕೆ ಬರ್ಪ ರಾಯರ ಗಂದನೆಂದೆಂಬ
‘ ಡೆಂಕಣಿ-ಮರುಳ್ಗೈ’ಗಳೊಡನೆ
ಫೋಂಕೆನೆ ಮಿಡಿದ , ಲಾಳಿ’ ಯ , ಬಿಲ್ಲು-ಪೆಟಲ್’ ಗ
ಸಂಕುಲವಿದುರ್ದಲ್ಲಲ್ಲಿ !”

ಪೆರ್ಗದ, ಲಾಳವಿಂಡಿಗೆ, ದ್ವಾರಾಷ್ಟ್ರಕ

“ ಮದಹಸ್ತಿಗಳ ಕೈಯೆ ನೂಕಿ ಬಂಧಿಸುವ , ಪೆರ್-
ಗದ’ , ವಜ್ರ-ಲಾಳವಿಂಡಿಗೆ’ ಯ
ಅದಟನ ದ್ವಾರಾಷ್ಟ್ರಕವ ವರ್ಣಿಸುವೊಡೆ
ಪದಕವಿಗಳಿಗಗೋಚರವು ! ”

ದಿಡ್ಡಿ, ಬಿಲದ್ವಾರ, ಆಳ್ವೇರಿ

“ ಪದಿನಾರು ದಿಡ್ಡಿ, ಬತ್ತೀಸ ಬಿಲದ್ವಾರ,
ವಿಧುಮಿತ್ರದುಪಲದಿಂ ಬಿಗಿದ
ರುಧಿರಾಪುರದಾಳುವೇರಿಯ ಸೌಭಾಗ್ಯ.
ದುಡಯವನೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ ! ”

ಗೋವಿಂದ ವೈದ್ಯನು (೧೬೪೨) ತನ್ನ 'ಕಂಠೀರವ ನರಸ-
ರಾಜೇಂದ್ರ ವಿಜಯ' ಎಂಬ ಐತಿಹಾಸಿಕಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ
ಕೋಟಿಯ ಬಣ್ಣನೆಯು, ಕನಕದಾಸನ ಕೋಟಿಯ ವಿವರಣೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ
ವಾಸ್ತವತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಇವನು ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ :—

ಕೋಟಿ

“ ಅಗಲಕೆ ಭೂಮಂಡಲ ಕಿರಿದು, ಉಬ್ಬಲು
ಮಿಗೆ ತಾಳವೆಂಟುದಿಕ್ಕೊಂದು,
ನಗುತಾಗ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬಳಿದೋಲು ಹೊಂಗೋಂಟಿ
ಗಗನಮಂಡಲವ ಮುಟ್ಟಿಹುದು ”

ತೆನೆ

“ ಪಾತಾಳದ ಫಣಿಪತಿ ಸಗ್ಗವ ನೋಡ-
ಲಾತುರದಿಂ ಮೇಲಕೇಳಿ,
ಖ್ಯಾತಿಯ ಪೆಡೆಗಳ ಸಾಲೆನೆ ಕೋಟಿಯ
ನೂತನ ತೆನೆಗಳೊಪ್ಪಿದುವು. ”

ಕೊತ್ತಳ

“ ಅಷ್ಟದಿಕ್ಕಾಳರು ತಮ್ಮ ಪಟ್ಟಣಗಳಿ-
ಗಟ್ಟಿಳಿಯಾಗೆ ರಕ್ಕಸರ,
ನೆಟ್ಟನೆ ನಿಲುವ ತಾಣಗಳೆನೆ ' ಕೊತ್ತಳ '
ಕಟ್ಟಿಸಕದೊಳೊಪ್ಪಿದುವು.

ಎಂಟು ದಿಕ್ಕುಗಳಿಗೂ ಎಂಟು ಕೊತ್ತಳಗಳಿರುತ್ತಿದ್ದುವೆಂಬುದನ್ನು
ಹಿಂದೆ ಕನಕದಾಸನೂ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆಂಬುದು ನೆನಪಿನಲ್ಲಿರಬಹುದು.

ಮುಗಿಲಟ್ಟಣೆ

“ ಪುರವೆಂಬ ಸರಸಿಯೊಳೊಗೆದ ತಾವರೆಗಳು
ತರಣಿಮಂಡಲವ ನೋಡುವೊಡೆ
ನೆರಿನಾಯುಹಥವಡದೊಲು ' ಮುಗಿಲಟ್ಟಣೆ '
ಮರೆದುವಾಗಸನ ತುಡುಕುತ ! ”

ಡೆಂಕಣಿ

ನೆರೆ ನಮ್ಮ ಪುರದರಸಿನಗ್ಗಲಿಕೆಗೆ
 ಸರಿಯಿಲ್ಲ ಜಗದೊಳಗೆಂದು |
 ಪುರಲಕ್ಷ್ಮೀ ಕೈಗಳೆತ್ತಿದವೋಲು , ಡೆಂಕಣಿ '
 ಮೆರೆದುನೆಣ್ಣೆ ಸೆಯೊಳೇನೆಂಬೆ ! ”

ಪಟ

“ ಗಗನಗಂಗೆಯ ಕಾಲುನೆ ಬಲುಮಾರ್ಗದೆ
 ಸೊಗಸುತ್ತೈತಂದೊಪ್ಪಿದಂತೆ
 ಮುಗಿಲ ಮುಟ್ಟುವ ಕೋಟಿದೆನೆಯೆಡೆ ಪಟಗಳು
 ಝಗಝಗಿಸಿದುವು ಶುಭ್ರವಲಿ ! ”

ಅಗಳು

“ ಹರಿಗೆ ಹಾಸಿಗೆಯಾಗಬೇಕೆಂದು ಪಾತಾಳ-
 ಪುರದಿಂದ ಉರಗೇಂದ್ರ ಬಂದ
 ವರಮಾರ್ಗದ್ವಾರವಿದೆನೆ ಬಲುಘಾತದೆ
 ಮೆರೆದುದಗಳದೇನನೆಂಬೆ ! ”

ಅಳುವೇರಿ

“ ಶಾಲಾವೀಧಿಯ ಬಳಸಿಕೊಂಡತುಲ ವಿ-
 ಶಾಲದೊಳಾ ಪಟ್ಟಣದ |
 ಅಳುವೇರಿಗಳೆಸೆದುವು-ನೋವುಜನರ ಕ-
 ಣ್ಣಾ ಲೋಕನಕಿನಿದಾಗಿ ! ”

ಹುಲಿಮುಖ

“ ಮಲೆತೀ ಪುರಕೈತಹ ರಿಪುನ್ನಪಹಶು-
 ಕುಲಸಮೂಹವನಗಿದುಗುಳ್ಳ
 ಸಲೆ ಶಾದೂಲವದನನೆನೆ , ಹುಲಿಮುಖ '
 ಬಲು ಭಯಂಕರವ ಬೀರುವುವು. ”

ಬಾಗಿಲ ಸೆಜ್ಜೆ (ಅಗಸೆಯ ಮೇಲಿನ ಗೋಪುರ)

“ ಆ ಪುರದತುಳ ಭಾಗ್ಯ ಕೀರ್ತಿಯ ನಗುತಾಗ
ಗೋಪತಿಗರುಹುವಂದದಲಿ
ತಾ ಪಿರಿದಾಗಿ ಬಾಗಿಲಸೆಜ್ಜೆಯಭ್ರವ
ನ್ಯಾಪಿಸಿದುವು ಶುಭ್ರವಿಡಿದು ! ”

ಶತಘ್ನಿ

“ ಪುರಕ್ಕೆದಿ ಬಹರಿಪುಜಲಧಿಯನುಸಿರ್ಗಿಚ್ಚಿ-
ನುರುಹೆಂದು ಪಲವು ಬಾಡಬರ _
ಪರಮೇಷ್ಟಿ ನಿರ್ಮಿಸಿ ಕಳುಹಿದ ತೆರದಂತೆ
ಮೆರೆದುವು ಬಲು ‘ಶತಘ್ನಿ’ ಗಳು ! ”

ಫಿರಂಗಿ

“ ನರ ಸುಧನ್ವನ ಶಿರಕೆಚ್ಚ ಮೂರ್ತಿತ್ರಯ-
ವೆರೆದ ಶಕ್ತಿಯ ತೆರದಂತೆ,
ಪುರದ ಕೋಟಿಯ ಸುತ್ತಣ ಕೊತ್ತಳಗಲೊಳು
ಮೆರೆದುವು ಬಲು ಫಿರಂಗಿಗಳು ! ”

ಫಿರಂಗಿಗಳ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಹೆಸರು

“ ರಾಮಬಾಣವು, ಭೂತನಾಥ, ಲಂಕೆಯ ನಿರ್-
ಧೂಮಧಾಮನು, ಹನುಮಂತ,
ಜಾಮುಂಡಿ, ಸಿಡಿಲ ಜಂಗುಳಿ, ಮೇಘನಾದ ನಿ-
ಸ್ಸೀಮ ಫಿರಂಗಿಗಳಿಹವು ! ”

ಕೋವಿಗಳು (ಸಣ್ಣ ತೋಪು)

ಕೋಟಿ ಕೋಲಾಹಲ, ಕಲಿವೀರಭದ್ರನು,
ಲೂಟಿಯ ರಣಭೈರವನು,
ಮಾಟಿನ ರಂಗನಾಥನು ಮೈರಿಭಟ ಕುರು-
ಪಾಟದ ಬಲ್ಲೋವಿಯಿಹುವು ! ”

ಕೋಟೆಯ ಮೇಲಿನ ಬೇರೆ ಉಪಕರಣಗಳು

ಒಡ್ಡಿದ 'ಶೂಲ' , 'ವರಾಹನ ತಲೆ' , 'ನೂಂಕು-
ವಡ್ಡವಲಗೆ' 'ಕವಣೆ' ಗಳು
' ಅಡ್ಡಾಯುಧ ' , 'ಗರಗಸ' , 'ಮೊನೆಗಲ್ಲು' ಕ-
ಣ್ಣೆಡ್ಡವಾಗಿಯೆ ರಾಜಿಸುವುವು ! ”

‘ ಚೀಳುಬಾಣಗಳ ರಾಟೆಳ ’ ಉರಿಪೊಟ್ಟಣ
ನೇಳುವ , ಜಂತ್ರದದಗಳು (?) ’
ತೂಳುವ , ಗುಂಡುಗಲ್ಲುಳ ರಾಶಿ ’ ಪಟ್ಟಣ-
ದಾಳುವೇರಿಯ ತುಂಬಿಹವು !

‘ ವಿಷದ ಜೀರ್ಣೋಳವಿ ’ , 'ಮಳಲರಾಶಿ' ಉಕ್ಕಿನ
ಮಸೆದಲಗಿನ ' ಸಾಲಸಬಳ '
ಎಸೆವ , ಕೀಲಾಯುಧ ' ಬಲಿದ , ಅಡ್ಡದೊಲೆ ' ಕ-
ಣ್ಣೆಸೆದುವು ತನೆಯ ಸಂದಿಯಲಿ ! ”

ವರ್ಣಕವಿಗಳು ಹೇಳಿದ ಕೋಟೆಯ ವಿವರಣೆಯ ಮಾದರಿಗಳನ್ನು
“ ಇಂತಪ್ಪ ಪುರದ ಚೌದೇಸೆಯ ಬಾಗಿಲುಗಳ ಮುಂತಿದ ' ಚಾವಡಿ ' ಗಳಲ್ಲಿ,
ದಿವ್ಯಾಯುಧಗಳನಾಂತು, ಹೊಂತಕಾರಿಗಳು ಸಂಧಮೊಳು ' ಹಗಲಿರುಳೂ
ಸಂರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವರು. ಎಂದ ಮೇಲೆ ಇಲ್ಲಿ ಉಡುಗಗಳ ಎರಾಟ ನಡೆವ 'ಬಗೆ
ಹೇಗೆ ?

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಅವಲೋಕಿಸಿ
ದಲ್ಲಿ, ಆಳವಾದ ಅಗಳು ಬಳಸಿದ ಎತ್ತರವಾದ ಆಳ್ವೇರಿಗಳುಳ್ಳ ಕೋಟೆ, ದಿಕ್ಕು
ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಭವ್ಯವಾಗಿ ನಿಂತಿರುವ ಕೊತ್ತಳಗಳು, ಆಳ್ವೇರಿಯ ಮೇಲೆ ಸಾಲು-
ಸಾಲಾಗಿ ನಿಂತ ತೆನೆಗಳು, ಮೈರಿಗನು ಬರುವ ಸುಳುಹನ್ನು ದೂರದಿಂದಲೆ
ಕಂಡು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅನುಗೊಳಿಸಿದ ಮುಗಿಲಟ್ಟಣೆಗಳು (ಮಂಚಿಕೆ) ,
ಎರಡೂ ಬದಿಗೆ ಹುಲಿಗಳಂತೆ ನಿಂತಿದ್ದ ಕೊತ್ತಳಗಳ ನಡುವಿನ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು,
ಆನೆಗಳಿಂದ ನೂಕಿಸಿದಾಗಲೆ ಮುಚ್ಚಲಿಕ್ಕಾಗುವಂತಹ ಭದ್ರವಾದ ಕದಗಳು,
ಲಾಳವಿಂಡಿಗೆ (ಅಗಲಿ), ಕೊತ್ತಳಗಳ ಮೇಲೆ ನಿಡಿದಾಗಿ ನಿಂತ ಡೆಂಕಣಿಗಳು,
ಮರುಳ್ಳೆಗಳು, ಧ್ವಜ-ಕೇತನಗಳು ಇವೆಲ್ಲ ಕಣ್ಣೆದುರು ಬಂದು ನಿಲ್ಲದೆ

ಇರವು. ಇದೆಲ್ಲ ಯುದ್ಧವಿಲ್ಲದಾಗಿನ ಬರಿಯ ಕೋಟೆಯ ಬಣ್ಣನೆಯಾಯಿತು. ಇನ್ನು ಯುದ್ಧ ಸಡೆಯಬಹುದಾದಾಗ ಕೋಟಿಗಾಳಿಗದ ' ಸಂವರಣೆ ' (ಪೂರ್ವ ಸಿದ್ಧತೆ) ಯನ್ನು ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತೆಂಬುದನ್ನು, ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಾಲದ ಕೆಲವು ಕವಿಗಳ ಮಾತುಗಳ ಮೂಲಕ ಅರಿತು ಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸೋಣ.

೪. ಕೋಟಿಗಾಳಿಗಕ್ಕೆ ಮೊದಲು

I ಲಗ್ನೆಯಿಕ್ಕುವವರ ಸಿದ್ಧತೆ

ಕೋಟಿಗಾಳಿಗ ಆರಂಭವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಮರಸಿದ್ಧತೆಗಳು ಸಡೆಯಬೇಕಲ್ಲವೆ! ಹೊರಗಣಿಂದ ಒಂದು ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಲಿರುವವರ ಸಿದ್ಧತೆಗಳು ಒಂದು ಜಾತಿಯವಾದರೆ, ಕೋಟಿಯೊಳಗೆ ಇದ್ದವರ ಸಾಧನ-ಸಿದ್ಧತೆಗಳು ಮತ್ತೊಂದು ಜಾತಿಯವಾಗಿರುವವು. ಮೊದಲು ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದವರ ಸಮರಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸುವಂತಹ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ನೋಡೋಣ! ಒಂದು ವಿಷಯ. ಕೋಟಿಯ ವರ್ಣನೆಗಳಂತೆ ಈ ವರ್ಣನೆಗಳು—ವಸ್ತುಕಕಾವ್ಯಗಳೊಳಗಿನವೂ—ಕೃತ್ರಿಮವಾಗಿ ಇಲ್ಲ; ಇಷ್ಟೇ, ವಸ್ತುಕಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿದ್ದರೆ ವರ್ಣಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶದವಾಗಿವೆ. ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಕನ್ನಡಿಗರ ಸಮರಜೀವನದ ವಾಸ್ತವತೆಯನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿದೆ.

*

*

*

ಜನ್ನಕವಿ (೧೨೨೦-೨೦) ತನ್ನ ' ಅನಂತನಾಥ ಪುರಾಣ ' ದಲ್ಲಿ ವಸುಷೇಣನ ಮುತ್ತಿಗೆಯನ್ನು—ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿಯೇ—ಸುಂದರವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಿರುವನು. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ :—

“ ಹೀಗೆ ಮೂರು ಬಳಸುಗಳಿಂದ ಬಳಸಿ ಬೀಡುಬಿಟ್ಟು, ಮರುದಿನವೆ ಲಗ್ನೆಯನ್ನಿಕ್ಕಬೇಕಾದ ದಿನವಾದುದರಿಂದ ವಸುಷೇಣರಾಜನು, ಕೋಟೆಯ ' ಸದರನಿದರಮುಮಂ (ಅನುಕೂಲ - ಪ್ರತಿಕೂಲ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನೂ) ಜಂತ್ರದ ಒಡವಣೆಗಳುಮಂ (ಕೋಟೆಯ ವ್ಯೂಹದ ರೀತಿಗಳನ್ನೂ),
 ೩-೨೨೨.

ಭೂಮಾನಮುನುಂ (ಭೂಮಿಯ ಅಳತೆಗಳನ್ನೂ) ಪುಗುವ ಪೊರ
ಮಡುವ ನೀರಕಂಡಿ-ಕುದುರೆಗಂಡಿಯ ತೆರಪುಗಳುಮಂ ' ಸುತ್ತಿ ಸುತ್ತಿ
ನೋಡುತ್ತ ಬರುತ್ತಿರುವಾಗ ' ಎರಿಸಿದ ತಿಮಿರೋಳಂ, ಇಟ್ಟ ತಿಲಕ
ದೊಳಂ, ಕಟ್ಟಿದ ದೆಂಡೆಯೊಳಂ, ಅರ್ಚಿಸಿದ ಕೊತ್ತಳದೊಳಂ ಅಮರ್ಚಿ
ಸಿದ ಅಟ್ಟಳೆಯೊಳಂ, ಎತ್ತಿದ ಪತಾಕೆಯೊಳಂ, ಸುತ್ತಿದ ಬೇವಿನ
ದೆಂಡೆಯೊಳಂ, ಸೆಜಿಗೆಯ್ ಸಲಾಯೊಳಂ, ಪೊಯಿಸಿದ ಗಾಲಿಯೊಳಂ,
ನಿಜುಸಿದ ಬಸಿಯೊಳಂ, ಪೂಸಿದ ಡೆಂಕಣೆಯೊಳಂ, ಗುಡಿಸಿದ ಗುಂಡಿ
ನೊಳಂ, ಪಣ್ಣದ ಸಾರಮಾರಿಯೊಳಂ, ಪುರಿದ ಮಣಲೊಳಂ, ಬಿರ್ಚಿದ
ಬೇರ್ಕೆಯೊಳಂ, ಬೆಯ್ಡಾಡುವ ಕಹಳೆಯೊಳಂ, ಪೊಯ್ವು ಬೊಬ್ಬರಿವ
ಪಪ್ಪಿಯೊಳಂ, ತನೆಯಂ ತಳ್ತ ಪರಿಗೆಯೊಳಂ, ನೊನೆಯಂಪೂಣಿಸಿದ
ಕೊಂತದೊಳಂ ಕೈಗೆಯ್ವು ಕಟ್ಟುಸುರಮಾಗೆ, ಮಸೆದ ಜವದಾಡೆಯಂತೆ-
ಮಸಗಿದ ರಕ್ಕಸರ ಮಾಡದಂತೆ - ನೋಡಲರಿದೆನಿಸಿದ ಮಕರಮುಖ
ದಾಡಾಯಗ್ಗದ ಅಗ್ಗಳಿಕೆಯಂ ಕಂಡು ' ತುಂಬ ಕೋಪಗೊಂಡನು."

*

*

*

ಮೂರನೆಯ ಮಂಗರಸನು (೧೫೦೯) ತನ್ನ ' ಸನ್ಮುಕ್ತ
ಕೌಮುದಿ ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಲಗ್ನಗಾರನ ಸನ್ನಾಹವನ್ನು ಹೀಗೆಂದು
ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ :

" ಅರನೆಯ ತೊರೆದು, ಕರೆಗಳನೊಡೆದು, ಸುಟ್ಟಿಗ-
ಹಾರ ನೊಡಲಾದೂರುಗಳನು, ತುರುಸೆರೆಯ ಹಿಡಿ-
ದಾರಯ್ಯದಿರಾದ ಬಲುದುರ್ಗಗಳನು ಧೂಳೀಪಟ್ಟಮಂ ಮಾಡುತ,
ಅರುಭಟಿಯಿಂದ ದಾಳಿಯನಿಟ್ಟು, ನಿಷ್ಕಾಣ-
ಭೇರಿ-ದುಂದುಭಿಯ ರವ ಘೋರ್ಣಸಲ್, ಮೂವಳಸಿ
ವಾರಣಾಸೀಪುರವ ಮುತ್ತಿದಂ ಜೇನಹುಳು ಝೀಂಕರಿಸಿ ಮುಕ್ತವಂತೆ ||

ಮುತ್ತಿ ಕೋಟೆಯ ಏರ್ಪಾಡುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನೋಡುತ್ತಿರುವಾಗ :

" ನೆಲಕೆ ಬಾಗಿಸಿದ ಪಲವರಿಯ ಡೆಂಕಣೆ, ಕವಣೆ,
ತೊಲೆ, ಸಬಳ, ಹೇರಿಟ್ಟ, ದಸಿ, ಗುಂಡು, ಕಾಸುವಂ-
ಬಲಿ, ಸಾರಮಾರಿ, ನೆಲಗುನ್ನು, ಬಸಿಯೆಣ್ಣೆ, ಹುರಿಮಳಲು,

ಹಾವಿನಹೇಳಿಗೆ, ||

ಬಲು ಹುಲ್ಲದೊಂದೆ, ಬಿಲ್, ಅಂಬು, ಕತ್ತರಿ, ಪಂದಿ-
ದಲೆ, ಹಾರೆ, ಬಿರಿಕೊರಡು, ಪೆಟಿಲು, ತಿರುಗಣೆ, ಬೀಸು-
ವಲೆ, ತಳಿಯಮರದ ಗೊಂದಣದ ಸಂವರಣೆಯಿಂದಾ ಕೋಟೆ

ಕಣ್ಗೊಪ್ಪಿತು !

II ಕೋಟೆಯೊಳಗಿನವರ ಸಿದ್ಧತೆ.

ಮೇಲಿನ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ — ಅನುಷಂಗಿಕವಾಗಿ — ಕೋಟೆಯೊಳಗಿನ ಜನರು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ' ಸಂವರಣೆ ' ಯ ವಿಚಾರವೂ ಸ್ವಲ್ಪದರಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಈಗ ಆ ವಿಚಾರವನ್ನೇ ಕುರಿತು ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ವಿವರ-ವಿವರವಾಗಿ ಹೇಳಿ ದವರ ಕೃತಿಗಳಿಂದ ಕೆಲವು ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಿರುವೆನು.

*

*

*

ಎರಡನೆಯ ಗುಣವರ್ಮನು, (೧೨೩೦) ತನ್ನ ' ಪುಷ್ಪದಂತ ಪುರಾಣ ' ದಲ್ಲಿ ಕೋಟೆಯೊಳಗಿನವರ ಸಂವರಣೆಗಳನ್ನು ಈ ರೀತಿ ಹೇಳಿರುವನು :

" ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೆ ಆತನ (ವೈರಿರಾಜನ) ಬರುವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡು ' ಜಳಖಾತಿಗೆ ' ಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಸಿಯೂ, ತುಂಬ ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಾದ ' ಚಾಳಂ ಗಳಿಂ (ತಂತಿಯ ಬಲೆಗಳಿಂದ) ಮೇಳೆಯಮಂ ಓಳಿಗೊಳಿಸಿ ' ಯೂ, ವಿಷಮ ವಿಟಂಕದಂಷ್ಟ್ವಾಂಕುರದಂತೆ ' ಭಯಂಕರವಾಗಿರುವ ' ವಿಷಲತಾ-ಗುಲ್ಮ ಕಂಟಕಂಗಳಂ ' ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಿಯೂ, ವೈರಿಸೈನಿಕರ ಮೋಣ-ಕಾಲುಗಳು ಒಡೆದು ಛಿನ್ನವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ ಹೋಗುವಂತೆ ' ದಸಿಗಳಂ (ಚೂಪಾದ ಗೂಟಗಳನ್ನು) ' ಕೆತ್ತಿಸಿ ನೆಡಿಸಿಯೂ, ಅಡಿಗಳನ್ನು ಮುಂದಿ ರಿಸಿ ನಡೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಬಾರದಂತೆ ' ವಜ್ರಸೂಜಿ ' ಗಳನ್ನು ಮೇಲುಮೊಗವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿಯೂ, ಮದ್ವಾನೆಗಳ ಅವಿಗಳಡಿಯನ್ನು ತೊಂದರೆಗೀಡುಮಾಡುವ ' ಶೃಂಗಾಟಕ (ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮುಳ್ಳಿನ ಬಳ್ಳಿ) ' ಗಳನ್ನು ದಾರಿದಾರಿ ಗಳಲ್ಲಿ ಹರಡಿಸಿಯೂ, ' ಪ್ರಳಯ ಶಿಖಿಯ ವಸ್ತ್ರರಿಯ ಬಳ್ಳಿಯಂತೆ ಮುಳ್ಳಿಸುವ ಮಸಕದ ಉರಿಯಣ್ಣೆಯಂ ' ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಿಯೂ, ವೈರಿಗಳ ಎಟುಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲು ಸಮರ್ಥವಾದ ' ಆಳ್ವೇರಿ ' ಯ ಸಮೂಹವನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಯುದ್ಧೋಪಕರಣಗಳಿಂದ ತುಂಬಿಯೂ, ಲಗ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಮೇಲೇರಿ ಬರುವ

ಬಂಟರನ್ನು ತಿವಿದು ಹಿಂದಟ್ಟಿಸುವಂತಹ 'ಅಂಕುಶಗಳನ್ನು' ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸಿಯೂ, ಬೆಂಗುಂಡುಗೊಂಡ-ಗಂಡಗತ್ತರಿಯ ಸಂಸರ್ಗದ ಅರ್ಗಗಳಮಂ (ಅಗಳಿಯನ್ನು) 'ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಡಿಸಿಯೂ, ಬಾಗಿಲುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಮುಚ್ಚಿಸಿಯೂ, ಶತ್ರುಸೈನ್ಯದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಅವರ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುವಂತೆ 'ಕಟ್ಟುನೆಟ್ಟಳಂ' ಮಾಡಿಸಿಯೂ, ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ 'ಜಾವಮುಕ್ಕಡ' 'ಗರವಟಿಗೆ' 'ತಳವರಿಕೆ' ಗಳನ್ನು ಅನುಗೊಳಿಸಿ ಅಲ್ಲಯ ಕಾಪಿನವರು ಆಗಾಗ ಶತ್ರುಸೈನ್ಯದ 'ರಾಣಾಂತರ' ವನ್ನು ತಿಳಿದು ಬೀಕೆಂಪು ಅಸ್ತ್ರಣೆವಾದಿಯೂ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸನ್ನದ್ಧರಾಗಿ ನಿಂತರು. (೭ನೆಯ ಆಶ್ವಾಸದ ೬೯ನೆಯ ಪದ್ಯದ ಮುಂದಿನ ವಚನದ ಭಾವಾರ್ಥವಿದು.)

*

*

*

ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಪಂಡಿತನು (೧೫೮೫) ತನ್ನ 'ಚೆನ್ನ ಬಸವಪುರಾಣ' ದಲ್ಲಿ ಕೋಟಿಯ ಸಂಪರಣೆಯನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡವನಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವನು. ನಿಜವಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ ಅವನಿಗೆ ವರ್ಣ್ಯವಿಷಯವಾಗಿದ್ದ ಕೋಟೆಗಾಳೆಗವು, ದೇವತೆಗಳೊಡನೆ ಶ್ರೀಶಂಕರನು ಹೊರಟು ತ್ರಿಪುರಕ್ಕೆ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದ-ಕೇವಲ ಪೌರಾಣಿಕ-ಕತೆಯನ್ನೊಳಗೊಂಡುದು; ಆದರೆ ಅವನು ದೇವತೆಗಳ ಮುತ್ತಿಗೆಯನ್ನಾಗಿ ಅವನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಿಲ್ಲ; ತನ್ನ ಕಾಲದ ಯಾವನಾದರೊಬ್ಬ ರಾಜನು, ಸೈನ್ಯಸಮೇತನಾಗಿ-ಇನ್ನಾವುದೋ ರಾಜನ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಮುತ್ತಿದ ಐತಿಹಾಸಿಕವಸ್ತುವಿನಂತೆ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಇವನ ಕೋಟೆಗಾಳೆಗದಲ್ಲಿ, ವಿಜಯನಗರದ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರಗೊಂಡಿದ್ದ 'ವಟಲು' 'ಗುಂಡುಗೋವಿ' 'ಫಿರಂಗಿ' ಇವೆಲ್ಲ ಬಂದಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. **ತಾರಕಾಕ್ಷನ** ಕೋಟಿಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನು ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಪಂಡಿತ ಹೀಗೆ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾನೆ :

“ ಗರ್ಜಿಸುವ ಸುಭಟರಂ ನಿಲಿಸಿ, ಓಲಗಮಂ ವಿ-

ಸರ್ಜಿಸಿ, ಅಸುರತ್ರಯದ ಕೋಂಟೆಗಾವಲ ಪಟು ಭ-

ಟರ್ ಜತನವೆಂದು ನೇಮಿಸಿ, ತಾರಕಾಕ್ಷನರಮನೆ ಪೊಕ್ಕನಾ

ಕ್ಷಣದೊಳು !

ದುರ್ಜಯರ್ ಬಡವ ಹರೆಗಳ, ಕೈಗಳೊಳಗಾಂತ
ಪೆರ್ಜೊಡರ ಗಡಣದಿಂ, ಪ್ರಹರಿಪೊದಕುಳಿಯಿಂದೆ
ವರ್ಜಿತಸ್ವಾಪರುರೆ ಭೋಯೆನುತೆ ಮುಪ್ಪುರಿಯ ಕೋಂಟಿಯಂ
ಕಾದಿದರು. (ಸಂ. ೪೨. ಪ. ೯)

ಬಿಡದೆ ಕೂಗುವ ಪಹರೆ, ತಿರುಗುತಿಹ ಪಂಜುಗಳ್,
ಗಡಬದಿಪ ಕೋಂಟಿವರೆ, ದನಿಗೆಯ್ ಪೆಟಲುಗಳ್,
ಬಡನೊಡನೆ ಸುಳಿನ ಮೇಲ್ಪಹರಿಯಾಳ್ಗಳ್, ಚೀರುತಿಹ
ಕಹಳೆಗಳ್, ಭರದೊಳು—

ಪೊಡೆವ ತಂಬಟರವಂ, ನೋಸವೋಗದಿರೆನುತ
ಅಡಿಗಡಿಗಿ ಸುಯ್ಯಾನಮಂ ಮಾಳ್ ಭಟರವಂ
ಗಡನುಸೆದುದಾಗಳಾ ತ್ರಿಪುರದಾಳ್ವೇರಿಯೆಡೆಯೆಡೆಯೊಳತಿ
ನಿಬಿಡವಾಗಿ ! (ಸಂ. ೪೨. ಪದ್ಯ ೧೦)

ಹುರಿವ ಮಳಲಿನ, ಕಾಸುವಂಬಲಿಯ, ಬಿಸಿಯೆಣೆ —
ವರವಿಗಳ, ಪುದಿದ ಪುಲ್ದೊಂದೆಗಳ, ತರತರದೊ-
ಳಿರಿಸಿದ ಬತ್ತಿಲೆಯ, ಡೆಂಕಣಿಯ, ಮರುಳ ಕೈಗಳ, ನೆಟ್ಟ
ಬಲ್ಲಸಿಗಳ,

ಪರಿಪರಿಯ ಗುಂಡುಗೋವಿಗಳ, ಕುದಿನ ಸುಣ್ಣಗಳ,
ಪಿರಿದಾದ ಗುಂಡುಗಳ, ಕವಣೆಗಳ, ಸಬಳಗಳ,
ಸುರಿದ ಕಲ್ಲಗಳ, ಪಂದಿದಲೆಯ ನೊತ್ತಂಗಳಾಳ್ವೇರಿಯೊಳ್
ಮೆರೆದುವಂದು. (ಸಂ. ೪೨ ; ಪದ್ಯ ೧೧)

ಹೀಗೆ ಅಸುರರು ತಮ್ಮ ಸಮರಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ
ತುಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ನೋಡಿಕೊಂಡುರುವಾಗಲೆ, ದೇವತೆಗಳ ಸೈನ್ಯಾಭಿ-
ಪತಿಯಾದ ದೇವೇಂದ್ರನು ಬೇಗನೆ ಎದ್ದು, ' ತ್ರಿಪುರಕ್ಕೆ ಲಗ್ನಿಯಿಕ್ಕುವ
ದಕ್ಕಾಗಿ ಎಲ್ಲರೂ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯಿಂದ ಸನ್ನಾಹ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮೊರಡ-

ಬೇಕು !' ಎಂದು ಪಾಳೆಯದೊಳಗಿಲ್ಲ ಡಂಗುರವನ್ನು ಹೊಡೆಯಿಸಿದನು. ಆಗ :

“ ಆನೆಗಳಿಗೆ ಗುಳಮುನಿಕ್ಕಿದರು. ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ ಇರದೆ ಪೆಲ್ಲಣಮಂ ಅಳವಡಿಸಿದರು. ತೇರ್ಗಂ ಐದೆ ನಾಜಿಗಳಂ ಕಟ್ಟಿದರು. ಕಾಲಾಳ್ಳಳುಂ ಸಂಜೋಗಮಾಗಿ ಪೊರಮಟ್ಟರು. ಭೇರಿ, ದುಂದುಭಿ, ಡಕ್ಕಿ, ಡೌಡೆ, ಬೊಂಬುಳಿಕರಡಿ, ನಿಸ್ಸಾಳ ಎಂಬ ವಾದ್ಯಪ್ರತತಿ ಮೊಳಗಿದುದು. ಪರಿ ಗಣನೆಗರಿದೆಂದೆನಲ್ ಚತುರಂಗಸೇನೆ ತವಕದಿಂದ ತಳದುರ್ದು.”

ಸ್ವಸ್ವದೊಡನೆ ಬಂದ ದೇವೇಂದ್ರನು ಆ ಯುದ್ಧಸನ್ನದ್ಧ-ಕೋರಂಭಿಯನ್ನು ನೋಡಲುತೊಡಗಿದ. ಆಗ :

“ ಸಾಲ ಮುಗಿಲಟ್ಟಣೆಯ, ಡೆಂಕಣೆಯ, ಪಂದಿದಲೆ-
ಯೋಳಿಗಳ, ಮರುಳಕ್ಕಿಗಳ, ತೂಗುದೊಲೆಯ, ದ್ವು-
ಜಾಳಿಗಳ, ನೆಟ್ಟ ಸಬಳಗಳ, ನಿಡುಗುಂಡುಗಳ ಸಂದಣೆಯ
ಸನ್ನಾಹದ-

ಸ್ಥೂಲಮಾರ್ಗ ತೆನೆಗಳ, ಕನಕರತ್ನ ಪ್ರ-
ಭಾಲಹರಿಯೊಬ್ಬಳಿಯ, ಘಾತಮಾದಗಳಿನ, ವಿ-
ಶಾಲಶಾಲಮುನಿರದೆ ದಿವಿಜಪತಿ ಕಂಡು ತನ್ನವರ ಕೂಡಂತೆಂದನು.”
(ಸಂಧಿ ೪೨; ಪದ್ಯ ೨೨)

‘ ಬೇಗನೆ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿ ತ್ರಿವುರದ ಕೋಟೆಯನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಕು ’ ಎಂದು ಕಟ್ಟಳೆಮಾಡಿದ ದೇವೇಂದ್ರನ ಆಶಯವನ್ನರಿತು ಎಲ್ಲರೂ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಮುಂದುವರಿದರು.

*

*

*

ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯನು (೧೬೪೦) ತನ್ನ ‘ ಕಂಠೀರವ ನರಸ ರಾಜೇಂದ್ರವಿಜಯ ’ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿಯಂತೂ ಕೋಟೆಯೊಳಗಿನವರ ಸನ್ನಾಹವನ್ನು-ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟುವಂತೆ-ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಹೇಳಿ ಕೇಳಿ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಕಾವ್ಯವದು. ಅದರಲ್ಲಿಯ ಕೋಟೆ ಕನ್ನಡಿಗರದು, ಕೋಟೆಯ ಸಂವರಣೆಯ ರೀತಿ-ನೀತಿಗಳೆಲ್ಲ ಕನ್ನಡಿಗರವು; ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅವನ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಕೃತಕಕಲ್ಪನೆಯ ಅಂಶ ಕೊಂಚವೂ ಇರದೆ,

ಕೇವಲ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡ ವಾಸ್ತವಾಂಶವೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇದೆ. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಆಧುನಿಕನಾದ ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯನ ಕೋಟೆಗಾಳೆಗದ ಕತೆಯು ನಮಗೆ ಅಳಿಗೋಲೋ, ಒರೆಗಲ್ಲೋ ಆಗಿಸಿಲ್ಲವು. ಅದರ ಮೂಲಕ ಆತನಿಗಿಂತ ಹಿಂದೆ ಆಗಿರೋದ-ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಶತಮಾನಗಳ-ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿಯ ಕೋಟೆಗಾಳೆಗದ ಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವುದು. ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯನ ಕೋಟೆಗಾಳೆಗದ ಒಣ್ಣನೆನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡಿದವರಿಗೆ, ಹಿಂದಣ ಕವಿಗಳ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕೋಟೆಗಾಳೆಗದ ವಿವರಣೆಗಳಲ್ಲಿ 'ಕೃತಕವೆಷ್ಟು? ವಾಸ್ತವವೆಷ್ಟು?' ಎಂಬುದು ಸಹಜವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವಂತಿದೆ. ಇದರ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೇ ಕನ್ನಡ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮೂದಿಸಿಂತಿರುವ ಕೋಟೆಗಾಳೆಗದ ಚಿತ್ರವು, ಕೇವಲ ಕನ್ನಡಿಗರ ಕೋಟೆಗಾಳೆಗದ ಪರಂಪರೆಗೇ ಸೇರಿದುದೆಂಬುದರ ಮನವರಿಕೆ ಖಂಡಿತವಾಗುವುದು.

ವಿಚಾರವುರದ ಬಾದಶಹಸಿಂದ ಕರ್ಣಾಟಕವನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವ ಅಪ್ಪಣೆ ಪಡೆದು 'ರಣಧೂಳಿಖಾನೆ (ರಣದುಲ್ಲಾಖಾನ್)' ನೆಂಬವನು ದಂಡೆತ್ತಿ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಬರುವನು. ಒಂದರ ಹಿಂದೊಂದು ಕೋಟೆಗಳನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಆಗಿನ ಮೈಸೂರರಸರ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ **ಶ್ರೀರಂಗ ಪಟ್ಟಣ** ವನ್ನು ಸವಿಾಪಿಸುವನು. ಈ ವರ್ತಮಾನ 'ದೊರೆರಾಯ ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜೇಂದ್ರ' ನಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಆಗ :

ಪಟ್ಟಣ ವೊದಲಾದ ಗಡಿಯ ದುರ್ಗಗಳ-

ಗೊಟ್ಟಿಸಿ ಸಂವರಣೆಗಳ |

ಕಟ್ಟಿಚ್ಚರೊಳಿಸೆಂದು ನಂಜೇಂದ್ರಗೆ

ಸೃಷ್ಟೀಶ್ವರ ನೇಮಿಸಿದ. ||

ಆಗ ಮಂತ್ರಿಯಾದ ನಂಜರಾಜನು ಎಲ್ಲ ಗಡಿಯ ದುರ್ಗಗಳನ್ನೂ ಹೇಗೆ ' ಸಂವರಣೆಗೊಳಿಸಿದ ' ನೆಂಬುದನ್ನು ನೋಡಿ :

“ ಮುಗಿಲ ಮುಟ್ಟುವ ಕೋಟೆಯ ತನೆಯೆಡೆಯೆಡೆ

ಹೊಗರೆದ್ದ ದಸಿ, ವೊನೆ, ಶೂಲ,

ಝಗಝಗಿಸುವ ಹೇರಿಟ್ಟಿ, ಮರುಳುಗೈಗ.

ಝಗುಳುತಿರ್ದುವ ಕೆಂಗಿಡಿಗಳ

ಭೂರಿಭೀಕರ ವರಾಹನ ತಲೆ, ಸಿಲುಕಿಟ್ಟಿ,
ಪೂರೈಪ ವಿಷದ ಜೀರ್ಣೋಷವೆ,
ಮಾರಿವೊಗದ ಡೆಂಕಣೆ, ಮಸೆದಲಗುಗಳ್
ತೋರಿದುವಂತಿ ಭಯಂಕರವ !

ಕರಿಯ ಮದ್ದಿನ ಪೊಟ್ಟಣ, ಕಟ್ಟಿದಂಬಿನ
ಹೊರೆ, ಹುರಿಮರಳಿನ ರಾಶಿ,
ಅರೆದ ಸಾಸಿವೆಗೊಡ, ಕಾದಂಬಲಿಯ ಬಹು
ಹರವಿಗಳೊಪ್ಪಿದ್ದುವಾಗ !

ಚೇಳುಬಾಣಗಳ ರಾಟಳ, ಉಪ್ಪಿನ ತಿತ್ತಿ,
ಸಾಲುವಿಡಿದ ಕವೆಗೋಲು,
ಬೇಳುವೆಗಳ ಭಸ್ಮದ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯ
ಸಾಲೊಪ್ಪಿದುವು ದುರ್ಗದೊಳಗೆ !

ಎತ್ತುಗಲ್ಲುಗಳ್, ಏರುಗಲ್ಲು, ಕವಣೆಗಲ್ಲು,
ಬಿತ್ತರದರೆಗಲ್ಲುಗಳು,
ಮೊತ್ತದಸಿಯ ಕಲ್ಲು, ಕೊರಳಿಗೆ ಬೀರುವ
ಜೊತ್ತಿಗೆ ಮೆರೆದುವರ್ಥಿಯಲಿ !

ಸಾಲುವಿಡಿದ ಕೊತ್ತಳ ಕುಟ್ಟಿಮಗಳ
ಮೇಲೊಪ್ಪುವ ಶತಸ್ಥಿಗಳು,
ಕಾಲನ ದಂಡದಂದದ ಕೈಗುದಿಗೆಯ
ಪೇಳಲಳವೆ ದುರ್ಗದೊಳಗೆ ?

ಚೋರಕಂಡಿಗಳಂಬುಕಂಡಿಗಳೊಳು ಗುರಿ-
ಯೆರಿಸಿ ಮೆರೆವ ಕೈಗೋವಿ ;

ನೀರ ತುಂಬುವ ದಿಡ್ಡಿ, ಒಳಸುರಂಗದ್ದಾರ
ತೋರಿತು ಕಣ್ಣೆ ಕೌತುಕವ !

ಅಗಳಾಳ್ವೇರಿ, ಕೊತ್ತಳ, ಹುಲಿಮುಖದೊಳು
ಜಗಳದಂಕೆಯ ಬಲ್ಲ ಭಟರ
ಮಿಗೆ ಬಲಿದಾಗ ದುರ್ಗದ ಸಂವರಣೆಯ
ಬಗೆಯ ಬಿನ್ನೈಸಿದ ನೃಪಗೆ. ”

ಕೋಟಿಯ ಸಂವರಣೆಯನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯನು
ಮುಂದೆ ಕೋಟಿಯ ಕಾವಿನಾಳುಗಳನ್ನು ಕಣ್ಣೆದುರು ತಂದು ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತಾನೆ.
ಇಂದಿನ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕಥಾ-ಸಾಟಕ-ಕಾದಂಬರಿ ಲೇಖಕರಿಗೆ, ಅವರ ವೇಷ-
ಭೂಷಣಗಳ ಪರಿಚಯವನ್ನೂ ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ :

“ ಹೊಡೆವ ಹೆಬ್ಬರೆ, ಜಾವಗಹಳೆ, ತಂಬಟಿಗಳ
ಕಡುರವ; ಒಳರುಗುದಿಗೆಯ-
ಜಡಿನ ದನಿಗಳಿಂದ ತಳವಾರರುಗಳ
ಪಡೆ ತಿರುಗುವುದು ದುರ್ಗದಲಿ !

ಕರದಲ್ಲಿ ಪಿಡಿದ ಗುರಾಣಿ-ಕೈಗತ್ತಿಯ
ಗರುವ ಮನೆಯರ ಸಂದಣಿಯ
ಪರಿವಿಡಿಯಿಂದಲಾ ದುರ್ಗ ನೋವುರ ಕಣ್ಣೆ
ಪಿರಿದು ಭೀತಿಯನು ಪುಟ್ಟಿಸಿತು !

ಕರಡಿಯ ಮೈಜೋಡು, ಕಾರ್ಪಾಸ ಕುಪ್ಪಸ,
ಬಿರುದಿನ ತೋಳ ಪಾವಡೆಯ
ದುರಗಲಿಗಳು ದುರ್ಗದಾಳ್ವೇರಿಯ ಮೇಲೆ
ಪರಿಶೋಭಿಸಿದರುಬ್ಬಿನಲಿ !

ಜವದಾಡೆ-ಜಲ್ಲಿಯ ಬಿಲ್ಲು-ಕೈಗತ್ತಿಯ
ಬವರಿಗರತಿ ಹರುಷದಲಿ
ತವಕದೊಳಾ ದುರ್ಗದ ಕೋಟೆಯ ಸುತ್ತ
ಸುಖಲಾಸದೊಳೊಪ್ಪಿಹರು.

ಬರೆಗಳನುಗಿದ ಖಂಡೆಯ-ಕೈಸುರಗಿಯ,
ಸೊರಟಿಯ ಕತ್ತಿ-ಬಾಕುಗಳ
ಪರಿನಿಡಿಗಾರರು ಪುರದಾಳುವೇರಿಯೊಳ್
ಚರಿಸುತ್ತಿದರು ನೊತ್ತದಿಂದ !

ಜಾಡಿಯ ಹರಿಗೆ, ಸಿಂಗಾಡಿ, ಕರಾಚೂರಿ,
ನೀಡುವ ಬಾಳಗತ್ತಿಗಳ
ಪಾಡುಪಂಥದ ಸುಭಟರು ಕೋಟೆಯನಾಗ
ರೂಢಿಯೊಳಗೆ ಕಾದಿಹರು.”

*

*

*

ಇದುವರೆಗಿನ ಎಲ್ಲ ವಿವರಣೆಗಳಿಂದ, ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨ ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಆರಂಭದಿಂದ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೭ನೆಯ ಶತಮಾನದ ವರೆಗಾದ ಕೋಟೆಗಾಳೆಗದ 'ಸಂವರಣೆ'ಯ ಮುಂಬರಿತವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿದೆ. ಮಂಗಳರಸನ ಕಾಲದ ವರೆಗೆ ಎಂದರೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳು ಮುಗಿಯುವ ವರೆಗೆ 'ಪೆಟಿಲು' ನಮ್ಮ ಬಸಕ್ಕೆ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ೧೬-೧೭ ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವ 'ಫಿರಂಗಿ', 'ಗುಂಡುಗೋವಿ', 'ಮದ್ದಿನ ಪೊಟ್ಟಣ', 'ಶತಘ್ನಿ', 'ಉಪ್ಪಿನತ್ತಿ' ಇವು ಮಂಗಳರಸನಿಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ೧೨-೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳಿಂದ ೧೫ನೆಯ ಶತಮಾನದ ವರೆಗೆ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಬಂದ 'ಸಾರಮಾರಿ' ಎಂಬ ಆಯುಧ-ವಿಶೇಷವು ೧೬ ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿಯೇ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿದೆ. ಗೋವಿಂದ ವೈದ್ಯನ ಕಾಲ (೧೬೪೮) ದಲ್ಲಂತೂ ಹೊಸ ಹೊಸ ಯುದ್ಧೋಪಕರಣಗಳು ಸಾಕಷ್ಟು ಬಂದಿವೆ. ಮಂಗಳರಸನ ಕಾಲದ ವರೆಗೆ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಬಂದ

‘ಹಾವಿನ ಹೇಳಿಗೆ’ಯ ಪರಂಪರೆಯು ೧೬ ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿತವಾದಂತಿದೆ. ಒಮ್ಮೆ ಮುಮ್ಮ-ಗಂಡುಗಳ ಉಪಯೋಗವು ಮಲೆನಾಡು ಪ್ರಾಚಾರದಲ್ಲಿ ಬಂದುದರಿಂದಲೇ, ಹಾವುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಹಿಡಿದು ಪಟ್ಟಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಇಡುವ ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವೂ, ಅನಾಯಕಾರಕವೂ ಆದ ಪದ್ಧತಿ ನಿಂತು ಹೋಗಿರಬೇಕು.

೫. ಪಾಳೆಯಸಂರಕ್ಷಕ ಸಾಧನಗಳು

ಕೋಟಿಯ ಮುತ್ತಿಗೆಗೆಂದು ಎತ್ತಿ ಬಂದವರು, ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಜೀತು ಜಿತು ವಾಗಲೂ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದಾಗಲೂ, ತಮಗೆ ಇನ್ನಾರಿಂದಲೂ ತೊಂದರೆ ಯುಂಟಾಗದಂತೆ, ತಮ್ಮ ಪಾಳೆಯದ ಸುತ್ತಲೂ ‘ತಳಿ’ ಮುಳುವೇಲಿ’ ಗಳನ್ನು ಬಲಿಯುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬ ಮಾತು—ವಿಶೇಷವಾಗಿ—ವರ್ಣಕಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದು. ಮುತ್ತಿಗೆಯ ಕಾಲದ ಯುದ್ಧದ ಹುರುಪಿನಲ್ಲಿ, ಅಗಳಿ ನಿಂದ ಸುರಕ್ಷಿತತೆ ಬೇಕೆಂದು ಅಗಳಿನ ಸುತ್ತಲು ಕೂಡ ಈ ‘ತಳಿ’ ‘ಮುಳುವೇಲಿ’ ಗಳನ್ನು ಬಲಿಯುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ‘ಪಡಿಗೋಟಿ’ಯ ವಿಚಾರವು ವಸ್ತುಕ-ವರ್ಣಕಗಳೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಬರುವುದು. ‘ಪಡಿಗೋಟಿ’ ಎಂದರೆ ‘ಪ್ರತಿಮರ್ಗ’ ಎಂದರೆ ರಚನೆ ಮಾಡಿದ ಕೃತ್ರಿಮ ದುರ್ಗ. ಇವು ಯುದ್ಧ-ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಏರಿ ನಿಂತು ಯುದ್ಧಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಬೇಕೆಂದೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದುವಲ್ಲದೆ, ಸೈನ್ಯದ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿಯೂ ಇವುಗಳ ಉಪಯೋಗ ವಾಗುತ್ತಿರಬಹುದು. ಈ ‘ಪಡಿಗೋಟಿ’ಯ ಮುಂದೆ ೧೬ ನೆಯ ಶತಮಾನ ದಲ್ಲಿ ‘ಮೇರುನೆ’ ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ. ಇನ್ನೊಂದು : ವರ್ಣಕ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ‘ನಡೆಗೋಟಿ’ಯ ಹೆಸರು ಬಂದಿರುವುದು. ಈ ‘ನಡೆ-ಗೋಟಿ’ಗಳು ‘ತಳಿ’ ‘ಮುಳುವೇಲಿ’ ಗಳಂತೆ ಪಾಳೆಯದ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಗಾಗಿಯೂ ಇದ್ದಿರಬಹುದು. ‘ನಡೆಗೋಟಿ’ ‘ಪಡಿಗೋಟಿ’ಗಳ ಸುತ್ತಲೂ ‘ಪಡಿಯಗಳ’ ನ್ನೂ ರಚಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

*

*

*

ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ಕವಿಯು (೧೪೩೦) ತನ್ನ ‘ಮಹಾಭಾರತ’ದ ‘ಭೀಷ್ಮಪರ್ವ’ದಲ್ಲಿ ಪಾಳೆಯ ಸಂರಕ್ಷಕ ಸಾಧನಗಳ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿರುವನು :

“ ಗುಡಿಗಳನ್ನು ಬೀಸಿದರು; ಲೋಹದ
ತಡಿಕೆಗಳನಳವಡಿಸಿ ಬೀಡಿನ
ನಡುವೆ ರಚಿಸಿದರನನಿಪಾಲನ ರಾಜಮಂದಿರವ.

(ಸಂಧಿ ೧ ; ಪದ್ಯ ೫೦)

ಅಳವಿ ನಾಲ್ಕು ತ್ರೆಂಟರೊಳಗಿ-
ಟ್ಟಳಿಸಿ ಬಿಟ್ಟುದು ಸೇನೆ; ಕೋಟಾ-
ವಳಯ, ಆಗಳಲ್ಲಲ್ಲಿ; ತಳಿ, ಮುಳುವೇಲಿ, ಪಡಿಯಗಳು;
ಕೆಲದೊಳೊಪ್ಪುವ ಭೋಗವತಿ ನಿ-
ರ್ಮಲ ಗಭೀರೋದಕದ ನದಿ; ಕುರು-
ಬಲದ ಪಾಳೆಯದಂಗವಿದು ಕೇಳೈ ಮಹಿಪಾಲ | ”

(ಸಂಧಿ ೧ ಪದ್ಯ ೫೨)

*

~

*

ವಿರೂಪಾಕ್ಷಪಂಡಿತನು (೧೫೫೫) ‘ ಚೆನ್ನ ಬಸವ ಪುರಾಣ ’ ದಲ್ಲಿ
ಹೀಗೆ ಬಣ್ಣಿಸಿರುವನು :

“ ಲಗ್ನಿ ವರೆ ಮೊಳಗಿದುವು ; ಕೂಗಿದುವು ತಮತಮಗೆ
ಬೊಗ್ಗು ಹೆಗ್ಗಾಳಿಗಳ ; ಬಡದೆ , ನಡೆಗೊಂಟೆ ’ ಗಳ
ಮೊಗ್ಗರಂ ನೂಂಕಿದುವು ; ಪುರದ ಪೂರಬಳಸಿನೊಳ್
‘ ಪಡಿಯಟ್ಟಣೆ ’ ಗಳಿದ್ದುವು ;

ಬಗ್ಗಿನಿಂ , ಬದ್ಧರ ’ ದ ಬಂಡಿಪಿಂದೈದಿದುವು ;
ವೆಗ್ಗಳಿನ ಬಿರುದಿನಾಳ್ , ತಳಿ ’ಯನಗಳಿನ ಸರಿಸ-
ಕಗ್ಗಳಿಕೆಯಿಂ ಸೇರಿಸುತ್ತಿದ್ದರಲೆ ಸಿದ್ಧರಾಮ ಕೇಳಚ್ಚುರಿಯನು.

(ಸಂಧಿ ೪೨ ಪದ್ಯ ೨೪)

*

*

*

ಗೋವಿಂದ ವೈದ್ಯನ (೧೬೪೫) ‘ ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜ
ವಿಜಯ ’ ದಲ್ಲಂತೂ ಈ ‘ ತಳಿ ’ ‘ ಮುಳುವೇಲಿ ’ ‘ ಮೂರುವೆ ’ ಗಳ
ಸಂದರ್ಭ ಆರೇಳು ಸಲ ಬಂದಿರುವುದು :

“ ತಳಿ, ಮುಳುವೇಲಿ, ಮೇರುವೆ ಫಿರಂಗಿಗಳಿಗಾ-

ಗಳನಟ್ಟ ತವಗ, ಸುರಂಗ,

ಬಳಸಿಯೊಪ್ಪಿದುವಾ ಕೋಟಿಯುಗಳ ಹೊರ-

ವಳಯದೊಳತಿ ಚೋದ್ಯವಾಗಿ! (ಸಂಧಿ ೧೨, ಪದ್ಯ ೧೬)

ಒತ್ತರಿಸಿಯೆ ತಳಿ-ಮೇರುವೆಗಳನಿಟ್ಟು,

ಮುತ್ತಿಗೆಯಿಕ್ಕಿದ ಬಲವ

ಮತ್ತೆ ಕಂಠೀರವೇಶ್ವರ ಕಂಡು ದಳವಾಯ

ಹತ್ತಿರ ಕರೆದು ಇಂತೆಂದ : (ಸಂಧಿ ೧೩, ಪದ್ಯ ೪೮)

ಪಿರಿದಾದ ತಳಿ-ಮೇರುವೆಗಳನಡಸಿಯೆ

ಕಿರಿದಾಗಿಸಿದ ದುರ್ಗವನು! (ಸಂಧಿ ೧೬ ; ಪದ್ಯ ೩೪)

ಮುಳುವೇಲಿ, ಮೇರುವೆ, ತಳಿ-ಸುರಂಗಗಳಿಂದ

ಬಳಸಿ ಬಂಧಿಸಲಾ ಪುರವ ” (ಸಂಧಿ ೧೬ ; ಪದ್ಯ ೬೩)

‘ ಮೇರುವೆ ’ ‘ ತಳಿ ’ ಗಳ ವಾಸ್ತವರೂಪವನ್ನು ಕೆಳಗಿನ ಪದ್ಯ
ಗಳಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಕಳವಾಗಿ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬಹುದು :

“ ಗಗನ ಮಾರ್ಗವ ತುಡುಕುವ ‘ ಮೇರುವೆ ’ ಗಳ

ಮಿಗೆ ಚೌದೇಸೆಯಲಿ ಬಲಿದು (ಸಂಧಿ ೧೬ ಪದ್ಯ ೭೫)

ಬಳಿಕಾಗ ಪುರದ ಚೌದೇಸೆಯಲಿ ತಳಿಗಳ-

ನಳವಡಿಸಿಯೆ ಮನ್ನೆಯರು (ಸಂಧಿ ೧೮ ಪದ್ಯ ೧೦)

ಇರುಹೆ ನುಸುಳಲಳವಲ್ಲದ ಮುಳುವೇಲಿ,

ಗರುಡನ ಮಾರ್ಗವನಡರ್ವ

ಪಿರಿದಪ್ಪ ಮೇರುವೆಗಳು ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದೆ

ಪುರವ ಬಂಧಿಸಿದುವೇನೇಳ್ತೆ ! ” (ಸಂಧಿ ೧೮ ; ಪದ್ಯ ೬೮)

ಸೈನ್ಯದ್ವಯ ಮುಖ್ಯಮುಖ್ಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆಲ್ಲ—ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಗೆ
ಒಂದೊಂದರಂತೆ—ಜೇರೆಜೇರೆ ‘ ಮೇರುವೆ ’ ಗಳಿರುತ್ತಿದ್ದುವು. ಈ ವಿಷಯ
‘ ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜ ವಿಜಯ ’ ದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಗೊತ್ತಾಗುವುದು :

“ ಒಡನೆ ಈಶಾನ್ಯಭಾಗದೊಳಂಬರವನ್ನು
ತುಡುಕುತ ಸರ್ವಸನ್ನಹದೆ
ಕಡುಗಲಿ ದಳನಾಯ ಮೇರುವೆಯೊಪ್ಪಿತು
ಪಡಿಯಾಗಿ ಕೈಲಾಸಗಿರಿಗೆ !

ಬಳಿಕ ಉತ್ತರ ದೆಸೆಯಲಿ ಲಿಂಗರಾಜೇಂದ್ರ
ತಳುವದಂದೊಲಿದೆತ್ತಿಸಿದ
ಬಲನಾಂತ ಮೇರುವೆ ಗೋವರ್ಧನಾದ್ರಿಯೊಳ್
ಸಲೆ ರಂಜಿಸಿತು ಉನ್ನತದೆ !

ವರ ಚೆನ್ನರಾಯ ಪಟ್ಟಣದ ದೊಡ್ಡೇಂದ್ರನು
ತುರುಗೆರೆಯಾಳ್ವ ಹಂಪೇಂದ್ರ
ಪಿರಿದೆತ್ತಿಸಿದ ಬಲುಮೇರುವೆ ಮೆರೆದುದು
ಸುರುಚಿರ ನಿಲಾದ್ರಿಯಂತೆ ! ”

(ಸಂಧಿ ೧೮ ; ಪದ್ಯ ೬೯-೭೦-೭೧)

ಫಿರಂಗಿಗಳೊ ತುಬಾಕಿಗಳೊ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ ಬಂದಮೇಲೆ
ಅವುಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಗೆ ಇರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು . . ಆ ವಿಷಯ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದರೂ
ನಮಗೆ ‘ ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜ ವಿಜಯ ’ ವನ್ನು ಓದಬೇಕಾಗುವುದು :

“ ಬಿಡದೆ ಬಳಸಿದ ಕಾವಲ ಹೂಡೆಯ ಮೇ.

ಲಿಡುವ ಫಿರಂಗಿಯ ತವಗ,

ಒಡನೆ ಚೌದೇಸೆಯೊಳೊಪ್ಪುವ ಸುರಂಗದ್ವಾರ

ಕಡುಭಯಂಕರವ ಬೀರಿದುವು. (ಸಂಧಿ ೧೮, ಪದ್ಯ ೭೪)

ಇಲ್ಲಿ ‘ ಫಿರಂಗಿಯ ತವಗ ’ ಎಂದರೆ ತೋಪುಗಳನ್ನು ಇರಿಸುವ
ದಕ್ಕೆ ರಚಿಸಿದ ಎತ್ತರವಾದ ಪೀಠ ಎಂದರ್ಥ. ‘ ಸುರಂಗದ್ವಾರ ’ ಎಂದರೆ
ನೆಲದೊಳಗಿಂದ ರಚಿಸಿದ-ಕೋಟೆಯೊಳಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ-ದಾರಿಗಳು. ಈ
ದಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಮದ್ದನ್ನು ತುಂಬಿ ಬಿಂಕಿಕೊಟ್ಟು ಕೋಟೆಯ ಗೋಡೆಗಳನ್ನು
ನಡಲಿಸುತ್ತಲೂ ಇದ್ದರು.

“ ಮೇರುವೆಗಳ ಮೇಲೆ ಒಡನೆ ತುಸಾಕಿಯ

ಸೇರಿಸುತೆಯೊಳಗಾಗ

ಊರೊಳು ಸಂಚರಿಪರನಿಟ್ಟು ಕೆಡಹಲು

ಬೀರದಿಂ ಕಾಪಿನ ಭಟರು ”

ಕೋಟಿಗಾಳಿಗದ ಪೂರ್ವಸಿದ್ಧತೆಯೆಲ್ಲವೂ ಆದೃತಾಯಿತು. ಇನ್ನು ಕಾಳಿಗಕ್ಕೆ ಆರಂಭವಾಗಬೇಕಲ್ಲವೆ? ಸರಿ! ನಾವೂ ಈಗ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಕೋಟಿಗಾಳಿಗಗಳನ್ನೆ ಒಂದೊಂದಾಗಿ ನೋಡುತ್ತ ಹೋಗೋಣ. ಕನ್ನಡಿಗರಲ್ಲಿ ‘ಅಹಿಂಸಾಪ್ರಿಯ’ ರಾದ ಜೈನರೂ ಕೋಟಿ-ಗಾಳಿಗವಾಡಿದುದುಂಟು; ಯುದ್ಧಜೀವಿಗಳಾದ ವೈದಿಕ ಕ್ಷತ್ರಿಯರೂ ಕೋಟಿಗಾಳಿಗವಾಡಿದುದುಂಟು.

೬. ಕೋಟಿಗಾಳಿಗ

(ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನ)

ಅಗ್ಗಳಕವಿ (೧೧೮೯) ಯ ‘ಚಂದ್ರಪ್ರಭ ಪುರಾಣ’ ದಲ್ಲಿಯ ಕಾವ್ಯನಾಯಕನು, ದೇಶಸಂಚಾರಮಾಡುತ್ತ ಮಾಡುತ್ತ ‘ವಿಪುಳನಗರ’ ದ ಒಳಿ ಬರುವನು; ಆಗ ಅವನು ಶತ್ರುಗಳ ಭೀತಿಯಿಂದ ನೆಲೆ-ನಿವಾಸ ಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಓಡಿಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಜನರನ್ನು ನೋಡುವನು. ಅವರ ಮುಖದಿಂದ ವಿಪುಳನಗರದ ಜಯವರ್ಮ ರಾಜನ ವಿಚಾರವೂ, ಆತನ ಮಗಳು ಶಶಿಪ್ರಭೆಯನ್ನು ಕಾಮಿಸಿ ಮಹೇಂದ್ರನೆಂಬ ದೊರೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದು ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದ ವಿಚಾರವೂ ಗೊತ್ತಾಗುವುದು. ಅನೀತಿವಂತನಾದ ಮಹೇಂದ್ರನಿಂದ ಜಯವರ್ಮನನ್ನು ಉಳುಹಬೇಕೆಂಬ ಆತುರದಿಂದ, ಕಾವ್ಯನಾಯಕನು ವಿಪುಳಾವತಿಗೆ ಬಂದು, ಅಲ್ಲಿ ತುಮುಲವಾಗಿ ನಡೆದ ಕೋಟಿಗಾಳಿಗವನ್ನು ನೋಡಿದನು. ಅದು ಅಗ್ಗಳನು ಕಂಡ ಕನ್ನಡಿ ಗರ ಕೋಟಿಗಾಳಿಗವೆ! ಅದು ಹೇಗಿದ್ದಿತೆಂದರೆ:—

“ ಬಿಡುವುರಿಯೆಣ್ಣೆ, ಸೂಸುವ ಕವಲ್ಲಿಡಿ, ಬೀಸುವ ಪಾಶವೋರೆಯಿಂ.

ದಿಡುವಲಿ, ಪೊಯ್ವ ಕತ್ತಳಿಕೆ, ಕುತ್ತುವ ಕೊಂತಮುರುಳ್ಳು-ವೊಡ್ಡುಗಳ; ”

ಕಡೆಸಿರಗೆಯ್ತು ನೂಂಕುದಳಿಯಿಕ್ಕುವ ಬಲ್ಲಸಿ, ಭೀತಿಯಂ ಮನ-

ಕ್ಕೊಡರಿಸಿ ಲಗ್ಗೆಯೊಟ್ಟಳದೊಳಿಟ್ಟಳವಾದುದು ಕೋಂಟಿಗಾಳಿಗಂ ||

(ಅಶ್ವಾಸ ೫. ಪದ್ಯ ೧೦೫)

(ಸುರಿಯುತ್ತಿರುವ ಉರಿಯುಣ್ಣೆಗಳಿಂದಲೂ, ಸೂಸುತ್ತಿರುವ ಬೆಂಕಿಯ ಕಿಟಿಗಳಿಂದಲೂ, ಜೀಸುವ ಸಾಶಗಳಿಂದಲೂ, ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಸಿಂತು ಬಗೆಯುವ ಒಂದುಗಲ್ಲುಗಳಿಂದಲೂ, ಮೊದಲಾದವು ಕತ್ತಲೆಯಂತಹ ಆಯುಧದಿಂದಲೂ, ಜುಜ್ಜುವ ಭಲ್ಲೆಯಗಳಿಂದಲೂ, ತಲೆಯನ್ನೊಡೆದು ಬಿಡುವ (!) 'ನೂಂಕು ದಳಿ'ಗಳಿಂದಲೂ, ಜುಜ್ಜುವ ಜೊವಾದ ಗೂಟೆಗಳಿಂದಲೂ ಕೋಟಿಗಾಳಿಗವು ಭಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತ ರಭಸವಿಂದ ಸಡಬ್ಬಿತ್ತು.)

“ ಇಡಿಸುವ ಡೆಂಕಣಕ್ಕೆ, ನೆಲೆವಾಳಿಗೆ ಕೊತ್ತಳದಂಬುಗಂದಿಯಿಂ-

ದುಡುಗದೆ ಪಾಯ್ತು ಕೂರ್ಗಣಿಗೆ ಬದ್ದರವೊಡ್ಡಿ ಪ ಕೋಂಟಿಗಾವಗಂ |

ಕೆಡಪುವ ಗೆಗ್ಗೆ ವಂಕದರದಿಂ ಪೊಜಮುಟ್ಟಿವಾಳಗ್ಗಲಂಕೆಯೊಳ್

ಗಡಣಿಸಿ ಕಾದುತಿರ್ದುದು ಮಹೇಂದ್ರಪತಾಕಿನಿ ಮುತ್ತಿ ಸುತ್ತಲಂ ||

(ಅಶ್ವಾಸ ೫ ಪದ್ಯ ೧೦೬)

(ಮೇಲಿನಿಂದ ಹೊಡೆಯಿಸುತ್ತಿರುವ 'ಡೆಂಕಣ' ಗಳಿಗೂ, ನೆಲೆವಾಳಿಗೆ-ಕೊತ್ತಳಗಳ ಆಂಬುಗಂಡಿಯಿಂದ ಸುಡುವುದೇ ಹಾಯ್ತು ಬರುತ್ತಿರುವ ಕೂರ್ಗಣಿಗಳಿಗೂ - ಅವುಗಳ ಏಟುತಗಲದಂತೆ- 'ಬದ್ದರ' ಬಡ್ಡಿ ಸುತ್ತಲೂ; ಅಗಳನ್ನು ಬಾಂಟಿ ಮೇಲಿಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಡಸುವ 'ಗೆಗ್ಗೆ' ಯ ಮೂಲಕ ವಾಗಿಯೂ ಪಕ್ಕದ್ದಾರಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೂ ಬಂದ ಸವನೆ ಕೋಟಿಗೆ ಸುಗ್ಗಿ, ಅಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಲೂ ಗುಂಪುಗೂಡಿ ಮುತ್ತಿ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುತ್ತಲೂ ಆ ಮಹೇಂದ್ರರಾವನ ಸೇನೆಯು ಇದ್ದಿತು.)

(ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನ)

ಜನ್ನ ಕವಿ (೧೨೨೦-೨೦) ಯ ' ಅನಂತನಾಥ ಪುರಾಣ ' ದಲ್ಲಿ ವಸುಷೇಣ ರಾಜನು ಚಂಡಶಾಸನನ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಮಾಣಿಕ್ಯನಗರಿಗೆ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದ ಸಂಗತಿಯಿದೆ. ಚಂಡಶಾಸನನು ಮುತ್ರಭಾವದಿಂದ ವಸುಷೇಣನಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಾಗ, ಆತನ ಹೆಂಡತಿ ಸುನಂದೆಯ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ

ಮನಸೋತು, ನಂಬಿಸಿ ಮೋಸಮಾಡಿ, ಅವಳನ್ನು ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿರುವನು. ಆಗ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದ ವಸುಷೇಣನು, ಕೋಟಿಯ ಗುಟ್ಟು-ಗುರಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ ಅರಿತುಕೊಂಡು ಕೋಟಿ-ಗಾಳೆಗಳಿಗೆ ತೊಡಗಿದನು. ಹೇಗೆಂದರೆ:—

“ ನೊಣೆಯಲ್ ನುಂಗಲಿಳಾತಳಂ ಮುರಿದು ಮೂರಿಟ್ಟಂತೆ ದುರ್ಗಕ್ಕೆ ನಿ. ಚ್ಚಣಿ, ಸಾಚುಂದೊಲೆ, ವೀರಸೇತು, ನಡೆಸಾರಂ, ಬದ್ದರಂ, ಗೆಗ್ಗೆ, ಡೆ-ಕಣಿ, ಗುಮ್ಮಂ, ಪಡಿಗೋಂಟೆಯೆಂಬ ಬಹುಕೋಟಾಯಂತ್ರ ಸಾಮಗ್ರಿ ತಿಂ-ತಿಣಿಗೊಂಡಾಂತಿರೆ, ಲಗ್ಗೆ ಗಾರ್ದು ವಸುಷೇಣಂ ಸಾರ್ದುಸೂಟಿಸಿದಂ. ||

(ಆಶ್ವಾಸ ೧೧, ಪದ್ಯ ೮೩)

(ಕೋಟಿಯನ್ನು ನುಂಗಿ ನೊಣೆಯುವುದಕ್ಕೊಂದು ಭೂಮಿಯು ಬಿರಿದು ಬಾಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟಂತೆ ನಿಚ್ಚಣಿಕೆ, ಏರಿಹೋಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೋಟಿಗೆ ಆಸಿಸಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ತೊಲೆ, ಅಗಳನ್ನು ದಾಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ‘ ವೀರಸೇತು ’ ‘ ನಡೆಸಾರ ’ ಗಳು, ಮೇಲಿನವರ ಆಘಾತಗಳನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೊಂದಿದ್ದ ‘ ಬದ್ದರ ’ ‘ ಗೆಗ್ಗೆ ’ ಗಳು, ಡೆಂಕಣಿ, ಗುಮ್ಮ (ಬಡಿಮಣಿ), ಪಡಿ-ಗೋಟಿ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಕೋಟಾಯಂತ್ರ ಸಾಮಗ್ರಿ ಸಮೂಹವು, ಕೋಟಿಗೆ ಸುತ್ತುವರಿದು ಹೊಂದಿ ನಿಂತಿದ್ದುವು. ಆಗ ವಸುಷೇಣನು ಕೋಟಿಗಾಳೆಗವನ್ನಾರಂಭಿಸಿದನು.)

“ ಅಂತು ಸೂಟೈಸುವ ನಿಸ್ಸಾಳ-ಭೇರೀ-ಥಕ್ಕಾ-ಮೃದಂಗ ಕೋಳಾಹಳಂ ಎತ್ತಿ ಪೊತ್ತುತಂದಿಲುಪುದುಡೆನಿಸಿ; ಗುಡವಿಡಂಚಿತ ಪಿಪೀಲಿಕಾಜಾಲದಂತೆ ಮುತ್ತಿ ಮುಸುರಿ; ಪತ್ತೆ ಪಳಂಚೆ ಕೋಟಿಯ ಕೊತ್ತಳದ ಅಳ್ವೇರಿಯ ಜಿಟ್ಟಿಗರೊಳ್ ಶಸ್ತ್ರಾಶಸ್ತ್ರಿಯುಂ, ಖಡ್ಗಾ-ಖಡ್ಗಿಯುಂ, ದಂಡಾದಂಡಿಯುಂ, ಕಚಾಕಚಿಯುಂ ಆಗಿ ತಳ್ಳಿಱುವ ವಸುಷೇಣನೃಪನ ವೀರಭಟಕೋಟಿಯ ಲಗ್ಗೆಯಗ್ಗಲಿಕೆಯೋಳಗಿಲ ಲಸಿಯಡುಗೆಯಂತಿರೆ ಅಟ್ಟಲೆಯೊಡೆದು, ಬಣಜಗನ ಬಳಕೆಯಂತೆ ಕೊತ್ತಳಂ ಏರಿದಾಗಿ, ಬಲಲ್ದ ಬಡಗೊಂದೆಯಂತಿರೆ ಅಳ್ವೇರಿಯಲಾದು, ಕಡುಗೊಯ್ಯಲಾದ ಕೆಯ್ಯಂತೆ ತೆನೆಮುರಿದು, ಬೀಸರಮಾದ ರಾಶಿಯಂತೆ ಪುಲಿನೊಗಂಗೆಟ್ಟು, ಕಟ್ಟುಗೊಂಡು ತಟ್ಟುತ್ತಿರುವ ಕಟ್ಟಾಯದ ಕಡುಗಲಿ ಗಳೆಲ್ಲಂ ಅಣ್ಣಣ್ಣೆನಿಂದು, ಮುನ್ನುಳಿಯಾಗಿ ‘ ಪೋಯ್ತು ಪೋಯ್ತು

ದುರ್ಗಂ, ಇನ್ನೇಂ ! ” ಎಂದು ಒಳಗೆ ಎಲ್ಲಂ ಎಯ್ವೆ ಸರಕುಗಟ್ಟಿ,
ಪೊರಗೆ ಎಲ್ಲಂ ಎಯ್ವೆ ಗುಡಿಗಟ್ಟಿ, ಸೀಪ್ಪಿಯಂ ಬೀಸಿ ಬೊಬ್ಬಿಪ್ಪಿದಾಪ್ಪಿ..’

ಈ ವಚನದಲ್ಲಿಯ ವಸುಷೇಣನ ಭಟರ ಯುದ್ಧದ ಚಿತ್ರ ಮನಂಗೊಳಿಸು ವಂತಹದಾಗಿದೆ. ನಡುವೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ ಉಪಮೆಗಳು ಕೇವಲ ಕವಿ- ಸಾಮಯಿಕ ಉಪಮೆಗಳಾಗಿರದೆ, ವಾಸ್ತವವಾದ ಚಾನಪದ ಉಪಮೆ ಗಳಾಗಿವೆ. ವಸುಷೇಣನ ಬಲದ ಏರಿಕೆಯನ್ನು ಕಂಡ ಚಂಡರಾಸನನು ಯುದ್ಧಸನ್ನದ್ಧನಾಗಿ ಬಂದು,

“...ಬೀಳ್ವ ಕಂಡಿಗಳಂ ಪೊದ ಪೇರಟ್ಟಿಯೊಟ್ಟಿಲಿಂ ಮುರ್ಚಿ,
ಮತ್ತಪತ್ತಿಭಿತ್ತಿಗರ ಮೊತ್ತಂ ಬಿಡೆ ಉರಿವೆಣ್ಣೆಯೊಳಂ ಮುರಿದುರು-
ಳೆಯುಂ, ಉರಿವ ಮಣಲೊಳ್ ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಂಡು ಸುರುಳೆಯುಂ,
ಕಣೆಯ ಕಲ್ಲೊರಲೆ ಡೆಂಕಣೆಯಾಗೆಯುಂ, ಸಾರಸಾರಿಯ ಪೊಯ್ಲೊಳ್
ಓರಣೆಕೆಗೆಡೆಯುಂ, ತೆತ್ತಿಸಿದ ಗಾಳದೊಳ್ ಎತ್ತಿದ ಪಾಪೆಯಂತೆ
ಎಳೆಯುಂ, ಕುತ್ತಿದ ಕೊಂತದೊಳ್ ಕೋಲ ಸುಂಟಿಗೆಯಂತೆ ಸಾಲಿಟ್ಟು
ಬೀಳೆಯುಂ, ಮೇಲ್ಗಾದಿ ನಿಂದು ಪೋಗದೆ ಗಟ್ಟಿಗಟ್ಟಿನಿಂದ ರಿಪುವೀರ-
ದುರ್ಗಂ, ಅಳ್ವೇರಿಯ ಮೇಲೆ ಅಲಗನೂರಿ ತೂಗಾಡುತ್ತಿದ ಪುಣ್ಣ
ಉಣ್ಣಂಗಳಿಂ, ಪೂತ ಮುತ್ತದ ಪೂವುಮೊರದಿಯಂತಿದ್ ಅಟ್ಟಿಳಿ
ಗಳೊಳಗೆ ನಿಂದ ಅಟ್ಟಿಗಳಿಂ, ಒಗೆವ ನೆತ್ತರ ಸುಟ್ಟುಪ್ಪಿಗಳಿಂ, ಬೀಸಗೆ
ಯುರಿ ಪತ್ತಿದ ಬೆಟ್ಟದಂತಿದುರ್ದು. ಕೊತ್ತಳದೊಳ್ ಒತ್ತಿನ ತೆನೆಯ
ಸಂದಿಗಳೊಳ್ ಸಂದಣಿಸಿ ನೇಲ್ವ ವೀರಭಟಕುಣಪಂಗಳಿಂ, ಪೆಣೆದ
ಪೆರ್ನುಟಿಯಂ ಕಟ್ಟಿವ ವಿಳಯ ಜಳಧರದ ಒಡ್ಡಿನಂತೆ ದೊಡ್ಡಿಗೊಂಡು
ಇರ್ದುರು.”

ಇಲ್ಲಿಯ ಒಣ್ಣನೆ ಅಂದಿನ ಕನ್ನಡಿಗರ ಕೋಟೆಗಾಳೆಗವನ್ನೆ ಕಣ್ಣೆದುರು ತಂದು ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು. ಇಲ್ಲಿಯ ಕೆಲವೊಂದು ಉಪಮೆಗಳು ರುದ್ರಹಾಸ್ಯ- ಮಯವಾಗಿವೆ. ಗಾಳಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದ ಸೈನಿಕರು ‘ಎತ್ತಿದ ಪಾಪೆ (ಗೊಂಬೆ)’ ಯಂತೆ ನೇತಾಡುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಭಲ್ಲೆಯದಿಂದ ಚುಚ್ಚಿ ಸಾಲಾಗಿ ಬಿದ್ದವರು, ಮಾಂಸದ ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೋಲಿಗೆ ಕಟ್ಟಿ ನೇತು ಹಾಕಿದ ‘ಸುಂಟಗೆ’ ಗಳಂತೆ ಕಂಡರಂತೆ. ದುರ್ಗದ ಅಳ್ವೇರಿಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತ ಭಟರ ಮೈಯ ಗಾಯಗಳ ಕೆಂಪು ಒಣ್ಣದ ಮೂಲಕ ಅದು, ಹೂವಾದ

ಮುತ್ತಲು ಗಿಡಗಳುಳ್ಳ ಮೊರಡಿಯಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಿತಂತೆ. ಅಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ನಿಂತವರ ಅಟ್ಟಗಳಿಂದ ಛಿಲ್ಲೆಂದು ನೆಗೆಯುವ 'ನೆತ್ತರ ಸುಟ್ಟುರೆ' ಗಳಿಂದ ಅವು ಬೇಸಗೆಯ ಕಾಳ್ಗಿಚ್ಚು ಹತ್ತಿದ ಬೆಟ್ಟದಂತೆ ಕಾಣಿಸಿದುವಂತೆ. ಜನ್ಮನ ಈ ಕೋಟಿಗಾಳಿಗದ ಬಣ್ಣನೆ ಕೂಡ ಆತನ ಕಾಲದ ಕೋಟಿಗಾಳಿಗದ ಪ್ರಾತಿನಿಧ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವಂತಿದೆ.

*

*

*

ಎರಡನೆಯ ಗುಣವರ್ಮ (೧೨೩೦) ನ ' ಪುಷ್ಪದಂತ ಪುರಾಣ ' ದಲ್ಲಿಯೂ ಸುಮಾರಾಗಿ ಇದೇ ಜಾತಿಯ ವರ್ಣನೆಯಿದೆ. ಯಾದರೂ, ಅದರಲ್ಲಿ 'ಅನಂತನಾಥ ಪುರಾಣ' ದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದುದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ' ಕಕ್ಕಡೆ ' ಎಂಬ ಆಯುಧದ ಹೆಸರೂ (ಪಾರ್ಥಿವ ಸುವ ಕಕ್ಕಡೆ), ಕವಣಿ-ಗಲ್ಲನ ಹೆಸರೂ (ಇಕ್ಕುವ ಒಕ್ಕವಣಿ) ಒಂದಿರುವುವು. ಗುಣವರ್ಮನೂ ೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನದವನಾದುದರಿಂದ, ಆತನ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ವಿಶದವಾಗಿ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. (ಬೇಕಾದವರು ಅವನ ಆ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿಯ ೭ನೆಯ ಅಶ್ವಾಸದ ೭೪, ೭೫, ೭೬ ನೆಯ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಓದಿ ನೋಡಬೇಕು.)

(ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೫ನೆಯ ಶತಮಾನ)

ಮೂರನೆಯ **ಮಂಗರಸ (೧೫೦೯)** ನು ಹದಿನಾರನೆಯ ಶತಮಾನದ ತೀರ ಪ್ರಾರಂಭವಾದವನಾದುದರಿಂದ, ಹದಿನೈದನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕೂ ಅವನನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಯೆಂದು ಭಾವಿಸಿದರೆ ತಪ್ಪೆನಿಸದು. ಅವನ ' ಸಮ್ಯಕ್ತ-ಕಾಮದಿ ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದ ೭ನೆಯ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ—ವರ್ಣಕ ಕವಿಗಳ ರೀತಿಯನ್ನು ಸುಸಂಸ್ಥೆ—ಕೋಟಿಗಾಳಿಗದ ವಿಶದವಾದ ವರ್ಣನೆಯಿದೆ :

' ವಾರಣಾಸಿ ' ಎಂಬುದೊಂದು ರಾಜಧಾನಿ. ಅಲ್ಲಿಯ ಅರಸು ' ಜಿತಶತ್ರು ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನವನು. ಆತನಿಗೆ ಸುಂದರಿಯಾದ ಮಗಳೊಬ್ಬಳಿದ್ದಳು. ಚಕ್ರಕೋಟಾಪುರದ ದೊರೆಯಾದ ಭಗದತ್ತನೆಂಬವನು ಅವಳನ್ನು ಮದುವೆಗಾಗಿ ಕೇಳಲು ಚಿತ್ರತು ಸಮ್ಮತಿಸಲಿಲ್ಲ. ಸರಿ ! ಕೂಡಲೆ ಭಗದತ್ತನು ದಂಡೆತ್ತಿಬಂದು, ವಾರಣಾಸಿ ದುರ್ಗವನ್ನು ಮುತ್ತಿ ಕೋಟಿಗಾಳಿಗಕ್ಕೆ ಅಣಿಯಾದನು. ಹೇಗೆಂದರೆ :—

“ ಹೂಳಿಯಗಳಂ ಹುಲ್ಲಹಾಕಿ, ಡೆಂಕಣೆಗಳಂ
ಮೇಳಯಿಸಿ, ನಡೆಚಪ್ಪರವನು ನಡೆಯಿಸಿ, ಕೋಂಟಿ-
ಯಾಳು ತಲೆಯೆತ್ತಲೊಡನಾ ಬದ್ದರದ ಮರೆಯೊಳಿದ್ದ ಬಿಲ್ಲಾಳ್ಗಳೆಲ್ಲ ||
ಬೀಳಲೆಸೆಡೆಗೆಯಂ ನೂಂಕಿ, ಸೇತುವನೊಟ್ಟಿ,
ಅಳೋಚನೆಯ ಮಾಡದಿಕ್ಕಿ ನಿಚ್ಚಣಿಕೆಯಂ,
ದೂಳಿಗೋಂಟಿಯ ಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಪಡಿಯರರ ಕಲಕಲಂ ಕರನೊಪ್ಪಿತು.

(ಸಂಧಿ ೮, ಪದ್ಯ ೨೯)

* “ ಒಳಿಕ ಎಂತೆಂತಹ ದೊರೆಗಳಿಗೂ ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿರುವ ಕೋಟಿ-
ಯನ್ನು ನೋಡಿ, ರೋಷಾವೇಶಗೊಂಡವರಾಗಿ ಆ ವೀರರೆಲ್ಲರೂ
ತಂತಮ್ಮ ‘ ಕರಿ-ತುರಗ-ರಥ ಸಂತತಿ ’ ಯಿಂದ ಇಳಿದು, ಸೀಸಕ
(ಶಿರಸಾಸ್ತ್ರಾಣ) ಜೋಡುಸವಗ (ಚಿಲಖತ್ತು) ಗಳನ್ನು ತೊಟ್ಟು-
ಕೊಂಡು, ಕೂಡಲೆ ಅಗಳಿನ ಸವಾಸದ ದಿಣ್ಣೆಗೆ ಬಂದು, ‘ ಬದ್ದರ ’ ದ
ಮರೆಯಲ್ಲಿ ನೂಲೇಣಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ನಿಂತು ‘ ಹತ್ತಿರಿ
ಹತ್ತಿರಿ ’ ಎಂದು ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಹುರುಪಿಗೆಬ್ಬಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.”

* ಯಾವ ಬಗೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಹಿಂದೆಮುಂದೆ ನೋಡದೆ ಕೋಟಿಗೆ
ನಿಚ್ಚಣಿಕೆಗಳನ್ನು ಹಚ್ಚಿಯೂ, ಒಬ್ಬರ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಒಬ್ಬರು ಏರಿ
ನಿಂತೂ—ಮೇಲಿಂದ ಒರುವ ‘ ಕಲ್ಲು-ಬಿಲ್ಲು-ದಸಿಗಳ ಅದೊಂದು
ಖುರಪಾಟಕೆ ’ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಬೆದರದೆಯೂ—ಮುಂದೆ ಬಿದ್ದ ಪೆಣಗಳನ್ನು
ತುಳಿಯುತ್ತಲೆ ಕೋಟಿಯನ್ನು ಹತ್ತಿ ಮೇಲಕ್ಕೆಬಂದ ಆ ವೀರರ
ಪರಿವಾರವು— ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ದಾಳಿಯಿಡಲು ಹೊರಟಂತೆ— ತೆನೆಗಳ
ಮೇಲೆ ಕಾಲಿಟ್ಟು ನಿಂತಿತು.”

* “ ಹುರುಪಿನಿಂದ ಕೋಟಿಯ ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿದ ವೀರರು
‘ ಕುದುರೆಗಾಲನ್ನು ’ ಇಡುವುದೇ ತಡ ; ಅಡಗಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದ
ಕಾಪಿನವರು ಕಂಡು ಒಳಗಿನಿಂದ ಬಂದು, ಅವರನ್ನು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳು-
ವಂತೆ ನೂಕಿ ಬಿಡುವರು. ಆಗ ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿ ಬಂದಿದ್ದವರು ಚಳಕ-
ದಿಂದ ಕಾಲುಗಳನ್ನು ತೆನೆಗಳಿಗೆ ಬಿಗಿಯಾಗಿ ತೊಡಕಿಸಿ, ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿ

ಜೋಲಾಡುತ್ತಿರುವರು. ಅಂತಹದರಲ್ಲಿಯೂ ಅವರು, ಕೆಳಗಡೆಯಿಂದ ಹತ್ತಿಬರುವವರಿಗೆ 'ಬಿದರಬೇಡಿ; ಅಂಜದೆ ಹತ್ತಿ' ಎಂದು ಕೈ-ಗೊಟ್ಟು ಹತ್ತಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವರು. ”

ಅಬ್ಬಾ ! ಅಂತಹ ಸಾಹಸಸಂದರ್ಭದ ಸುಂದರ ಚಿತ್ರವಿದು !

* ಆಗ ಮೇಲಿನ ಜನರು “ ಹುರಿದ ಮಳಲಂ ಹುಯ್ದು, ಹುಲ್ಲ ಕಿಚ್ಚುಂ ಹಿಡಿದು, ಹರಿವ ಹಾವಂ ಹಾಯ್ಕು, ಕಾಸಿದಂಬಲಿಯ ಎರೆದು, ಪರಿಪರಿಯ ಡೆಂಕಣಿಗಳಿಂದ ತಲೆವೊರೆಯಿಂದ ಕೈಯಿಂದ ಕವಣಿಯಿಂದ ಕಲ್ಲಂ ಸುರುಹಿ, ಪಂದಿದಲೆ-ಅಂಬು-ಪೆಟಲು-ದಸಿಮರ-ಸಾರಮಾರಿ-ಯಿಂದ, ಹತ್ತುವ ಆಳ್ಳಂ ಧರೆಗೆ ಉರುಳ್ಳ ತೆರದಿ—ಆ ಪರಿಖೆ (ಅಗಳು) ಪೂಳು (ತುಂಬು) ವಂತೆ—ಕೊಂದಿಕ್ಕಿದರು.”

* “ ನಡೆಚಿಪ್ಪರಗಳನ್ನು ನಡೆಯಿಸುತ್ತ, ‘ಲಗ್ಗಿವರೆ’ ಗಳನ್ನು ಜಡಿದು ಹೊಡೆಯಿಸುತ್ತಿರುವ ರಭಸಕ್ಕೂ, ‘ಬದ್ಧರಗಳೊಳಗೆ ಅಡಗಿ’ ಗುದ್ದಲಿ ಹಾರೆಗಳಿಂದ ಎಡೆಬಿಡದೆ ಆಗಿಯುವ ರಭಸಕ್ಕೂ, ಪೆಟಲು-ಗುಂಡುಗಳನ್ನು ಹಾರಿಸುವ ನಿಬ್ಬರಕ್ಕೂ ಬೀಳುತ್ತಿರುವ ಕೋಟಿ-ಯನ್ನು ಕಂಡು, ಒಳಗಿನವರು ಕೂಡಲೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ‘ತಳಿಯಂ ನೆಡುತ್ತ’ ಹೊರಗಿನವರು ಒಳಕ್ಕೆ ಬಾರದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು.”

“ ತಲೆಸಳಿತು ಕೈಮರೆದರಂತೆ ಎಸುವಾಳುಗಳ್

ನಿಲೆ, ಕಂಡು ‘ಕೋಟಿ ಹೋಯ್ತೇಳೇಳಿ’ ಎನುತಿದದೆ

ಕುಲಿಯಿಂದಾರಿ ಬೊಬ್ಬರಿದು ಹುಲಿಮೊಗದೊಳಗೆ ಹೊಗಲೊಡನೆ

ಸೂತ್ರವಿಡಿದು ;

ಬಲಿಯ ಬಲಿದತ್ತಲ್ ಆಗಸಕೇಳುವಾ ಭಟಾ-

ವಳಿಯುಮಂ ಕಾಣುತಾ ಕದನಮಂ ನೋಳ್ಳ ಅಮರ-

ಲಲನೆಯರ್ ‘ಇವಂ ನನಗೆ ಇವಂ ನನಗೆ’ ಎನುತ್ತ ಪಸುಗೆಯ ಮಾಡಿ

ಕೊಳುತಿದ್ದರು.

* “ ಪ್ರಹರಿಸುತ್ತಿರುವ ‘ಡೆಂಕಣಿಗೈ’ ಗಳನ್ನು ಮುರಿಯುವ, ಹೂಡೆಯ (ಕೊತ್ತಳ) ಗಳನ್ನು ಹುಡುಹುಡಿಯಾಗಿ ಮಾಡುವ, ‘ಹುಲಿ-

ಮೊಗದ ಅಂಕಮಂ (ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲ ಕದಗಳನ್ನು) ' ನುಗುನುಗ್ಗು-
ವಂತೆ ಹೊಡೆಯುತ್ತಿರುವ, ಊರೊಳಗೆ ಒಬ್ಬರೂ ಅಡ್ಡಹಾಯದಂತೆ
ಎಡೆಬಿಡದೆ ಧಡಧಡಿಸುವ 'ಲೋಹಯಂತ್ರ' ಗಳ ಗರ್ಜನೆಯು—
ಕಡೆಗಾಲದ ಸಿಡಿಲ ದಂಡು ಬಂದು ಹೊರಗಡೆ ಪಾಳೆಯವನ್ನು
ಬಿಟ್ಟಿರುವುದೇನೋ—ಎಂಬ ಭ್ರಮೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತ, ಘೂರ್ಣಿ
ಸುತ್ತಿದ್ದಿತು.”

ಮುಂದೆ ಮಂಗಳಸನು ರಾಹುಕೇತುಗಳ ಉಪಮೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು
“ ಗಡಿಯಿಲ್ಲದೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹಾಯಿಸುವ 'ಡೆಗ್ಗೆವರಂ' ಅತಿ ಭೀಕರಂ ಬಡೆ
ದುವು ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಈ 'ಡೆಗ್ಗೆವರಂ' ಎಂಬ ರಾಹು-ಕೇತುಗಳು
“ ಪೊಳಲೆಂಬ ಭಾಸ್ಕರನನ್ನು ತುಡುಕಲೆಂದೆನುತ ಮಾನುಸಕದಿಂ ಬಹು
ರೂಪುವಡೆದು ನಡೆಚೆಪ್ಪರಗಳೆಂಬ ಬಲದಿಂ ಪೊರಮುಟ್ಟು ” ಎಂದು,
ಕೋಟಿಗೆ ತಾಗುತ್ತಿದ್ದುವಂತೆ. ಇದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ :

“ ಸತ್ತವರ್ಗಡಿಯಿಲ್ಲ ; ಸಾವವರ್ಗಡಿಯಿಲ್ಲ ;
ಹೊತ್ತಗಾಯದೊಳುರುಳಿ ಬೀಳುವರ್ಗಡಿಯಿಲ್ಲ ;
ತತ್ತರಂದರಿಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಹೊಯ್ದಾಡುವರ್ಗಡಿಯಿಲ್ಲ ; ತನೆಯ ಹಿಡಿದು-
ಹತ್ತುವರ್ಗಡಿಯಿಲ್ಲ ; ನಿಚ್ಚಣಿಗೆಯಂ ಹಾಕಿ
ಹತ್ತಿಸಾರುವರಿಗಡಿಯಿಲ್ಲ ; ಆದರಿಂ ಕೋಂಟಿ-
ಮುತ್ತಿಗೆಯ ಸುತ್ತುವೊತ್ತಂಬರವನೇನಂತುಟಿಂತುಟಿದೆನೆಲುಬಹುದು ;

ಮಂಗಳಸನ ಕಾಲವೆಂದರೆ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಉಚ್ಛ್ರಾಯ
ಕಾಲ ; ಊರೂರಿಗೆ ಕೋಟಿಕೊತ್ತಳಗಳ ಬಲ್ಲಿನ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಿರುವ ಕಾಲ ;
ಕೋಟಿಗಾಳಿಗಳನ್ನು ನಿತ್ಯವೂ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುವ ಉತ್ಸಾಹದ ಕಾಲ.
ಅಲ್ಲದೆ “ ಈತನು ಚೆಂಗಾಳ್ವರಾಜರ ಮಂತ್ರಿಗಳ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವನು.
ಈತನ ಪಿತಾಮಹನು ಮಾಧವರಾಯ ; ತಂದೆ ವಿಜಯರಾಯ. ಇವರು
ಹೊಯ್ಸಳ ದೇಶದ ಹೊಸವೃತ್ತಿಯ ನಾಡಿನ (ಕಲ್ಲಹಳ್ಳಿ) ಧಾತುಪುರ-
ದರಸರು.” ಎಂದಮೇಲೆ ಮಂಗಳಸನಿಗೆ ಕನ್ನಡಿಗರ ಕೋಟಿಗಾಳಿಗದ ಪರಿಚಯ
ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಇದ್ದಿರಬೇಕು. ಇದ್ದಿರಬೇಕೆಂಬ ಸಂದೇಹದ ಮಾತಾದರೂ
ಎತಕ್ಕೆ ? ಇದ್ದೇ ಇದ್ದಿರಬಹುದಕ್ಕೆ ಆತನ ಕೋಟಿಗಾಳಿಗದ ವರ್ಣನೆಯ
ವಾಸ್ತವತೆಯೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ.

(ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನ)

ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಪಂಡಿತ (೧೫೮೫) ನ ' ಚೆನ್ನ ಬಸವ ಪುರಾಣ ' ದಲ್ಲಿ (೪೨ನೆಯ ಸಂಧಿ) ಕೋಟಿಗಾಳೆಗ ಯಾವ ಸಂವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನೂ, ಅದರ ಮೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೇನೆಂಬುದನ್ನೂ ಹಿಂದೆಯೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ತ್ರಿಪುರದ ಕೋಟಿಯ ಲಗ್ಗೆಗೆ ಬಂದ ದೇವತೆಗಳ ಸೈನ್ಯದ ಚಲನವಲನವನ್ನು ರಾಕ್ಷಸರು ನೋಡಿದರು. ನೋಡಿ ' ಅಖಂಡಲಾದ್ಯರ್ ಕೋಟಿಗಾಳೆಗವನ್ ಈಗ ಕೈಕೊಂಡರೈ! ತಪ್ಪಾವುದು? ' ಆದರೆ ' ಎಚ್ಚರಿಕೆ! ' ಎಂದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕೂಗಿ ಕೂಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿರಲು ಇತ್ತ ' ಖಂಡೆಯದ ಪೊಳಪಿನ ಭಟಾಳಿ ಭೋ ಎನುತು ಅಲಿಕೊಂಡು (ಆರ್ದು), ಪುರದ ಸರಿಸದೊಳ್ ತಲೆದೋರ್ದು. '

* " ಆಗ ಕೆಲರ್ ತಲೆವರಿಗೆಯಿಂದೆ ಅಗಳ ಸರಿಸದೊಳ್ ತಲೆ ದೋರಿದರ್. ಮಾವುತರ್ ಬಿಗಿದ ರೆಂಜೆಗಳ ಮರೆಯೊಳಗಡಗಿ, ಬೇಗದಿಂದೆ ವುಲಿಮುಖಕೆ ನೂಂಕಿದರ್. ಆಗ ಆ ಸುರಭಟರ್ ' ಎಲೆಲೆ ಸುಮನಸರ್ ಅಗಳದಿಡ್ಡೆಯಂ ಸೇರಿದರ್ ' ' ಚಲಿಸದಿರಿ ' ಎಂದು ಬೊಬ್ಬರಿದು, ಅಸಿ-ಮುಸುಂಡಿ-ಮುದ್ದುರ-ಗದಾವಳಿಯಿಂದ ಸುರಭಟರನು ಹೂಣಲಿಡುತ್ತಿದರ್. "

ರಾಕ್ಷಸಭಟರು ಇಷ್ಟೊಂದು ತೊಂದರೆಕೊಡುತ್ತಲಿದ್ದರೂ ದೇವ-
ಸ್ಥನಿಕರು :

* " ತೊಲಗದೆ ಕೆಲರ್ ಇಡುಕಿನೊಳ್ ಅಂಡಿಸಿದರ್ (ಅಡಗಿ ಕುಳಿತರು). ಕೆಲರ್ ಆಗಳೆ ತಳಿಗಳೊಳ್ ಪೊಕ್ಕು ಮೈಗರೆದರ್. ಕೆಲರ್ ಆಕ್ಷಣಂ ಬಲಿದ ಬದ್ದರಗಳಂ ಮರೆಗೊಂಡರ್. ಕೆಲರ್ ನಡೆ-ಗೊಂಟಿಯ ಬಳಿಯೊಳಿದರ್. ಕೆಲಕೆಲರ್ ಲಾಗಿನಿಂ ಲಳಿಯೆದ್ದು (ಚಪಲತನದಿಂದ) ಸುಳಿದಾಡಿದರ್. ಕೆಲಬರು ಬೀಳ್ತ ಕವಣೆಗಲ್ಲ-ಬೀರುಗುಂಡುಗಳ ಘಾತಿಯಿಂ ಬಸವಳಿದು ಬೀಳುತ್ತಿದರ್. "

ಇತ್ತ ರಾಕ್ಷಸರು

* ದಿಡ್ಡಿಗಳೊಳ್ ಗುಪ್ತದಿಂ ಐತಂದು, ಅಗಳದಿಡ್ಡೆ (ದಿಣ್ಣೆ) ಯೊಳ್ ಸಾಲೊಂಡು, ತರತರದ ಪೆರ್ದಳಿಯ ದಡ್ಡಿಗಳಂ ಉರೆಮುರಿದು,

---

* ಮೂಲಪದ್ಯದ ಗದ್ಯಾನುವಾದವಿದು.

ಮರೆಯೊಳಗೆ ಮೈಗರೆದ ವೀರರಂ ಸಂಹರಿಸುತೆ, ಬಡ್ಡು-ಬಣಗುಗಳಂ
ಓಡಿಸಿ, ತಳಿಗಳಂ ಮುರಿದುಕೊಂಡು ಮುಗ್ಗುವ ಅಮರರಂ ಕಡ್ಡಿಗೆಣಿ-
ಸದೆ, ಅಗಳೊಳ್ ಅಡ್ಡಲಾದ ಅಮರರಂ ತರಿವುತುಂ (ಮತ್ತೆ) ಆ
ಕ್ಷಣದೊಳು ಪುರವಂ ಒಳವೊಗುತಿರ್ದರು. ”

ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆಗೆ ದೇವತೆಗಳ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ

* “ಕಲ್ಲು, ಕೊರಡು, ಸದೆ-ಸಟ್ಟು, ಪುಲಿನ್ನೊರೆಗಳಾಂತವರ್
ಪುರದ ಅಗಳಂ ನಿಲ್ಲಿದರ್. ಎಣಿಯಂ ಪೊತ್ತವರ ಸಾಲು ಕದಲಿ-
ದುದು. ಪೊರಗಣ ಅಟ್ಟಣೆಯ ಮೇಲಿನವರು, ಆ ತ್ರಿಪುರದವರನು
ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕಿನ ಸುರಂಗಗಳಿಂದ ಇಟ್ಟರು. ಪುರಂದರನ ಸೇನೆಯೊಳ್
ಮೇಲುಕ್ಕೀಳೆಂಬ ಭೇದಮಂ ಆರಿಯೆಂ; ಅವರ ಭರವಸಕೆ ನಿಲ್ಲುಡೆಯ
ಕಾಣೆಂ; (ಎಂತಲೆ) ಎಲ್ಲಾ ಭಟರ್ ಭರದೊಳು ಮುಸುಕಿದರ್.”

ಮುಂದೆ ದೇವತೆಗಳು ಪುರದ ಅಗಳನ್ನು ಹೊಳಿದ ಬಗೆಯನ್ನು ಕವಿ
ಸೊಗಸಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ :—

*“ ಇರದೆ ಪದಹತಿಯ ಧೂಳಿಯಿಂದೆ ಪಿರಿದಹ ಸಪ್ತಶರಧಿಯಂ
ಪೂಳ್ವರ್ಗಿ, ಪುರದ ಅಗಳನು ಪೂಳ್ವುದು ಎಸರಿದು ? ನಿಮಿಷಾರ್ಧ-
ದೊಳ್ ಮಡಿದ ಪೆಣಗಳನು ಎಳೆದು ತುಂಬಿದರ್. ಪುಲಿನ್ನೊರೆಗಳರೆ
ಕೊರಡುಗಳಂ ಒಟ್ಟಿದರ್. ಕಲ್, ಗುಂಡು, ಮಣ್ಣುಳಂ ತುಂಬಿ ನೆಲಸರಿ
ಮಾಡಿದರ್. ಏಳರ ಪೊಯಿಲ್ಲಳಂ ಸರಕುಮಾಡದೆ ಆ ದಿವಿಬಭಟರು,
ತ್ರಿಪುರಮಂ ಸುತ್ತಲೂ ಮುಗ್ಗಿ ಕವಿದರ್.”

ಆಗ ಕೋಟೆಯ ಮೇಲಣವರು ಸುಮ್ಮಗಿದ್ದರೇನು ? ಸುಮ್ಮಗಿದ್ದೇನು
ಮಾಡುವರು ! ಅವರೂ ಪ್ರತೀಕಾರೋಪಾಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ತೊಡ-
ಗಿದರು; ಅದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ :—

* “ಡೆಂಕಣಿಗಳು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಆಡಿದುವು. ಮರುಳ ಕೈ ನೀಡಿದುವು.
ಕವಣೆಗಲ್ ಸೂಸಿದುವು. ಕಾಯ್ಕಣ್ಣೆಗೂಡಿ ಮಳಲು, ಅರಗುಗಳೂ;
ಸಾಸಿವೆಗಡಡು, ಸುಣ್ಣು, ಕಲ್ಲು, ಅಂಬಲಿಗಳೂ ಸುರಿದುವು. ಪೆಟ್ಟುಳು

ಮೂಡಿದುವು. ಇಕ್ಕೂಟ ದಸಿಗಳ್ ಓಲಾಡಿದುವು. ಪೇರೆತ್ತ-
ಗುಂತುಗಳ್ ಭರದೊಳ್ ಬಕ್ಕಾವಿದುವು. ಆಗ (ಈ ಏಟುಗಳಿಗಾಗಿ)
ಕವಿಕವಿದು ಬೀಳ್ವ ದಿವಿಬಾಳಿ ಭಟರ ವೋರಗಳ್ ಬಾಡಿದುವು.”

ರಾಕ್ಷಸಭಟರು ಇನ್ನೇನು ಮಾಟದರೆಂಬುದು ಗೊತ್ತೇ?

* “ ದಿವಿಬರಂ ಸಿಕ್ಕಣಿಕೆಯಂ ಪತ್ತೆ ಬೇಗ ಪುಲದೊಂದೆಗಳ್
ಕಿಚ್ಚಿಸಿ ಸೀದರ್; ಎಡಬರದೊಳ್ ಇಟ್ಟಣಿಪರು ಕಲ್ಲುಂಡು ಮಳೆ-
ಗಳಿಂ ಮುಚ್ಚಿದರ್; ಪಂದಿಬಲೆಗಳಿಳಿಕಿಟ್ಟು ಬೊಬ್ಬ ರಿದರ್; ಕತ್ತಿ-
ಕೈದುಗಳಿಂದೆ ಕೊಚ್ಚಿದರ್, ಪಣಗಳಂ ಭೂತ-ವೇತಾಳ ಸಂಕುಲಕೆ
ಪಚ್ಚಿದರ್; ಬಂದೆ ಸಿಮಿಷದೊಳ್ ದಿವಿಬರಂ ಹುಚ್ಚು ಮಾಡಿದರ್.”

ದೇವತೆಗಳ ಸೈನ್ಯದ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನಾಗ ಅವರನ್ನು ‘ಅಮರ’
ರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ ದೇವರೇ ಕೇಳಬೇಕು :—

* “ ಕಾಸಿದ ಬಣ್ಣೆಯ ಪೊಮ್ಮಲೈ ಪಟುಭಟರ ಮೈದೊಗಲು
ಕೀಸಿದುದು; ಮೇಲ ಮಳೆಯಿಂದ ಪುಣ್ಣಾದುವು; (ಎಪ್ಪಡದೆ)
ಸೂಸುತ್ತಿದ ಸುಣ್ಣುಗಳ ಸೋಂಕಿಸಿ ಕಣ್ಣಿರಳಿ, ಬಾಯಿಬಿಂದು,
(ಅವರು) ಬಸವಳಿದರು. ಸಾವೆಯ ಬಿಸಿಗದಡು ಬೀಳಿ, ಬರರಾನ್ನ
ಯೊಳ್ ಕೇಸುಲಗಳು ಉಬ್ಬಿದುವು. ಕಲ್ಲುಂತುಗಳ ಹತಿಯೊಳ್
ಓಸಲವ ದಿವಿಬರಂ ಕಂಡು, ಸುರಪನು ಅತಿ ಕೋಪವಿಂದ
ಮೂದಲಿಸಿದ. ”

ದೇವಂದ್ರನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹತ್ತುವಂತೆ ಅಣಕಿಸಿ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಲು
ದೇವಸೈನಿಕರಿಗೆ ಮತ್ತೆ ‘ ಚಿತ್ತದಾವೇಶಂ ಉಬ್ಬರಿಸಿದುದು. ’ ಮತ್ತೆ
ತಮ್ಮಿಂದ ತಾನೆ ಕೇತ್ತಳ-ಹುಲಿಮುಗು-ಬಟ್ಟಗಳ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಗುಂಪು-
ಗೂಡಿದರು. ಸಾಲ ಸಿಕ್ಕಣಿಕೆಗಳ ಮೇಲೆ ಹತ್ತಲು ತೊಡಗಿದರು. ಆಗ
ಶರಧಿನಿರ್ಘೋಷದಂತೆ ಇತ್ತಂಡದಲ್ಲಿಯೂ ವಾಙ್ಯಗಳು ಮೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದುವು.
ದೇವತೆಗಳ ಈ ಮರುಮುತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಕಂಡು ರಾಕ್ಷಸರೂ ಮತ್ತೆ
ತಡೆಗಟ್ಟುವ ಹವಣಿಕೆಗೆ ತೊಡಗಿದರು. ಹೇಗೆಂದರೆ :—

* ಮೂಲಪದ್ಯದ ಗದ್ಯಾನುವಾದವಿದು.

೬.-೨೨೨೨.

* “ಕೆಂಡಮಂ ಸೂಸಿದರು; ಜಲ್‌ಗವಣೆಕಲ್ಲಳಂ ಜೀಸಿದರು; ಜಿಸಿಯ ಮೇಣಮಂ ಎರೆದು ತನುವನು ಕಾಸಿದರು; ಜೀರ್ವಗ್ಗಮಂ ಹಾಕಿ ಸೇದಿದರು. ಮರುಳ್‌ಗೈಗಳಿಂ ತೂಂತರು (ಗಾಯಗೊಳಿಸಿದರು); ಕಾರ್ಬೋಗಿಯ ಮರ್ಜಿನಿಂ ಮಾಸಿದರು. ಈ ಜಲ್ಲೊಲಿಗೆ ಸುರರು ಹೇಸಿದರು. ಕೆಲರು ಅಗಳದಿಡ್ಡಿಯೊಳ್ ಕೈಗಳಿಂ ಪಾಸಿದರು. ಕೆಲರು ಉರುಜಿ ಕಾದುತ್ತಿದ್ದರು.”

ಆಗ ದೇವತೆಗಳ ಸ್ತುತಿಕರೂ ಪಟುಭಟರೂ—ಮೇಲುಗಡೆಯಿಂದ ಕೆಂಡಗಳು ಜೀಳಲು—ಹುಲುಜಿ ಹಮ್ಮುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೇಸುರಿಯಿಂದ ಮುಖವೆಲ್ಲ ಸುಟ್ಟುಹೋಗಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದರು. ತೊಲೆಗಳು ಉರುಳುರುಳಿ ಜೀಳಲು ಕೈ-ಕಾಲುಗಳು ಮೂರಿದು ಕೆಡೆದರು. ಪಂದಿದಲೆಯು ತಾಕಲು ಜರ್ಜರಿತತನುಗಳಾದರು. ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ದನಿಗಳು ಮೈಯೊಳಗೆ ನಾಂಟಲು ಕಳವಳಿಸಿದರು. ಹೀಗೆ ಪರಿಪರಿಯ ಸಮರಸಾಧನಗಳಿಂದ, ಬಬ್ಬರ ಹಿಂದೊಬ್ಬರಂತೆ ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ದೇವಸ್ತುತಿಕರು ಜೀಳುತ್ತಿದ್ದರು.

“ಸುರಗಿಯಿಂದಿರಿದು, ಶೂಲದಿ ತಿವಿದು, ಬಡ್ಗದಿಂ-
ದಿರದೆ ಕತ್ತರಿಸಿ, ಕೊಡಲಿಗಳಿಂದ ಕಡಿದು, ಮು-
ದ್ಗರದಿಂದ ನೋದಿ, ಮುಸಲದೊಳಿಟ್ಟು, ಗದೆಗಳಿಂದಪ್ಪಳಿಸಿ,

ಸಬಳದಿಂದೆ

ಶಿರವನಿರಿದಿತ್ತಿ, ಚಕ್ರದಿನಿರಿದು, ಮಿಕ್ಕ ಪರಿ-
ಕರದಿಂದೆ ದೈತ್ಯನಾಯಕರಾದು ಕೊಲುಶಿರಲ್,
ಪರಿಕಿಸಲ್ ದೀಪಮಂ ಸೋಂಕುವ ಪತಂಗಮಾದರ್ ದಿವಿಜ-

ಸುಭಟರಂದು”

ಆಗ ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕರೆಲ್ಲ ತಂತಮ್ಮ ವಾಹನಗಳಿಂದಿಳಿದು, ಕಾಲ್ನುಟಗೆ ಯಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತ, ಕೈಯಲ್ಲ ಕತ್ತಿ-ಧಾಲುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಬಂದು, ಹೂಳಿದ ಆಗಳಿನಲ್ಲ ನಿಂತುಕೊಂಡು, ಓಟಮೇಗುವ ಆಮರರನ್ನೆಲ್ಲ ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಜರಿಯುತ್ತ ತಾವೆ ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗಿದರು; ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೈಕಾಲೊಡೆದು ಬಿದ್ದವರನ್ನು ಎಳೆದೊಡೆದು ಹಾಕಿಸುತ್ತ, ಸ್ವತಃ ಕೋಟಿಯನ್ನು

* ಮೂಲ ಪದ್ಯದ ಗದ್ಯಾನುವಾದವಿದು.

ಹತ್ತಿಸಿಂತರು. ಆಗ ಸುರರ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆಲ್ಲ ಮೊಸ ಉತ್ಸಾಹ ಬಂದಂತಾಯಿತು. ರಾಕ್ಷಸರೂ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಯುದ್ಧಮಾಡಲು ತೊಡಗಿದರು. ಆಗ :

* “ ಸುರರು ಅಸುರರು, ಮುಂದಲೆಯಂ ಪಿಡಿದು ಆಳ್ವೀರಿಯಿಂದ ಅಗಳೊಳಗೆ ಕೆಡವುವರ್; (ಅಸುರರು) ದಿವಿಜರಂ ಮೇಲ-ಕಡರದಂತಿರೆ ಇರಿದು ನೂಂಕುವರ್. ಉರಿವ ಮುದ್ದಿನ ತಿತ್ತಿಯಂ ಹಾಯ್ಕುವರ್. (ಪೀಗೆಯೆ) ಉಳಿದ ಸಮರಸಾಧನದಿಂದೆ ದಿವಿಜರಂ ಮುಡಿವುತಿರೆ, ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಉರವಣಿಸಿ ಅಮರವ್ರಾತ ದೈತ್ಯರು ಗಡಣಗೊಳ್ಳದೆ ಪಪ್ಪುತಿರ್ದುಡು. ”

ಆಗ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಗಲಾಟೆಯಿದ್ದಿತು. ಪಟ್ಟಣಿಗರು ಕೋಟಿಯ ಆಳ್ವೀರಿಯನ್ನು ಹತ್ತಿದರು. ‘ ಶಿವಶಿವಾ ದುರ್ಗಗಳಿರದೆ ಕೋಳಿಲ್ಲೊಡುವು ’ ಎಂದು ಬೀದಿ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಗಲು ತೊಡಗಿದರು. ಕೋಳಿಲ್ಲೊಡ ದುರ್ಗದ ಒಣ್ಣನೆಯೂ ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದಷ್ಟಿದೆ.

ಅಯಿತು; ಮುಂದೆ ತ್ರಿಪುರದ ಕೋಟಿ ನಾಶವಾಗಿ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಜಯಿಸಿದರು. ಆ ಮಾತು ನಮಗೀಗ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ನಮಗೆ ಬೇಕಾದುದು ಕೋಟಿಗಾಳಿಗದ ವಿಷಯ ಮಾತ್ರ.

ಹದಿನಾರನೆಯ ಶತಮಾನದ ಕೊನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒದುಕಿದ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಪಂಡಿತನಿಗೆ ಕೋಟಿಗಾಳಿಗ ಅರಿಯದ ವಿಷಯವೇ? ಕೋಟಿಗಾಳಿಗದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಂಗವನ್ನೂ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟುವಂತೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದ ನನಂದರೆ—ನಮಗೆ ಗೊತ್ತಿದ್ದ ಮಟ್ಟಿಗೆ—೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಕವಿಗಳೆಲ್ಲ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಪಂಡಿತನು ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ರಾಕ್ಷಸ ಲಿಗೂ-ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ನಡೆದ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ, ಈ ವೀರಕವಿ ಕನ್ನಡಿಗರ ಕೋಟಿಗಾಳಿಗದ ಬೇವವನ್ನು ತುಂಬಿ, ಅವನ್ನು ಅಮರವಾಗಿ ನಿರ್ದಾನೆ. ಕನ್ನಡಿಗರೂ ಕನ್ನಡಿಗರ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯೂ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ವರೆಗೂ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಪಂಡಿತನ ಹೆಸರು, ಆತನ ‘ ಚೆನ್ನ ಬಸವಪುರಾಣ ’ ದಲ್ಲಿಯ ತ್ರಿಪುರದ ಮುತ್ತಿಗೆಯ ಕತೆ ಇವು ಬದುಕಿ ಉಳಿದೇ ಉಳಿಯುವುವು.

* ಮೂಲ ಪದ್ಯದ ಗವ್ಯಾನುವಾದವಿದು.

(ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೭ ನೆಯ ಶತಮಾನ)

‘ ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜ ವಿಜಯ ’ ವನ್ನು ಬರೆದ, ಗೋವಿಂದ ವೈದ್ಯ (೧೬೪೨) ನು, ಶ್ರೀರಂಗವಟ್ಟಣವನ್ನು ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅಳಿದ ಮೈಸೂರುದೊರೆ ಶ್ರೀಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜರ ಆಸ್ಥಾನಕವಿಯು. ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜರ ಕಾಲವೆಂದರೆ ಅದು ನಾಟನಲ್ಲಿಯ ತುಂಬ ಆಶಾಂತಿಯ ಕಾಲ. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಈ ದೊರೆಯ ಚರಿತ್ರವೆಂದರೆ ಬರೆಯೆ ಚಿಕ್ಕದೊಡ್ಡ ಯುದ್ಧಗಳೆಂದರೆ ತುಂಬಿದೆ. ಇವೆಲ್ಲ ಯುದ್ಧಗಳನ್ನೂ ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯನು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡವನಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕು. ಇವನ ಕಾವ್ಯದ ವಸ್ತು ಐತಿಹಾಸಿಕವಾದುದರಿಂದ, ವರ್ಣನೆಗಳು ಕೇವಲ ವಾಸ್ತವ ವಿಷಯಗಳೆಂದರೆ ತುಂಬಿವೆ. ‘ ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜ ವಿಜಯ ’ ದಲ್ಲಿ ಕೋಟಿಗಾಳೆಗದ ವರ್ಣನೆಯ ಸಂದರ್ಭಗಳು ನಾಲ್ಕೈಂಟು ಇವೆಯಾದರೂ, ಸಂಪೂರ್ಣ ವರ್ಣನೆ ಸಿಕ್ಕುವುದು ಆ ಕಾವ್ಯದ ೧೪ನೆಯ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ. ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿರುವ ೯೮ ಸಾಂಗತ್ಯಗಳು ಒಂದೊಂದೂ ಕೋಟಿಗಾಳೆಗದ ವರ್ಣನೆಗೆ ಪರಿಪೋಷಕವಾಗಿರುವುವು. ಈ ಸಂಧಿಯುದ್ದಕ್ಕೂ ಶ್ರೀರಂಗ ವಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಲಗ್ನವಿದ್ದ ಸಂಗತಿಯು ಕಥಿತವಾಗಿದೆ. ಲಗ್ನ ಹಾಕಿದವನು ವಿಜಾಪುರದ ಬಾದಶಹನ ಸರದಾರನಾದ ‘ ರಣಧೂಳಿಖಾನ್ ’ ಎಂಬವನು. ಆತನಿಗೆ ದೇಶೀಯರಾದ ಕೆಲವು ಬಸ ಕನ್ನಡ ಪಾಳೆಯಗಾರರೂ ಸರವಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದರು. ಲಗ್ನಗೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರೂ ಖಾನ್‌ನು ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಅವ್ವಣಿ ಯುತ್ತೊಡನೆಯೆ :—

“ ಬಡಿದರು ಸನ್ನೆಯ ಭೇರಿ ; ಡಮಾವಿಯ

ಕಡುರಭಸಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ

ಒಡೆಯಲು, ಚೌದೇಸೆ ಜಡಿಯಲು, ಭೂತಳ

ನಡುಗುವಂದವನೇವೇಳ್ವೆ !

ಚಂಬಕ, ಡವುಡೆ, ನಹಿರಿ, ಬುರುಗಗಳುರೆ

ಕೊಂಬಿನ ಕಾಳಿ, ಮವುರಿಯ,

ಬೊಂಬುಳಿಡೋಳು, ನಿಸ್ಸಾಳಗಳಬ್ಬರ

ತುಂಬಿತಾಕಾಶಮಂಡಲವ ! ”

ಈ ವಾದ್ಯಗಳ ಮೊರೆತವಲ್ಲದೆ

“ ಬಿಲ್ಲ ಜೇವಡೆ, ಪಟುಭಟರ ಬೊಬ್ಬೆಯ ಬಲು
ಘಲ್ಲಣಿ, ಹಯಹೇಷಾನಿನದ,
ಕೊಲ್ಲಾರ ಬಂಡಿಯ ಚೀತ್ಕೃತಿ ತ್ರಿಜಗಕೆ
ತಲ್ಲಣವಿತ್ತುವಾಕ್ಷಣದೆ.

ಮಹಮ್ಮದೀಯ ಸೈನಿಕರ ಕೂಗಾಟವನ್ನೂ ಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ಕೂಡಿಯೆ ಹೇಳಿದ ಕವಿಯ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು, ಅವನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿಯೆ ಗದ್ಯವನ್ನಾ ಕೆಳಗೆ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ :

“ ಬೇಗ ಫಿರಂಗಿಯು ಇಡು! ನಿಚ್ಚಣಕೆಯ ಪಿಡಿ! ಗುರಾಣಿ-
ಖಂಡೆಯವ ತುಡುಕು! ಬಲು, ಜಬರುಜಂಗಿ' ಯಲಿ ಕೋಟಿಯನು
ಮೊಡೆ!— ಎಂಬ ಕಡುಕಥೆಗಳು ಒಪ್ಪಿದುವು. ಸೊಪ್ಪಿನ ಹೊರೆಯಲಿ
ಅದಕ ಹೂಳಿಬಿಡು! ಅರ್ಭಟೆಯ ಬಾಣಗಳ ಮೇಲಕೇಳಿಸು! ಪೆಟಲ
ಗುಂಡುದಳಕ ತೂಳಿಸು!— ಎಂಬ ಕೋಳಾಹಳ ಒಪ್ಪಿತು. ಕರಿಗಳ
ಕೈಯಿಂದ ಕೋಟಿಯ ಕೆಡಹು! ಮೇಲಕೆ ಉರವಣಿಸಿ ಏರು! ಕಾಹಿ-
ನವರ ತರಿ, ಇರಿ, ಹೊಡೆ!— ಎಂಬ ಅಬ್ಬರ ಚೌದಸೆಯೊಳಗೆ ಮೆರೆದುದು.
ಕರಾಗ್ರದಲಿ ತುಂಬಿದ ಕರಿಯ ಮದ್ದಿನ ಪೊಟ್ಟಣಗಳನು ಇಂಬು-
ಗೊಳಿಸು! ಬಲುಸುರಂಗದ್ವಾರಗಳಿಗೆಲ್ಲ ತುಂಬಿಸು!— ಎಂಬ ರಭಸವು
ಒಪ್ಪಿತು. ತಳಮುಟ್ಟಿ ಕೋಟಿಯ ಅಗೆ! ದ್ವಾರಗಳ ಮಾಡಿ ಹೊಗು!
ಅಡ್ಡಲಾದ ಅರಿಭಟರ ಮಿಗೆ ಬೀಳಲಿರಿ!— ಎಂಬ ಖಾನರ ಅಬ್ಬರವು
ಗಗನಮಂಡಲದಿ ಮೊಳಗಿದುದು. ”

ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ಸೈನ್ಯವು ಲಗ್ಗೆಗೆ ಸನ್ನದ್ಧವಾದುದು ನೆಟ್ಟಿರುತ್ತಲಿ
ಎಂಬ ಮಾತು ಗೊತ್ತಿರಲಿ! ಅದುದರಿಂದಲೆ ಎಲ್ಲಿಲ್ಲಿಯೂ ದೀವಟಿಗೆಗಳು
ಕಂಗೆಳಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು, ಹೇಗೆಂದರೆ —

“ ಖಳರ ಕೋಪಾಗಿ ನಾನಾಡಸೆಯೊಳಗಾಗ
ಪಲವು ರೂಪಾದಂದದಲಿ |
ತಳಿತುವು ಲಕ್ಕ ಸಂಖ್ಯೆಯಲಿ ಬೊಂಬಾಳದ
ಹೊಳೆವ ದೀವಟಿಗೆಗಳಾಗ. ||

ಕರಿಗಳಿಗೆಂಟು, ಕಾಲಾಳಿಗೆರಡು, ಬಲು-
ತುರಗಕೆ ನಾಲ್ಕು, ಕೊಲ್ಲಾರ-
ಹರಿವ ಬಂಡಿಗೆ ಹತ್ತು ದೀವಟಿಗೆಯ ಬಲು
ಪರಿಗಣನೆಗಳೊಪ್ಪಿದುವು || ”

ಈ ಭವ್ಯವಾದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಖಾನನ ಸ್ತೆಸಿಕರು :

“ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಎರಡುಸಾಸಿರ ಏಣೆಗಳನು ಮಸಗಿ, ಮುಸುಕಿ,
ಚೌದಿಕ್ಕಿನ ಕೋಟೆಯ ತೆನೆಗೆ ಸಂದಿಸಿ ಬೊಬ್ಬರಿದರು. (ಅಲ್ಲದೆ)
ಅಗಸವನು ತುಡುಕುವ ಮೇರುವೆಗಳ ಮೇಗೆ ಏರಿ, ಬೇಗದೆ ಸೆಟಲ
ಗುಂಡುಗಳ ಮಳೆಯನು ಕರೆದರು. ಅಂಚಿನ ತುದಿಗೆ ಏರಿಸಿದ ಪೊಟ್ಟಣ
ದುಪ್ಪಿನಲಿ ಇಂಬಾದ ಕಿಚ್ಚುಕಾರಿಸುತ, ಕುಂಬಿನಿ ನಡುಗೆ ಎಚ್ಚು ಬೊಬ್ಬ
ರಿದು, ಊರೊಳಗೆ (ಕಿಚ್ಚನ್ನು) ತುಂಬಿದರು. ಅನೆಯ ಮೇಲೆ
, ಜಬರುಜಂಗಿ’ ಗಳ ತಂದು ಅನಿಸಿ, ಭೋ ಎಂದೆನುತ ಖಾನಖಾನರು
ಮುಂಬರಿದು, ಗುಂಡಿನ ಬಲುಸೋನೆಯ ಕರೆದರು.”

“ ಸುರುಸುರು ಸುರೈಂದು ಕೇಸುರಿಯ ಕರೆಯುತ ಮೊರೆದೇಳ್ವ
ಬಾಣಗಳು ಅಗ ಕೈಕಾಲೆಡೆಯೊಳು ತುರುಗಿ ಪೊಯ್ದು, ಜನರಿಗೆ ಪಿರಿದು
ಭೇತಿಯನು ಬೀರಿದುವು. (ಮತ್ತು) ಅಂಬರವೆಲ್ಲ ಬಾಣಗಳ ಉರಿ;
ಚೌದೆಸೆ ತುಂಬಿದ ಕೋವಿಯ ಗುಂಡು ; ಕುಂಬಿನಿ ಸಿಂಗಾಡಿಯ ಅಂಚಿನ
ಮಯವು ” ಹೀಗಾಗಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಇಂಬಿಲ್ಲದಂತಾಯಿತು. ಅಗ ಖಾನ-
ಖಾನರು ಕುದುರೆಯನು ಇಳಿದು, “ ಗುರಾಣಿಯ ಹರಿಗೆಯ ಒದರಿಸಿ,
ಖಡ್ಗವ ಜಳಪಿಸಿ, ತೊಡೆಯೊಳಗೆ ಕದುಬಿ, ಮದಮುಖದೊಳಗೆ (ಕೋಟೆ-
ಯನು) ಏರಿದರು. ಅನೆಗಳನು ಕೊಂಬುಗತ್ತಿ ಸಹಿತವಾಗಿ ನಾನಾ
ದೆಸೆಯೊಳಗೆ ಉರುಬಿ, ಉಪ್ಪಿನ ತಿತ್ತಿಯ ಹೊತ್ತಿಸಿ (ಕೋಟೆಗೆ)
ಅನಿಸುತ ಉರಿಯ ಸೂಸಿದರು.”

“ ಒಂದೊಂದು ಏಣೆಯೊಳು ಐನೂರು ಖಾನರು ನಿಂದು, ತಲೆ-
ವರಿಗೆಗಳ ಸಂದಿಸಿ, ಬೊಬ್ಬರಿದು (ಕೋಟೆಯನು) ಏರಿದರು. (ಅಗ)
ಜಾಡಿಸಿ ಬರುವ ಸೆಟಲ ಗುಂಡುಗಳ—ಈಡರಿದು ಅರಿವ ಬಾಣಗಳ
ನೋಡದೆ (ಗಣಿಸದೆ), ಹೆಣಗಳ ತುಳಿಯುತ್ತ (ಅ) ಖಾನರು

ಕೋಟಿಯ ತೆನೆಗೆ ಕೈಯ ನೀಡಿದರು. ಹತ್ತಿ ನೋಡಿದರೆ ಇನ್ನೂ ಎರಡು ಸುತ್ತಿನ ಕೋಟಿ; ಒತ್ತಿನಲಿ ಆಗಳು—ಕಂದಕವು; ಮತ್ತೆ ರಾಟಕದ ಸೂತ್ರದ ಯಂತರಗಳ ಬಿತ್ತರವನು ಕಂಡರು.”

ಮೊದಲನೆಯ ಸುತ್ತುಕೋಟಿಯನ್ನು ಅನೇಕ ಜನ ಮಹಮ್ಮದೀಯ ವೀರರೂ ಅವರ ಪಕ್ಕದ ಹಿಂದೂ ವೀರರೂ ತಂತಮ್ಮ ಅನುಯಾಯಿಗಳೊಂದಿಗೆ ದತ್ತಿ ಒಂದರು.

“ ಹಸಿದಿದ್ದ ಸಿಂಹದ ಗುಹೆಯನ್ನು ಎರಳೆಯ
ಶಿಶುಸಂಕುಳ ಮುತ್ತುವಂತೆ |
ವಸುಧೇಶ ನರಸೇಂದ್ರನ ಪುರವನು ರಿಪು-
ವಿಸರ ಮುಸುಕಿತೇವೇಳ್ಳಿ ?

ಸಲೆ ಸೇರಿಸಿದೇಣಿಗಳ ಮೇಲೆ ಸುಭಟರು
ತಲೆವರಿಗೆಯನೊಡ್ಡಿ ಕೊಳುತ
ಅಲಗಿನ ಗಾಯವನೆಣಿಸದೆ ಹೆಣಗಳ
ತುಳಿತುಳಿದೊಡನೇರಿದರು.

ನೇಜಿಯಗಳ ಗಾಯ, ಪೆಟಲ ಗುಂಡುಗಳ ಸ-
ಮಾಜದಾಭಟಿಗೆ ಕಂಗಡದೆ
ಘಾಜುಘಾಜಾಗಿ ಬೊಬ್ಬರಿದೇರುವರಿಭಟ-
ರೋಜಿಯನೇನ ಬಣ್ಣ ಸುವೆ ! ”

ಆಗ ಕಂಠೀರವನರಸರಾಜನು ತನ್ನ ಸೇನಾಪತಿ ನಂಬರಾಜನನ್ನು ಕರೆದು “ ನೀನು ಈಗಲೆ ನಮ್ಮ ‘ ಗಡಿಮನ್ನೆಯ ’ ರನ್ನು ಕರೆದು, ಆಪ್ತನೇ ಮಾಡಿ ಲಗ್ಗೆಗೇರಿದ ರಿಪುಬಲವನ್ನು ಯಮಸದಸಕ್ಕಟ್ಟಿಸು ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ. ಆಗ ನಂಬರಾಜನು ಒಡೆಯನ ಮಾತಿಗೆ ‘ ಹಸಾದ ’ ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಆ ಕ್ಷಣವೆ ನಾಲ್ಕೂ ದಿಶೆಗೂ ಗಡಿಯ ಮನ್ನೆಯರನ್ನು ಅಟ್ಟಿ ಸಾಹಸವ ಮಾಡಿಸಿದ.

“ ಒಡನಾಗ ಕಂಠೀರವೇಶ್ವರನಾಳುವ ಪೊಡವಿಯ ಬಲುಮನ್ನೆಯರು
ತಡೆಯದೆ ಲಗ್ಗೆಗೇರಿದ ಖಾನಖಾನರ ಕಡಿದೊಡಿಸುವುದೇನನೆಂಬೆ ? ”

‘ ಎನನೆಂದೆ ? ’ ಎಂದು ಪೇಳಿದ ಗೋವಿಂದ ಮೈದ್ಯನು, ಮೈಸೂರಿನವರ ಕೋಟಿಗಾಳೆಗದ ನಾಹನ-ಶಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮನವಾರಿ ಕೊಂಡಾದದೆ ಬಿಟ್ಟಲ್ಲಿ ಅವನು ಪೇಳುತ್ತಾನೆ :

“ ಹಿಂಡು-ಹಿಂಡಿನಲಿ ಏಣಿಯ ಮೇಲೆ ಏರಿ, ಮುಂಕೊಂಡು ಉರುಬುವ ರಿಪುಬಲದ ಸಿರಗಳ ಖಂಡಿಸಿ, ಮರುಳ್ಳಳ ಕೊರಳಿಗೆ ಮಾಲೆ ಹಾಕಿದರು. ಭಲ್ಲಿಯದಿಂದ ಇರಿದು, ಖಾನರ ಕರುಳ್ಳಳ ಸರಮಾಲೆಗಳ ಬೇಗ ತೆಗೆದು, ಭೂತಗಳ ಕೊರಳೊಳಗಿಕ್ಕಿ ಉನ್ನತಸಾಹಸವ ಮೆರೆದರು.”

“ ಆರನು ನೋಡಿದರೂ ಜವದಾಡೆಯ ತಿರಿಗುಳ ಪೂರೈಸಿದ ಗಾಯದವರು. ಆರ ನೋಡಲು ನೇಜೆಯದಲಗಲಿ ನೊಂದ ಮಾರಣ ದವರು ! ”

“ ಕವಿದು ಕೋಟಿಯ ತೆನೆಗೆ ಉರುಬುವ ಖಾನರನು ‘ ಕರಾಚೂರಿ ’ ಯಿಂದ ತಿವಿಯೆ, ಕೆಳಗೆ ತಲೆಯಾಗಿ ಸುರುಳಿ ಬಿದ್ದ (ಆ) ಅಸುರರ ಹವಣನು ಈಶ್ವರ ತಾನೆ ಬಲ್ಲ. ಚಿಗಿದು ಅಳ್ವೇರಿಗಿಳಿದ ಖಾನ-ಖಾನರ ಮುಂದಲೆಗಳ ನಗುತ ಪಿಡಿದು, ಆಯುಧಗಳ ಉಗಿದು, ಶಿರಗಳ ಖಂಡಿಸಿ, ಅಗಳಿಗೆ ಇಟ್ಟರು.”

ಹೀಗೆಯೆ

“ ವಸುಧೇಶ್ವರ ಕಂಠೀರವ ಸಾಕಿದರ್

ಅಸಹಾಯ ಶೂರ ಮನ್ನೆಯರು

ದೆಸೆದೆಸೆಯೊಳು ಕೋಟಿಗಡವ ಖಾನರುಗಳ

ಕುಸುರಿದರಿದು ಕೆಡಹಿದರು.”

ಮೈಸೂರಿನ ‘ ಹಳೆಯ ಪೈಕದ ಭಟರೂ ಕೋನಿಯ ಭಟರೂ ’ ಮೈರಿಗಳ ತಲೆಗಳನ್ನು ಹೆಂಡಾಡಿದರು. ಅಲ್ಲದೆ ಏಲಿರುತ್ತಿರುವ ತುರುಕರ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಹೆದರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂ ಮಲವು ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರು -

“ ಏಣಿಗಳಿಗೆ ಕವೆಗೋಲುಗಳನು ತಂದು ಅನಿಸಿ (ಅವುಗಳನ್ನು) ಕೆಡೆನೂಕಲು, ಅಗ ತುರುಕರ ಮಾರ್ಬಲ ಗೋಣದಿಯಲಿ (ತಲೆ-ಕೆಳಗಾಗಿ) ಬಿದ್ದು ಪ್ರಾಣವ ನೀಗಾಡಿದುದು.”

“ ತೊಲೆಗಳೊಳಗೆ ದಸಿಗಳ ಪೆಟ್ಟು (ಚೂಪಾದ ಗೂಟಗಳನ್ನು ಜಡಿದು) ಕೋಟಿಯ ಲಂಘಿಪ ಬಲುಮೆಕಾರರ ಮೇಲೆ ನೂಕಿ, ತಲೆ-ಮೈ-ಕೈಕಾಲೊಳು ಗೂಟಗಳು ಮೂಡಿ (ಹಲವರು) ಜೀವಗಳನ್ನು ತೊರೆದರು.”

“ ಎತ್ತುಗಲ್ಲುಗಳೆಂಬ ಕಲ್ಲು, ಕವಣೆಗಲ್ಲು (ಇವು) ಒತ್ತಿದ ಗಾಯ-ಗಳಿಂದ ನೆತ್ತಿಗಳೊಡೆದು, ಕೈಕಾಲು ಉಡಿದು, ಅಗಳೊಳು (ಬಿದ್ದು) ಸತ್ತವರಿಗೆ ಲೆಕ್ಕವೆ ಇಲ್ಲ. ಖಂಡೆಯ (ಕತ್ತಿ) ಗಳ ಪೆಟ್ಟಿನೊಳಗೆ ಗುರಾಣಿ (ಥಾಲು) ಗಳ ತುಂಡಿಸಿ, ತಲೆ ಸೀಳಾಗಿ, ಸಿಂಗಾಡಿ (ಬಿಲ್ಲು) ಖಂಡಿಸಿ, ದೊಣೆಯ (ಬತ್ತಳಿಕೆ) ಅಂಬು ಪುಡಿಯೆದ್ದು ಖಾನರಾಜಿ ದಿಂಡುರುಳಿತು.”

“ ಕರಿಯ ಮದ್ದಿನ ಪೊಟ್ಟಣಗಳ ಹೊತ್ತಿಸಿ ಭರದಿಂದ ಮೇಲೆ ಇಡುತ್ತಿರಲು ಗಡ್ಡ, ಮಂಡೆ, ಮೇಲ್ಮೀಸೆ ಸೀಕರಿಯಾಗಿ, ನೆಲದೊಳಗೆ ಉರುಳಿಬಿದ್ದರು. (ಅದರಂತೆಯೆ) ಉಪ್ಪಿನ ತಿತ್ತಿಗಳನ್ನು ಬೇಗ ಹೊತ್ತಿಸಿ ತಪ್ಪದೆ ಅನೆಗಳ ಮೇಲೆ ಇಡಲು, ಕಪ್ಪಿನ ದೇಹಗಳ ಸೀಡು, ಮುನ್ನೂರು ಅನೆ ಭೂಮಿಯಲಿ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿದುವು.”

“ ತಳಿಗಳನ್ನು ಮುರಿದರು. ಮೇರುವೆಗಳನ್ನು ಸುಟ್ಟು, ಸುರಂಗಗಳ ದ್ವಾರದಲಿ ಕರಿಯ ಮದ್ದನ್ನು ತುಂಬಿ ಹೊತ್ತಿಸಿ, ಖಾನರನ್ನು ಕರೆದು ಮಾಡಿದರು.”

“ ನೆಲ್ಲಿಯಕಾಯ್ಲನ್ನು ಹೆಗ್ಗುದಿಗೆಯೊಳಿಡೆ ಅವು ಚೆಲ್ಲವರಿದು ಬೀಳುವಂತೆ, ಖಲ್ಲಿದರಾದ ಖಾನರೆಲ್ಲರೂ ಹಲ್ಲು ಕಿರಿದು ಅಗಳೊಳಗೆ ಬಿದ್ದರು.”

ಅಗ ನಡೆದುದೇನೆಂದರೆ :—

“ ಲಗ್ಗೆಯನೇರುವೊಡ್ಡದಿದ ಖಳಬಲ-
ಮೊಗ್ಗರ ಮುರಿದು, ಹಿನ್ನೆಲೆಗೆ
ಜಗ್ಗನೆ ಜರಿದೋಡಿದರು ದೆಸೆದೆಸೆಗಾಗ
ದುರ್ಗದ ಭಟರ ಉರುಬಿದ ! ”

“ ಎನ್ನ ಬಿಡೆಲೆ ಸ್ವಾಮಿ, ತನ್ನ ಬಿಡೀಕ್ಷಣ-
ವೆನ್ನುತ ಬಲು ತೀವ್ರದಿಂದ
ಮನ್ನೆಯರುಗಳು ಮೂದಲಿಸಿ, ಮುತ್ತಿದ ರಿಪು-
ಗುನ್ನಿಗಳನು ತೂರಿದರು.”

“ ಪುರತಳ ಲಗ್ಗೆ ಗೇರಿದ ಖಾನ-ಖಾನರ
ಮುರಿಯಲಿರಿದು ಬೀಳಗಡೆಹಿ,
ದುರಗಲಿ ಕಂಠೀರವೇಂದ್ರ ಸುಭಟರನು
ಹೊರಕಾಹ ಬಲಿದ ಪಟ್ಟಣಕೆ.”

“ ಬಳಸಿದ ತಳಿಯ ಮುರಿದು, ಮೇರುವೆಗಳ
ಬಲು ಶಿಖಿಗಾಹುತಿಯಿತ್ತು,
ಸಲೆ ಸುರಂಗದ ಘಾತವ ಹೂಳಿದರಾಗ
ತಳುವದೆ ಹೊರಕಾಹಿನವರು.”

ಹೆಣಗಳನೆತ್ತುವರುರುಬಿ ಚೌಡಿಸೆಯಲಿ
ರಣಕಿದಿರಾದ ತುರುಕರ
ಕ್ಷಣದೊಳಗಿದಿರಾಗ ಬೀಳಗಡೆಹಿ, ಶೌರ್ಯ
ದಣಿಯೆ ಮೆರೆದರೇವೇಳ್ವೆ ?

ಹದಿನೇಳನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲ ಬಲುಬಂಟನಾದ ದೊರೆಯ
ಸಾವಿರಾಪ್ಪದಲ್ಲೆಯ ಬದುಕಿ ಬಾಳಿದ ಗೋವಿಂದ ವೈದ್ಯನು, ನಿಜವಾಗಿಯೂ
ಕನ್ನಡಿಗರೆ ಮಾಡಿದ ಕೋಟಿಗಾಳಿಗವನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಿದ ಬಗೆಯಿದು. ಇದನ್ನು
ಓದುತ್ತಿರುವಾಗ ಆ ಕಾಳೆಗದ ಚಿತ್ರ ಕಣ್ಣಿಗಿರು ಕಟ್ಟಿ, ನಮ್ಮನ್ನು ನಾವೆ
ಮರೆತು ಬಡುವಂತಹ ಉತ್ಸಾಹದಲ್ಲಿ—ಹೆಮ್ಮೆಯಲ್ಲಿ—ನಮ್ಮನ್ನು ಓಲಾಟ
ಸುವನು ಕವಿ. ಈ ಗೋವಿಂದ ವೈದ್ಯನ ಕೋಟಿಗಾಳಿಗವನ್ನು ಓದಿದ ಮೇಲೆ,

ಇವನಿಗಿಂತ ಹಿಂದಿನ ಕವಿಗಳು ಹೇಳಿದ್ದ ಕೋಟಿಗಾಳಿಗದಲ್ಲಿಯ ವಾಸ್ತವಾಂಶಗಳೂ, ಕಲ್ಪನೆಗಳೂ ಗೊತ್ತಾಗುವವೆಂದು ಹಿಂದೊಮ್ಮೆ ನಾನು ಹೇಳಿದ ಮಾತು ದಿಟವೆ ದಿಟವೆಂದು ಎನಿಸಿದರದು.

೭. ಪರಿಭಾಷಾ ಸೃಷ್ಟಿಕರಣ

ಇದುವರೆಗಿನ ಈ ಬರಹದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲಾದ ಕೋಟಿಯ ರಚನೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಬ್ದಗಳೂ, ಕೋಟಿಗಾಳಿಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಬ್ದಗಳೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯ ಸಂದರ್ಭಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿಯೇ ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಆದರೂ ಕೆಲವೊಂದು ರಬ್ಬಾರ್ಥಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಕರಿಸಲೇ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪರಂಪರೆಗಳ ವಿಚ್ಛಿತ್ತಿಯ ಮೂಲಕ, ಇಂದು ಅಧಿಕೃತವೆಂದು ಮನ್ನಿಸಲಾಗುವ ನಿಘಂಟುಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಅನೇಕ ಕನ್ನಡ ಶಬ್ದಗಳ ಸೇರ್ಪಡೆಯಿಲ್ಲ. ಸೇರ್ಪಡೆಯಾದ ಅನೇಕ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಸರಿಯಾದ ಅರ್ಥ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಕೋಟಿಗಾಳಿಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕೆಲವು ವಿಶಿಷ್ಟ ಶಬ್ದಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನೂ, ಕೆಲವು ಯುದ್ಧೋಪಕರಣ ವಾಚಕಶಬ್ದಗಳ ಸ್ವರೂಪಪರಿಚಯವನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಹುಲಿಮೊಗ

ಕೋಟಿಯ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿಗೆ ' ಹುಲಿಮೊಗ ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿದೆ. ಇದು ರೂಪಕರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಶಬ್ದ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹುಲಿಗಿರುವ ವೀರಶಾಹನವು ದೊಡ್ಡದು. ಕೋಟಿಯ ಭವ್ಯತೆ-ಭೀಕರತೆಗಳ ಮೂಲಕ ಅದನ್ನು ದೊಡ್ಡದಾದ ಹುಲಿಯೆಂದು ಕಲ್ಲಿಸಿ, ಅದರ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲನ್ನು ' ಹುಲಿಮೊಗ ' ವೆಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಶತ್ರುಸೈನಿಕರು ಹುಲಿಯ ಬಾಯಿಗೆ ಜಿದ್ದಂತೆಯೆ ಎಂದು ಭಾವನೆಯುಂಟಾಗುವಷ್ಟು ಅಲ್ಲ ಬಾಗ್ಯತವಾದ ಕಾವಲೂ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳೂ ಇರುತ್ತಿದ್ದುವು. ಕನಕದಾಸರದೊಂದು ಪದ್ಯದಲ್ಲಿಯ ವರ್ಣನೆ ನೋಡಿದರೆ, ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿನ ಎರಡೂ ಕಡೆಯ ಕೊತ್ತಳಗಳು ನಿಂತ ಎರಡು ಹುಲಿಗಳೆಂದೂ, ಅಗಸೆಬಾಗಿಲು ಅವುಗಳ ತೆರೆದ ಬಾಯಿಯೆಂದೂ ವರ್ಣನೆಯಿದೆ.

ಅಂಬುಗಂಡಿ

ಕೊತ್ತಳಗಳಿಗೂ, ಅಟ್ಟಣೆಗಳಿಗೂ, ತೆನೆಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ 'ಅಂಬುಗಂಡಿ' ಗಳು ಇರುತ್ತಿದ್ದುವು. ಯುದ್ಧಕಾಲದಲ್ಲಿ ವೈರಿಗಳಿಂದ ತಮಗೆ ತೊಂದರೆಯಾಗದಂತೆ ಈ ಕಂಡಿಗಳ ಹಿಂದೆ ಸಿಂಪು 'ಅಂಬು' (ಬಾಣ) ಗಳನ್ನು ಹೊಡೆಯಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು. ತುಬಾಕಿ-ಕೋವಿಗಳು ಬಂದಮೇಲೆ, ಅವುಗಳನ್ನೂ ಈ ಅಂಬುಗಂಡಿಯ ಮೂಲಕ ಹೊಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವುಗಳ ರಚನೆಯು ಇವುಗಳ ಮೂಲಕ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಹೊಡೆದರೆ, ಮುಕ್ತಿದ ಶತ್ರುಸೈನ್ಯದ ಮೇಲೆಯೇ ಅಸ್ತ್ರಗಳು ಜೀಳು ವಂತೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದಿತು.

ಕುದುರೆಗಂಡಿ

ಶತ್ರುಗಳು ಮುಕ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದಾಗ, ಕೋಟಿಯೊಳಗಿನವರು ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಹೊರಕ್ಕೆ ತಂದು ಅಗಳಿನಲ್ಲಿ ನೀರುಕುಡಿಸಲಿಕ್ಕಿಂದು—ಕೋಟಿಯ ಇಕ್ಕಟ್ಟಿನ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ—ಮಾಡಿದ ಚಿಕ್ಕ ಬಾಗಿಲುಗಳು.

ನೀರುಗಂಡಿ

ಈ 'ನೀರುಗಂಡಿ' ಯನ್ನು 'ದಿಡ್ಡಿ' ಯೆಂಬ ವಸ್ತುವಿನಿಂದಲೂ ಕರೆಯುವರು. ಕೋಟಿಯೊಳಗಿನವರು ನೀರನ್ನು ತರಲಿಕ್ಕಿಂದು ರಚಿತವಾದ ತೀರ ಚಿಕ್ಕ ಬಾಗಿಲುಗಳಿವು.

ಚೋರಕಂಡಿ

ಸಂದರ್ಭಬಂದರೆ ಯಾರಿಗೂ ಕಾಣದಂತೆ ಕಳ್ಳತನದಿಂದ ಪಾರಾಗ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ರಚಿಸಿದ ಗುಪ್ತದ್ವಾರಗಳಿವು. ಇಂತಹ ಗುಪ್ತದ್ವಾರಗಳು ನೆಲದೊಳಗಿಂದ ಇದ್ದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು 'ಸುರಂಗ' ಎಂದೂ, 'ಬಿಲದ್ವಾರ' ಎಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು.

ಡೆಂಕಣಿ

ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿಯ ಕೋಶಕಾರರೆಲ್ಲರೂ ಇದಕ್ಕೆ 'ಧ್ವಜಸ್ತಂಭ' ಎಂದು ಅರ್ಥ ಹೇಳಿರುವರು. ಆದರೆ ಕೋಟಿಗಾಳಿಗಳಲ್ಲಿ 'ಮಾರಿನೊಗದ ಡೆಂಕಣಿ' ಮಾಡುವ ಹಿಂಸಾಕಾರ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ, ಅದೊಂದು

ಭವ್ಯವಾದ ಆಯುಧವಿಶೇಷವೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಯಾರೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಕೋಟಿಯ ಮೇಲೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಇವು ಕಾಸಿನ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ಚಿಹ್ನವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತ ಸೆಡೆದುಕೊಂಡು ನಿಂತಿರುತ್ತಿದ್ದುವು. ಯುದ್ಧಸಿಂಧು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಡೆಂಕಣಿಗಳಿಗೆ ಧ್ವಜಪಟಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದರೂ ಕಟ್ಟುತ್ತಿರಬಹುದು. ಡೆಂಕಣಿಯೆಂಬುದು ಆಯುಧವೆ ಅಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಧ್ವಜಸ್ತಂಭವಲ್ಲ. ಯುದ್ಧಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇವುಗಳನ್ನು ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಾಗಿಸಿರುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬುದಾಗಿ ಮಂಗರಸನು ಹೇಳುವನು.

ಮರುಳ್ ಗೈ

ಡೆಂಕಣಿಯ ಜೊತೆಯಲ್ಲೆಯೇ ಇದನ್ನೂ ಹೇಳುವರು. 'ಮರುಳ್' ಎಂದರೆ ಭೂತ-ಪಿಶಾಚಿಗಳು. ಅವುಗಳ ಕೈಯೊಂದು ಇದಕ್ಕೆ ಹಸರಿದ್ದ ಮೇಲೆ ಇದು ತುಂಬ ಭೀಕರವಾಗಿರಬೇಕು; ಭವ್ಯವಾಗಿರಬೇಕು. 'ಮರುಳ್ಳಿಗಳಿಂ ತೂಂತರ್' ಎಂದರೆ ಹುಚ್ಚಿದರು-ಎಂದು ಚೆನ್ನ ಬಸವ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಶತಘ್ನಿ

ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದೊಡನೆಯೇ ನೂರಾರು ಜನರ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಂತಹ ಮದ್ದುಗುಂಬಿನ ಆಯುಧವಿದು. ಬಹುಶಃ ತೋಫಿಗೇ ಸಂಸ್ಕೃತಜ್ಞರು ಈ ಹೆಸರನ್ನು ಇಟ್ಟಿರಬಹುದಾಗಿದೆ. 'ಫಿರಂಗಿ' ಎಂದರೂ ತೋಫು. ಮಂಗರಸನು ಹೇಳಿದ 'ಲೋಹಯಂತ್ರ' 'ಡೆಗ್ಗನರ' ಗಳೂ ತೋಫುಗಳೇ ಆಗಿರಬಹುದೆಂದು ಅವುಗಳ ಅರ್ಥಯ ಸ್ವರೂಪಗಳ ಮೂಲಕ ಹೇಳಬಹುದು. 'ಜಬರುಜಂಗಿ'ಯು 'ಜಬರ್‌ಜಂಗ್' ಎಂಬ ಯಾವನೀಶಬ್ದದ ಅಪಭ್ರಂಶರೂಪ. ದೊಡ್ಡ ತೋಫನ್ನು ಈ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು.

ಪೆಟೆಲು

ಇದು ಅನುಕರಣವಾಚಿಯಾಗಿ ಬಂದ ಶಬ್ದ. ಫಟಾಕಿಯಂತೆ ಇದು ಶಬ್ದಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಇದೂ ಮದ್ದನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಮಾಡಿದುವೆ. 'ಉಪ್ಪಿನ ತಿತ್ತಿ' 'ಕರಿಯ ಮದ್ದಿನ ತಿತ್ತಿ' ಇವೆಲ್ಲ ಇದೇ ಜಾತಿಯಲ್ಲ ಬರುವುವು. 'ಚೇಳುಬಾಣಗಳ ರಾಟೆಳ' ವೂ ಮದ್ದಿನಿಂದ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಿದುದೇ ಇರಬೇಕು.

ಲಾಳಿ

ಬೇಡರ 'ಲಾಳಿ' ಯನ್ನು ಅನೇಕರು ನೋಡಿರಬಹುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಸಿದ್ಧಿಪಾಡುವ, ಒಂದು ಇಬ್ಬದಿ ಮೊಸೆಯ ಜಡವಾದ ಚಿಕ್ಕ ಆಯುಧವಿದು.

ಈಟಿಗಿರುವ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ನಾಮ-ರೂಪಗಳು

ಭಲ್ಲೆಯ, ನೇಬೆಯ, ಕುಂತ, ಕೊಂತ, ಸಬಳ, ಇಟ್ಟಿ, ಹೇರಿಟ್ಟಿ, ಸಿಲುಕಿಟ್ಟಿ.

ಕತ್ತಿಯ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ನಾಮ-ರೂಪಗಳು

ಕೈಗತ್ತಿ, ಖಂಡೆಯ, ಸೊರಟಿಯ ಕತ್ತಿ, ಬಾಳಗತ್ತಿ, ಕರಾಚೂರಿ, ಸುರಗಿ, ಕೈಸುರಗಿ, ಬಾಕು, ಕೊಂಬುಗತ್ತಿ (ಅನೆಯ ಕೋರೆಗಳಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಕತ್ತಿ).

ಪಂದಿದಲೆ

ಹಂದಿಯ ತಲೆಯ ಶಕ್ತಿಯೂ ಅವುಗಳ ಕೋರೆಹಲ್ಲುಗಳ ಮೊಸೆಯೂ ಒದವಿದ ಏಟು ತಂದವರಿಗೇ ಗೊತ್ತು. ಅದೇ ಆಕಾರದ, ಅದೇ ಶಕ್ತಿ-ಗುಣಗಳಿಲ್ಲ ಈ ಆಯುಧಗಳು, ಕೋಟೆಯ ಮೇಲೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದುವು ಈ 'ಪಂದಿದಲೆ' ಯಂತೆಯೇ 'ಮಕರಮುಖ' ಮೊಸಳೆಯ ಬಾಳಿ) ಎಂಬ ಆಯುಧವಿದ್ದುದೂ ಗೊತ್ತಾಗುವುದು.

ಹಾವಿನ ಹೇಳಿಗೆ

'ಹೇಳಿಗೆ' ಎಂಬುದು 'ಪೇಟಿಕಾ' ಎಂಬುದರ ಅಪಭ್ರಂಶರೂಪ. ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದವರನ್ನು ಕಚ್ಚಿ ಕೆಡಹುವಂತೆ. ಅನೇಕ ಹಾವುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಹಿಡಿದು ಪಟ್ಟಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕೋಟಿಗಳ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟಿರುತ್ತಿದ್ದರು.

ತಳಿ-ಮುಳುವೇಲಿ

ಕೋಶಕಾರರು 'ತಟಿ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಸೂಲದಾರು' ಎಂಬ ನಾಗ ಹೆಸರನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಎಂದರೆ ದೊಡ್ಡದಾದ ತೊಲೆ ಎಂದರ್ಥ ರಾಗುವುದು. 'ನೂಂಕುದಳಿ' ಎಂಬುದನ್ನೊಂದು 'ತಳಿ' ಯನ್ನೊಡ-

ಗೊಂಡ ಶಬ್ದವಿದೆ. ಕೋಟಿಯನ್ನೇರಿ ಬರುತ್ತಿರುವ ಶತ್ರುಸೈನಿಕರನ್ನು ಈ ' ನೂಂಕುದಳಿ ' ಗಳಿಂದ ನೂಕುತ್ತಿದ್ದರು. ಪಾಳೆಯಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ತಳಿ (ಮರದ ದಿಮ್ಮಿ) ಗಳನ್ನು ಸುತ್ತಲೂ ಸಿಲ್ಲಿಸಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ' ಮುಳುವೇಲಿ ' ಗಳನ್ನು ಪಿಗಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಮುಳುವೇಲಿ ಗಳು ಕಾಲಾನುಸಾರವಾಗಿ ಕಬ್ಬಿಣದ ಮುಳ್ಳಿನ ತಂತಿಯಿಂದ ಮಾಡುವೂ ಆಗಿ ಇರಬಹುದು.

ಸಾರ, ನಡೆಸಾರ, ಸಾರಮಾರಿ

ಕೋಟಿಯನ್ನು ಹತ್ತುವುದಕ್ಕೆ ಈ ' ಸಾರ ' ಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದರು. ಈಗಲೂ ಮನೆ ಕಟ್ಟುವಾಗ ಎತ್ತರದ ಗೋಡೆಗಳು ಇರುವಲ್ಲಿ—ಸಾರ ಕಟ್ಟುವುದನ್ನು ಅನೇಕರು ನೋಡಿರಬಹುದು. ' ನಡೆಸಾರ ' ಎಂಬುವು ಅಗಳನ್ನು ದಾಟಿ ಹೋಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗವಾಗುತ್ತಿದ್ದುವು. ಜನ್ಮ, ಮಂಗರಸ ಕವಿಗಳು ಹೇಳುವ ' ಸಾರಮಾರಿ ' ಎಂಬ ಆಯುಧ-ವಿಶೇಷವು, ಹೀಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಸಾರಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಒಮ್ಮೆಲೆ ನಾರಮಾಡುವಂತಹ ದಾಗಿದ್ದಿತೇನೋ !

ಅಗಳನ್ನು ದಾಟುವ ಬೇರಿ ಸಾಧನಗಳು

ಗೆಗ್ಗಿ, (ಗಿಗ್ಗಿ ಇರಬಹುದೇನು ?) ನಡೆಚಿಪ್ಪರ (ಸ್ಕಾಟುಗಳು ತಮ್ಮ ಕೈಯಲ್ಲೆಯ ದೊಣ್ಣೆ-ಹಗ್ಗಗಳಿಂದ ಅಣಿಗೊಳಿಸುವಂತಹ ಹಂದರದ ಸೇತುವೆ), ವೀರಸೇತು (ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸತ್ತ ವೀರರನ್ನು ಅಗಳಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ರಚಿಸುತ್ತಿರಬಹುದೇ ?), ಇವಲ್ಲದೆ ' ಪುಲಿವಾರಿ ' ' ಸದಸಟ್ಟು ' ' ಕೊರಡು ' ಮಣ್ಣು-ಕಲ್ಲು ' ಗಳಿಂದ ಅಗಳನ್ನು ತುಂಬ, ನೆಲಸಮ ನಾಗಿಯೂ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಶತ್ರುಗಳ ಮೈಮೇಲೆ ಉಗ್ಗುವ ಪದಾರ್ಥಗಳು

ಸಜ್ಜಿ (ಹಿಟ್ಟನ್ನು ಕುದಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಅಂಟು), ಕಾಸುವಂಬಲಿ, ಬಿಸಿಯೆಣ್ಣೆ, ಸಾಸಿವೆಯ ಬಿಸಿಗಡಡು, ಬಿಸಿಯ ಮೇಣ, ಕುದಿಯುವ ಸುಣ್ಣು, ಹುರಿಮುಳು ಹುಲ್ಲಕಿಚ್ಚು, ಬೇಳುವೆಗಳ ಭಸ್ಮ (ಮಂಕು ಬೂದಿ), ವಿಷದ ಜೀರ್ಣಾಳವೆ.

ಹಗ್ಗದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಆಯುಧಗಳು

ಪಾಠ, ಜೀಸುವಲೆ, ಬೊತ್ತಿಗೆ, ಜೀರ್ವಗ್ಗ, ಕವಣೆ, ಗಾಳ, ನೂಲೇಣಿ-

ಮರದ ಆಯುಧಗಳು

ಬೀರ್ಕೆ, ಜಿರಿಕೋರಡು, ಕೈಗುದಿಗೆ, ಬಳರುಗುದಿಗೆ, ನೆಲಗುಮ್ಮು ಮುದ್ದರ, ಮುಸಲ. ಕವೆಗೋಲು, ದಸಿ (ಗೂಟ), ಅಡ್ಡವಲಗೆ, ಬಲ್ಲೊಲೆ, ಸಾಚುಂದೋಲೆ, ರೂಗುದೋಲೆ, ನಿಷ್ಕಣಿಕೆ.

ಕಲ್ಲುಗಳ ಉಪಯೋಗ

ಮೊನೆಗಲ್ಲು, ಗುಂಡುಕಲ್ಲು, ದಸುಗುಂಡು (ಮುಳ್ಳುಮುಳ್ಳಾ ಗಿರುವ ಕಲ್ಲು) ಬಟ್ಟುಗಲ್ಲು, ಎತ್ತುಗಲ್ಲು, ಪರುಗಲ್ಲು, ಅರೆಗಲ್ಲು, ಕವಣೆಗಲ್ಲು.

ಬೇರೆ ಆಯುಧಗಳು

ಜಿಲ್ಲು, ಅಂಬು, ಶೂಲ, ಅಡ್ಡಾಯುಧ (ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಬಡೆಯುವ ಆಯುಧ) ಗರಗಸ, ಕೀಲಾಯುಧ, ಜವದಾಡೆ, ಕತ್ತಳಿಕೆ, ಕೊಡಲಿ, ಗದೆ, ಕತ್ತರಿ, ಹಾರೆ, ತಿರುಗಣಿ, ಗಂಪಗತ್ತರಿ, ಗುದ್ದಲಿ.

ಬದ್ಧರ

ಇದನ್ನು ಕುರಿತು ತುಂಬ ಚರ್ಚಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಇದುವರೆಗೆ ಇದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವವರೇಲ್ಲರೂ ಇದು 'ಭದ್ರ' ಎಂಬ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಅಪಭ್ರಂಶರೂಪವೆಂದೂ 'ಬದ್ಧರ' ಎಂದರೆ 'ಅನೆ' ಎಂದೂ 'ಎತ್ತು' ಎಂದೂ ಅರ್ಥವಾಗುವುದೆಂದೂ ಹೇಳಿರುವರು. ಆದರೆ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ಹದಿನೇಳನೆಯ ಶತಮಾನದ ವರೆಗೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಈ 'ಬದ್ಧರ' ವನ್ನು ಬಳಸಲಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನು ನೋಡಿದರೆ, ಈ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ ಬರಿಯ 'ಅನೆ' ಇಲ್ಲವೆ 'ಎತ್ತು' ಎಂದು ಆಗಲಾರದು. ಅಗ್ಗಳನು (೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನ) ' ಕೊತ್ತಳದ ಅಂಬುಗಂಡಿಯುಂ ಪಾಯ್ಪ ಕೂರ್ಗಣಿಗೆ ಬದ್ಧರಮೊಡ್ಡಿಪ ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ' ಬದ್ಧರ ' ವು ಆನೆಯೋ ಎತ್ತೋ ಆಗಿದ್ದಲ್ಲಿ, ಕೂರ್ಗಣಿಯ ಮೊನೆಗಳಿಗೆ ಅವುಗಳನ್ನು

ಬಡ್ಡುವುದರಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವೇನು? **ಜನ್ನ ಕವಿಯು** (೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನ) '... ಸಾಚುಂದೊಲೆ, ವೀರಸೇತು, ನಡೆಸಾರಂ, ಬದ್ಧರಂ, ಗೆಗ್ಗೆ...' ಎಂದು ಯುದ್ಧೋಪಕರಣಗಳ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. **ಮಂಗರಸನು** (೧೫ನೆಯ ಶತಮಾನ) 'ಕೋಂಜಿಯಾಳು ತಲೆಯತ್ತ ಲೊಡನೆ ಬದ್ಧರದ ಮರೆಯೊಡ್ಡ ಬಶ್ಶಾಳ್ಗಳೆಲ್ಲ....' ಎಂದೂ, 'ಬದ್ಧರ ಗಳೊಳಗಡಗಿ ಗುದ್ದಲಿ ಹಾರೆಯಿಂದಗೆವ ರಥಸಕೆ....' ಎಂದೂ ಹೇಳಿರುವನು. ಇಲ್ಲಿ 'ಬದ್ಧರದ ಮರೆಯೊಡ್ಡ', 'ಬದ್ಧರಗಳೊಳಗಡಗಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ 'ಬದ್ಧರ' ವೆಂದರೆ ಆನೆ ಅಥವಾ ಎತ್ತು ಅಲ್ಲವೆಂಬ ಮಾತು ತಾನೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಪಂಜಿತನು (೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನ) 'ಬದ್ಧರದ ಬಂಡಿವಿಂಡೈದುವು' ಎಂದೂ 'ಬಲಿದ ಬದ್ಧರಗಳಂ ಮರೆಗೊಂಡರಾ' ಎಂದೂ ಹೇಳಿರುವನು. ಇಲ್ಲಿ 'ಬದ್ಧರದ ಬಂಡಿವಿಂಡು' ಎಂಬುದನ್ನು ನೋಡಿ, ಬದ್ಧರಕ್ಕೆ 'ಎತ್ತು' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕೇನೋ ಎಂದು ಎನಿಸುವುದು. ಆದರೆ ಮತ್ತೊಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ 'ಬಲಿದ (ಕುಂಬಿಯಂ ಬಲಿ=ಗೋಡೆಕಟ್ಟು) ಬದ್ಧರ' ಎಂದರೆ 'ಕಟ್ಟಿ ಅಣಿಗೊಳಿಸಿದ ಬದ್ಧರ' ಎಂಬ ಮಾತು ಬಂದು, ಆ ಎನಿಸಿಕೆಗೆ ತಡೆಹಾಕುವುದು. ಹಾಗಾದರೆ ಬದ್ಧರವೆಂದರೆ ಏನು? ಅದರ ಸ್ವರೂಪ ಎಂತಹದಾಗಿರಬಹುದು?

'ಬದ್ಧರ' ಎಂಬುದು 'ಭದ್ರ' ಎಂಬುದರ ಅಪಭ್ರಂಶವೆಂಬುದನ್ನು ನಾನೂ ಒಪ್ಪುತ್ತೇನೆ. ಆದರೆ ಈ 'ಭದ್ರ' ಕ್ಕೆ ಆಸೆಯಿಂದೊ ಎತ್ತಿಂದೊ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ ನಾನು. ನಮ್ಮ ಭಾಷಾಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ 'ಇದನ್ನು ಭದ್ರವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು!' 'ಈ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಭದ್ರವಾಗಿ ಇಡು' ಎನ್ನುವ ರೂಢಿಯಿದೆಯಲ್ಲವೆ? ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿಯೇ 'ಭದ್ರ' ಎಂಬುದು 'ಸುರಕ್ಷಿತ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವುದು. ಕೋಟಿಗಾಳಿಗದಲ್ಲಿಯೇ 'ಬದ್ಧರ' ಗಳು ಈ 'ಭದ್ರ' ಎಂಬುದರ ವಿಕೃತರೂಪವಾಗಿವೆ. ಕೋಟಿಯ ಮೇಲಿನಿಂದ ಜೀಳುವ ಜೀರೆ ಜೀರೆ ಆಯುಧಗಳ ಆಘಾತಗಳನ್ನು ತಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ 'ತಲೆವರಿಗೆ' (ತಲೆಯ ಹರಿಗೆ=ಥಾಲು) 'ಇದ್ದಂತೆ, ಸಮೂಹಕ್ಕೆ 'ಬದ್ಧರ' ವು ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಸಾಧನವಾಗಿದ್ದಿತು. ಇದರ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಕೋಟಿಯನ್ನು ಅಗೆದು ಕೆಡಹುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಶತ್ರುಗಳು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಮೇಲಿನವರ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ತೀರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆಗಾಗ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬದ್ಧಂತೆ ತೋರಿಸಿ,

ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ 'ಬದ್ಧರ' ದ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ರೆವರೆಂಡ್ ಕಿಟಿಲ್ ಅವರು ತಮ್ಮ ಕೋಶದಲ್ಲಿ 'ಬದ್ಧರ' ಎಂದರೆ ಅಣೆ ಅಥವಾ ಎತ್ತು' ಎಂಬುದಾಗಿ ಬರೆದಿರುವರು. ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಚಾರವಾವುದನ್ನೂ ಮಾಡದೆ ಇದುವರೆಗೂ ಸಮ್ಮಿಶ್ರಣದ ಪಂಪಿತವರ್ಗವು ರೆ. ಕಿಟಿಲ್ ಅವರನ್ನು ಅಸು-ಸರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದುಬಿಟ್ಟಿದೆ. 'ದೇಶಣಿ' ಯ ವಿಚಾರವಾದರೂ ಹೀಗೆಯೇ ಆಗಿದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತವಿಜ್ಞಾನಿಯ ಮೂಲಕ ಹೀಗಾಗುವುದು ಸಹಜವೆ

ಸಂರಕ್ಷಕ ಸಾಧನಗಳು

ಹರಿಗೆ. ತಲೆವರಿಗೆ, ಮೈಬೋಡು, ಬೋಡುಸವಗ, ಕುಪ್ಪಸ, ಸೀಸಕ ತೋಳವಾವುದೆ.

ಬೆಳಕಿನ ಸಾಧನಗಳು

ಹುಲ್ಲದೊಂದೆ, ವೆಬೋಡರು, ಪಂಜು, ದೀವಟಿಗೆ.

ರಣನಾದ್ಯಗಳು

ಪಟ್ಟಿ (ಹರೆ), ಭೀರಿ, ದುಂದುಭಿ, ಕೋಂಟಿವರೆ, ಹೆಬ್ಬರೆ, ಧಕ್ಕಿ. ಮೃದಂಗ, ಡಮಾಮಿ, ಚಂಬಕ. ಡವುಡೆ, ಡೋಳು, ಬುರುಗು, ತಂಬಟ, ಸಿಸ್ನಾಳ (ಣ), ಸವಿರಿ, ಮುವುಲಿಯ, ಕಪಳೆ, ಕೊಂಬು, ಬೊಗ್ಗುಗಪಳೆ, ಹೆಗ್ಗಾಳೆ, ಚಾವಗಹಳೆ (ಬ್ಲಾಗಲ್).

ಸನ್ನಾಹನಾಚಕ ಶಬ್ದ

ಗುಳೆ (ಆಸೆಯ ಸನ್ನಾಹನ ಸಾಮಗ್ರಿ), ಪಲ್ಲಣ (ಕುದುರೆಯ ಸನ್ನಾಹನ ಸಾಮಗ್ರಿ) ಸಂಜೋಗ (ಸೈನಿಕರ ಸನ್ನಾಹನಸಾಮಗ್ರಿ)

ನಡೆಗೋಂಟಿ, ಪಡೆಗೋಂಟಿ

ದಾಳಿಯಿಕ್ಕುವುದಕ್ಕೆ ಹೊರಟ ಸೈನ್ಯದ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ರಚಿಸಿದ ಕೃತ್ರಿಸುದುರ್ಗಗಳೆವು. 'ಬದ್ಧರದ ಬಂಟಿ' ಗಳಂತೆ ಈ 'ನಡೆಗೋಂಟಿ' 'ಪಡೆಗೋಂಟಿ' ಗಳನ್ನೂ ಗಾಲಿಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಸಾಗಿಸುತ್ತಿರಬಹುದು.

ಪಡಿಯಟ್ಟಣೆ ಮೇರುವೆ

ಮುತ್ತಿಗೆಯಕ್ಕಿದ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿಯೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ, ಸಿಂಹು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಬೇಕೆಂದು ರಚಿಸಿದ ಕೃತ್ರಿಸು

ಗೋವುರಗಳಿವು. ೧೭ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇವುಗಳ ಹೆಸರು ಮುಂದೆ ಬಂದಿರುತ್ತದೆ.

ಕೊನೆಯ ಮಾತು

ಸರಿ, ಆಯಿತು ! ಹದಿನೇಳನೆಯ ಶತಮಾನದ ಕೊನೆಯೊಂದಿಗೆ ಕನ್ನಡಿಗರ ಇದ್ದುದ್ದು ವೈಭವದ ಕೊನೆಯೂ ಆಯಿತು. ಇಂತಹ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿಗರ ಕೋಟಿಗಾಳಿಗ ಸಡೆಯಬೇಕೆಲ್ಲಿ ? ಅದನ್ನು ವರ್ಣಿಸಬೇಕು ಯಾರು ? ಕೋಟಿಗಾಳಿಗವನ್ನು ಅರಿತ ಜನರೆ ಕಣ್ಣು ಮರೆಯಾಗಬಾರೋದಾಗಿ ದರು. ಕೋಟಿಗಾಳಿಗದ ಪರಂಪರೆಗೆ ವಿಚ್ಛಿತ್ತಿ ಬಂದು ಬದಗಿತು. ಎಂತಲೆ ಲಂದು ಆ ಕಾಲಗದ ಪರಿಭಾಷೆಗಾಗಿ ಸಲಿಯಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳುವವ ರಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮುಖಾಂತರ ಹೆಸರಷ್ಟೆ ಗೊತ್ತಾಗು- ತ್ತಿರುವ ಕೋಟಿಗಾಳಿಗದ ಅನೇಕ ರಸ್ತಾಸ್ತಗಳೂ, ಬೇರೆ ಯುದ್ಧೋಪ- ಕರಣಗಳೂ, ವಿಶಿಷ್ಟ ರಣವಾಡ್ಯಗಳೂ ಹೇಗೆ ಹೇಗೆ ಲರುತ್ತಿದ್ದು ವೆಂಬುದನ್ನು ಇಂದು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವವರಿಲ್ಲ. ಈ ಮಾತು ನಮ್ಮ ಸುಶಿಕ್ಷಿತ ತರುಣವರ್ಗಕ್ಕೆ ಗೊತ್ತಾಗಿ, ಕೋಟಿಗಾಳಿಗದ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಲನ್ನೂ ತಿಳಿಯದಿರುವ ಅನೇಕ ವಿಷಯಗಳು ನಮಗೆ ತಿಳಿಯುವಂತೆ, ಅವರು ಈ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡ ಬೇಕೆಂಬ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿರುವ, ನಾನು ನನ್ನ ಅಭ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಕೆಲವು ಸಂಗತಿ ಗಳನ್ನು—ಬಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ—ಇಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಿ ಇಲಿಸಿರುವೆನು. ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಇದರಿಂದೇನಾದರೂ ಪ್ರಯೋಜನವಾದರೆ ತುಂಬ ಸಂತೋಷಪಡುವೆನು.

ಜಯಕರ್ಣಾಟಕ ದೇವಿ !

ಕರ್ಣಾಟಕ ಜನಜೀವನ

೨

ಕನಕದಾಸರು ಕಂಡ ವಿಜಯನಗರ

ನ ಲ್ಲಿ :—

“ ವಾಣಿಯ ಧವನೇಂಬ ವ್ಯವಹಾರಿ ಪಟ್ಟಿಯ
ಗೋಣೆಯೋಳ್ ಶುಂಬಿದ ರತ್ನ
ಓಣೆಯೋಳ್ ಚೆಲ್ಲಿದಂತಿದೆ ನಿನ್ನ ಕೃತಿಯೆಂಬ
ಮಾಣಿಕ ಮನ್ನನೋನಾಥ | ”

ಕ ಬ್ಬಿ ಗ :—

“ ನಾಡೊಳಗುಳ್ಳ ಜಾಣರು ಜಾಣೆಯರೊಡ-
ನಾಡುವ ಸವಿಮಾತುಗಳ
ಪಾಡುಗಟ್ಟುವ ಪರುಲವಿಸಿದ ಬಗೆಯ ನೀ-
ನೋಡು ಮಾನಿ ಮುಂದೆ ಮುಂದೆ ! ”

—ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿ

ಸಂದರ್ಭಗ್ರಂಥಗಳು

ನೋಹನತರಂಗಿಣಿ	(ಕನಕದಾಸ ವಿರಚಿತ)
ನಳಚರಿತ್ರೆ	(,,)
ಹರಿಭಕ್ತಿ ಸಾರ	(,,)
ಕನಕದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆಗಳು ಭಾಗ ೧	(ಉಡುಪಿಯ ಪಾವಂಜಿ ಗುರುರಾಯರ ಪ್ರಕಟನೆ)
ಪುರಂದರದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆಗಳು ಭಾಗ ೧	(ಶ್ರೀ. ಪಾವಂಜಿಯವರ ಪ್ರಕಟನೆ)
ಕನ್ನಡ ಕವಿಚರಿತೆ—	ಭಾಗ ೧ (ಪ್ರಾ.ವಿ.ವಿ.ಆರ್.ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯ)
,,	ಭಾಗ ೨ (,,)
ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಕ್ತ ವಿಜಯ	ಭಾಗ ೧ (ಶ್ರೀ. ಬೇಲೂರ ಕೇಶವದಾಸ ಕೃತ)
ವಿಜಯನಗರ	(ಶ್ರೀ. ಪಾಂ. ಭೀ. ದೇಸಾಯಿಯವರು ಬರೆದುದು)
ಜಗನ್ನಾಥ ವಿಜಯ	(ರುದ್ರಭಟ್ಟ ಕೃತ; ಮೈಸೂರಿನ ಓರಿಯೆಂಟಲ್ ಲಾಯಬ್ರರಿಯವರ ಪ್ರಕಟನೆ).
A Forgotten Empire	(ಆರ್. ಸಿವೆಲ್ ವಿರಚಿತ)

ಇವುಗಳಲ್ಲದೆ ಕನಕದಾಸರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಪರಂಪರೆಯ ಲೋಕಕಥೆಗಳನ್ನೂ ಇದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

ಕನಕದಾಸರು ಕಂಡ ವಿಜಯನಗರ

೧. ಕನ್ನಡನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಆಗಿಹೋದ ಮೈಷ್ಠ್ಯವದಾಸರಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವು ಅನೇಕ ಮೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳಿಂದ ತುಂಬಿ ನಿಂತಿರುವುದು. ಇವರು ಬರೆದ ಹಾಡುಗಳ ರೀತಿ-ಶೈಲಿಗಳೆ ಅದೊಂದು ಬಗೆ. ಮಿಕ್ಕ ದಾಸರು ರಚಿಸಿರುವಂತೆ ಸುಳಾದಿ, ಉಗಾಭೋಗ, ಗುಂಡಕ್ರಗಳನ್ನು ಇವರು ರಚಿಸಿಲ್ಲ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿಯ ಕುಂದು-ಕೊರತೆಗಳೆ ಇವರ ಅನೇಕ ಹಾಡುಗಳಿಗೆ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಟ್ಟಿವೆ. ಭಕ್ತಕವಿಗಳಾಗಿ ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದಂತೆಯೆ, ಲೌಕಿಕಕವಿಗಳಾಗಿ ವರ್ಣಕಾವ್ಯಗಳನ್ನೂ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮಿಕ್ಕ ದಾಸರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ರಾಶಿರಾಶಿಯಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವ 'ಪಂಚಭೇದ', 'ದೇವತಾರತಮ್ಯ', 'ಜೀವತಾರತಮ್ಯ', 'ನಾಯು-ಜೀವೋತ್ತಮತ್ವ' ಮುಂತಾದ ಮಾಧ್ವತತ್ವಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು, ಕನಕದಾಸರು ಚರ್ಚಿಸುವ ಇಲ್ಲವೆ ಪ್ರಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಗೊಡವೆಗೆ ಹೋದಂತಿಲ್ಲ. * ಮಾಧ್ವಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಗಳಂತೆ ಮೂರು ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ಹನುಮಂತನನ್ನು ಹಾಡಿಹೊಗಳಿದುದು (ಹನುಮ, ಭೀಮ, ಮಧ್ವ), ಈ ದಾಸರ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ.† ಮಾಧ್ವ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಗಳಾದ ದಾಸರ ಪರಂಪರೆಯು, ಶ್ರುತಿ-ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡು ಭಕ್ತರಾಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ,

* 'ಕನಕದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆಗಳು (ಭಾಗ ೧)' ಎಂಬ ಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿ 'ಅಂಧಂ-ತಮಸು ಮತ್ತಿನ್ನಾರಿಗೆ ಗೋವಿಂದನ ನಿಂದಿಸುವವರಿಗೆ' ಎಂಬುದೊಂದು ಹಾಡಿದೆ. 'ಅದನ್ನು ಬೇರೆಯವರ ಅಂಕಿತದಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಡುವುದನ್ನು ಕೇಳಿರುವೆನು. 'ಬಲ್ಲವರೆ ಬಲ್ಲರು ಎಲ್ಲರಿಯರು' ಎಂಬ ಹಾಡಿನಲ್ಲಿ 'ದೇವತಾರತಮ್ಯ' ದ ಛಾಯೆಯಿದೆ. 'ಅರಿತವರ್ಯಾರಯ್ಯಾ ರಂಗಯ್ಯ ನಿನ್ನ' ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಆನಂದತೀರ್ಥರ ಮತದ ಮೇಲ್ಮೈಯಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಪದ್ಯಗಳ ಭಾಷೆ ಕನಕದಾಸರವೇ?— ಎನಿಸುವುದು.

† ಉಡುಪಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದ 'ಕನಕದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆ' ಗಳಲ್ಲಿ 'ಪರಮ ಪದವೀವ ಗುರು ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಾ!' 'ಎಂಬುದೊಂದೂ 'ಶರಣು ತರಣು ದಶರಥ ರಾಮದೂತಗೆ' ಎಂಬುದೊಂದೂ ಹನುಮಂತನ ಮೂರವತಾರಗಳ ಸ್ತುತಿಯನ್ನೊಳಗೊಂಡಿವೆ. ಭಾಷೆ-ಶೈಲಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಅವು ಕನಕದಾಸರವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದು.

ಕನಕದಾಸರು ' ನಿಜವಾದ ಭಕ್ತನಿಗೆ ಯಾವ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಧರ್ಮಗಳೂ ಜಾತಿಕುಲಗಳೂ ಏತಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗುವುವು ? ' ಎಂಬರ್ಥದಿಂದ ಹಲವು ಸಲ ಹಾಡಿರುವರು. ಇವೆಲ್ಲ ಕನಕದಾಸರ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳಾದುವು. ಇನ್ನು ಅವರ ಮೈಯಕ್ತಿಕ ಜೀವನವನ್ನು ಕುರಿತು ವಿಚಾರಮಾಡತೊಡಗಿದರೆ, ಅನೇಕ ತೊಡಕುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದುದರಿಂದ ಅದೂ ಮೈಶಿಷ್ಟ್ಯಪೂರ್ಣ ವೆನಿಸುವುದು.

೨. ಕನಕದಾಸರು ಹುಟ್ಟಿದ್ದುದು ಬೇಡರ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದು ಕೆಲವು ಜನರು ಹೇಳುವರು. ' ಕುರಬರೊ, ಅಂಡೆಗುರುಬರೊ ' ಎಂದು ಕೆಲವು ಜನರು ಹೇಳುವರು. ಇವರ ವಿಷಯಕವಾದ ದಂತಕಥೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ; ' ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಯರಲ್ಲಿಯೂ (ಸೋಸಲೆಮಠ) ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರಲ್ಲಿಯೂ (ಸೋದೆಮಠ) ಕನಕದಾಸರು ಶಿಷ್ಯತ್ವಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದು, ದ್ವೈತಮತಾನು-ವರ್ತಿಗಳಾಗಿಯೇ ಕೊನೆಯ ವರೆಗೆ ಬದುಕಿದರು ' ಎಂಬ ಮಾತು ನೂರಕ್ಕೆ ನೂರು ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಕನಕದಾಸರಿಗೆ ದಾಸದಿಕ್ಷೆ ದೊರೆತುದೇ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಯರಿಂದ ಎಂಬ ಪರಂಪರೆಯ ಕಥೆ ಮಾಧ್ವರಲ್ಲಿ ಇದೆ * ಕನಕದಾಸರಿಗೂ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಯರಿಗೂ ಸಂಬಂಧಿ ಸಿದ ವಿಷಯವನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಕೀರ್ತನೆಯೊಂದು ಪುರಂದರದಾಸರ ಅಂಕಿತ ದಲ್ಲಿದ್ದುದು ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದೆ; ಅದಾವುದೆಂದರೆ:

“ ಕನಕದಾಸನ ಮ್ಯಾಲೆ ದಯಮಾಡಲು-ವ್ಯಾಸ-

ಮುನಿಯ ಮಠದವರೆಲ್ಲ ದೂರಿಕೊಂಬುವರು || ಪಲ್ಲ ||

ತೀರ್ಥವನು ಕೊಡುವಾಗ ಕನಕನನು ಕರೆಯೆನಲು

ಧೂರ್ತರಾಗಿದ್ದ ವಿಧ್ವಾಂಸರೆಲ್ಲ ||

ಸಾರ್ಥಕಾಯಿತು ಇವರ ಸನ್ಯಾಸಿತನವೆಲ್ಲ

ಪೂರ್ತ್ಯಾಲಿಂತೆನಲು ಯತಿಯು ನಗುತ್ತಿದ್ದ || ೧ ||

ಮರುದಿನ ಅವರವರ ಪರಿಕ್ಷಿಸಬೇಕೆಂದು

ಕರೆದು ವಿಧ್ವಾಂಸರನು ಕನಕ ಸಹಿತ |

ತ್ವರಿತದಲಿ ಕರದಲ್ಲಿ ಕದಲಿಫಲ ಕೊಟ್ಟು ಯಾ.

ರಿರದ ಸ್ಥಳದಲಿ ಮೆದ್ದು ಬನ್ನಿರೆನಲು

|| ೨ ||

* ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಕ್ತವಿಜಯ (ಭಾಗ ೧) ಪುಟ ೧೩೬, ೧೫೫, ೩೭೦ ನೋಡಿ.

ಊರ ಹೊರಗೆ ಹೋಗಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕುಳಿತು
ತೋರದಲೆ ಎಲ್ಲರೂ ಮೆದ್ದು ಬರಲು ||
ತೋರಲಿಲ್ಲವು ಎನಗೆ ಏಕಾಂಸ್ಥ ಕವೆನುತ
ಸಾರಿ ಕದಳೀಫಲವ ತಂದು ಮುಂದಿಟ್ಟು.

ಡಿಂಭದೊಳು ಶಬ್ದವಾಗಾದಿ ಶ್ರೋತೃಗಳಲ್ಲಿ
ಇಂಬಾಗಿ ತತ್ತೇತರೆಲ್ಲ ತುಂಬಿಹರೊ ! ||
ತಿಂಬುವದು ಹ್ಯಾಂಗೆನುತ ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಕೇಳಿ
ಸಂಭ್ರಮದಲವರೆಲ್ಲ ಕುಳಿತು ಕೇಳಿದರು. || ೪ ||

ಕರದಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿಯನು ಪಿಡಿದು ಕೇಳುತ್ತಿರಲು
ಅರಿಯದಜ್ಞಾನದಲಿ ಪೇಳುತ್ತಿರಲು ||
ತ್ವರದಿ ಕನಕನು ಬಂದು ವಾಸುದೇವನ ರೂಪ
ಪರಬೊಮ್ಮ ಪುರಂದರಾ ವಿಠಲನೆಂದು ಪೇಳಿದನು. || ೫ ||

ಇದರಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸರ ಎರಡು ಪವಾಡಗಳಿವೆ: ಮೊದಲನೆಯ ಬಾಳೆಯ
ಹಣ್ಣಿನ ಕಥೆಯನ್ನು ಪವಾಡವೆಂದು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಬಾರದಿದ್ದರೂ, ಎರಡನೆಯ
'ಮುಷ್ಠಿಪ್ರಶ್ನೆ' ಯಂತೂ ಹೇಳಿಕೇಳಿ ಪವಾಡ. ಈ ಪದ್ಯವು 'ಪುರಂದರ
ದಾಸರದೇ ಆಗಿರಬಹುದೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಿದರೂ, ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ ಕನಕದಾಸರು
ವ್ಯಾಸರಾಯರಿಗೆ ಶಿಷ್ಯರಾಗಿದ್ದರೆಂದೇನೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ದಂತಕಥೆಗಳೆ ಹಲವುಸಲ. ಕನಕದಾಸರು,
ವ್ಯಾಸರಾಯರು, ವಾದಿರಾಜರು ಇವರಲ್ಲಿಯ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಒಂದ
ಕ್ಕೊಂದು ವಿರೋಧರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಇಬ್ಬರೂ ಗುರುಪೀಠದಲ್ಲಿ
ಕುಳಿತವರಾದುದರಿಂದ, ಕನಕದಾಸರು ಅವರಿಬ್ಬರನ್ನೂ ಗೌರವಿಸುತ್ತಿರುವು
ದೇನೋ ಸಹಜ ; ಆದರೆ ಆ ಇಬ್ಬರು ಸ್ವಾಮಿಗಳಿಗೂ ದೇವರನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾ-
ತ್ಕರಿಸಿ ತೋರಿಸಿದವರು, ಕನಕದಾಸರು.*

* “ ಮಗುವು ಕಾಣರಯ್ಯ ಮಾಯದ ಮಗುವು ಕಾಣರಯ್ಯ | ಸುಗುಣ
ವಾದಿರಾಜರೆ” ಎಂಬುದೊಂದು ಕೀರ್ತನೆ ಕನಕದಾಸರದೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇದರ
ಅಂಕಿತ ‘ವೇಲಾಪುರದ ಪತಿ ವೈಕುಂಠ ಕೇಶವ’ ಎಂದಿರುವುದರಿಂದ, ಇದನ್ನು
ಕನಕದಾಸರದೇ ಎಂದು ಒಪ್ಪುವಂತಿಲ್ಲ; ಒಪ್ಪಿದರೂ ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ ವಾದಿರಾಜರ
ಗುರುತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವಂತಿಲ್ಲ.

೩. ಈಗ ಸದ್ಯ ಕನಕದಾಸರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಗೌರವದ ಸ್ಥಾನವಿರುವುದು- ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ-ಮಾಧ್ವಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೆ. ಕನಕದಾಸರು 'ಯಮಧರ್ಮಾಂತರು' ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಮಾಧ್ವಸಮಾಜದ ಭಾವುಕರಲ್ಲಿ ಈಗಲೂ ಇರುವುದು. ಆದರೆ ಮಾಧ್ವಸಮಾಜದಲ್ಲಿಯೂ ಕನಕದಾಸರು ಅಧಿಕೃತವಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆದಿಲ್ಲ.

• ನಮಃ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜಾಯ | ನಮಸ್ತೇ ನ್ಯಾಸಯೋಗಿನೇ

ನಮಃ ಪುರಂದರಾರ್ಯಾಯ | ವಿಜಯರಾಜಾಯತೇ ನಮಃ ||

ಎಂಬ ಈ ದಾಸಕೂಟದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ, ದಂತ-ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿದ್ದಷ್ಟು ಕನಕದಾಸರ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವು, ಈ ಶ್ಲೋಕನಿರ್ಮಿತಿಯ ಕಾಲದ ಜನರ ಭಾವನೆಯಲ್ಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಇದ್ದಿತಾದರೆ ಖಂಡಿತವಾಗಿ ಈ ಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಅವರ ಹೆಸರಿನ ಹೂವೊಂದು ಸೇರಬೇಕಾಗಿ ದ್ದಿತು. ಸೇರದೆ ಇದ್ದುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನಾದರೂ ಇರಬೇಕಲ್ಲವೆ? ಕನಕದಾಸರು ಶೂದ್ರಜಾತಿಯವರೆಂಬುದಿರಬಹುದೋ, ಹರಿದಾಸರಾದರೂ ಮಾಧ್ವಮತಾನುವರ್ತಿಗಳು ಅಲ್ಲವೆಂಬುದಿರಬಹುದೋ ಆ ಕಾರಣ? ಮಾಧ್ವ-ಮತಾನುವರ್ತಿಗಳವರು ಇರಲಿಲ್ಲವಾದರೆ, ಈ ದಂತಕಥೆಗಳು ಮುಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಇದುವರೆಗೆ ಉಳಿದಿವೆಯೇಕೆ?

೪. ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ದಂತಕಥೆಗಳೆಲ್ಲ ಕನಕದಾಸರನ್ನು ದ್ವೈತಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿವೆಯಲ್ಲವೆ? ಹಾಗಾದರೆ ಇದೇ 'ಕಾಗಿನೆಲೆಯ ಕನಕದಾಸೋತ್ತಮ' ನೇ ರಚಿಸಿದ 'ಮೋಹನ ತರಂಗಿಣಿ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದ ಪೀಠಿಕೆಯಲ್ಲಿ :

ಶ್ರೀಮದ್ಗುರುರಾಯ ದುರಿತವಿಜೇಯ ದು-

ಷ್ಠಾಮ ವಿಚ್ಛೇದನಾಲ್ಪಾದ ||

ತಾಮಸಗುಣನಾಶ, ಸಾತ್ತ್ವಿಕೋಲ್ಲಾಸ ಶ್ರೀ-

ರಾಮಾನುಜಮುನಿ ಶರಣು ! || (ಸಂಧಿ ೧, ಪದ್ಯ ೨.)

ಎಂದು ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ನಿಸ್ಸಂದಿಗ್ಧವಾದ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ತುತಿ ಸಿರುವನು. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಮುಂದೆ ತುಂಬ ಅಹಂಕಾರಾಭಿಮಾನಗಳಿಂದ :

“ ಅರ್ಕನೊಳಾಟವೆ ತಮಕೆ ? ತಾತ್ಪರ್ಯನ ಕೂಡೆ
ಕಾರ್ಕೋಟಕ ಮೇಳವಿಪುದೇ ?

ತರ್ಕಕೆ ರಾಮಾನುಜರೊಳು ವಾದಿ ಸಂ-

ಪರ್ಕನಿಲ್ಲದೆ ? ನಿಲ್ಲದರಿದು ! ” || (ಸಂಧಿ ೧, ಪದ್ಯ ೩.)

ಎಂಬುದಾಗಿ ರಾಮಾನುಜರನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿ ಕೊನೆಯುವನು. ಬಳಿಕ
ತಾನು ಯಾರ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯನಾಗಿ ‘ ರಾಮಾನುಜ ಸಮಾಮ್ನಾಯ ’
ವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡನೋ ಆ ತಾತಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಹೀಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ
ಸಿರುವನು :

“ ಈ ರೀತಿಯ ಪಂಪುವಡೆದ ಸದ್ಗುರಕರ-

ವಾರಿಜೋದ್ಭವ, ಶಿಷ್ಯಜನರ

ಪೇರಿಸಿ ನಾಲ್ಕಿಗೆ ಫಲವೀವ ತಾತಾ-

ಚಾರಿಯರಡಿಗಿರಗುವೆನು ! ” || (ಸಂಧಿ ೧, ಪದ್ಯ ೪)

ಪೀಠಿಕಾಸಂಧಿಯ ಜೇರೆಜೇರೆ ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನಾಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ
ಗರುಡ-ಶೇಷರುಗಳಿದ್ದ ಸ್ಥಾನ ವಾಯುವಿಗಿಲ್ಲ. ವಾಯುವು ಬರಿಯ
ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾಗಿ ದಾಸರಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ.
ನಡುವೆ ಒಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯಂತೂ ‘ ರಾಮಾನುಜಾಗಮವ ಸ್ಮರಿಸಿ ಮನೋನು-
ರಾಗವನಾಂತು ಕೃತಿಯ ಬಿತ್ತರಿಸುವೆ (ಸಂಧಿ ೨೬ ಪದ್ಯ ೨) ’ ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ
ಮಾಡಿದಂತೆ ಮಾತನಾಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ವರ್ಣಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಪೂಜೆ-
ಗೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೂ ಪುರೋಹಿತರಾಗಿಯೂ ಬರುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೆಂದರೆ ‘ ತಳಿರು
ಗಾಸೆಯ ಧೋತ್ರ, ಬಹಿರ್ವಾಸ, ಮೂಗಿನಿಂದಿಳಿವ ನಾಮಗಳ
ವೈಷ್ಣವರು ’ ಎಂದರೆ ರಾಮಾನುಜೀಯ ಮತಾನುವರ್ತಿಗಳಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮ-
ಣರು. ಇವೆಲ್ಲ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಹೋದರೆ, ತಳ-
ಬುಡವು ಗಟ್ಟಿಯಿಲ್ಲದೆ ನಿಂತಿದ್ದ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ದಂತಕಥೆಗಳ ಮೇಲೆ
ಚಿಕ್ಕತನಕರ ವಿಶ್ವಾಸ ಹೇಗೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ?

೫. ಕನಕದಾಸರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಿನ್ನೊಂದೆಂದರೆ ಇವರಿಗೆ ಬರೆಯಲಿಕ್ಕೂ
ಓದಲಿಕ್ಕೂ ಬರುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು. ಜನವಾರ್ತೆಯೂ ಹೀಗೆಯೇ ಹೇಳು
ವುದು ; ‘ ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿ ’ ಯಲ್ಲಿ ‘ ಬರೆಹವ ತಿಳಿಯಬೇಡೆನುತೆನ್ನ

ದೊಡ್ಡದಾಗುವಂತೆ—ಉಚ್ಚಲವಾಗಿ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲ. ಹದಿನಾರನೆಯ ಶತಮಾನದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಕರ್ಣಾಟಕವು ಕೃಷ್ಣೆಯಿಂದ ಕನ್ಯಾಕುಮಾರಿಯ ವರೆಗೆ ತನ್ನ ಅಖಂಡಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ವೈಭವದಿಂದ ಆಳುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೆ ಎಲ್ಲಭಾಗದ ಜನರನ್ನೂ ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ವಿಜಯನಗರಕ್ಕೆ ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡು, ತನ್ನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಸಂಪತ್ತನ್ನು ತೋರಿಸಿ, ಅವರನ್ನು ಬೆರಗುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಿತು. **ಪೋರ್ತುಗಾಲ್, ಇಟಲಿ, ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್** ಮೊದಲಾದ ಪರದೇಶದ ಪ್ರವಾಸಿಕರು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು, ಕನ್ನಡ ರಾಜನ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡು, ಅದನ್ನು ಮನವಾರೆ ಹೊಗಳಿ 'ದು ಪಿಚ್ಚಾಗಿ ಇದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೆ. **ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ದೇವರಾಯನ** ಶೌರ್ಯ-ಗಾಪಗಳು ವಿಜಯನಗರರಾಜ್ಯದ ಜನ್ಮಶತ್ರುಗಳನ್ನು ತಲೆಯೆತ್ತದಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದುವು. ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಸಂರಕ್ಷಕ ಯುದ್ಧಗಳು ಕಡಿಮೆಯಾದುದರಿಂದ, ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಾಂತತೆ ಹೆಚ್ಚಿತು; ಜನರು ಸುಖಸಮಾಧಾನಗಳಿಂದ ಇರಲು ತೊಡಗಿದರು. 'ಕೂಳು ಹೆಚ್ಚಿದ್ದಲ್ಲಿ ಕುಲಾಚಾರ ಹೆಚ್ಚುವು' 'ಅನ್ನವಿದ್ದಾಗಲೆ ತನ್ನನ್ನಾ ತೋಂ' ಎಂಬ ದೇಸಿನುಡಿಯಂತೆ, ಆಗ ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಚಾರಗಳಿಗೆ ಕಳೆಯೇರೀತು ; ಕಲಾಬೀವನಕ್ಕೆ ಪರಿವುಷ್ಟಿ ದೊರೆಯಿತು. ರಾಜಧಾನಿಯಲ್ಲಿ ವೈದಿಕಧರ್ಮದ ಮತ-ಪಂಥಗಳೆಲ್ಲ ಆಶ್ರಯದೊರೆಯಿತು. ಎಂತಲೆ ಅಂದು ಎಂದರೆ ೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಲ್ಲಿ, ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೊಂದು ಜನ ಸಾಧು-ಸತ್ಪುರುಷರು ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ? ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ದೇವರಾಯನ ಕುಮಾರೋಗವನ್ನು ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡಿ, ರಾಜಗುರುಗಳ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆದ **ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಯರು**, ವಿಜಯನಗರವನ್ನೆ ತಮ್ಮ ನೆಲೆಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ತರ್ಕ, ವೇದಾಂತ ಮೊದಲಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅವರು ಪ್ರವೀಣರಾದುದರಿಂದ, ಶಿಷ್ಯಕೋಟಿ ಎಷ್ಟೋ ಅಲ್ಲಿ ಬಂದು ನೆಲಸುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಇವರಲ್ಲಿ **ಶ್ರೀನಾದಿರಾಜ**ರಂತಹ ಯೋಗ್ಯತೆಯವರೂ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲದೆ **ಶ್ರೀಪಾದರಾಯರು** **ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಯರು** ದಾಸಕೂಟ ದಿಕ್ಪಯನ್ನು ಪಡೆದುದರಿಂದ, ಶಾಸ್ತ್ರ-ವ್ಯಾಸಂಗದ ಸಂಸ್ಕೃತಶಿಷ್ಯರಂತೆ ದಾಸಕೂಟದ ಕನ್ನಡ ಶಿಷ್ಯಸಮೂಹವೂ ಅಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಈ ಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಹೆಸರುಪಡೆದವರೆಂದರೆ **ಪುರಂದರದಾಸರು**. ದಂತಕಥೆಗಳನ್ನು ನಂಬುವುದಾದಲ್ಲಿ **ಕನಕದಾಸರೂ** ಅಹುದು. ರಾಮಾನುಜೀಯ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗಂತೂ ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ತುಂಬ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವಿದ್ದಿತು. ರಾಜಪೌರೋಹಿತೃ

ಮೊದಲಾದ ಸನ್ಮಾನದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳೆಲ್ಲ ಅಂದು ರಾಮಾನು-
ಜೇಯ ಪಂಥದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಅಧೀನದಲ್ಲಿಯೆ ಇದ್ದುವೆಂದು ನಿಸ್ಸಂಧಿಗ್ನವಾಗಿ
ಹೇಳಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ **ಸಂಗಮವಂಶದ** ಕೊನೆಯ ರಾಜನಾದ **ನೀಯ**
ವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೆ, ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ರಾಮಾನುಜೇಯರಿಗೆ **ಶಿಶು**
ದೊರೆಯಿತು. ಮುಂದೆ **ಸಾಳುವ**, **ತುಳುವ** ವಂಶದವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ **ಗಿ**
ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯದೊರೆಯಿತು. ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳೆಂದು **ಕನಕದಾಸ**
ಹೊಗಳಿದ **ತಿರುಮಲೆ ತಾತಾಚಾರ್ಯರು**, ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಶಿ-
ವೇದಾಂತದಲ್ಲಿ ವಿಶಾರದರು ; ಇವರು ಅಳಿಯ **ರಾಮರಾಯ**;
ಅರವೀಡುವಂಶದವರಿಗೆ ಗುರುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇದ್ದವರು. ಇವರೂ
ನಗರದಲ್ಲಿಯೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು. **ತುಳುವವಂಶದ** ರಾಜರ ಆಂಧ್ರ-
ಪ್ರೀತಿಯ ಮೂಲಕ, ತೆಲುಗುದೇಶದ ಪಂಡಿತರೂ, ಕವಿಗಳೂ ಅಲ್ಲಿ ಹಿ-
ಪಿಂಡಾಗಿ ಇದ್ದರು. ರಾಜ್ಯವೆ ಕನ್ನಡಿಗರದಾದುದರಿಂದ ಕನ್ನಡ 'ಕ-
ಗಮಕಿ-ವಾದಿ-ವಾಗ್ಮಿ' ಗಳಿಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಕಡಮೆಯಿರಲಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಸುಸಂಸ್ಕೃತ
ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿ ಇದ್ದುದರಿಂದಲೆ ಇರಬಹುದು—ಬರೆಹಬಾರದ **ಕನಕ-**
ದಾಸರು, ಬರೆಹಬಂದವರಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ರಸಿಕತೆಯಿಂದ— '**ಮೋಹನ**
ತರಂಗಿಣಿ' ಯನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ದೇಸಿಯನ್ನನು ಸರಿಸಿದ ತಮ್ಮ ಕಾವ್ಯ
ದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂವರ್ಧೋಚಿತವಾಗಿ '**ಅಷ್ಟಾದಶವರ್ಣನೆ**' ಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ,
ದೇಸಿಯನ್ನು ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಸಲು ಹವಣಿಸಿದ್ದಾರೆ.

೧೦. '**ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿ**' ಕಾವ್ಯವು ಶೃಂಗಾರರಸಪ್ರಧಾನ
ವಾದುದು. ವೀರರಸವೂ ವ್ಯಭಿಚಾರಿಯಾಗಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ
ಅಡಕವಾಗಿರುವ ಏಷಯವೆಂದರೆ :

“ ಪೂಸರದಹನ, ಕಾಮೋತ್ಪತ್ತಿ, ವರಶಂಬರಾಸುರವಧೆ, ಕಂಠುಸಕನ
ಭಾಸುರಲೀಲೆ, ಬಾಣನಗೆದ್ದ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀಶನ ಕೃತಿ....”

ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡಿರುವುದು. '**ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿ**' ಎಂದಲ್ಲದೆ ಈ
ಪ್ರಬಂಧಕ್ಕೆ '**ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಚರಿತೆ**' (ಸಂಧಿ ೧; ಪದ್ಯ ೩೯) ಎಂಬ ಇನ್ನೊಂದು
ಹೆಸರೂ ಇದೆ. ಲಕ್ಷ್ಮಣಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರ ಮತದಂತೆ, ಗ್ರಂಥವು ಯಾವನ
ಚರಿತೆಯೊ ಅವನೆ ನಾಯಕನಾಗಿ ಇರುವನು. ಮಹಾಕಾವ್ಯದ ಲಕ್ಷಣ
ಗಳಾದ ಅಷ್ಟಾದಶ ವರ್ಣನೆಗಳು, ಆ ಒಬ್ಬನೆ ನಾಯಕನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಪರಿಪುಷ್ಟಿ

ಯೆ ಅಳವಡಿಸುವುದು. ಆದರೆ 'ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿ' ಗೆ

'ಕೃಷ್ಣ ಚರಿತೆ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿದ್ದರೂ, ಲಕ್ಷಣಶಾಸ್ತ್ರದ ಬರೆಗಲ್ಲಿಗೆ

ಬದರೆ ಈ ಕಾವ್ಯದ ನಾಯಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಬ್ಬನೆ ಅಲ್ಲವೆಂದು

ಮೊದಲಿನಿಂದ 'ಅನಿರುದ್ಧ ಜನನ'ದ ವರೆಗೆ ಕಾಮನು

ತೋರುವನು ; ಮುಂದೆ ಅನಿರುದ್ಧನು ನಾಯಕನಾಗಿ

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕಾವ್ಯದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಕಾಮಜನಕನಾಗಿ

ಕಾವ್ಯದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅನಿರುದ್ಧನಿಗೆ ಸಹಾಯಕನಾಗಿ ಶೋಣಿತ

ಬಾಣಾಸುರನೊಂದಿಗೆ ಕಾಳೆಗವನ್ನಾಟಿ ಅವನನ್ನು ಜಯಿಸು

ನೆ ಬಂದೆರಡು ಸಲ ಅಮುಖ್ಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ 'ಕೃಷ್ಣ-

ಮುಂದೆ ದರ್ಶನವಾಗುವುದು. ಕಾವ್ಯದ ಬೆಳೆವಣಿಗೆಯನ್ನು

ಪೂರ್ವಾರ್ಧ, ರತಿ-ಮನ್ಮಥರ ಕತೆಯಿಂದ ಎಂದರೆ 'ಪೂಸರದಹನ,

ತ್ರಿ, ವರ ಶಂಬರಾಸುರ ವಧೆ' ಯಿಂದ ಕೂಡಿದೆ; ಉತ್ತರಾರ್ಧವು,

ಅನಿರುದ್ಧರ ಕತೆಯಿಂದ ಎಂದರೆ 'ಕಂತುಸುತನ ಭಾಸುರಲೀಲೆ'

೩ ಕೂಡಿದೆ. ನಿರ್ಮೂಲಕರು ಹೇಳಬೇಕಾದರೆ 'ಎರಡು ಬೇರೆ ಬೇರೆ

ಶೃಂಗಾರ ರಸಪ್ರಧಾನವಾದ ಕಥಾವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಬಂದೆ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ

ಹೇಳಿಯಾಗಿದೆ' ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಕನಕದಾಸರು ಇವೆರಡೂ ಕತೆ

ಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಹೇಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸೂತ್ರಧಾರನನ್ನಾಗಿ

ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವರು. ಈ ಸೂತ್ರಧಾರಿತ್ವದ ಕಾರಣವೆಂದರೆ 'ಕೃತಿಗೆ

ಕರ್ತನು ಕಾಗಿನೆಲೆಯಾವಿ ಕೇಶವ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. 'ಚತುರಾಸ್ತ್ಯ

ಬೊಮ್ಮ' ನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವಾಗ 'ನಿಮ್ಮಯ ಪಿತ ಕೃಷ್ಣರಾಯನ

ಮಹಿಮೆಯ ಹೆಮ್ಮೆಯಿರಿದು ಕೀರ್ತಿಪೊಡೆ ನಮ್ಮ ಅಳವು ಅಲ್ಲ' ಎಂದು

ವಿನಯದಿಂದ ಕೈಯೊಲಿರುವನು. ಬಳಗಿನ ವಿಷಯವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ

ಇದು 'ಕೃಷ್ಣ ಚರಿತೆ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಎಳೆದು ತಂದು ಇಟ್ಟಿರಬೇಕೆಂದು

ಯೋಚಿಸಿದರಾದರೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಕನಕದಾಸರು ಇಲ್ಲಿ ದೇಚಿತ್ಯವನ್ನು

ಮಾಡಿ ನಡೆದಿದ್ದಾರೆಂದು ಹೇಳಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಮಿಂಚಿಬಿಡುವುದು.

ಹಾಗಾದರೆ ಈ ದೇಚಿತ್ಯಭಂಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನೋದರೂ ಇರ

ಬಹುದೇ ?

೧೧. ಕನಕದಾಸರು ಭಕ್ತಕವಿಗಳು ; ಅವರು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಚರಿತ್ರೆ

ಯನ್ನಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಕಥಾವಸ್ತುವನ್ನಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸರು- ಎಂತಲೆ

ತಮ್ಮ ಈ ಮಾರಾಣಿಕ ಕಥೆಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನೇ ನಾಯಕನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ-

ಕೊಂಡಿರುವರು' ಎಂದು ಕೆಲವು ಜನರು ಕನಕದಾಸರ ಕೃತಿಯನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಲು ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಬಹುದು; ಆದರೆ 'ಪೋಷಣತರಂಗಿಣಿ' ಯನ್ನು ಓದಿದವರಿಗೆ ಖಂಡಿತವಾಗಿ ಹೀಗೆ ಎನಿಸುವುದು :

“ ಕನಕದಾಸರಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಚರಿತೆಯನ್ನು ಬರೆಯುವುದಕ್ಕೆ ರಚನೆ ಬೇಕೆಂದಲ್ಲಿ, ಈ ಕಾಮನ ಕಥೆಯನ್ನೂ ಕಾಮನ ಮಗನ ಕಥೆಯನ್ನೂ ಅರಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಕಾಮನ ಕಥೆಯನ್ನು ಬರೆಯುವುದಕ್ಕೆ ದಾಸರು ತಮ್ಮ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಬರಿಯ ಶೃಂಗಾರವನ್ನಲ್ಲ, ಉಚಿತವಾದ ರಸವನ್ನೂ ಏತಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಾಗಿ ಅರಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು? ಈ ಕಾಮನ ಕಥೆಯ ಓದಿದವರಲ್ಲಿ ಬಹು ಸೂ ಎಂದೂ, ರಾಣ ತಂಬೂರಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ದಾಸಯ್ಯನಾಗಿ ಹೊರಬಾರ; ವಾಚಕನು ದ್ರವ್ಯಚಾರಿಯಾಗಿದ್ದರೆ ಹೊಸ ಹೆಣ್ಣಿನ ಕೈಯನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಬಯಸಬಹುದು. ಸಂನ್ಯಾಸಿಯಾಗಿದ್ದರೆ ಮರಳಿ ಮನೆಯ ಕಡೆಗೆ ಮುಖವಿರುಗಿಸಬಹುದು. ಇಂತಹ 'ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ಚರಿತೆ' ಯಿಂದ ದಾಸರು ತಮ್ಮ ಗುರಿಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದರು? ಎಲ್ಲವೂ ಆಶ್ಚರ್ಯ ! ”

೧೨. ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಕನಕದಾಸರ ಈ 'ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಚರಿತೆ' ಯ ರಚನೆಗೆ ಉಚಿತವಾದ ಬೇರೆಯ ಸಮಾಧಾನವೇನಾದರೂ ಇದೆಯೇ..? ಇದೆ; ಅದು ಕನಕದಾಸರ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಮೂಡಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳ ಹೊಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಪರಂಪರೆಯ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಅದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುವಂತಿದೆ :

(i) ನೊಂದನೆಯದಾಗಿ ಕನಕದಾಸರು ಅರಿಸಿದ ಕಥಾವಸ್ತು ಭಾಗವತ ಪುರಾಣದೊಳಗಿನದಾದರೂ ಅದು ಶೃಂಗಾರರಸಪೂರಿತವಾದ ಕಾಮನ ಕತೆ. ದಾಸರು ಅದನ್ನು ತಮ್ಮ ವರ್ಣಕದ ಧಾಟಿಯಿಂದಲೂ ಹೇಸಿಯ ಬಾಣ್ಣುಡಿಗಳಿಂದಲೂ ಆ ಶೃಂಗಾರರಸವನ್ನು ಇನ್ನಿಷ್ಟು ಉದ್ದೀಪನಗೊಳಿಸಿರುವರು. ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ ವೃತ್ತ ಶುದ್ಧ ದೇಶೀಯ ವೃತ್ತ; ಕನ್ನಡದ ಚಾಸವದ ವೃತ್ತವಾದ ಸಾಂಗತ್ಯ. ಹೋಳಿಯ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಕಾಮನ ಪದಗಳೆಲ್ಲ ಇದೇ ದೇಶೀಯ ಛಂದದಲ್ಲಿರುವುವು.

(ii) ನೊಂದನೆಯದಾಗಿ ಇದು 'ಕೃಷ್ಣರಾಯನ ಚರಿತೆ'! 'ಕೃಷ್ಣರಾಯನ ಮಹಿಮೆ' ಯನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟುದು. ವೀರಿಕಾ-

ಸಂಘಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ' ಕಾಗಿನೆಲೆಯರಂಗ ' ನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿ ಯಾದ ಮೇಲೆ, ಶ್ರೀರಾಮಾನುಜರನ್ನೂ ತಾತಾಚಾರ್ಯರನ್ನೂ ನಮಸ್ಕರಿಸುವರು; ತರುವಾಯ ಮುಂದಿನ ಸರದು ವದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ' ಕೃಷ್ಣ ' ನನ್ನು ಬೀಟಿಕೊಂಡಿರುವರು. ಅಲ್ಲದೆ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದ್ದಕ್ಕೂ— ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾದ ಸಂದರ್ಭ ಬಂದಾಗ— ' ಕೃಷ್ಣರಾಯ ' ' ದೇಶಾಧಿಪ ಕೃಷ್ಣರಾಯ ' ' ಬೊರೆರಾಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ' ಎಂದು ನಾವಾರು ಸಲ ಬಂದಿರುವುದು. ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪರ್ವನಾ ಪ್ರಸಂಗಗಳು, ಕನಕದಾಸರ ನಮಕಾಲೀನವಾದ ರಾಜಕೀಯ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳನ್ನೆ ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸುವುವು. ' ಅಚ್ಯುತ ' ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನೂ— ಕಾವ್ಯಸ್ತಾಯಕನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುವಾಗ—ಅನೇಕಸಲ ಬಳಸಲಾಗಿದೆ.

(iii) ಮೂರನೆಯದೊಂದರೆ ಕನಕದಾಸರು ತಮ್ಮ ನಲ್ಲಿಗೆ ಈ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಿ ಹೇಳಿರುವುದು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಂಘಿಯ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿಬ್ಬ ರತ್ನಯೂ ತವ್ವದೆ ಮಾತುಗಳು ನಮಯುವುವು. ಆಗ ಕನಕದಾಸರು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸಂಬೋಧನೆಗಳಿಂದ ತಮ್ಮ ನಲ್ಲಿಯನ್ನು ಕರೆದು ದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ತಾನೆ, ತಂದೆಯ, ತಿರುನಾಮಗಳಿಂದೊದಗುವ ಕನಕದಾಸರ ಚಿತ್ರವೇನೂ ಸಮ್ರ ಕಣ್ಣೆದುರು ಬಂದು ನಿಲ್ಲುವುದಲ್ಲ; ಶೃಂಗಾರವಿಶಾಖೆಯಾದ ರಸಿಕ ಕುಬೇರನ್ನು ಬಂದು ನಿಲ್ಲುವನು. ಆ ಸಂಬೋಧನೆಗಳ ನಾಲ್ಕಾರು ಮಾತುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಕೊಡುವೆನು :

“ ಎಲೆ ಎನ್ನ ಕಣ್ಣೆ ಮಂಗಳವಪ್ಪ ಬಟ್ಟೆಬಲ್ಮೊಲೆಯ ಮಂಗಳರತ್ನೆ !

“ ಕಣ್ಣು ಮನವನಿರ್ಕುಳಿಗೊಳ್ಳ ಕಡುಜಾಣವೆಣ್ಣುಗಳ ಅಧಿಬೇವಿ

“ ಬಾಳಿನ್ನ ಭಾಗ್ಯದ ನಿಧಿಯೆಂದೆನಿಸ ಸುಡಾಳ ಬಲ್ಮೊಲೆವೆತ್ತ ನೀರೆ !”

“ ಬಡನಡುವಿನ ಚೆನ್ನೆ ! ಭಾಮಿನಿಯರ ರನ್ನೆ ! ಕೊಡನೊಲೆವೆಣ್ಣೆ !”

“ ಎನ್ನ ದೆಯೆ ಅಲರ್ದುಂಬಿಕುರುಳಾಂತ ಪೆಣ್ಣಲೆ ರನ್ನೆ ! ”

ಒಂದು ಎಡೆಯಲ್ಲಿಯಂತೂ ದಾಸರು ' ಸಿಂಗರದೋಟದ ಸಿರಿಗಂಪ ಸುಜನಗೆ ತಂಗಾಳಿ ತಂದೀವ ತೆರದಿ, ಮಂಗಳ ಹರಿಕಥಾಮೃತವ ನಾಸಿನ್ನ ಕರ್ಣಂಗಳಿಗೆರೆವೆ ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಪೀಠಿಕಾಸಂಘಿಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಕೃತಿಯ ಗುಣವನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ :

“ ತೆಂಗಿನಕಾಯ ತೋರದ ಮೊಲೆವೊತ್ತ ಲತಾಂಗಿಯ ಬಂದುಗೆವಾಯ
ರಂಗಿಪ ಚೆಂಡುಟಿಯಿನ್ನಿದೆನೆ , ಮೋಹತರಂಗಿಣಿ ’ ವೇಳ್ತೆ ಕೇಳಬಲಿ ! ”

ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇಂತಹ ಕಾವ್ಯವಿರುವುದು ಭಕ್ತಿಪಂಥವನ್ನು ಪ್ರಚಾರ
ಗೊಳಿಸಲಕ್ಕಾಗಲಿವೆಂದು ಕನಕದಾಸರಿಗೆ ನಂಬಿಕೆಯಿರಬಹುದೇ ? ಹಾಗೆ
ಯಾರಾದರೂ ಹೇಳಲು ಬಂದರೆ, ಕನಕದಾಸರು ಇದ್ದಲ್ಲಿಂದಲೇ ಉಪದಾಸದ
ನಗೆಯನ್ನು ಸಕ್ಕುಬಿಡಬಹುದಿಷ್ಟೆ !

೧೩. ಈ ಎಲ್ಲ ಸಂಗತಿಗಳ ಮೇಲೆ ಪಂಪ, ಪೊನ್ನ, ರನ್ನ,
ರುದ್ರಭಟ್ಟ ಇವರ ಕಾವ್ಯಸಂಪ್ರದಾಯದ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಿಯ ಕಿರಣಗಳನ್ನು
ವಸರಿಸೋಣ ! ಪಂಪನು ಮಹಾಭಾರತದಂತಹ ಪೌರಾಣಿಕ ಕಥಾವಸ್ತು
ವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ‘ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನ ವಿಜಯ ’ ವನ್ನು ಬರೆದ.
ಪೊನ್ನನು ರಾಮಾಯಣದಂತಹ ತ್ರೇತಾಯುಗದ ಕಥೆಯನ್ನು ತೆಗೆದು
ಕೊಂಡು ‘ ಭುವನೈಕ ರಾಮಾಭ್ಯುದಯ ’ ವನ್ನು ಬರೆದ. ರನ್ನನು
ಭೀಮ-ದುರ್ಯೋಧನರ ಕಥೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ‘ ಸಾಹಸ ಭೀಮ
ವಿಜಯ ’ ವನ್ನು ಬರೆದ. ರುದ್ರಭಟ್ಟನು ‘ ತ್ರಿಣೇತ್ರ ’ ನನ್ನು ಮೊಗ
ಳುವೆನೆಂದು ‘ ಯುದ್ಧರಂಗತ್ರಿಣೇತ್ರ-ಅರಿಕಾಮಧ್ವಂಸಿ ’ ಯನ್ನು
ಮೊಗಳಿದ. ಪಂಪನ ‘ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನ ’ ನೆಂದರೆ ಪುಲಿಗೆರೆಯ ದೊರೆ—
ಬಿರುಕ್ಕವಂಶೋತ್ಪನ್ನನಾದ—ಅರಿಕೇಸರಿ. ಪೊನ್ನನ ‘ ಭುವನೈಕರಾಮ ’
ನೆಂದರೆ ಆ ಕುರಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಸ್ತಿತ್ತ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ದೊರೆ—೩ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನೆ
ಅಂದಿರುತ್ತಾನೆ. ರನ್ನನ ‘ ಸಾಹಸಭೀಮ ’ ನೆಂದರೆ ಚಳುಕ್ಕವಂಶೋತ್ಪನ್ನನಾದ
ಸತ್ಯಾಶ್ರಯನು. ಅದರಂತೆಯೇ ರುದ್ರಭಟ್ಟನ ಯುದ್ಧರಂಗತ್ರಿಣೇತ್ರನೆಂದರೆ
ಹೊಯ್ಸಳ ವೀರರಾಜನ ಜೀಯಸ್ಥ ಮಂತ್ರಿಯಾಗಿದ್ದ ಚಂದ್ರಮೌಳಿ
ಎಂಬ ಸಮುದ್ರದ ತೇಜೋನಿಲಯಂ, ವಿರೋಧಿ ಸಚಿವೋನ್ನತೇಭವಂಚಾ-
ನವಂ ! ಈ ಪ್ರದರ್ಶನೆಯಂತೆ ನೋಡಿದರೆ ಕನಕದಾಸರ ‘ ದೇಶಾಧಿಪ
ಕೃಷ್ಣರಾಯನು ’ ಆ ಕವಿಯ ಕಾಲದ ದೊರೆಯೊಬ್ಬನು ಏಕಾಗಿರಬಾರದು ?

೧೪. ಕನಕದಾಸರು ಮುಟ್ಟಿದ-ತಿಲಿದ ಕಾಲವು ಸಿಟ್ಟಿತವಾಗಿ
ತೀಯದು. ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಯನೂ, ಪುರಂದರದಾಸನೂ, ಶ್ರೀವಾಸರಾಜನೂ
ಇವರ ಸಮಕಾಲೀನರಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ, ಕನಕದಾಸರು ಬೆಳೆದು ಬಾಳಿದ ಕಾಲ
ವನ್ನು ಸಮವಾಗಿ ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲಿಕ್ಕಾಗುವುದು. ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ಇತಿಹಾಸ

ಸಂಶೋಧಕರಾದ ಶ್ರೀಮಾನ್ ಸ್ವಾಮಿಕಣ್ಣು ಪಿಳ್ಳೆಯವರು, ಶ್ರೀವ್ಯಾಸ-
ರಾಯರ ಜನ್ಮದಿನವು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೪೪೭ನೆಯ ಏಪ್ರಿಲ್ ೨೨ನೆಯ ತಾರೀಖು
ಎಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿರುವರು. ಕ್ರಿ. ಶಕದ ೧೫೦೯ ರಿಂದ ೧೫೨೯ ರ ವರೆಗೆ
ಆಳಿದ ವಿಜಯನಗರದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನಿಂದ ಮುನ್ನಣಿ ಪಟ್ಟದ
ಕೊನೆಯ ವರೆಗೂ ಆತನ ರಾಜಧಾನಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದರೆಂದು ಇತಿಹಾಸವು
ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆ ಶಾಲಿವಾಹನ ಶಕದ ೧೪೬೧ನೆಯ ವಿಕಂಬಿ ಸಂವತ್ಸರದ
ಫಾಲ್ಗುಣ ಒಂದು ಚತುರ್ಥಿಯ ದಿನ ಎಂದರೆ ಕ್ರಿ. ಶಕದ ೧೫೪೯ನೆಯ
ವರ್ಷ ಅವರು ಮೃಂದಾವನಸ್ಥರಾದರೆಂಬುದು, ಅವರ ಜೀರಿ ಜೀರೆ ಚರಿತ್ರ
ಗಳಿಂದಲೂ ಸೋಸಲೆ ಮರದ ಕಾಗದಪತ್ರಗಳಿಂದಲೂ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ.
ಸುಮಾರು ಎಂಭತ್ತು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಜೀವಿಸಿದ ಪುರಂದರದಾಸರು, ಶಾಲಿ
ವಾಹನ ಶಕ ೧೪೪೭ ನೆಯ ರಕ್ತಾಕ್ಷಿ ಸಂವತ್ಸರದ ಪುಷ್ಯ ಒಂದು ಅನಾ
ವಾಸ್ಯೆಯ ದಿನ ಎಂದರೆ ಕ್ರಿ. ಶಕದ ೧೫೬೫ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಒನವರಿ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ
ಕಾಲಾಧೀನರಾದರು. ಪುರಂದರದಾಸರ ತರುವಾಯ ಕನಕದಾಸರು ಅವರ
ತಂಬೂಯನೇನಿಯು ತಿರುವತಿಯಲ್ಲಿನಿಂದರೆಂಬ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕರ
ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಸಂಬಂಧಿಸಿದರೆ, ೧೫೬೫ ನೆಯ ಇಸವಿಗೆ ಮುಂದೆಯೂ
ಕೆಲವು ವರ್ಷ ಕನಕದಾಸರು ಬದುಕಿದ್ದರೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗುವುದು.
ಪುರಂದರದಾಸರೂ ಕನಕದಾಸರೂ, ಸಮಸಾಮಯಿಕರೂ ಸಮಮಯಸ್ಕರೂ
ಇದ್ದರಬಹುದೆಂದು ಭಾವಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಆದ್ದುಂಟು. ಆದುದರಿಂದ ಕನಕದಾಸರು
ಕ್ರಿ. ಶಕದ ೧೪೪೫ ರಲ್ಲಿಯೂ ೧೬ ರಲ್ಲಿಯೂ, ಅದಕ್ಕೂ ಬಂದರೆಂದು ವರ್ಷ
ಹಿಂದೂ ಮುಂದೂ ಜನ್ಮಿಸಿರಬಹುದು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಸಂವತ್ಸ-
ಪ್ರಪೂರ್ಣವಾದ ಆಳಿಕೆಯನ್ನು ದಾಸರು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕಂಡಿದ್ದಾರೆ;
ಅಚ್ಯುತದೇವರಾಯನ ಸುಪ್ತಚ್ವಾಲಾಮುಖಿಯಿಂದಿದ್ದ ಸಂಕ್ಷರ್ಮಣ
ಕಾಲದ ಆಡಳಿತವನ್ನೂ ನೋಡಿದ್ದಾರೆ; ಆಳಿಯ ರಾಮರಾಜನ ವಿರಪ್ರತಾಪದ
ಆಡಳಿತವನ್ನೂ ಅನುಭವಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಿಜಯನಗರದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ
ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನೂ, ಸಮಾಜಸಂಪ್ರದಾಯಗಳನ್ನೂ ಕನಕದಾಸರು
ಕಣ್ಗಾರೆ ಕಂಡಿದ್ದಾರೆ.

೧೫. ಸಂಗಮವಂದದ ಮೊದಲನೆಯ ದೇವರಾಯನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ
ಎಂದರೆ ಕ್ರಿ. ಶಕದ ೧೪೨೦-೨೧ ರಲ್ಲಿ, ಇಟಲಿಯ ಪ್ರವಾಸಿಯೊಬ್ಬನಾದ
' ಪಾವ್ಲೋಟೋ ನಿಕೋಟೊ ' ಎಂಬವನು ವಿಜಯನಗರಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದನೆಂಬ
ದನ್ನು ಇತಿಹಾಸವೆನ್ನರಿತವರೆಲ್ಲರೂ ಒಲ್ಲರು. ಅವನು ವಿಜಯನಗರದ

ವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತು ವಿಶದವಾದ ವರದಿಯೊಂದನ್ನು ಬರೆದಿಟ್ಟಿರುವನು. ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರದ ರಾಜರು ವೈಭವದಿಂದ ಜರುಗಿಸುವ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಉತ್ಸವಗಳನ್ನೂ ಕುರಿತು ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಉತ್ಸವವು **ಮುಕ್ತರಸಂಕ್ರಮಣ**ವೆಂಬುದಾಗಿದೆ. ಬೀಪಾವಳಿ, ಸವರಾತ್ರಿಗಳನ್ನೂ ಅವನು ಹೇಳಿರುವನು. ಇವುಗಳಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೊಂದು-ಮೂರುದಿನಗಳದೊಂದು-ಹಬ್ಬವನ್ನವನು ಹೀಗೆ ವಿವರಿಸಿರುವನು :-

“ ಈ ದಿವಸಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಯ ಜನರು ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗಿಬರುವವರ ಮೇಲೆಲ್ಲ—ಸ್ವತಃ ರಾಜರಾಣಿಯರ ಮೇಲೆ ಕೂಡ—ಕೆಂಪು, ಕೇಸರಿ ಬಣ್ಣಗಳನ್ನು ಜೀಕುಳಿಗಳಿಂದ ಎರಚುವರು. ಇಂತಹ ಈ ಬಣ್ಣದಿಂದ ತುಂಬಿದ ಹಂದೆ-ಹಂದೆಗಳನ್ನು ದಾರಿಯಮೇಲೆಯೇ ಇರಿಸಿರುವರು. ಈ ಬಣ್ಣದ ಎರಚಾಟದಲ್ಲಿ, ನಗುತ್ತ ಕೆಲೆಯುತ್ತ ಆನಂದದಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ ಭಾಗವಹಿಸುತ್ತಾರೆ.”

೧೬. ಹೀಗೆ ವರ್ಣಿತವಾಗಿರುವ ಹಬ್ಬವು ಯಾವುದೆಂಬುದನ್ನು ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಹೇಳಲಿ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. **ಕಾಮನ ಹಬ್ಬವದು;** ಮೇಳೆಯ ಮುಣ್ಣೆಮೆಯ **ವಸಂತೋತ್ಸವ**. ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿ ಈ ವಸಂತೋತ್ಸವವು ತುಂಬ ವಿಜೃಂಭಣೆಯಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ, ಮೇಲಿನ **ನಿಕೋಲೋಕೊಂಟಿಯ** ಬರಹವಲ್ಲದೆ ಲೋಕ-ಕಥೆಗಳೂ ಇವೆ. ಕನಕದಾಸರ ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿಯಲ್ಲಿ ‘**ವಸಂತಪೂಜೆ**’ಯ ಸಂದರ್ಭವು ವಿಶದವಾಗಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಶಂಕರಾಸ್ತುರವನ್ನು ವಧಿಸಿ ಬಂದಮೇಲೆ ರತಿ-ಮನ್ಮಥರ ಮದುವೆಯಾಗುವುದು; ಆ ಆನಂದದ ಪುರಸ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ವಸಂತಪೂಜೆಯಾಗುವುದು. ಕನಕದಾಸರ ವಸಂತಪೂಜೆಯ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ, ಅದು ವಿಜಯನಗರದ ವಸಂತೋತ್ಸವದ ವಾಸ್ತವಚಿತ್ರವೆಂಬುದನ್ನು ಯಾರೂ ಊಹಿಸುವಂತಿದೆ. ಮಿಕ್ಕ ಅನೇಕ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಲಕೇಳಿದಾಟ ಬಂದಿರುವುದಾದರೂ, ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿಯ ವಸಂತೋತ್ಸವದ ಮೈಲಿಷ್ಟವು ಅವುಗಳೆಲ್ಲ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ.

೧೭. ಕನಕದಾಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ಕಾವ್ಯನಾಯಕನಾದ ‘**ಕೃಷ್ಣ**’ನು ‘**ಕ್ರೀಡಾಕುಲ ಮಂಟಪವನು ಸಾರ್ಧನು**’. ಸಾರಿ ನೋಡಿದರೆ ಅಲ್ಲಿ :

ನೋಡಲು ಕಣ್ಗೆ ಸೆದುವು ಚಂದ್ರಕಾಂತದ

‘ ಕ್ರೀಡಾಕುಳಿ ’ ಗಳಲ್ಲಲ್ಲಿ |

ಜೋಡಣೆಗೆಯ್ದ ಸುವರ್ಣಮಂಟಪದ ಕೈ-

ವಾಡವನೇನ ಬಣ್ಣೆ ಪೆನು ! (ಸಂಧಿ ೧೪ ವದ್ಯ ೨೮)

ನರ್ತನ, ಕೋಲಾಟ, ಹೊನ್ನಂಡೆಗಳನಾಂತು

ಪುತ್ತಳಿ ಮದನ ಕೈಯೆಡೆಯ |

ಚಿತ್ತರ ಗೃದಿರ್ದ ಬಿನ್ನಾಣಗಳ ನೋಡಿ,

ಚಿತ್ತಿಸಿದನು ಕೃಷ್ಣ ನಗುತ || (ಸಂಧಿ ೧೪ ವದ್ಯ ೩೦)

ಶಾಲೆಗಳಿಂದೆ, ಕುಚ್ಚುಗಳಿಂದೆ, ಕಮ್ಮಲರಾ

ವಾಲೆ-ಝಲ್ಲರಿ-ಝಲ್ಲಿಯಿಂದೆ |

ಬಾಲೆಯರುಗಳ ಕಣ್ಣಿನಕೆ ‘ ರಾಟಣದು-

ಯ್ಯಾಲೆ ’ ನಾಲ್ಕೆ ನೆಯಿಳೊಪ್ಪಿದುವು || (ಸಂಧಿ ೧೪ ವದ್ಯ ೩೧)

‘ ರಾಟಣದುಯ್ಯಾಲೆ ’ ಎಂದರೆ ಸಮ್ಮುಲ್ಲ ಈಗಲೂ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದ್ದ ತೊಟ್ಟಿಲುಬೀಕ. ‘ ಇಂತಪ್ಪ ಕ್ರೀಡಾಕುಳಿಗಳು ’ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನಗು ನಗುತ್ತ ನೋಡಿ, ಅಪುಗಲ್ಲ ‘ ಎಂದೊಂದನು ಬಲರಾಮ ಸಾತ್ಯಕಿ- ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಗೆ ಇತ್ತು ; ಅಗ :

ಅವರವರುಗಳು ತಮ್ಮಯ ಪಾಣಕಾಂತರ

ನಿವಹವೊಂದಾಗಿ ಆ ಕೊಳದಿ ||

ವ್ಯವಹರಿಸಿದರಾಯತೆವತ್ತು ; ಧರಣೀ-

ಧವನೋಕುಳಿಗೆ ನೇಮಿಸಿದ.”

೧೮. ‘ ಓಕುಳಿ ’ ಎಂದರೆ ‘ ವಸಂತೋತ್ಸವ ’. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಓಕುಳಿಗೆ ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದೊಡನೆಯೆ ‘ ಶ್ರೀಲಿಂಗಾರ್ತಿಯರು ಅಚ್ಯುತನ ಆಜ್ಞೆಯಿಂದ ಪರ್ಗಾಲ ಹೊಂದೊಂದನು ನಗದೆ, ಕೀಲಣಿಗೆಯ್ದ ಸುವರ್ಣ-ವೇತಂಡ ಶುಂದಾಲದೊಳ್ ಸಲುವ ಸುಂದಿದು. ’ ಇಲ್ಲಿ ‘ ಹೊಂದೊಂದು ’ ಎಂದರೆ ಚಿನ್ನದ ಬೀಕುಳಿ. ಹೆಂಗುಸರಲ್ಲ ಮುಲಕ್ಕೆತ್ತಿದ ಚಿನ್ನದ ಬೀಕುಳಿ ಯನ್ನೆತ್ತಿ ನಿಂತುದನ್ನು ಕವಿ, ಚಿನ್ನದಾಸೆಗಳು ತಮ್ಮ ಸೊಂಟಲುಗಳನ್ನೆತ್ತಿ ನೀರೆರಚುವ ಚಿತ್ರಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಮೊದಮೊದಲು ಬರಿಯೆ ನೀರಾಟ

ವನ್ನಾದಿದ ಆ ಬಿಜ್ಜ ಜನರೂ, ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಶಿಲೆಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಆ 'ಕ್ರೀಡಾಕುಳಿಗೆ ಕುಂಕುಮದ ಅಲರ ರುಳಿದು ಬಡೆಗಲಸಿದರು'. ಆಗ ಆ ಕುಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ 'ಕೆಣ್ಣೀರು ರಮಣೀಯವಾಯ್ತು'. ಆಗಲೇ ಹುಂಗುಸರೂ ಗಂಡು ಸುರೂ ವಸಂತೋತ್ಸವಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುವಾದ ಉಡಿಗೆ ಶಿರಗುಗಳನ್ನು ಪೂಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವರು. ವಸಂತೋತ್ಸವವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವರು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ರುಕ್ಮಿಣಿ-ಸತ್ಯಭಾಮೆಯರಿಗೆ 'ವರವಧೂಟಿಯರ ಹಂಪಿಕೊಂಡು ಇರ್ವರೂ ಓಕುಳಿಯಾಡಿ!' ಎನ್ನುವರು, ಆದ್ದರಿಂದ 'ರೋಷ ಮೂಲಗಳು ಬಡೆವಂತೆ ಪೆರ್ಪೊಲಿಯ ಚಡಾಳದಿ ಮೆರೆವ ದೆಣ್ಣು' ಗಳಲ್ಲಿ 'ಮೇಳಕೆ ತಕ್ಕತಕ್ಕವರ ಆಳ ಹಂಚಿದರು'. ಬಕಿ ಬರವು ವಂಗವದವರೂ, 'ಕೊಂಬು ಜೀರ್ಣೋಳವಿ ಗಳಿಂದ ಓಕುಳಿಯ ಎಚ್ಚಾಡುತ್ತಿದ್ದರು'. ಓಕುಳಿಯಾಟವು ರಭಸದಿಂದ ನಡೆಯಿತು. ಆಗ 'ಭೇರಿ, ಮದ್ದಳೆ, ರಂಪ, ಪಟನ, ಬಿರುಬನು, ದೋಣು, ಮಾಲ, ತಂಬಲ ಎವುಗಳ ದನಿಗಳೂ ಬಗ್ಗೆ ಪರೆಗಳೂ 'ಭೂಲಿನಾದವೆ ಮೇಳ ಗಿದ್ದುವು'. ಆಗ ಓಕುಳಿಯಾದ್ದು 'ಕಮ್ಮಲರ್‌ಗಂಧಿಯರು ನಮ್ಮೊಳು ನಾವೆ ಪೊಯ್ದಾಡುವುದೇಕೆಂದು ತಮ್ಮನು ಆಳುವ ಕೃಷ್ಣರಾಯನ' ತುಡುಕಿದರು. ಅನನ ಮೇಲೆ 'ಹೊಸ ಹೊನ್ನಬಿಂಡಿಗೆದುಂಬಿ' ಓಕುಳಿಯು ಜೆಲ್ಲಿದರು; ಇತ್ತು

“ ನಿಜಲೀಲೆಯೊಳಗಿರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರಾಯನಗ್ರಜ ಕನಿಷ್ಠರುಗಳು ತಮ್ಮ
ಗಜಗಮನೆಯೊಂದುಗೂಡಿ ಕ್ರೀಡಾಕುಲವ್ರಜದೊಳ ಓಕುಳಿಯನಾಡಿದರು.

(ಸಂಧಿ ೧೪ ಪದ್ಯ ೭೪)

ಆಗ ಕಾಮನೂ ರತಿದೇವಿಯೊಂಟಿಗೆ ಬಂದೆದೆಯಲ್ಲಿ ಓಕುಳಿಯಾದುತ್ತಿದ್ದನು. 'ಎಡಬಲದೊಳು, ಹಿಂತೆ, ಮುಂತೆ, ಶೋಭಿಸುವ ಪ್ರೆಂಗೊಡವೊಲೆಯವರು, ಎಡವಿಡದೆ ಬಬ್ಬರೊಬ್ಬರ ಮೇಲೆ ಓಕುಳಿಯ ಚಿಲ್ಲವ ಸಡಗರವ ಏನ ಬಣ್ಣಿಸೆನು?' ಎಂದು ಕನಕದಾಸರು ಈ 'ವಸಂತೋತ್ಸವ' ವನ್ನು ಪೂರೆಯಿಸಿದ್ದಾರೆ.

೧೯. ಕಾಮನುಬಿಟ್ಟು ಪ್ರಧಾನದೇವತೆ ಕಾಮ. ಅನನಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ರಸ ಶೃಂಗಾರ-ಉತ್ತಾನಶೃಂಗಾರ. 'ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿ'ಯ ಮುಖ್ಯಭಾಗವು ಕಾಮನ ಕಥೆಯಿಂದಲೇ ಕೂಡಿದೆ. ಉತ್ಕೃಷ್ಟಭಾಗವು ಕಾಮನ ಮಗನಿಗೆ ಮಿಾಸಲಾಗಿದ್ದರೂ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಶೃಂಗಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಈ ಕಾವ್ಯದ ಮೃತ್ತ ಬಾಹಪದವೃತ್ತ. ಭಾಷೆ 'ನಾಡೊಳಗುಳ್ಳು'.

ಜಾಣರು ಜಾಣೆಯರೊಡನಾಡುವ ಸವಿನಾತು' ! ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ನೋಡಿದರೆ ಕನಕದಾಸರು ' ನೋಹನತರಂಗಿಣಿ ' ಯನ್ನು, ವಿಜಯನಗರದ ಜಾನಪದ ಉತ್ಸವವಾದ ಹೋರಿಯ ಹಬ್ಬದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬದಲಿಕ್ಕೂ ಹಾಡಲಿಕ್ಕೂ ಅನು-ಕೂಲವಾಗುವಂತೆ, ' ವಾಡುಗಬ್ಬ ' ವನ್ನಾಗಿ ' ಪರುತನಿಸಿರ ' ಬಹುದೆಂದು ಊಹಿಸಲು ಬರುವಂತಿದೆ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಇದರಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗಿರುವ ಏಕೇಷಣ ಸಮಿತವಾದ ' ಕೃಷ್ಣರಾಯ ' ನ ಹೆಸರನ್ನು ನೋಡಿದರೆ, ಈ ಊಹೆ ನಾಕಮ್ಮ ಪರಿಪುಷ್ಟಿ ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ತಿಮ್ಮಣ್ಣ ಕವಿಯಿಂದ—ಕುಮಾರವ್ಯಾಸನು ಬರೆದು ನಿಲ್ಲಿಸಿದ—ಭಾರತವನ್ನು ಮುಂದೆ ಬರೆಯಿಸಿದಂತೆ ' ವಸಂತೋತ್ಸವ ' ಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವೆನಿಸುವಂತೆ ಈ ಜಾನಪದಮಹಾಕಾವ್ಯವನ್ನು, ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನೊ—ಆತನ ತರುವಾಯದ ದೊರೆ ಅಚ್ಯುತರಾಯನೊ—ಕನಕದಾಸರಿಂದ ಬರೆಯಿಸಿದ ಬಹುದು. ಯಾವ ದೊರೆ ಬರೆಯಿಸಿರಬಹುದು ಹಾಗಾದರೆ?

೨೦. ' ನೋಹನತರಂಗಿಣಿ ' ಯನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಅವಲೋಕಿಸುತ್ತ ಹೋದರೆ, ಅದನ್ನು ಕನಕದಾಸರು ತಮ್ಮ ತಾರುಣ್ಯದಲ್ಲಿಯೆ ಬರೆದಿರಬಹುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ತಮ್ಮ ಭಕ್ತಿಯ ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ಅನೇಕ ಬಗೆಯಿಂದ ಪ್ರಕಟಿಸಿದರೆಂಬ ಲೋಕಕಥಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಕನಕದಾಸರು, ತಮ್ಮ ಇತಿವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲೇನೂ ಇದನ್ನು ಬರೆದಿರಲಾರರು. ಮನಶ್ಶಾಸ್ತ್ರದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ಕನಕದಾಸರಂತಹರ ಇತಿವಯಸ್ಸು, ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಆಚಾರ-ವಿಚಾರಗಳಿಗೆ ಕಟ್ಟುಬಿದ್ದು ಭಕ್ತಿ-ಮೈರಾಗ್ಯಗಳೊಂದಿಗೆ ಮುಳುಗಿ ಮುಂದುವರಿರಬಹುದಾಗಿದೆ. ಅಂತಹ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಶೃಂಗಾರ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆಯುವುದು ಶಕ್ಯವೆ ಇಲ್ಲ.

ಭಕ್ತಿವಂಧದ ದಿಕ್ಕು ಪಡೆದಿದ್ದರೇನು ; ತಾರುಣ್ಯದ ಕಸುಕುತನವು ಎಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ ? ಇದರ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೆ ಕನಕದಾಸರು ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಗೂ ಶೃಂಗಾರಕ್ಕೂ ತಳೆಕುಹಾಕಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸರ ಮನಸ್ಸು ಹೃದಯಗಳು ಶೃಂಗಾರವನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿ, ತಕ್ಕ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಪಡೆದಿವೆ; ಬುದ್ಧಿ, ಬಹಿಷ್ಕಾರಗಳು ಭಕ್ತಿಯ ಬೆನ್ನನ್ನು ಹತ್ತಿ ಅಯಶಸ್ಸುಗಳಾಗಿವೆ. ' ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಹೇಳುವುದೇ ತನ್ನ ಗುರಿ ' ಎಂಬ ಹೊರಮಾತುಗಳಿಂದ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಪ್ರೀತಿಯ ಜನರನ್ನು ಮಂಕು-

ಗೊಳಿಸುತ್ತ ಕನಕದಾಸರು, ಭಕ್ತಿಯ ತೆರೆಯ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಶೃಂಗಾರ-
ಹೃದಯವನ್ನು ತೆರೆದು ಹಿಡಿದಿದ್ದಾರೆ. ದಾಸನಾಗಿ ತನ್ನ ಭಕ್ತಿಯ ಪರಿಪಕ್ವತೆ
ಯಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಹೊಂದಿದವನ ಗಾಂಭೀರ್ಯಕ್ಕೆ ಈ ರೀತಿ ಸ್ವಲ್ಪವೂ
ಹೊಂದಿಕೆಯಿರಬಹುದು. ಎಂತಲೆ ಕನಕದಾಸರು ತಮ್ಮ ತಾರುಣ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ— ದಾಸ
ವಿಕ್ಟಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಹೊಸದರಲ್ಲಿಯೇ— ಈ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದಿರಬಹುದೆಂ
ಬುದು, ಯಾವ ಮನೋವಿಜ್ಞಾನಿಯೂ ಬಹುರಶ್ಮಿಮಾತು. ಈ ಮೊದಲು ಸಿದ್ಧ
ಮಾಡಿದಂತೆ ಕನಕದಾಸರು ೧೪೮೫-೮೬ ನೆಯ ಇಸವಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿರಬಹುದು
ದಾದುದರಿಂದ, ತಮ್ಮ ವಯಸ್ಸಿನ ೩೦-೩೫ನೆಯ ವರ್ಷ ಈ ಕಾವ್ಯವನ್ನು
ಬರೆದಿರಬಹುದೆಂದರೆ ಕ್ರಿ. ಶಕದ ೧೫೧೫-೨೦ ನೆಯ ಇಸವಿಯಾಗುವುದಾಗ.
ವಿಜಯನಗರದ ಕೃಷ್ಣ ದೇವರಾಯನು ೧೫೦೯ ರಿಂದ ೧೫೨೯ ರ ವರೆಗೆ
ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಳುತ್ತಿದ್ದನಾದುದರಿಂದ, ಅತನ ಅಳಿಕೆಯಲ್ಲಿಯೇ ದಾಸರು
'ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿ' ಯನ್ನು ಬರೆದರೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದು.
ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ವಾಂಛಿತಪ್ರೀತಿಯೂ, ಸಾಹಿತ್ಯಮಮತೆಯೂ ಈ
ಮಾತನ್ನು ಪುಷ್ಟೀಕರಿಸುತ್ತದೆ. ಕನಕದಾಸರು ಕಾವ್ಯದ ಹೆಸರನ್ನು
'ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಚರಿತೆ' ಯೆಂದು ಇಟ್ಟದೂ, ಕಾವ್ಯದ ತುಂಬ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸಲಿಗೆ
ಯಿಂದಲೂ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದಲೂ 'ಕೃಷ್ಣರಾಯ' ನ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿ
ದ್ದುದೂ ಈ ಮಾತಿಗೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನೊದಗಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತಲಿದೆ. ಕಾಮನೋ
ಅಸಿರುದ್ಧನೂ ನಾಯಕನೆನಿಸಬಹುದಾದ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ 'ದೇಶಾಧಿಪ ಕೃಷ್ಣ-
ರಾಯ' ನು ಏತಕ್ಕಾಗಿ ನಾಯಕನಾದನೆಂಬುದರ ರಹಸ್ಯ ಒಯಲಿಗೆ ಬಂದು
ಸಿಲುುತ್ತದೆ. 'ಇಷ್ಟೆಲ್ಲವಾಗಿ ಕನಕದಾಸರು ಕೃಷ್ಣರಾಯನ ಹೆಸರನ್ನು
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದಾಗಿರಬಹುದು?' ಎಂದು ಕೆಲವರು ಸಂದೇಹ
ವನ್ನು ಎತ್ತಬಹುದು. ಆದರೆ ಭಕ್ತಕವಿಗಳು 'ಸಮಸ್ತತಿ' ಮಾಡುವುದೆಂದರೆ
ಅದೊಂದು ದೊಡ್ಡ ಅಪರಾಧ. ಎಂತಲೆ ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ, ಕುಮಾರ-
ವಾಲ್ಮೀಕಿ, ಭಾಗವತದ ಕವಿಗಳು, ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ ಇವರಲ್ಲಿಯೂ ಯಾರೊಬ್ಬರೂ,
ತಮಗೆ ಆಶ್ರಯವನ್ನಿತ್ತ ದೊರೆಗಳ ಹೆಸರನ್ನು ಕೂಡ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಕುಮಾರ-
ವ್ಯಾಸ, ಕುಮಾರವಾಲ್ಮೀಕಿಯರ ಪರಂಪರೆಯನ್ನೇ ಎತ್ತಿದ ಕನಕದಾಸರೂ
ತಮ್ಮ ದೊರೆಯ ಹೆಸರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ, ಬಿಟ್ಟು ಮಾತಿನಲ್ಲಿ

• ಉರಗಾಲಯವೆ ವಸರ್ವಡೆದನ, ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಬಾತೆಯಾತ್ಮ ಸಂಭವನ
ವರಪುರಾಣಂಗಳ ಕನ್ನಡಿಸಿದ ಕವಿವರರ ಕೊಂಡಾಡುವೆ ಮುದದಿ ! ||

ಹೇಳಿಲ್ಲವಾದರೂ ಮುಚ್ಚುಮಾತಿನಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂಬುದನ್ನು, ಈ ಕಾವ್ಯವನ್ನೋದಿದವರು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

೨೦. ಇಲ್ಲಿಯ ವರೆಗಿನ ವಿವರಣೆಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದಜೀರ್ಣಾದ್ಧ ಮಾತೆಂದರೆ: ಕನಕದಾಸರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದರು; ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿ ರಾಜಕೀಯವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ 'ವಸಂತೋತ್ಸವ' ಕೈಂಡು* ಕಾಮನ ಕಥೆಯು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿದ್ದು; 'ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿ'ಯನ್ನುವರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಸೆಯಿಂದಲೇ ರಚಿಸಿದರು; ಅಂತಲೇ ಅವರ ಈ ವರ್ಣಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಲ್ಲದೊ — ಯಾವಯಾವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೂ — ವಿಜಯನಗರದ ವೈಭವದ ಕಾಲದ ಒಸಬೀವಸವೇ ವರಮೂಡುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಸಾವು ಕನಕದಾಸರು ಕಂಡ ವಿಜಯನಗರದ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನೋಡುವವು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನೇ ಕಥಾನಾಯಕನಾದ 'ಕೃಷ್ಣರಾಯ'ನಾಗಿ ವರ್ಣಿತನಾಗಿರುವನೆಂದು ಹೇಳುವ ಎದೆಗಾರಿಕೆಯುಳ್ಳವರಾಗುವವು.

೨೧. ಮಹಾಕವಿಗಳ ಸಂಪ್ರದಾಯದಂತೆ ಕನಕದಾಸರೂ ಕಾವ್ಯ-ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯನಾಯಕನ ದೇಶವನ್ನೂ ಪಟ್ಟಣವನ್ನೂ ವರ್ಣನೆ ಮಾಡಿರುವರು. ಈ ದೇಶವರ್ಣನೆಯೆಂದರೆ ಕನ್ನಡನಾಡಿನ ಎಂದರೆ ವಿಜಯನಗರ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ವರ್ಣನೆಯೂ, ಪಟ್ಟಣದ ವರ್ಣನೆಯೆಂದರೆ ವಿಜಯನಗರದ ರಾಜಧಾನಿಯ ವರ್ಣನೆಯೂ ಆಗಿದೆ. ಈ ವರ್ಣನೆಗಳು ಕವಿಯ ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕ ವರ್ಣನೆಗಳಾಗಿಲ್ಲ; ಇತಿಹಾಸಕಾರನ ವಾಸ್ತವ ವರ್ಣನೆಗಳಂತಿವೆ.

ವಿಜಯನಗರವನ್ನು ಕಣ್ಗಾರೆ ಕಂಡು ತುಂಬ ಬಣ್ಣಿಸಿದ ವರದೇಶದ ಪ್ರವಾಸಿಗಳು ಎಷ್ಟೋ ಜನರು. ಅವರಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ದಿನ ಇದ್ದು ಹೋದವರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಇಟಲಿಯ ಪ್ರವಾಸಿಯಾದ ನಿಕೋಲೊ ಕೊಂಟೆ (೧೪೨೧), ಇರಾಣದಿಂದ ರಾಯಭಾರಿಯಾಗಿ ಬಂದ ಅಬ್ದುಲ್ ರಝಾಕ್ (೧೪೪೩), ಇಟಲಿಯ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಪ್ರವಾಸಿ-

* ವೃಣೆಯ ಭಂಡಾರಕರ ಓ. ರಿ. ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟಿಗೆ, ತಂಜಾವರದ ಟೈಬ್ರರಿಯಿಂದ "ಅಕಾರಭೈರವಕಲ್ಪ" ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವೊಂದು ಬಂದಿರುವುದೆಂದೂ, ಅದು ವಿಜಯನಗರದ ರಾಜರ ಕಾಲದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಸಂಪ್ರದಾಯಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ರಚಿತವಾದ ಗ್ರಂಥವೆಂದೂ, ಆ ಗ್ರಂಥದ ಒಂದು 'ಪಟಲ'ವು ಫಾಲ್ಗುಣಮಾಸದಲ್ಲಿಯೇ 'ಕಾಮ-ವ್ರತ'ದ ವಿವರಣೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದೆಂದೂ ಕೇಳಿದ್ದೇನೆ; ಗ್ರಂಥವನ್ನು ನೋಡಿಲ್ಲ.

ಯಾದ ವರ್ಧೇಮ್ (೧೫೦೫), ಪೋರ್ತುಗೀಜ್ ಪ್ರವಾಸಿಗಳಾದ ಬಾರ್ ಬೋಸಾ (೧೫೧೪) ಡಾಮಿಂಗೊ ಪಾಯೆಸ್ (೧೫೨೦) ಫರನಾವೊ ನೂನಿಝ್ (೧೫೩೨-೩೭) ಇವರೆಲ್ಲ ಬರೆದಿಟ್ಟ ವಿಜಯನಗರದ ವರ್ಣನೆಗೆ ಕನಕದಾಸರ ರಾಜಧಾಸಿಯ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಹೋಲಿಸಿನೋಟಿದರೆ. ಕನಕದಾಸರು ಹೇಳಿದ ' ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದ್ವಾರಾವತಿಯು ' ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ವಿಜಯನಗರ ಎಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗಬಿಡದು. ಅದರಂತೆಯೇ ದ್ವಾರಾವತಿಯಿದ್ದ ಸೌರಾಷ್ಟ್ರದೇಶವು ಕರ್ಣಾಟಕವೆಂದು ವಿಸದಿರುತ್ತದೆ. ಕಾವ್ಯಸಾಂಸ್ಕೃತಾಯುಕವಾದ ಅಲಂಕಾರಗಳನ್ನೂ ಭಾವಾಳಿತಿಯನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟರೆ, ಈ ' ನೋಹನತರಂಗಿಣಿ ' ಯಲ್ಲಿಯ ವಿಜಯನಗರದ ವರ್ಣನೆಗೂ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡವರ ಐತಿಹಾಸಿಕ ವರ್ಣನೆಗೂ ಏಕೇಷ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಸೂಕ್ಷ್ಮದೃಷ್ಟಿಯ ಕನಕದಾಸರು ಕೆಲಕೆಲವು ವಾಸ್ತವಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಆ ವರದೇವರಾಯಾತ್ರಿಕರಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಏಕದವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕನಕದಾಸರು ಈ ವರ್ಣನಾಭಾಗವು, ಅಂದಿನ ವಿಜಯನಗರದ ಕನ್ನಡ ಜನಜೀವನವನ್ನು ಕಿರಣಚಿತ್ರಯಂತ್ರ (ಕ್ಯಾಮೆರಾ) ದಂತೆ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಹೇಗೆ ಮೂಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವೆಯೆಂಬುದನ್ನು ದಾಸರ ಮಾತುಗಳಿಂದಲೇ ಹೇಳುವುದು ಹೆಚ್ಚು ಬಿಟ್ಟಿರುವುದು.

೨೩. ' ನೋಹನತರಂಗಿಣಿ ' ಕಾವ್ಯಪ್ರಾರಂಭದ ' ದೇಶ-ಪುರ ' ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸರು, ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ಓದುಗರನೂ ವಿಜಯನಗರದ ರಾಜ್ಯದೊಳಗೆಲ್ಲ ಸುರಾಟಿಸುತ್ತ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬರುವರು. ಅವರು ಹೊರಟ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಲ್ಲದೂ ನಗರ, ಪಟ್ಟಣ, ಬೇಡ, ಖರ್ವಡ, ಪುರ, ಗ್ರಾಮಗಳೆಂಬವೇ ಸಾನಾ ಹೆಸರುಗಳನ್ನಾಂತು ಸೊಗಯಿಸುತ್ತಿರುವುವು, ಹಾಕಾದ ಬೀಳುವಳ್ಳಿಗಳು ಇರಲೆ ಇಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹೊಳೆ-ಹಳ್ಳಗಳು; ಅವುಗಳ ತೀರದಲ್ಲಿ ' ಷಡ್ವರ್ತನಾರ್ಯ ' ರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಅಗ್ರಹಾರಗಳು, ಖೇರಲಿಗೆ ' ಖೇರಮಾನ್ಯ ' ವಾಗಿ ಕೆಲೆಟ್ಟ ಪುರಗಳು ಬಿಪ್ಪುತ್ತಿರುವುವು. ಯಾವ ಯಾವ ' ಗ್ರಾಮ ಅನುಗ್ರಾಮ ' ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶಿವ-ವಿಷ್ಣುದೇವಾಲಯಗಳೂ, ' ಪಾತ್ರಭೋಗ ತೀರದ ಮೃಷ್ಟಾನ್ನಸತ್ರ ' ಗಳೂ, ಅವುಗಳಿಗೆ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿಯೇ ಕೊಳಗಳೂ ಇರುವುವು. ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯಲ್ಲೂ ' ಸಮಯ-ನಿಷ್ಕರೂ, ಉನ್ನತಕೀರ್ತಿವಿದರೂ, ಏಕಮ-ವಿದ್ಯಾ-ಭಾಗ್ಯಾಭಿಪರೂ (ಪರಾಕ್ರಮ ಏದೈ ಧನಸಂಪತ್ತಿಗಳುಳ್ಳವರೂ), ಸುಮತಿಗಳೂ, ಅಭವಾಚ್ಛುತ (ಶಿವ-ವಿಷ್ಣು) ಭಕ್ತರೂ ' ವಾಸಿಸುತ್ತಿರುವರು.

ಕನಕದಾಸರು ಹೊರಟ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ' ಕೆರೆಬಾವಿಗಳಿಲ್ಲದ ಅಗ್ಗಡದ ಎಡೆಗಳು ' ಇದ್ದುವು. ಅಂತಹ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಿಷ್ಠರು ' ಕಂಠಿಯೊಳ್ (ಕಾವಡಿಗಳಲ್ಲಿ) ತೊರೆಸೀರ ತರಿಸಿ ' ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಅರವಟ್ಟಿಗೆಗಳು ಇದ್ದುವು. ಕೆರೆಬಾವಿಗಳು ಇಲ್ಲದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ನೆರಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಮರಗಳೂ ಇರಲಾರವಲ್ಲವೆ! ಅದಕ್ಕಾಗಿ ' ಪಟಬದ್ಧ ದೀರ್ಘದಂಡಾಂಕ ನರಾಶ್ರಯ ಮಠ ' ಗಳು ಎಂದರೆ ಡೇರೆಯಗಳೂ ಗೂಡಾರಗಳೂ ಇದ್ದುವು; ಇವಿದ್ದ ಕಡೆಗಳೆಲ್ಲ ಭುಕ್ತಶಾಲೆ (ಊಟದ ಮನೆ) ಗಳೂ ' ಕಂಪಸೆವ ಘಟ-ಪೂರಿತ ಗಂಧಶೈತ್ಯೋದಕದ ಅರವಟಿಗೆಯ ಮನೆಗಳೂ ' ಒಪ್ಪುತ್ತಿರುವುವು.

ದಾರಿದಾರಿಯ ' ಉಭಯತಟದ ಸಾಲುಮರದೊಳು ' ದಾರಿಕಾರರನ್ನು ಕರೆಕರೆದು ' ಬೆಲ್ಲದ ಪಾನಕವೆರೆದು, ಅಲ್ಲದ ಕೆನೆಮೊಸರಶನವ (ಬುತ್ತಿಯನ್ನು) ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಉಣಬಡಿಸುವರು; ಆದರೆ ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವರ ಆಚಾರ ಮುಕ್ತವರ ಹಾಗಲ್ಲ, ಅವರು ' ಅತಿ ಶೀಲವಂತರು, ಏಕವ್ರತದ ಭೂಸುರರು '. ಆದುದರಿಂದ ಅವರಿಗಾಗಿ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ' ಏಕಾಂತ ನಿಲಯ ' ಗಳಲ್ಲಿ ಅವರು, ತಾವು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರೆ ' ಸ್ವಯಂಪಾಕವ ಮಾಡಿ ಭುಂಜಿಸರು '. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ದಾರಿಕಾರರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ' ನಾಗವಲ್ಲಿಯ ಪರ್ಣ (ವೀಳ್ಯದೆಲೆ) ' ಚೂರ್ಣ (ಸುಣ್ಣ), ಸುಕರ್ಪೂರವೂಗ (ಅಟಕೆ) ಇವುಗಳನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವೆತ್ತು ಹಾಕಿದ ತಾಂಬೂಲದಿಂದಲೂ ಕೇಶರ ಬೆರೆತ ಗಂಧದಿಂದಲೂ ಹೂಗಳಿಂದಲೂ ' ಭೋಗ ' ಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯ ಕೆರೆಗಳು, ಶಿವನ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ' ಸಿಂಜಿನಿಯಿಂದ ನೆರೆಬಾಗಿ ಸಿದರೊಂಬಂತೆ, ಒರೆಗೆಲ್ಲಗಳ ಕೀಲಿಸಿದ ಏರಿಗಳಿಂದ ' ಒಪ್ಪುತ್ತಿದ್ದುವು. ಅಲ್ಲ ಕೆರೆಗಳೂ ವಿಸ್ತಾರವಾದುವು, ಸಿಪಿಸೀರಿಸಿಂದ ತುಂಬಿದುವು. ಎಂತಲೆ ಅವು :

“ ಜಲವಿದ್ದೊಡೇನೋ ! ಪಾನಕೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ, ಸತ್-

ಫಲಭೋಗಕೊದವುವುದಲ್ಲ;

ಮಲಿತ ಮೈನೀರೆಂದು ಸಿಂಧುವ ಜರಿದಿಳಿ-

ಗೊಲವೀವ ಕೆರೆಗಳೊಪ್ಪಿದುವು.”

(' ಬರಿಯ ನೀರಿದ್ದರೇನಾಯಿತು ? ಕುಡಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವಂತಿಲ್ಲ; ಬೆಳೆ-ಬೆಳಸುಗಳಿಗೆ ಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ನಿಂತಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಕೊಳೆತ ಮೂತ್ರವದು ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಯ ಕೆರೆಗಳು ಕಡಲನ್ನು ಕಣಕಿ ನುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದುವು.)

ಕೆರೆಗಳ ತೂಬಿನಿಂದ ಹೊರಟು ಹರಿಯುತ್ತಿರುವ ಕಾಲುವೆಗಳು, 'ಮಳೆಗಾಲದೊಳುಬ್ಬ ಬೇಸಗೆಯೊಳು ಕಾಲುವೊಳೆಯಾದುದು' — ಎಂಬ ನಂದೆಯನ್ನು ತಳೆಯದೆ, ಎಲ್ಲ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ನೀರನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಓಡುತ್ತಿರುವುವು. 'ಭಾಗೀರಥಿ ದೇವಿಯರು ಸಾಸಿರಮೊಗವಾಗಿ ಸಾಗರಕ್ಕೆ ಬೆರೆದಂತೆ' ಆ 'ಪರಿಗಾಲುವೆ' ಗಳೂ 'ಸಾಸಿರಮೊಗವಾಗಿ ಸದ್ವ್ಯವ ಸಾರಿದುವು'!

ತುಂಗಭದ್ರೆಯ ಕಾಲುವೆಗಳಿಂದ ಪೋಷಿತವಾದ 'ಬೆಳ್ಳಿಬ್ಬುಗಳ ತೋಟ' ವಿಜಯನಗರದ ಬಳಿ ಬಹಳವಲ್ಲವೆ? ಆ ತೋಟಗಳಲ್ಲಿ 'ಕಂದು-ಗೊರಲನೊಳು ಕಾದಲ್ತೆ ತನ್ನದೊಂದು ಜಿಲ್ಲದು ಸಾಲದೆಂದು' ಸ್ಮರನು 'ತಂದಿಲ್ಲ ಬೆಳೆಸಿದನೆಂಬಂತೆ ಬೆಳ್ಳಿಬ್ಬು' ಸಂದಣಿಸಿದ್ದಿತು. ಅಲೆಮನೆಗಳಿಗಾಗಿ ಜನರು 'ಕುಡುಗೋಲು'ಗಳಿಂದ ಕಬ್ಬುಗಳನ್ನು ಕಡಿಯುತ್ತಿದ್ದರು; ಅದನ್ನು ಕನಕದಾಸರು ಹೇಗೆ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿಸಿರುವರು ಗೊತ್ತೇ?

“ ಮಂಡಿವೆಂಗಳನಗಲಿದ ಚದುರರು ತಮ್ಮ

ದಂಡಿಪ ಸ್ವರಚಾಪವೆಂದು,

ಭಂಡಿಪೆರ್ಗುಡುಗೋಲುಗಳಿಂದಲಡಿಗಿಕ್ಕಿ

ಖಂಡಿಸುವರು ಕಬ್ಬುಗಳನು”.

ಅಲೆಯ ಮನೆಮನೆಗಳ ಮುಂದೆ 'ಮುದ್ದು ನಾಲುಕು ಮೂಲೆ ಯಾದಂತೆ' ಇರುವ 'ತನಿಬಿಲ್ಲದ ಉಮ್ಮಕ (ಚಚ್ಚಾಕಾದ ಬಿಲ್ಲದಷ್ಟು)' ಗಳೂ 'ಹೆದ್ದೊರೆಯ ಮುಳಿತೊಟ್ಟಿಲರಿತೆ ವರಪಂಚದಾರ (ಸಕ್ಕರೆ)' ಯೂ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಬಿದ್ದಿರುವುದು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಗಂಧಶಾಲಿಯ ವನಗಳೂ, ವೂಡೋಟಗಳೂ, ಕೇಳಿಯ ವನಗಳೂ 'ಪುರಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ತಾಳೆಯ ಮರಕತ ದಂತೆ' ಇದ್ದುವು.

೨೪. ಕನಕದಾಸರ ದಾರಿಯಾಗಿ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಸಮಾಪಿಸಿ ನಡೆಯಿತು. ಅಲ್ಲಿಯ ದಾರಿಯುದ್ದಕ್ಕೂ 'ಪಲಸು, ನೇರಲು, ಚೂತ (ಮಾವು), ಪಿಚುಮಂದ (ಬೇವು), ನ್ಯಗೋಧ (ಅಲ), ಚಲಪತ್ರ (ಅರಳಿ), ಜಿಲ್ವ, ಅಮಲಕ (ನೆಲ್ಲಿ)' ಮೊದಲಾದ ಸಾಲುಮರಗಳು

ಒಪ್ಪುತ್ತಿದ್ದುವು.* ರಾಜಧಾನಿಯ ಹೊರವಲಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪುಷ್ಕರಿಣಿಗಳೂ, ಹೊಂಗಳಸದ ದೇಗುಲ ಸಾಲೂ, 'ಬೇದಕ್ಕರಿಗರ ಚಪಶಾಲೆ' ಗಳೂ, 'ಸೊಕ್ಕಾನೆ-ಕುದುರೆಯ ಮೈಹಾಳಿಯ ಅಂಕಣದಿಕ್ಕೆ (ಗುರುತುಮಾಡಿದ ಸ್ಥಳ) ಗಳೂ ಕಣ್ಣುಮನಸ್ಸುಗಳನ್ನು ರಂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು. ರಾಜಧಾನಿಯ ಒಳೆಯಲ್ಲಿ ಗೋಮತೀ (ತುಂಗಭದ್ರೆ ವಿಜಯನಗರದ ಒಳೆಯಲ್ಲಿದೆ) ನದಿಯು ಹರಿದಿರುವುದು.

ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಒಳಸಿದ ಕೋಟೆಯನ್ನು ನೋಡಿದ ಕನಕದಾಸರು ಅದರ 'ಕೊತ್ತಳ ನಿಚಯ' 'ತೆನೆ' 'ಆಸ್ವೇರಿ' 'ಹುಲಿಮೊಗ' 'ಹೊನ್ನಗಸೆ' 'ಕವಾಟ' ಇವುಗಳನ್ನು ಬಂದೊಂದಾಗಿ ಬಣ್ಣಿಸಿ ಹೇಳಿ, ಬಳಿಕ ರಾಜಧಾನಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾಗವಾದ 'ಸೋಮಸೂರಿಯ ವೀಧಿ' ಯಲ್ಲಿ ಹಾಯಿಸಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡೊಯ್ಯುವರು. ಆ ವೀಧಿಗಳ ಇಕ್ಕೆಲದಲ್ಲಿಯೂ 'ಹೇಮನಿರ್ಮಿತ ಸೌಧದ ಓಳಿ, ರಾಮಣೀಯತೆ ವೆತ್ತ ಕಳಸದ ಅಂಗಡಿ' ಇರುವುವು. ಆ 'ಪೇಟೆಯ ಭಾಗದ' ಅಂಗಡಿಗಳೆಲ್ಲ, 'ಆಗಮಜ್ಜರು (ನಗರರಚನಾ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬಲ್ಲವರು)' ಬಸರಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ ಹಂಚಿಕೊಟ್ಟ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿರುವುವು.

೨೫. ಮೊದಲು ತಂಬುಲಿಗರ 'ಬೆಳ್ಳೆಲೆಗಳ ಅಂಗಡಿ' ಗಳು. ಆಮೇಲೆ ಗಂಧದ ತಿಗುರುಗಳನ್ನು ತೇಯುತ್ತಿರುವ 'ಹೆಂಗಳಡಸಿದ ಅಂಗಡಿಗಳು'. ಬಳಿಕ ಸುರಗಿ, ಸೇವಂತಿಗೆ, ಕುಂದ, ಮಂದಾರ, ಪಾದರಿ, ಕಂಚಿ, ಕಣಿಗಲಿ, ದವಸ, ಬಿರಿದ ಕೆಂಜಾಜಿ (ಗುಲಾಬಿ)† ಮೊದಲಾದುವುಗಳುಳ್ಳ

* "ವೋರ್ತುಗೀಜರ ಆಧೀನದ ಪ್ರದೇಶ ಮತ್ತು ವಿಜಯನಗರದ ರಾಜ್ಯ ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯ ಹಳುವುಗಳ ಹೊರತು ಇಲ್ಲಿ ಗಿಡ-ಮರಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಂಡುಬಾರವು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ದಾರಿಗಳ ಎರಡೂ ಬದಿಗಳಲ್ಲಿ, ಹರದಾರಿಯುದ್ದಕ್ಕೂ ಸಾಲುಮರಗಳೂ ತೋಪುಗಳೂ ಇರುವುವು. ಸಣ್ಣದೊಡ್ಡ ಗ್ರಾಮ-ನಗರಗಳ ನೆರೆಹೊರೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಹಲಸು, ಮಾವು, ಹುಣಸಿ, ಬಸರಿ, ಇನ್ನೆ ಮೊದಲಾದ ಗಿಡಗಳ ಗುಂಪುಗಳಿರುತ್ತವೆ."

—ಡಾಮಿಂಗೊ ಪಾಯೆಸ್

† "ಇಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಗುಲಾಬಿ ಹೂಗಳನ್ನು ಮಾರಲಿಕ್ಕೆ ಇರಿಸಿರುವರು. ಈ ಹೂಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇಲ್ಲಿಯ ಜನರು ಇರಲಾರರು. ಹೂಗಳೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿಯವರಿಗೆ ಅನ್ನನೀರುಗಳಂತೆ—ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಅವಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು—ಅವಶ್ಯಕ ವೆನಿಸುವುವು ....."

—ಅಬ್ದುಲ್ ರಝಾಕ್

‘ಪುಷ್ಪದಂಗೆಡಿ’ ಗಳು ಪರುರವಿಸಿರುವುವು. ಹಾಗೆಯೇ ಮುಂದೆ ಹೋದರೆ ‘ಭೋಜಿಪ ಕರ್ಪೂರ, ಕಸ್ತೂರಿ ಜೀರ್ಣಜವಾಜಿ, ಪುಣುಗು, ಬಹುಸುಧದ ತೈಲ’ ಇವೆಲ್ಲವುಗಳಿಂದ ‘ಸೋಜಿಗವಡೆದ ಸುಗಂಧದ ಅಂಗಡಿ’ ಗಳು ಇಕ್ಕೆಲದಲ್ಲಿಯೂ ರಾಜಿಸುತ್ತಿರುವುವು. ಅಲ್ಲಿಯೇ ಮುಂದೆ ‘ಗಂದಿಗವಸರೆ’ ಗಳು ‘ಹೆಸರುಪಡೆದ ದಿವ್ಯಮೂಲಿಕೆ (ಪೆಷಧೀ ಬೇರು), ಪಾಷಾಣ (ಸೋಮಲ), ರಸದ್ರವ್ಯ (ಪಾರದಾದಿ ರಸಾಯನಗಳು), ಸಕಲಸಂಭರ (ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಮಸಾಲೆ) ಇವುಗಳನ್ನು ಬೇರಿದೊಡನೆಯ ತೂಗಿಕೊಡುವ ‘ಗಂದಿಗೆ’ ರಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಶೋಭಿಸುವುವು. ಅಲ್ಲದೆ ಉತ್ತತ್ತಿ, ಖರ್ಜೂರ, ದ್ರಾಕ್ಷೆ ಸಕ್ಕರೆಯನ್ನೊ ಬೆಲ್ಲವನ್ನೊ ಮೆತ್ತಯಿಸಿದ ಕಾಯಭಾಗ (ಕೊಬ್ಬರಿ) ಇವುಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮಾರುವ ‘ಪಣಪಸರಂಗಳು’ ಎರಡುಬದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುವು. ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ‘ಗೋದಿ, ಕಡಲೆ, ನಾನಾಧಾನ್ಯಂಗಳ ರಾಶಿ’ ಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಅಂಗಡಿಗಳು ರಂಜಿಸುವುವು.* ಅಲ್ಲಿಯೇ ‘ಮುಂಗಡೆಯೊಳು ಚಿತ್ರಗೇಲಿಸಿ (ಬಟ್ಟೆಗಳಿಗೆ ಚಿತ್ರದ ಅಚ್ಚುಗಳನ್ನೊತ್ತುವವರು)ಗಳ, ಚಿಪ್ಪಿಗರ ಮತ್ತು ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಮಾರುವವರ ಕೇರಿಗಳಿರುವುವು.

ಹಾಗೆಯೇ ಸಾಗಿದರೆ ವಿವಿಧ ಉದ್ಯೋಗಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಂಡ ‘ಪಾಂಚಾಳ’ ರು ಇರುವರು. ಇವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಕಂಚುಗಾರರಾಗಿರುವರು: ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಕೈದುಗಾರರಾಗಿರುವರು. ಬೇರೆ ಕೆಲವರು ‘ಮೊಳೆನ ಹೊಮ್ಮಂಜಗಾರ’ ರಾಗಿರುವರು. ಅನೇಕರು ಶಿಲ್ಪಿಗಳೂ ಸಂಚುಗಾರರೂ (ವಾಸ್ತುವಿದ್ಯಾತಜ್ಞರು) ಆಗಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಕರಾಗಿರುವರು. ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇಕ್ಕೆಲದಲ್ಲಿ ಬಳೆಗಾರರೂ ಇದ್ದರು. ಅವರು ‘ಕಳೆವೆತ್ತ ವಾರನಾರಿ ಯರ ಕನ್ನಿಕೆಯರ ಮೊಳೆಮೊಲೆಗಳ ನೋಡಿ ನಗುತ, ಎಳವೆರಲ್ಲಳ ಜಟುಕೊತ್ತಿ (ಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಲಟಕ್ಕೆನ್ನಿಸಿ)’ ಅವರಿಗೆ ಬಳೆದೊಡಿಸುತ್ತಿರುವರು. ಇವುಗಳನ್ನು ದಾಟಿದರೆ ಮುಂದೆ ಜವುಳಿಯಂಗಡಿಯ ‘ಸಾಲುಮಳಿಗೆ’ ಗಳು

* “ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಒಡವೆ-ವಸ್ತುಗಳಿಂದಲೂ ಧಾನ್ಯಸಾಮಗ್ರಿಯಿಂದಲೂ ತುಂಬಿ ಸೂಸುವ ಇಂತಹ ಪಟ್ಟಣವು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೇ ಇನ್ನೆಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಅಕ್ಕಿ, ಗೋದಿ, ಕಡಲೆ ಇವುಗಳ ಸಂಗ್ರಹವು ವಿಪರೀತವಾಗಿರುವುದು. ಅದರಂತೆಯೇ ಇಲ್ಲಿಯ ಜನರು ಯಾವಾಗಲೂ ಬಳಸುವ ಅವರೆ, ಹೆಸರು, ತೊಗರಿ, ಜೆನ್ನಂಗಿ, ಹುರುಳಿ ಇವುಗಳ ಸಂಗ್ರಹವೂ ಸಾಕಷ್ಟಿದ್ದು ದರವು ಸುಲಭವಾಗಿರುವುದು.. ”

ಎರಡು ಬದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುವು ಆ ಅಂಗಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವು ದೀಪ್ತಿಯ ಪಟ್ಟಿ (ಮೆರುಗಿನ ಬಟ್ಟೆಗಳು , ಝಲ್ಲಿ (ಚಾಳಿಗೆ ಜಾಳಿಗೆಯ ಬಟ್ಟೆಗಳು), ನಾನಾವರ್ಣದಳೆದ ಚಿತ್ರಾಂಬರನಿಚಯ (ಹಲವು ಬಗೆಯ ಬಣ್ಣದ ಚೀಟು ಬಟ್ಟೆ), ಉತ್ತಮವಾದ ಉಡುವ ಬಟ್ಟೆಗಳು.. ಇವೆಲ್ಲ ಬಟ್ಟೆಲೊಟ್ಟಿಲಾಗಿ ಇರುವುವು. ಅದಕ್ಕೆ ಮುಂದೆ ಹೋದರೆ 'ರಾರಾಜಿಸ ರತ್ನ ಭೂಷಣಂಗೈಯ್ಯ ಸೊನ್ನಾರರ (ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗರ)' ಅಂಗಡಿಗಳೂ, 'ಸಾಣೆಗಳ ಮೇಲೆ ರನ್ನಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಒಪ್ಪಗಾಣಿಸಿ ಕುಡುವ ತೇಟಿಗರ' ಮನೆಗಳೂ, 'ಆಣಿ ಮುತ್ತಿಗೆ ವೆಗಳ ಬೆಲೆಕಟ್ಟುವ ವಾಣಿಜರಂಗಡಿ' ಗಳೂ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿರುವುವು.* ಅಲ್ಲಿಯೇ 'ಚಪ್ಪನ್ನ ದೇಶದ ನಾಣಿಯಂಗಳ ನೋಟ ತಪ್ಪದ (ಕೂಡಲೆ ಗುರುತಿಸುವ) ಚಪಲ ಸೆಟ್ಟಿಗಳು ಹಣಹೊನ್ನ ಕುಪ್ಪೆಯ ಮುಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿರುವರು. ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಕಟ್ಟಿಗಳ ಮೇಲೆ 'ಬರೆಗಲ್ಲ ರಜವ ಮೇಣದೊಳೊತ್ತಿ ತೆಗೆದು ಅದನ್ನು ಕರಗಿಸಿ 'ಸುವರ್ಣ ಬಂಡುಗ (ಹುಡುಯ ?) ವ ನೆರೆದ ಯಾಚಕರಿಗೆ ಹಂಚಿಕೊಡುವ ಚಿನ್ನ-ವರದರು ಇರುವರು.

‘ ಮರಕಾಲರು ’ ಎಂದರೆ ಸಾಗರವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು. ಇವರು ತಮ್ಮ ಹಡಗಿನ ವ್ಯವಹಾರದಿಂದ ಗಳಿಸಿದ ಧನವನ್ನು, ಎಣಿಸಲಾರದವರಾಗಿ ಹೇರಲು ಗಟ್ಟಿಲಿಂಬಿಂದ ತೂಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವರು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಧನಪತಿಯಾದ ಕುಬೇರನಿಗೆ ಕೈಗಡವ ಕೊಡುವ ಯೋಗ್ಯತೆಯುಳ್ಳವರು.†

* “ ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವರ್ಗದ ಮತ್ತು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವ್ಯವಸಾಯದ ಅಂಗಡಿಗಳು ಹತ್ತಿರ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವುವು. ರತ್ನ ಪಡಿ ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರು ಬೇಕಾದ ಹಾಗೆ ಅಂಗಡಿಯ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಮತ್ತು, ಮಾಣಿಕ, ಪಚ್ಚಿ, ವಜ್ರ ಮೊದಲಾದ ರತ್ನಗಳನ್ನು ಮಾರಲಿಕ್ಕೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕುಳಿರುವರು .....

—ಅಬ್ದುಲ್ ರಝಾಕ್.

† “ ಭಟಕಳದಲ್ಲಿ ಸಾಗರವ್ಯಾಪಾರವು ತುಂಬ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಕಬ್ಬಿಣ, ತಾಜಾಮಸಾಲಿಯ ದಿಸಿಸು, ಅಳಲೀಕಾಯಿ, ಔಷಧಿ ಇವೆಲ್ಲ ಪರದೇಶಗಳಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತವೆ. ಕುದುರೆ, ಮತ್ತುಗಳು ಪರದೇಶಗಳಿಂದ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರುತ್ತವೆ ... ಭಟಕಳದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣರಾಯನ ದಾಯಾದಿಯ ಮಗನೊಬ್ಬನು ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿರುವ, ಆವನು ರಾಜಕೀಯ ವೈಭವದಲ್ಲಿರುತ್ತಾನಲ್ಲದೆ ಸ್ವತಃ ರಾಜನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ; ಅದರೂ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನಿಗೆ ಅಜ್ಞಾಧಾರಕನಾಗಿರುವನು.. ”

—ಡುಆರ್ಟ್ ಬಾರ್ಬೋಸಾ.

ಇವೆಲ್ಲ ಅಂಗಡಿಗಳಲ್ಲದೆ ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿ ' ಎಡೆಯಾಟದ ವ್ಯವಹಾರಿ ಜನರು ' ಇದ್ದರು. ಈ ತಿರುಗಾಡಿ ಮಾರುವ ಜನರು ' ತೋಟ, ಕಾಡು, ಆರಂಬ, ಕರ್ಬುಗರ್ದೆ' ಇಲ್ಲಿಗೆಲ್ಲ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡೊಯ್ದು ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವರು. ಕುದುರೆ, ರಥ, ಆನೆ, ದನಕರುಗಳನ್ನು ಮಾರಾಟ ಮಾಡುವ ಎಡೆಗಳೂ ಒಂದೊಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇರುವುವು; ಮುಂದೆ :

“ ತಾಳ, ಮದ್ದಳೆ, ಪಾವುಜ, ಶ್ರುತಿ, ಮುಖವೀಣೆ
ಸಾಳಂಗ, ಶುದ್ಧ ಗಾನೆಯರ
ಮೇಳ, ನಟ್ಟುವ ನಾನಾವಿದ್ಯೆಗಳ ಗಟ್ಟಿ-
ವಾಳರ ಮನೆಗಳೊಪ್ಪಿದುವು.”

ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿಯೆ ಮಾರಾಂಗನೆಯರ ಮನೆಗಳಿರುವುವು. ಹಾಗೆಯೆ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಒಂದರೆ ಬಾಹುಬಲಶಾಲಿಗಳಾದ ವೀರಕ್ಷತ್ರಿಯರ ವಸತಿಯಿರುವುದು. ಅದಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಯೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಕೇರಿಯಿರುವುದು. ಮಿಕ್ಕ ವಸತಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಒಂದೊಂದೆ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ ಮುಗಿಸುತ್ತ ಬಂದ ಕನಕದಾಸರು, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಕೇರಿಯನ್ನು ವಿಶದವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಹೊರಟಿರುವರು. ' ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಸಂರಕ್ಷಕರೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೇ ' ಎಂಬ ಸಂಬಂಧಿಯಿಂದಲೆ ಹೀಗೆ ಮಾಡಿರಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿಯ ಬಾಹ್ಮಣಕೇರಿಯ ಸಹಜಸುಂದರ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ' ಕನಕದಾಸರು ಕುರುಬರೊ ಬೇಡರೊ ಆಗಿಯೆ ಇರಬಹುದೆ? ' ಎಂಬ ಸಂದೇಹವುಂಟಾಗುವುದು. ಆ ಸಂದೇಹವನ್ನು ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸುವಂತಹ ಇನ್ನಾವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣಗಳೂ ದೊರೆಯದು ದರಿಂದ, ಸಂದೇಹವು ಇನ್ನಿಷ್ಟು ಒಲವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು; ಏನೆ ಇರಲಿ, ಕನಕದಾಸರು ತೋರಿಸುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಕೇರಿಯನ್ನು ನಾವೀಗ ನೋಡೋಣ !

೨೩. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಮನೆಗಳ ರಚನೆ ಹೇಗಿದ್ದಿತು ? ' ಹೊಂದಗಡಿಸ ಹೊದಕೆಯ ಮನೆ; ಬಹಳ ನೇರ ಎಂದರೆ ತುಂಬ ಅಚ್ಚು ಕಟ್ಟಾದುವುಗಳು. ಮನೆಗಳಿಗೆ ' ಅಂದವಡೆದ ಪಟ್ಟಿಶಾಲೆಗಳು; ಮುಂದೆಸೆಯಲಿ ತುಳಸಿಯ ಮಂಟಪದಿ ಗೋವಿಂದನ ಕೀರ್ತಿಸುತಿಹರು. ಮನೆಮನೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಾತ್ವಿಕ-ವುರಾಣ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಗೋಷ್ಠಿಗಳೂ, ಗಾಣದಂಡಿಗೆಯ (ತಂಬೂರಿ) ಭಾಗವತ ಸಂಕೀರ್ತನೆಯೂ ' ಬಿಡದೆ ನಡೆದಿರುವುವು. ' ರಾಮಾನುಜ-

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸುತ್ತತ್ವದ ಭೂವಿಾಸುರರು' ಉತ್ಸವದಿಂದ ಗುಂಪುಗೂಡಿ, ಸಾಮವೇದದ ಘೋಷಣೆಯನ್ನೂ, ವಿಷ್ಣುಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥವಾದ ಹೋಮ ಗಳನ್ನೂ ಮಾಡುತ್ತಿರುವರು. ಅವಶ್ಯಕವಿದ್ದ ಕೆಲವು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ 'ಕೂಳು-ವೀಳಿಯವ' ಕೂಡ ಇತ್ತು, ಅವರನ್ನು ಶಿಷ್ಯರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಕೊಂಡು, ಪಾಠಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಪಂಡಿತರು ಅಲ್ಲಿ ಪರಿಶೋಧಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. 'ತತ್ತ್ವಾರ್ಥದ ಮರ್ಮವನಿವ' ಪ್ರಾಜ್ಞೆಯರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಿಯರು, ಕರ್ಮಕಾಂಡವನ್ನೆಲ್ಲ ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ಜಿಟ್ಟು, ಕೇವಲ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪಡೆದವರಾಗಿ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವರಲ್ಲದೆ ರವಿಸಿದ್ಧಾಂತ (ಜ್ಯೋತಿಷ್ಷ) ಪಾಠಕರು, ಅಷ್ಟಭಾಷಾಕವಿ-ಗಮಕಿಗಳು, ತಾರ್ಕಿಕರು ಅಲ್ಲಿ ಇದ್ದರು. ಆಗಾಗ ಬಗೆಬಗೆಯ ವಿದ್ವತ್ಸಭೆಗಳೂ ನೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. 'ಸಣ್ಣವರುಗಳನ್ನು (ಮಕ್ಕಳನ್ನು) ಓದಿಸು ತಿರ್ಪ 'ಕಸೆಯ ಕೋಲಣ್ಣ ಗಳ' (ಚಾಟಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಕರು), ಹುಡುಗರಿಗೆ 'ಚೌಪದಿಗವಿತೆ' ಗಳನ್ನು ಕಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. 'ಬಣ್ಣಗಂಜಿ (ಲೆಕ್ಕಣಿಕೆ) ಯ ಪುಸ್ತಕ ಲಿಖಿತಚ್ಚುರು ಕನ್ನಡಕವ ತಾಳ್ದು ಇಹರು. (ದ್ವಾಪರಯುಗದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಇವೆಲ್ಲ ಹೀಗೆಯೆ ಇರುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿದೆಯೇ ?)

ಬಳಿಕ ಕನಕದಾಸರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ವನ್ನು ತುಂಬ ಸೊಬಗಿನಿಂದ ಬಣ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ :—

೨೭. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯೆ ಇರುವ 'ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಸೋಪಾನದ ಪುಷ್ಕರಣಿಗಳೊಳಗೆ' ನಾನಾದೇಶದ ನಾನಾಭಾಷೆಯ ಪಂಡಿತರು ಬಂದು ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಎನು ಬಣ್ಣಿಸಲಿ? ಅವರೆಲ್ಲರೂ 'ಹಚ್ಚಡ (ಸೆಲ್ಲೆಯ)' 'ಚಿಂದಿಗುಪ್ಪಸ (ಅಂಗಿ)' ಗಳನ್ನು ಕಳೆದು ದೂರದಲ್ಲಿನಿ, ಸ್ವಚ್ಛವಾದ 'ಬೈರ್ನಾಸ' ದೊಂದಿಗೆ 'ಕೃಷ್ಣಾ, ಗೋವಿಂದಾ, ಶ್ರೀವತ್ಸ-ಲಾಂಛನಾ, ಶರಣು ಶರಣು!' ಎಂದು, ಬಿಚ್ಚದೆ ತಣ್ಣೀರಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ಮಿಂದರು; ಬಳಿಕ ಅಲಸದೆ ಪೊರಮಟ್ಟು ಕೆಲವರು ಪಟ್ಟಾವಳಿ-ಧೋತ್ರ-ಬಹಿರ್ನಾಸಗಳನ್ನೂ, ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ತಳಿರುಗಾವಿಯನ್ನೂ ಉಟ್ಟು, ಎಲ್ಲರೂ ಜಪದ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಸಂದಣಿಸಿ ಕುಳಿತರು. ಅವರಲ್ಲಿಯ ಕೆಲವರು 'ಘನಪಟ್ಟಿನಾಮ-ತಿರುಚೂರ್ಣ' ಗಳನ್ನೂ, ಇನ್ನು ಕೆಲವರು 'ಗೋಪೀಚಂದನ-ಪಂಚಮುದ್ರೆ' ಗಳನ್ನೂ, ಬೇರೆಯ ಕೆಲವರು 'ಭಸಿತ

ಗಂಧಾಕ್ಷತೆ' ಗಳನ್ನೂ ' ಭಾಳಲಾಂಛನ ' ವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಅನೇಕ ಜನ ಶುಚಿಭೂತರಾದ ಅವನೀಸುರರು ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗೆಯೆ ವಿಷ್ಣು-ನಾಮವನ್ನು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಲೂ ಗೀತಾರ್ಥವನ್ನು ಪಠಿಸುತ್ತಲೂ ' ಪ್ರಖ್ಯಾತ ಸತ್ರದ ಮನೆಗಳಿಗೆ ' ಬಂದರು. ಅಲ್ಲಿ ಬಂಗಾರದ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿಟ್ಟು ವಿಷ್ಣು-ವಿಗ್ರಹವನ್ನೂ ಸಾಲಗ್ರಾಮ ದೇವರನ್ನೂ ಪೂಜೆಮಾಡಿ, ನಿಖಿಲೋಪಚಾರ ವನ್ನೂ ಅರ್ಪಿಸಿ, ನಿತ್ಯವಿಧಿಯನ್ನು ತೀರಿಸಿದರು. ಎಲ್ಲರ ಆಖ್ಯಕಗಳಾದ ಮೇಲೆ ' ಅದ್ವಿಕದವರು (ಸತ್ರದ ಪಾರುಪತ್ಯಗಾರರು)' ಆಜ್ಞೆಮಾಡಲು, ಊಟದ ಮನೆಯೊಳಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎಲ್ಲರೂ ಗುದ್ದಾಡಿದರು. ಬಾಗಿಲು ಹಿಡಿಸದಂತೆ ನುಗ್ಗಿ ಎರಡು ಬದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆಸನಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದರು. ಎಲ್ಲರೂ ' ಚಂದಿಕುಪ್ಪಸ-ಹುಚ್ಚಡಗಳನ್ನು ಇಂಜುಟ್ಟವರು ' ಎಂದರೆ ಬರಿಯ ಮೈಯವರು; ಚಂದದ ಬೈರ್ವಾಸಗಳನ್ನು ತಲೆಗೆ ಟೊಪ್ಪಿಗೆಯಂತೆ ಕಟ್ಟಿ ಕೊಂಡವರು. ಇವರೆಲ್ಲ ಸಾಲುಸಾಲಾಗಿ ಕುಳಿತರು. ಆಗ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ' ಹೊಂದಟ್ಟಿಯೊಳು ಕುಂಕುಮರಸಪೂರಿತ ಗಂಧಾಕ್ಷತೆಗಳನ್ನು ' ಕೊಡಲಾಯಿತು. ' ಅಂದವಡೆದ ಕದಳಿಯಪರ್ಣ (ಪಾಳೆಲೆ), ದೊನ್ನೆಯ ' ತಂದಿರಿಸಲಾಯಿತು.

೨೨. ಸತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಿಗೆಯವರೂ ಬದಿಸುವವರೂ ತಿಗುಳರು (ತಮಿಳು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು). — ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ತಮಿಳರಿದ್ದಿರಬಹುದೇ?— ಆ ತಿಗುಳರು ಬಂದು ' ಸಾತ್ರಾಭಿಗಾರ, ಪರಮಾನ್ನ ' ಮುಂತಾದುವು ಗಳನ್ನೂ ' ಸಣ್ಣಕ್ಕಿಯೋಗರ, ತೊವ್ವೆ, ಪಳಿದ್ಯ ' ಗಳನ್ನೂ ಕ್ರಮಕ್ರಮ ದಿಂದ ಬಡಿಸಿದರು.

“ ಜೇನು, ಸಕ್ಕರೆ, ಕ್ಷೀರ, ರಸವಪ್ಪ ಫೇಣಿ, ಸು-
ಖೀನುಂಡೆ, ವಡೆ, ಗಾರಿಗೆಯು ;
ನಾನಾ ಭಕ್ಷ್ಯ-ಭೋಜ್ಯಂಗಳ ಪರಮ ಸು-
ಮ್ನಾನದ ಬಡಿಸಿದರೊಲಿದು ! ”

ಹುಳಿದಾಳಿದ ಸಾರು, ಶಿಖರಿಣಿ, ಬಹುಕೂಟ-
ದಳಿದ ಲಿಂಬೆಯ ಹಣ್ಣು ಸವಿದು,
ಗಳಲನೆ ಬಡಿಸಲೊಗ್ಗ ರಣೆಯಿಂಗಿನ ಕಂಪು
ಸುಳಿಯುತ್ತಿದ್ದಿತು ಬಹಿಃಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ! ”

ಕನಕದಾಸರು ಬೆಳ್ಳಿ ಹಾಕಿದ ಸಾರನ್ನು ತಿನ್ನುವ ಉತ್ತರ ಕರ್ಣಾಟಕ ದವರಾದುದರಿಂದ 'ಹುಳಿದಾಳಿದ ಸಾರು' ಎಂದು ತಿಗುಳರ ಸಾರಿನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿ ಹೇಳಿರಬಹುದಾಗಿದೆ.

“ ಘನ ನವಘೃತವ ತಂದೆರೆದರು ಪತ್ರಭಾ-

ಜನ* ತುಂಬಿ ಕಡೆಗೋಡಿವರಿಯೆ;

ಅನಲಾಕೃತಿಯ ಬ್ರಾಹ್ಮರು ಮುದದಿಂದಾಪೋ-

ಶನವ ಕೋಡರು ಮಹೋತ್ಸವದಿ !

ಸಿತರಾಜಾನ್ನ, ಸದ್ಭೃತ, ತೊವ್ವೆಗೂಡಿ ನಿ-

ರ್ಮಿತವಾದ ತೋರದುತ್ತುಗಳ

ಜತನ ತಪ್ಪದೆ ಕೈಕೊಂಡರು ಕೃಷ್ಣಾ-

ರ್ಪಿತವೆಂದು ಪರಿತೋಷವಡಿದು ! ”

ಇಲ್ಲಿ 'ತೋರದುತ್ತುಗಳ ಜತನ ತಪ್ಪದೆ ಕೈಕೊಂಡರು' ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಕನಕದಾಸರು ದಕ್ಷಿಣದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಉಚಿತ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಕೌತುಕದಿಂದ ಕಂಡವರಾಗಿಯೆ ಹೇಳಿರುವರು. ಉತ್ತರ ಕರ್ಣಾಟಕದವರಿಗಿಂತ-ಅನ್ನವೆ ಮುಖ್ಯಾಹಾರವಾದ-ದಕ್ಷಿಣದವರ ತುತ್ತುಗಳು ದೊಡ್ಡುವು. ಅಲ್ಲದೆ ಬಾಯಿಗೆ ಕೈತಗುಲಿ ಎಜಲಾಗಬಾರದೆಂದು ದೂರದಿಂದಲೇ ತುತ್ತುಗಳನ್ನು ಬಾಯೊಳಗೆ ಚೆಲ್ಲಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವುದು ಅವರಲ್ಲಿ ವಿವಾಚಾರ.

“ ಮಲ್ಲಿಗೆಯರಳಂತೆ ಬಿಚ್ಚೋಗರ, ಮೊಸ-

ರೊಳ್ಳೆಯ ಬಹಳುಪ್ಪುಗಾಯಿ,

ಘಲ್ಲಿಸಿ ಗಟ್ಟಿಯ ಕಟ್ಟಿದರ್ ಪಿರಿಯರು

ಪುಲ್ಲಿಗೆಗಳು ತರತರಿಸೆ ! ”

ಬಳಿಕ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೆಲ್ಲರೂ 'ರಸ-ರಸಾಯನವ ಚಪ್ಪರಿದು, ಹಸಗೆಯ್ದ ನೀರ್ಮಜ್ಜಿಗೆಯ ಈಂಟಿದರು'. ಇದೊಂದು 'ಹೊಸದಾದ ವಿಘ್ನರಾಜನ ಬಳಗವೋ' ಎಂಬಂತೆ ಎಲ್ಲರೂ ಲಂಬೋದರರಾಗಿ ಕಂಡರು ; ಏಳಲಾರದವರಾಗಿಯೆ ಎದ್ದು ನಡೆದರು. ಸತ್ತದ ಬಳಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ಮುಂಗಾಲು ವೆಯೊಳು' ಕೈಯನ್ನು ತೊಳೆದರು. ಬಳಿಕ ಅಲಂಕೃತರಾಗಿ ಕರ್ಪೂರ ಮಿಶ್ರಿತ

* ಪತ್ರಭಾಜನ = ದೊನ್ನೆ

ತಾಂಬೂಲವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರು. 'ಅಬ್ಬಾ! ಕಮ್ಮನೆಯ ತುಪ್ಪ, ಕಚ್ಚಾಯ, ಪಾಯಸ ಇವೆಲ್ಲವುಗಳಿಂದ ದಮ್ಮನೆ ದಣಿದೆವು' ಎಂದು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮೊಳಗೆ ಮಾತನಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ, ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೆಲ್ಲರೂ, 'ಶಯನಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ' ನಡೆದರು.

೨೯. ಮರ-ಮರಗಳಲ್ಲಿಯೂ 'ಹತ್ತುಸಾವಿರ-ಲಕ್ಷ-ಕೋಟಾನು ಕೋಟಿ' ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳು ಉಂಡು ತಣಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ಒಂದೆರಡು ಕಡೆಯವರಲ್ಲ; 'ನಿಖಿಲಪ್ರದೇಶಿಗಳು!' ಈ ಕೃಷ್ಣನಗರಿಯೊಳಗೆ ಕಾಲಕಡಗ ಪೆಂದೆಯದ ಮಂಡಳಿಕರ ಬಳಗ ತಂಡತಂಡದಿಂದ ತಿರುಗಾಡುವುದು.

೩೦. ಕನಕದಾಸರು ಮುಂದೆ ಸಾಗಿ 'ಕೃಷ್ಣರಾಯನ ಅರಮನೆ, ಯನ್ನು ನೋಡಿ ಬಣ್ಣಿಸುವರು : ಪುರಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಆ ಅರಮನೆಯು, ಗುಂಪುಗೂಡಿದ ಜನರು ಕರ್ಣಿಕೆಯಂತೆ ಅಂದವಡೆದಿರಲು 'ಶರಧಿಯೊಳೊಗೆದ ಹೊಂದಾವರಿಯಂತೆ' ಕಣ್ಗಿರಂಜಿಸಿತು. ಅರಮನೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಮುಗಿ-ಲನ್ನು ಮುಟ್ಟುವಂತಹ ಕೋಟಿ; ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು. ಬಳಹೊಕ್ಕು ನೋಡಿದರೆ 'ಮಕರ, ತೋರಣ, ಮಣಿಸಿಕರ, ಹೊಂಗುಬ್ಬಿ' ಇವೆಲ್ಲವುಗಳಿಂದ ಅಂದವೆತ್ತ, 'ಮುತ್ತಿನ ಚಾವಡಿ' ನೋಟಕರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾತುಕವ ಜೀರುವುದು. ಅಂತಃಪುರದ ಶಿಖಾಮಣಿಯಂತೆ ಒಪ್ಪುವ 'ಜಂತದ ಚಾವಡಿ' * ಯೊಳಗೆ ಸಂತತವೂ ಸಿಂಹವಿಷ್ಣುರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕುಳಿತಿರುವನು.

೩೧. ಕನಕದಾಸರು ವಿಜಯನಗರದ ಅಂತಃಪುರವನ್ನೂ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡವರಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕು. ಅವರು ನೋಡಿದಾಗ ಮುಖ್ಯ ರಾಣಿಯರಾದ

* " ಈ ಅರಮನೆಯಲ್ಲೊಂದು ದಿವಾನ್‌ಖಾನೆಯಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಕಂಬಗಳು ಮಾತ್ರ ಕಡೆದ ಕಲ್ಲಿನವಾಗಿದ್ದು, ಮಿಕ್ಕ ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸವನ್ನೂ ಜಂತದಿಂದ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಕೆಳಗಿನಿಂದ ಮೇಲಿನ ವರೆಗೆ ಗೋಡೆ, ಕಂಬ, ಜಂತಿ, ಹಲಗೆ, ತಖ್ತುಪೋಷ್ ಮೊದಲಾಗಿ ಎಲ್ಲವೂ ಜಂತದಿಂದಲೇ ಮಾಡಿದುವಾಗಿದೆ. ತೊಲೆ, ನಾಗವಂದಿಗೆಗಳ ಮೇಲೆ ಗುಲಾಬಿಯ ಹೂಗಳನ್ನೂ ಕಮಲಗಳನ್ನೂ ಕೊರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಅವು ಜಂತದವೇ ಆಗಿದ್ದು ಸುಂದರವಾಗಿರುವುವು. ಇದೆಲ್ಲ ಕೆಲಸವೂ ತುಂಬ ಅಂದವೂ ಬೆಲೆಬಾಳುವಂತಹದೂ ಆಗಿದೆ. ಇದರಂತಹ ಕೆಲಸವು ಇನ್ನೆಲ್ಲಿಯೂ ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ದೊರೆಯಲಾರದು; ದೊರೆತರೂ ತೀರ ಅಪರೂಪ!"

—ಡಾಮಿಂಗೋ ಪಾಯಸ್,

‘ ರುಕ್ಮಿಣಿ-ಸತ್ಯಭಾಮೆಯರುಗಳು ’ ಕೃಷ್ಣರಾಯನ ಭುಜಕೀರ್ತಿಯ ಮಣಿಗಳಂತೆ ಇಕ್ಕಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದರು. ಚೆನ್ನದ ಬೊಂಬೆಗಳಂತಿರುವ ‘ ಕೋವಿದ ಕೋಮಲಾಂಗಿಯರು ’ ಆತನ ಎಡಬಲದಲ್ಲಿ ತೀವಿದ್ದರು. ಆಗ ಅಲ್ಲಿ ‘ ಗಲಭೆಯ ನಿಲಿಸುವ ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾರ್ತಿಯರ ಉಲುಹು ’ ತುಂಬಿದ್ದಿತು. ‘ ಜೀಯ ! ಹಸಾದ ! ಪಾಯವಧಾರು ! ಸಮರವಿಜೇಯರಾಯ ಪರಾಕು ! ’ ಎಂದು ಕೈವಾರಿಸುವ ‘ ತೊಂಡೆನಾಯ ಪಾಠಕಿಯರು ’ ಪರಿಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಸಂಬಳಿಗೆಗಾರ್ತಿಯೂ ನೊಗವಾವುಡದವಳೂ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿಯೆ ಇದ್ದರು. ಅಲ್ಲದೆ ಗಿಂಡಿಯವಳು, ಕಾಳಾಂಜಿಯವಳು, ಬೀಸಣಿಕೆಯವಳು, ಚಾಮರದವಳು, ಕಠಾರಿಯವಳು, ಕನ್ನಡಿಯವಳು, ಹಾವುಗೆಯವಳು, ಸಂಗೀತಗಾರ್ತಿಯರು ಮೊದಲಾದ ‘ ಬಾಹತ್ತರ (ಎಪ್ಪತ್ತೆರಡು) ನಿಯೋಗ (ಊಳಿಗ) ’ ದವರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದರು. ಆಗ ಕೃಷ್ಣರಾಯನು ‘ ನಾಡೊಳಗುಳ್ಳ ನಾನಾ ವಿದ್ಯದೇಳೆಯ ನೋಡಿ ಚಿತ್ತೈಸಿದ ಬಕಕ ’ ಒಮ್ಮೆಲೆ ‘ ಕ್ರೀಡಾವಿಹಂಗ ಸಂತತಿ (ಸಾಕಿದ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಸಮುದಾಯ) ’ ಯನ್ನು ತರಿಸಿದನು. ಆ ಪಕ್ಷಿಗಳೆಲ್ಲ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಮುದ್ದುಮರಿಗಳಿಗೆ ‘ ತಂಗಡಲೆಯ ಮೆಯ್ಯಿ ನೀರನೂಡಿಸುತೆ ’ ಗುಟುಕೀಯುತ್ತಿದ್ದುವು.

೩೨. ಒಮ್ಮೆ ಮಳೆಗಾಲ ಬಂದಿತು. ಆಗ ಬಂದುದಿನ ‘ ಬರೆವನಿ, ಇದಿವನಿ, ಮಸ್ತಕವನಿ, ತೊಜಿವನಿಗಳನಾಂತು ’ ಬಿಡದೆ ಸಂತತಧಾರೆ ಸುರಿಯಿತು. ಕೆರೆ-ತೊರೆಗಳು ತುಂಬಿ ಹರಿಯತೊಡಗಿದುವು. ಅದನ್ನು ನೋಡಲಿಕ್ಕೆಂದು ‘ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸತಿಯರೊಂದಾಗಿ ಹರ್ಮ್ಯವನ್ನೇರಿ ಅತಿ ಹರ್ಷದಿ ಹೋಡುತ್ತಿದ್ದ ’ ಆಗ ‘ ಊರುಗರು ಕೊಡೆ, ಮೇಣಗಪ್ಪಡ, ಗೊಂಗಡಿ, ಬಹುರಮ್ಯವಡೆದಿದ್ ಸಕಲಾತಿ ’ ಮೊದಲಾದ ಮಳೆಯಿಂದ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಬಲ್ಲ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ತಳೆದುಕೊಂಡು, ‘ ನೀರ್ಮನುಜ ರಂತೆ ಪುರದೊಳಗೆ ಎಡೆಯಾಡುತ್ತಿದ್ದರು ’.

*

*

*

*

ಅಂತಃಪುರದ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ವನನಿಹಾರವು ಯಾವ ಬಗೆಯದಾಗಿದ್ದಿತೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದರೆ ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿಯ ೪ನೆಯ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಬೇಕು :

ಹೆಂಗುಸರೆಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ಒಂದುದಿನ ವನವಿಹಾರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವರು. ಅಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಒಂದು ಮಣಿಮಯ ಸಿಂಹಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು, ರುಕ್ಮಿಣಿ ಮೊದಲಾದ 'ರಾಣೀವಾಸ' ದವರಿಗೆ ವನವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸುವನು. ಆಗ ಅವರು 'ಮಳಲೊಟ್ಟಿನೇರಿ ಪಾರುಗುಪ್ಪೆಯನು' ಆದಿದರು. 'ಕೈದಣಿ ವನಕ ನಾನಾ ಪುಷ್ಪಗಳ ಕೊಯ್ದು ಪೊಟ್ಟಣವ ಕಟ್ಟಿದರು'. ಕೆಲವರು ನೀರಾಟವನ್ನಾಡಿದರು. ಹಲವರು 'ಅಂಬಿಹೆಳದಿ, ಕಾರ್ಗಿಣಸು, ನೀರುಳ್ಳಿ ಕೊತ್ತುಂಬರಿ, ಕರಿಬೇವು' ಗಳನ್ನೂ 'ಸಿಂಬೆ, ಕೂಗಲಿ, ಪಿಪ್ಪಲಗಾಯಿ' ಗಳನ್ನೂ 'ಲಿಂಬೆಯ ಕಳಿವಣ್'ಗಳನ್ನೂ ಕೊಯ್ದುಕೊಂಡರು. ತೆಂಗಾಯಿ, ಪಲಸು, ಕಿತ್ತಳೆ, ಮಾವು, ಮಾದಲ, ಭೃಂಗಾಯಿವಣ್'ಗಳನ್ನು ತೋಟಿಗನು ತಂದುಕೊಡಲು, ಕೃಷ್ಣನು ರುಕ್ಮಿಣಿ-ಸತ್ಯಭಾಮೆಯರಿಗೂ ಮಿಕ್ಕ ರಾಣೀ-ವಾಸದವರಿಗೂ ಪರ್ಚುಗುಡುವನು.

*

*

*

*

೩೨. 'ಅನಿರುದ್ಧನ ನಗರಶೋಧನೆ' ಎಂಬ ೧೪ನೆಯ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿಯದೊಂದು ವಿಶಿಷ್ಟಜೀವನವನ್ನು ಕನಕದಾಸರು ಬಣ್ಣಿಸುವರು. ಮಿಕ್ಕ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯ ಕಾವ್ಯನಾಯಕರು, ಸೂಳೆಗೇರಿಯನ್ನು ತಿರುಗಾಡಿ ನೋಡಿ ಬರಿಯ ನಕ್ಕು ಕೆಲದು ಬಂದರೆ, ಇನ್ನೂ ಮದುವೆಯಾಗದಿದ್ದ ಇಲ್ಲಿಯ ಅನಿರುದ್ಧನು 'ಸೂಳೆಗೇರಿ'ಯ ಪ್ರಯೋಜನದ ಸವಿಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಭಾಗವನ್ನು ಓದಿ ನೋಡುವಾಗ ಪರದೇಶದ ಪ್ರಯಾಣಿಕರು ಬಣ್ಣಿಸಿದ ವಿಜಯನಗರದ 'ಸೂಳೆಗೇರಿ'ಯ ಚಿತ್ರವೆ ಕಣ್ಣೆದುರು ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ.

ಒಂದು ದಿನ ಸಂಜೆ; ಎಲ್ಲ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ 'ಭೇರಿ, ಮದ್ದಳೆ, ಸಂಕು, ನಗರಿ, ಹೆಗ್ಗಾಳಿ' ಇವೆಲ್ಲ ಚೀರುತ್ತಿದ್ದುವು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಗುಡಿಯಲ್ಲಿಯೂ; ನರ್ತನಗಾತಿಯರೊಳು ಪರ್ಬದಿಸುವ ಗೀತಶಬ್ದಗಳ ವಡಿತಪ್ಪದೆ, ಕೋಲಚಾರಿಗಳಿಂದ ಜಕ್ಕುಡಿ ಮೆರೆದುವು'. ಬೀದಿಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದೇವ-ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿಬರುವವರ ಗುಂಪು ಗಜಬಚಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಆಗ 'ಕೃಷ್ಣ ದಿವಾಣದೊಳು ಓಲಗಗೊಂಡು ಇದ್ದ; ಅಲ್ಲಿ ಸುಪ್ರಭಾನರೂ ಕುಲವೃದ್ಧರೂ ಕುಳಿತಿದ್ದರು. ಅಂದಿನ ಓಲಗವನ್ನು ತೀರಿಸಿ ದಣಿದು ಬಂದವನಾದ ಕೃಷ್ಣನು, ಮಗ-ಮೊಮ್ಮಗನೊಂದಿಗೆ ಉಟಮಾಡಿ ತನ್ನ ಅರಮನೆಗೆ ತೆರಳಿದನು. ಆಗ ಅನಿರುದ್ಧನು ಸವಿಸವಿಯ ಕಚ್ಚಾಯ-ತುಪ್ಪ-ಸಕ್ಕರೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು, ಬಾಗಿಲನ್ನು ಕಾಯುವ ಕೊಜ್ಜಿಯರಿಗೆ ಮೆಲ್ಲಿಸಿ, ಮಿಕ್ಕುದನ್ನು

‘ ಬಾಗಿಲಅಜ್ಜಿಯರಿಗೆ ತುತ್ತಿಸಿದ ’; ಬಳಿಕ ದಾದಿಯರನ್ನೆಲ್ಲ ಸಂತೋಷ ಪಡಿಸಿ, ಬೊಕ್ಕಸದವರಿಗೆ ಏನೇನನೋ ಹೇಳಿ, ‘ಪೊನ್ನ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯ (ಪೊನ್ನ = ಬಂಗಾರದ ನಾಣ್ಯ) ಭೇದಿಸಿ ತೆಗೆದು ’ ನಾನಾವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಕೊಂಡನು. ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ರಾಸು ಯಾರಿಗೂ ಕಾಣಿಸಬಾರದೆಂದು ‘ ನೀಲಾ-ಭರಣ ಭೂಷಿತನಾಗಿ, ಕಾಗಿನ ಚೀಲ ಹೊದ್ದು, ಸುಗಂಧಮಾಲಾ-ಲಂಕೃತನಾಗಿ ’ ಸ್ನೇಹಿತರೊಂದಿಗೆ ಮನೆಯನ್ನು ಬಿಡುವನು. ಸೂಳೆಗೇರಿ ಯನ್ನು ನಿಟ್ಟಿಸುತ್ತ ತಿರುಗಾಡುವನು. ಅಲ್ಲಿ ‘ ಹಸ್ತಿವಾವುಜ, ವೀಣೆ, ಮದ್ದಳೆ, ರಾವಣಹಸ್ತ, ಕಿನ್ನರಿ. ಬಂತ್ರವುಡುಕು, ಸ್ವರಮಂಡಲ ’ ಮೊದಲಾದ ಸಂಗೀತಸಾಧನ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಅರಿತ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಬೀದಿಯ ಎರಡುಬದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಾಸಿಸಿದ್ದರು.*

ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರಲ್ಲಿ ಅನೇಕರು ‘ ಮದ್ಯಪಾನಗೋಷ್ಠಿ ’ ಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದರು. ಅವರು ‘ ತಂಡುಲರಾಶಿಯೊಳ್ ಕೊಡವಿಟ್ಟು, ಬೇವಿನ ದಂಡೆಯ ಕೊರಳಿ ಗಿಟ್ಟು ’ ಗಂಧ-ಭಂಡಾರಗಳಿಂದಲೂ ಧೂಪದೀಪಾರತಿಗಳಿಂದಲೂ ಪರಮ-ಶಕ್ತಿಯ ಪಾದಪೂಜೆಯನು ರಚಿಸಿದರು. ಬಳಿಕ ನೀನು ತೆಗೆದುಕೊ ನೀನು ತೆಗೆದುಕೊ ಎಂದು ಒತ್ತಾಯಮಾಡುತ್ತ ‘ ಸಂಜಿಗೆ, ಸಂಭಾರಗಡಲೆ (ಉಸಳಿ ಅಥವಾ ಉಪ್ಪುಕಾರ ಹಚ್ಚಿ ಹುರಿದಕಡಲೆ), ಪ್ರಾಸಕ, (ಮಾಂಸವಿಶೇಷವೇ? , ಕುಕ್ಕುಟಾಂಡ (ಕೋಳಿಯ ತತ್ತಿ), ಅವಲಕ್ಕಿ, ದುಂಡರಳುಗಡಲೆ ಮೊದಲಾದ ತಿನಿಸುಗಳನ್ನು ತರಿಸಿ ತಿನ್ನುತ್ತ, ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮತ್ತು ಬರುವ ಹಾಗೆ, ಮದ್ಯವನ್ನು ಕುಡಿದೆ ಕುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ಮತ್ತಿನ ಭರದಲ್ಲಿ :

“ ಅಪ್ಪಕೊಳ್ಳೆಲ್ಲವೊ ಆಗ್ರಜಕೊಳ್ಳೊ ಹಿಂದಿಯ
ಸೊಪ್ಪಕೋ ಸುಲಿವಣ್ಣಳಿವೆಕೋ !
ಚಿಪ್ಪಕೋ ಕುಡಿ ಕುಡಿಯೆಂದು ಕುಡಿಸಿ ಕೈ-
ಚಪ್ಪಳಿಗೊಲೆದಾಡುತಿಹರು.”

* ‘ ಸೂಳೆಗೇರಿಯಲ್ಲಿಯ ಮನೆಗಳು ಮೇಲ್ಮರಗತಿಯವಾಗಿರುವುವು. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಮಂಡಲಿಕ-ಮನ್ನೆಯ-ಸಿರಿವಂತರ ಸೆರಗಿನಲ್ಲಿದ್ದ ವರಿಗಂತೂ ತುಂಬ ಮಾನ-ಮರ್ಯಾದೆಗಳಿರುವುವು. ಸಭ್ಯರೂ ಸಂಭಾವಿತರೂ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವರು ಕೂಡ ಮುಚ್ಚುಮರೆಯಿಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಳೆಗೇರಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ, ಬರುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಕುಂದು-ಕೊರತೆಗಳನ್ನೂ ಎಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ.”

—ಡಾಮಿಂಗೋ ಪಾಯೆಸ್

ಅನಿರುದ್ಧನು ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ನೋಡಿ, ಅನುಭವಿಸಿ, ಮನೆಗೆ ಮರಳುವನು. ಬಂದು 'ಮಣಿಸೆಜ್ಜೆ ಮನೆಯೊಳು ಮಂಚದಲಿ ಮಂಡಿಸುವನು'. ಆಗ ಮಿಂಡೆವೆಣ್ಣುಗಳು ಬಂದು 'ಪೊಂಬಡಿಗ (ಹೊನ್ನಿನ ದೊಡ್ಡ ಪಾತ್ರೆ) ವ ಸಾರ್ಚಿ, ಗಿಂಡಿಯೊಳ್ ಬಿಸಿಸೀರ ತಂದು ' ಕಾಲನ್ನು ತೊಳೆಯಲು, ಸಾಕಿದ ಪಂಡಿತವಕ್ಕಿಯೊಂದಿಗೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಲೆ ಅವನು ಮಲಗಿಕೊಂಡನು.

* * * *

೩೩. ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿಯ ಪಹರೆಯ (ಪಾರೆ) ಸಮಯವಾದುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಭೇರಿಯನ್ನು ಹೊಡೆದರು; ಆಗ ' ಬೇಡರು ಒಗ್ಗಾಗಿ ' ದ್ವಾರಾವತಿಯನ್ನು ಸುತ್ತಿದರು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ' ತಳವರರು ಹೊಳೆವ ಕರಾರಿ, ಕೈಗತ್ತಿ, ತೋಮರ, ಬಿಲ್ಲು, ಒಲುದಡಿ, ಪಿಡಿಹಕ್ರಗಳೊಂದಿಗೆ ಊರನ್ನು ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಕಾಪಿನವರ ವೇಷ-ಭೂಷಣಗಳು ಹೇಗಿದ್ದುವೆಂಬುದನ್ನು ಕನಕದಾಸರು ಸೊಗಸಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ :

“ ಮೆಟ್ಟಿದ ಕರ್ಪುಗಳ್, ಉಡೆಯ ಬದ್ಧೆಗೆದಾರ,

ದಟ್ಟಯಮೇಲೆ ವೆಂಕುಡಿಯು ||

ಕಟ್ಟಿದ ಹೆದೆ, ಏರಿಸಿದ ಬಿಲ್ಲೋಲಿನ

ಗಟ್ಟವಾಳರು ತಿರುಗಿದರು.”

೩೪. ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿ ಜೂಜಿನಾಟಗಳೂ ವಿವಿಧರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದ್ದುವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಾಳೆಯ ಹಣ್ಣಿನ ಜೂಜು, ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯ ಜೂಜು, ಕಬ್ಬಿನ ಜೂಜು, ಬೆಲ್ಲವನ್ನು ಗುದ್ದಿ ಒಡೆವ ಜೂಜು ಇವುಗಳನ್ನು ಕನಕದಾಸರು ಸೊಗಸಾದ ಉಪಮೆ-ಉತ್ತೇಕ್ಷೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೇಳಿರುವರು. ಮಾದರಿಗಾಗಿ ಬೆಲ್ಲವನ್ನೊಡೆವ ಜೂಜಿನ ಪದ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ :

✓ “ ಬೆಲ್ಲವೆ ನೀ ಮುದ್ದುವೆಂಗಳ ಮೃದುವಾಯ

ಬೆಲ್ಲವಾಗಿರದೆ, ಬಂದಿಲ್ಲಿ-

ಹೊಲ್ಲೆ ಹ ನೋಣನ ಮುತ್ತಿಸಿಕೊಳಬೇಡೆಂದು

ಬೆಲ್ಲವನ್ನೊಡೆಯೆ ಗುದ್ದಿದರು.”

ಇವಿಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಲೆತ್ತ, ಪಗಡೆ, ರಾಯಬೊಗರಿ, ಸೊಲ್ಲೆಹ, ಬಾರುಗುತ್ತ (?), ಒಪ್ಪಿ (?), ಸರಿಜಿಸ ಮೊದಲಾದ ಜೂಜಿನಾಟಗಳನ್ನಾಡಿ ' ಎತ್ತನಾಶವ ಮಾಡುವ ' ಜೂಜುಗಾರರೂ ಅಲ್ಲಿ ಇದ್ದರು.

೩೫. ರಾಜಧಾನಿಯಲ್ಲಿ ' ಒಪ್ಪವಡೆದ ಯಾಗಶಾಲೆ ' ಗಳಿದ್ದುವು. ಗಳಿಹಾರದ ಉಪ್ಪರಿಗೆಯೊಳು ಬೋಯಿಸರಿದ್ದು, ತಪ್ಪದೆ ಗಳಿಗೆ ಗೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಭೇರಿಯನ್ನು ಹೊಡೆಯುತ್ತಿರುವರು '.

ವಿಜಯನಗರದ ಜನಜೀವನವನ್ನು ಕನಕದಾಸರು ಇನ್ನೂ ಹಲವು ಮುಖಗಳಿಂದ ಕಂಡಿರುವರು. ಸದ್ಯ ಈ ಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಕನಕದಾಸರು ಕಂಡ ವಿಜಯನಗರವನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾತ್ರ— ಎಂದರೆ ಹೊರಗಿನಿಂದ ಹೋದ ಜನರು ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿ ತಿರುಗಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ, ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ಅವರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಯಾವ ಯಾವ ಸಂಗತಿಗಳು ಬೀಳಬಹುದಾಗಿದ್ದಿತೆಂಬ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ— ಇದರಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಸಿ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಅಪೇಕ್ಷೆಯುಂಟಾಗಿ, ನಮ್ಮ ಜನರು ಕನಕದಾಸರ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಓದಲಾರಂಭಿಸಿದರೆ ಸಾಕು; ಈ ಬರೆಹಬರೆದುದಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾದ ಪ್ರಯೋಜನ ನನಗೆ ದೊರೆತಂತೆಯೆ.

“ ನುಡಿತಪ್ಪಿದೊಡೆ ತಿರುಳು ವುದೆನ್ನಯ ಸಂ-
ಗಡಿಗರು ಸಲೆ ಬಲ್ಲವರು ”

ಎಂಬ ಕನಕದಾಸರ ಕೋರಿಕೆಯನ್ನೇ ನನ್ನ ಕೋರಿಕೆಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಈ ಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ನಾನೀಗ ಪೂರ್ತಿಗೊಳಿಸುವೆನು.

ಜಯ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮೀ !

ಕರ್ಣಾಟಕ ಜನಜೀವನ

೨

ಚಾರಣಕವಿ ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯ

ಅ ಧ ವಾ

೨೦೦ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದಿನ ಕರ್ಣಾಟಕ

“ ಕರ್ಣಾಟಕವ ಕಡಿಸಲು ಬಂದ ತುರುಕರ

ನಿರ್ಣಾಮವ ಮಾಡಿ, ಜಗವ

ಪೂರ್ಣದೆ ಸಲಹಿದ ಕಂಠೀರವೇಂದ್ರ ಸು-

ಪರ್ಣವಾಹನ ಮೂರ್ತಿಯೈಸೆ ?

*

*

*

ಪೊಡವಿಪದಳವಾಯಿ ನಂಜರಾಜೇಂದ್ರ ತ-

ನ್ನೊಡೆಯನ ಕಾರ್ಯದೇಳಿಗೆಯ

ಗಡಣವ ಚರಿತೆಯಾಗೊಲಿದು ಪೇಳಿಸಿದನು

ಕಡುಗಲಿಗಳು ಲಾಲಿಪುದು ! ”

—ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜ ವಿಷಯ

ಸಂದರ್ಭಗ್ರಂಥಗಳು

ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜ ವಿಜಯಂ	(ಗೋವಿಂದ ವೈದ್ಯ ವಿರಚಿತ)
ಶ್ರೀಮನ್ನಹಾರಾಜರ ವಂಶಾವಳಿ (ಭಾಗ ೧)	(ವೈಷ್ಣೂರ ಸರಕಾರದ ಪ್ರಕಟನೆ)
ಶಿವಾಜಿ ಚರಿತ್ರೆ	(ದಿವಂಗತ ರಾ. ಹ. ದೇಶಪಾಂಡೆ, ಎಂ. ಎ. ಕೃತ.)
ಕವಿರಾಜವಾರ್ಗ	(ನೃಪತುಂಗ ವಿರಚಿತ)
ಅಭಿನವ ದಶಕುಮಾರ ಚರಿತ್ರೆ	(ಚೌಂಡರಸ ಕವಿ ವಿರಚಿತ)
ಕನ್ನಡ ಕವಿಚರಿತೆ— ಭಾಗ ೧	(ಪ್ರಾ.ವಿ.ವಿ.ಆರ್.ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯ)
,, ಭಾಗ ೨	(,,)

೧. ಚಾರಣಸಾಹಿತ್ಯ ಮೀನಾಂಸೆ

‘ಚಾರಣಕವಿ’ ಎಂಬ ಪದವು ನಮ್ಮ ಜನರಿಗೆ ತೀರ ಹೊಸದೆಂದು ಎನಿಸಬಹುದು. ರಾಜಸ್ಥಾನದ ಅಥವಾ ರಜಪೂತಸ್ಥಾನದ ಇತಿಹಾಸ ವಸ್ತುರಿತವರಿಗೆ, ಅಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಾಚೀನ ರಾಜಕೀಯ ಜೀವನ ರಾಜಸ್ಥಾನದ ದಲ್ಲಿ ‘ಚಾರಣರು’ ಎಂಬ ಜನರಿಗೊಂದು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಚಾರಣಸಾಹಿತ್ಯ ಸ್ಥಾನವಿದ್ದುದು ಕಂಡುಬರುವುದು. ‘ಭಾಟಿ’ ಎಂಬ ಇನ್ನೊಂದು ಜಾತಿಯ ಜನರ ಹೆಸರೂ ಅಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುವುದು. ಈ ‘ಭಾಟಿರು’ ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯ ಭಟ್ಟಿಂಗಿಗಳಂತಹ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವರು. ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಇವರು ‘ಸ್ತುತಿಪಾಠಕ’ರೆಂದೂ ‘ವಂದಿನಾಗಧ’ ರೆಂದೂ ಕರೆಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವರು. ಇವರ ಕರ್ತವ್ಯವು, ವೀರರ ಬಿರುದಾವಳಿಗಳನ್ನು ಆಗಾಗ ಉಗ್ಗಟಿಸಿ, ರಾಜ-ಪ್ರಜೆಗಳ ಮೈ-ಮನಸ್ಸುಗಳನ್ನು, ದೇಶ-ಧರ್ಮಗಳ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ, ಸ್ವಕುಲವರಾಕ್ರಮದ ಅಭಿಮಾನದಿಂದಲೂ ಜುಮ್ಮುದಟ್ಟಿಸುವುದು. ‘ಚಾರಣ’ರ ಕಾರ್ಯಪ್ರಯೋಜನವೂ ಇದೇ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದುದು. ಇವರು ತಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಾಚೀನ ವೀರವಿಭೂತಿಗಳ ಧೈರ್ಯ-ಶೌರ್ಯದ ಪವಾಡಗಳನ್ನೂ, ಪರಾಕ್ರಮದ ಕಥಾಗೀತೆಗಳನ್ನೂ ಹಾಡಿಹಾಡಿ, ನಾಡಿನ ಜನಮನದಲ್ಲಿ ದೇಶಪ್ರೀತಿ, ರಾಜನಿಷ್ಠೆ, ಸ್ವಜನಾಭಿಮಾನಗಳ ಹೊಸಲನ್ನು ಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವರು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದ ‘ಚಾರಣಗೀತೆ’ಗಳು ಈಗಲೂ ರಜಪೂತರಲ್ಲಿಯ ಸ್ವಾಭಿಮಾನವನ್ನು ಬದಿ ದೆಬ್ಬಿಸುವಂತಹವಾಗಿವೆ. ವೀರರಸಪ್ರಧಾನವಾದ ಆ ‘ಚಾರಣಗೀತೆ’ಗಳನ್ನೂ ‘ಚಾರಣಕಾವ್ಯ’ಗಳನ್ನೂ ಎಷ್ಟೋ ಜನ ಚಾರಣರು ತಾವೆ ರಚಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರಬಹುದು ; ಅಲ್ಲದೆ ಬೇರೆಯ ಕವಿಗಳಾರಾದರೂ ಅವರಿಗೆ ರಚಿಸಿಕೊಡುತ್ತಿರಬಹುದು. ಅವುಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವ ಕವಿಗಳೆ ‘ಚಾರಣಕವಿ’ಗಳು. ರಜಪೂತಸ್ಥಾನದ ಪ್ರಾಚೀನ ಇತಿಹಾಸವೆಲ್ಲ ಈ ಕವಿಗಳ ‘ಚಾರಣಗೀತೆ’ ‘ಚಾರಣಕಾವ್ಯ’ಗಳಲ್ಲಿ ಹುದುಗಿಕೊಂಡಿದ್ದು, ಈಗಲೂ ಆ ಜಾಸಪದವಾಹ್ಮಯವು, ತನ್ನ ವೀರವಾಣಿಯಿಂದ ತನ್ನ ದೇಶದ ಜನರಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಿಮಾನ-ಸ್ವದೇಶಾಭಿಮಾನಗಳನ್ನು ತುಂಬುತ್ತಿರುವುದು.

ಮುಸಲ್ಮಾನ್ ರಾಜರ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿಯೂ ' ಚಾರಣಗೀತ ' ಗಳಂತಹ ವೀರಗೀತಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವುದೂ ಹಾಡುವುದೂ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದೆ. ಧರ್ಮಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮಡಿದುಹೋದ ಹುತಾತ್ಮ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ರನ್ನು ಹರ್ಷಿಯನ್ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ' ಷಾಯರ್ ' ಎಂದು ಶಾಹೀರ್- ಹೇಳುವರು. ಇಂತಹ ಷಾಯರರನ್ನು ಹೊಗಳಿಹಾಡುವ ಪರಂಪರೆ ವೀರರಸಭರಿತ ಲಾವಣಿಗಳು ಮುಸಲ್ಮಾನರಲ್ಲಿ ಹೇರಳ ವಾಗಿರುವುವು. ಇವುಗಳನ್ನು ತಾಳ, ತಂತ್ರಿ (ತಂತುಣಿ), ತಂಬಟಿ (ಡವ್ವು), ಮುಮ್ಮೇಳ, ಹಿಮ್ಮೇಳಗಳೊಂದಿಗೆ ಅವರಲ್ಲಿಯ ' ದರ್- ವೇಷ ' ಜನರು ಹೇಳುವರು. ಆ ಲಾವಣಿಗಳನ್ನು ಕೇಳುವಾಗ—ಅವರ ಭಾಷೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯದಿದ್ದರೂ—ಹಾಡುವವರ ಭಾವಭಂಗಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿಯೇ—ಸಮ್ಮ ಮೈಯ ನವಿರು ನಿಮಿರಿ ನಿಲ್ಲಬಹುದು. ಮಹಮ್ಮದೀ ಯರ ಈ ' ಷಾಯರ್ ' ವಾಙ್ಮಯಪರಂಪರೆಯನ್ನೇ ಮರಾಠಿಗರು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಇದುವರೆಗೂ ಅದನ್ನು ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ನಡೆಯಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರು ವರು. ಮರಾಠಿಗರು ' ಷಾಯರ್ ' ಎಂದಿರುವ ಪರ್ಶಿಯನ್ ಪದವನ್ನು ಕೆಡಿಸಿ ' ಶಾಹೀರ್ ' ಎಂದು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವರು. ಶಿವಾಜಿಯ ಕಾಲ ದಿಂದಲೂ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಶಾಹೀರ್‌ಕವಿಗಳ ಅಸ್ತಿತ್ವವು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಆತನ ತುನಾವಾಯ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ರಾಜ್ಯವು ಬಳೆದಂತೆಲ್ಲ, ಸೈನಿಕರಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಜಾಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲಿಯೂ ರಾಜನಿಷ್ಠ-ದೇಶಾಭಿಮಾನ ಗಳನ್ನೂ, ಸ್ವಾಭಿಮಾನ-ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸಗಳನ್ನೂ ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕೆ, ಈ ' ಶಾಹೀರ್‌ಗಾಣ ' ದ ಉಪಯೋಗವನ್ನಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ರಾಜಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಚಾರಣರದೊಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಜಾತಿಯಿದ್ದಂತೆ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ದಲ್ಲಿ ' ಶಾಹೀರ್‌ ಗೀತ ' ಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ' ಶಾಹೀರ್ 'ರ ಜಾತಿಯೊಂದು ತಲೆಯೆತ್ತಿ ನಿಂತಿತು. ಶಾಹೀರ್‌ಗೀತಗಳನ್ನೇ ಹೇಳುವುದನ್ನು ಉದ್ಯಮವನ್ನಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಮನೆತನ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಈಗಲೂ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಇವೆ.

' ಶಾಹೀರ್‌ಗೀತ ' ಎಂಬ ವೀರಸಾಹಿತ್ಯವು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಬರುಬರುತ್ತ ಬೇರೆಯ ಜಾತಿಗೆ ತಿರುಗಲು ತೊಡಗಿತು. ' ರೂಫು-ವೇಷ-ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿಯ ಭಾಷೆ-ನಡಿಗಳೆಷ್ಟು ಶಾಹೀರ್ ರೀತಿಯವುಗಳುಳಿದು ' ಶಾವೀರಕಿ ' ಭಾವಜೀವವು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಜಾತಿಯದ್ದೆಲ್ಲ ಅದರಲ್ಲಿ ಬಂದು ತುಂಬಲಾರಂಭಿಸಿತು. ' ಶಾಹೀರ್‌ಗೀತ 'ಗಳೆಂದರೆ ಬರಿಯ ವೀರಜೀವನ ಪ್ರಧಾನವಾದುವುಗಳೇ ಇರಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವುಳಿಯಲಿಲ್ಲ;

ಜಾನಪದದೇವನದ ವಿವಿಧಮುಖವನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸುವ ಕಥಾಗೀತೆಗಳೂ, ಶೃಂಗಾರಗೀತೆಗಳೂ ಈ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಂದು ತುಂಬಿದುವು. ಉತ್ತರ-ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ಈಗ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿರುವ 'ಶಾವೀರಕೀ ಹಾಡು' ಅಥವಾ 'ಗೀಗೀಪದ' ಗಳ ಮೇಳಗಳು, ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ 'ಶಾಹೀರ್-ಗಾಣಾ' ಪರಂಪರೆಯ ಪಡಿನೆಳಲಾಗಿವೆ. ಕನ್ನಡ 'ಶಾವೀರಕಿ'ಯಲ್ಲಿ ವೀರಗೀತೆಗಳಿಗೆ ಸ್ಥಾನವೆ ಇಲ್ಲ; ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದರೆ ಇಂದಿನ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಕನ್ನಡಿಗರ ನಿಜವಾದ ಇತಿಹಾಸವೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ; ಅಂತಲೆ ಕನ್ನಡಿಗರಾದ ವೀರ ಪುರುಷರ ಹೆಸರನ್ನು ಕೂಡ ಕೇಳಿ ಅರಿತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೆ ಕನ್ನಡ 'ಶಾವೀರ' ರು ಹಾಡುವ ಹಾಡುಗಳೆಂದರೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ, ಹೆಣ್ಣು-ಗಂಡಿನ ಹೆಚ್ಚು ಕದಿಮೆಯ ಹೊಡೆದಾಟದ ಹಾಡುಗಳು; ಸದಭಿರುಚಿಗೆ ಬಗ್ಗದಂತಹ ಉತ್ತಾನ-ಶೃಂಗಾರದ ಲಾವಣಿಗಳು; ತಿಳಿಯದ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದಂತೆ ಹಾಡುವ ಆಭಾಸಾತ್ಮಕ ತತ್ತ್ವಲಾವಣಿಗಳು—ಇವೇ ಆಗಿವೆ. ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ 'ಶಾಹೀರ್‌ಗಾಣಾ'ದ ಪರಂಪರೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದೆ, ಕನ್ನಡನಾಡಿನ 'ಶಾವೀರಕಿ'ಯ ಮೂಲವನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿಯುವನೆಂದು ಹೋದರೆ ಗೊಂದಲದಲ್ಲಿ ಜೀಳಬೇಕಾಗುವುದು. ಸದ್ಯದ ಕನ್ನಡ 'ಶಾವೀರಕಿ' ಪರಂಪರೆಗೂ 'ಶಾಹೀರ್‌ಗೀತೆ' ಗಳ ವೀರಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಂಪರೆಗೂ ಯಾವ ಉರಿನ ಸಂಬಂಧವೂ ಕಂಡುಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ✓ ೩೦-೪ ೨

ಕ್ರಿ. ಶ. ೫-೬ನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದಲೂ ಕನ್ನಡಿಗರು ರಾಜ್ಯ-ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಆಳುತ್ತ ಬಂದವರು. ೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಕೊನೆಕೊನೆಯ ವರೆಗೂ ಕನ್ನಡ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಉಜ್ವಲ-ಐತಿಹಾಸಿಕ-ಚಾರಿತ್ರ್ಯವನ್ನು ಮೆರೆಯಿಸಿದವರು. ಕದಂಬ, ವೀರಸಾಹಿತ್ಯವು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ, ಚಾಲುಕ್ಯ, ಗಂಗ, ಹೊಯ್ಸಳ, ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ವಿಜಯನಗರ ಮೊದಲಾದ ಒಂದೊಂದು ರಾಜವಂಶದಲ್ಲಿಯೂ ಎಷ್ಟೊಷ್ಟೋ ಜನ ವೀರಪುರುಷರೂ ವೀರ-ಸ್ತ್ರೀಯರೂ ಆಗಿ ಹೋಗಿರುವರು. ಅವರೆಲ್ಲರ ಉತ್ಸಾಹಪ್ರಚೋದಕ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಜನಪದಕ್ಕೆ ತಿಳುಹುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯೆನಿಸಿರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲವೇನು ಅಂದಿನ ನಮ್ಮ ಜನಕ್ಕೆ? ಹಾಗೆ ಎನಿಸಿದ್ದರೆ 'ಚಾರಣಗೀತೆ' 'ಶಾಹೀರ್‌ಗೀತೆ' ಗಳಂತಹ ಜಾನಪದ ವೀರಸಾಹಿತ್ಯಪರಂಪರೆಯೊಂದು ಇರಬೇಕಾಗಿದ್ದಿತ್ತಲ್ಲವೇ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ? ಆದರೆ ಅದು ಇದ್ದಿತೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಆಧಾರವೂ ಇಲ್ಲ; ಅದರ ಅಸ್ತಿತ್ವವೂ ಇಲ್ಲ. ಇದೆಯೆಂದು ಸಾಧಿಸಬೇಕೆಂದರೆ, ಉತ್ತರ ಕರ್ಣಾಟಕ-

ದಲ್ಲಿ—ತೀರ ಅವಾರ್ಜೀನವಾದ—ನರಗುಂದ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನ ಬಂಡಾ-
ಯದ ಲಾವಣಿ, ಕಿತ್ತೂರ ಚೆನ್ನಮ್ಮ-ಸಂಗೊಳ್ಳಿಯ ರಾಯಣ್ಣರ ಲಾವಣಿ
ಇವಿಷ್ಟು ಸಿಕ್ಕುವುವು. ಮೈಸೂರು ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ಟಿಪ್ಪುಸುಲ್ತಾನನ
ಲಾವಣಿಯಂತಹ ೨-೩ ಹಾಡುಗಳು ಸಿಕ್ಕರೆ ಹೆಚ್ಚು. ದಕ್ಷಿಣಕನ್ನಡ
ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ, ಕೆಲವು ಜನ ಸ್ಥಳೀಯ ವೀರರನ್ನು ಹೊಗಳಿ ಹೇಳಿದ ಹಾಡು
ಗಳು ಇರುವುದರೂ, ಅವು ತುಳು ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿರುವುವು. ಕನ್ನಡಿಗರ
ಕೊನೆಯ ರಾಜ್ಯವಾದ ವಿಜಯನಗರದ ವೀರರ ಕಥೆಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ
'ಚಾರಣಗೀತ' ಗಳು ಒಂದೆರಡು ಕೂಡ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲ!
ಇದೇನಾಶ್ಚರ್ಯ? ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನೋಡಿದರೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ 'ಚಾರಣಗೀತ'
ಗಳಂತಹ ಜಾನಪದ ವೀರಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಂಪರೆ ಇರದೆ ಇರಬೇಕು ಒಂದು;
ಇಲ್ಲದೆ ಹೋದರೆ ಇತ್ತೀಚೆಗಿನ ೩೦೦-೪೦೦ ವರ್ಷಗಳ ಕನ್ನಡಿಗರ ಪರಾಧೀನ
ಜೀವನದಲ್ಲಿ, ಆ ಪರಂಪರೆ ಸಪ್ತವಾಗಿರಬೇಕು ಒಂದು. ಅಂತಹ ಸ್ವದೇಶಾಭಿ-
ಮಾನ ಪೋಷಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಂಪರೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಇದುವರೆಗೆ ನಡೆದುಕೊಂಡು
ಬಂದಿದ್ದರೆ, ಕನ್ನಡಿಗರ ಇತಿಹಾಸ-ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳು ಇಷ್ಟೊಂದು ಧಿನ್ನಧಿನ್ನ
ವಾಗಿ—ಅಜ್ಞಾತವಾಗಿ—ಉಳಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ; ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಾಲದ ಜನ-
ಜೀವನ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಪ್ರಗತಿಗಳನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಅನನುಕೂಲ
ವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. 19

ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಹೋಗಲಿ; ನಮ್ಮ ವಿದಗ್ಧ ಸಾಹಿತ್ಯ
ದಲ್ಲಿಯಾದರೂ 'ಚಾರಣಕಾವ್ಯ' ಗಳಂತಹ, ಐತಿಹಾಸಿಕ ವೀರರನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಿ
ಹೇಳುವ ಕಾವ್ಯಗಳು ಸಿಕ್ಕುತ್ತವೆಯೆ—ಎಂಬುದನ್ನು
ಐತಿಹಾಸಿಕ ವೀರ- ನೋಡಿದರೆ, ಅಲ್ಲಿಯೂ ನಾವು ನಿರಾಶರಾಗಿಯೆ ಹಿಂದಿ-
ಕಾವ್ಯ ನಮ್ಮ ರುಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಕದಂಬವಂಶದ ಯಾವ ವೀರನ
ಪ್ರಾಚೀನ ಕತೆಯನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡ ಕಾವ್ಯಗಳು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿಲ್ಲ.
ನಾಚ್ಯಯ- ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ದೊರೆಯಾದ ನೃಪತುಂಗನು ತಾನೆ
ದಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಕವಿಗಳಿಗೆ ರಾಜಮಾರ್ಗ ಹಾಕಿಕೊಡಲು ಹೊರಟು
ಗ್ರಂಥ ಬರೆದಿರುವುದರೂ, ಅವನನ್ನು ಕುರಿತಾಗಲಿ,
ಅವನ ಮನೆತನದ ಇನ್ನಾವ ವೀರರನ್ನು ಕುರಿತಾಗಲಿ ಐತಿಹಾಸಿಕಗ್ರಂಥ
ಗಳನ್ನು ಯಾರೂ ಬರೆದಿಲ್ಲ. ಕನ್ನಡ ಚಾಲುಕ್ಯ ವಂಶದ ದೊರೆ (೬ನೆಯ
ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ) ಯನ್ನು :ಕುರಿತು, ಸಂಸ್ಕೃತಕವಿಯೊಬ್ಬ (ಬಿಲ್ಲಣ)
'ವಿಕ್ರಮಾಂಕದೇವ ಚರಿತೆ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ

ಗ್ರಂಥ ಬರೆದಿರುವನಾದರೂ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಆತನ ಸುದ್ದಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಇದೇ ಚಾಲುಕ್ಯವಂಶದ ೨ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನು, ತನ್ನ ಕಾಲದ ಜನಜೀವನ ವನ್ನು ಹುಡುಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ 'ಅಭಿಲಷಿತಾರ್ಥ ಚಿಂತಾಮಣಿ' ಎಂಬ ಸಂಸ್ಕೃತ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದಿರುವನಾದರೂ, ಆ ವೀರಧೀರ ದೊರೆಯ ಜೀವನವು ವಸ್ತುವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಕಾವ್ಯಗ್ರಂಥವನ್ನು ನಾವು ಕಾಣುವಂತಿಲ್ಲ. ಚಾಲುಕ್ಯರಾಜರ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲೇ ರಚಿತವಾದ ಪಂಪನ 'ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನ-ವಿಜಯ' ರನ್ನನ 'ಸಾಹಸಭೀಮ ವಿಜಯ' ಗಳನ್ನು ಒಂದು ರೀತಿಯಿಂದ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕಾವ್ಯಗಳೆಂದು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವಂತಿದೆಯಾದರೂ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾದ ದೊರೆಗಳೆಲ್ಲರೂ ಅರ್ಜುನ, ಭೀಮಸೇನರ ವೇಷಹಾಕಿ ಕೊಂಡು, ಮಹಾಭಾರತದ ಕಥಾಸನ್ನಿವೇಶಗಳನ್ನೇ ಪರಿವರ್ತಿಸುವ ನಟರಾಗಿ ಲಿಖಿಸಿರುವರು. ಆದುದರಿಂದಲೇ 'ಪಂಪಭಾರತ' 'ಗದ್ದಾಯುದ್ಧ' ಗಳೂ ಚಾರಣಕಾವ್ಯಗಳ ಬರೆಗೆ ಹತ್ತಿ ನಿಲ್ಲಲಾರವು. ಕನ್ನಡಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಎಷ್ಟೊಂದು ಪ್ರಗತಿಪಥದಲ್ಲಿ ನಡೆಯಿಸಿದವರಾದರೂ ಗಂಗರಾಜರಿಗೂ ಹೊಯ್ಸಳ ದೊರೆಗಳಿಗಿಗೂ ನಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದ ಸ್ಥಾನ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಕನ್ನಡನಾಡನ್ನು ೨೫೦-೩೦೦ ವರ್ಷಗಳ ವರೆಗೆ ಆಳಿದ ವಿಜಯನಗರದ ದೊರೆಗಳಿಗೂ ನಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಸ್ಥಾನವು ಇಂತಹದೆ! ಕ್ರಿ. ಶ. ಸುಮಾರು ೧೫೮೦ ರಲ್ಲಿ 'ಅದ್ವೈತಕವಿ' ಎಂಬವನು 'ಪೌಢರಾಯನ ಕಾವ್ಯ' ಎಂಬುದೊಂದು ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದಿರುವನು. ಆದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ, ಪೌಢರಾಯನ ಧೈರ್ಯ-ಶೌರ್ಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವ ರಾಜಕೀಯಜೀವನವು ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿಲ್ಲ; ಆ ರಾಯನಿಗೆ ಆತನ ಮಂತ್ರಿಯಾದ ಜಕ್ಕಣಾಚಾರ್ಯನು ಹೇಳಿದ ಶಿವಶರಣರ ಕಥೆಯ ಸಾರ ಅಡಕವಾಗಿದೆ. ನಂಜುಂಡ ಕವಿಯೂ (೧೫೨೫) ಗಂಗ ಕವಿಯೂ (೧೬೫೦) ವಿಜಯ-ನಗರದ ಕಾಲದ ಕುಮಾರರಾಮನೆಂಬ ಐತಿಹಾಸಿಕವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಎರಡು ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆದಿರುವರು. ಈ ಕುಮಾರರಾಮನು 'ಕರ್ಣಾಟದೇಶಾಧೀಶ್ವರನಾದ ಕಂಪನೃಪತಿಯ ಕುಮಾರನು'. ವಿಜಯ-ನಗರದ ಹಾಳುಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಈಗಲೂ ಒಂದು ಕಟ್ಟಡವನ್ನು 'ಕುಮಾರ-ರಾಮನ ಗರಡಿಯಮನೆ' ಎಂದು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸೊಂಡೂರಿನ ಒಳಿಯ ಲ್ಲಿದ್ದ 'ರಾಮನ ಮನೆ' ಎಂಬ ಸ್ಥಳಕ್ಕೂ ಕುಮಾರರಾಮನಿಗೂ ಸಂಬಂಧ ವಿದ್ದಿತೆಂಬ ಲೋಕಕಥೆ, ಈಗಲೂ ಅತ್ತಣ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದೆ. ವಿಜಯನಗರದ ಯಾವ ಮುಖ್ಯ ಮುಖ್ಯ ವೀರರನ್ನು ಕುರಿತೂ ಬರೆದ

ಕಾವ್ಯಗಳು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತಿಲ್ಲವಾದರೂ ' ಕುಮಾರರಾಮ 'ನೆಂಬ ಅಮುಖ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಬರೆದ ಎರಡು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಗ್ರಂಥಗಳು ಇವೆಯೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಮೇಲಿನ ಆ ಇಬ್ಬರು ಕವಿಗಳಿಗೂ ಗ್ರಂಥರಚನೆಗೆ ಪ್ರೇರಕವಾದುದು ಕುಮಾರರಾಮನ ವೀರಜೀವನವಲ್ಲ ; ಮುಖತಾಯಿಯ ಮೋಹಪಾಶದಿಂದ ಪಾರಾಗಿ — ಪಂದಿಯ ಕೋಪದೊರೆಯಿಂದ ಬದುಕಿ ಉಳಿದ ಅದ್ಭುತರಮ್ಯ ಜೀವನ. ಎರಡೂ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಷಂಗಿಕವಾಗಿ ಕುಮಾರರಾಮನು ' ತುರುಕ ' ರೊಡನೆ ಕಾಳಗವಾಡಿದ ವೀರಕಥೆ ಸ್ವಲ್ಪ ವರ್ಣಿತವಾಗಿರುವುದು; ಈ ಎರಡೂ ಕಾವ್ಯಗಳು ಬಾಸಪದವೃತ್ತವಾದ ಸಾಂಗತ್ಯದಲ್ಲಿ ವೇಣಿಕೆಗೊಂಡಿವೆ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ' ಚಾರಣಕಾವ್ಯ ' ವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿ ದೊರೆಯುವ ಮೊದಲನೆಯ ಕಾವ್ಯವೆಂದರೆ ನಂಜುಂಡಕವಿಯ ' ಕುಮಾರರಾಮನ ಕಥೆ '! ಗಂಗೆಕವಿ ತನ್ನ ' ಕುಮಟರಾಮನ ಕಥೆ ' ಯನ್ನು ನಂಜುಂಡನ ಕೃತಿಯಿಂದ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಬರೆದಿರಬಹುದಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಈ ಎರಡೂ ಕಾವ್ಯಗಳಿಂದ ನಮಗೆ ವಿಜಯನಗರದ ಕಾಲದ ಜನಜೀವನದ ಕಲ್ಪನೆ ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಬರುವಂತಿದೆ. /

ನಂಜುಂಡ ಕವಿಯ ' ಕುಮಾರರಾಮನ ಕಥೆ ' ಯೊಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ, ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನವು ಮುಗಿಯುವ ವರೆಗೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ—ಐತಿಹಾಸಿಕ ವೀರವ್ಯಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಕಥಾನಾಯಕರನ್ನಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು **ವೀರಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ** ಬರೆದ—ಕಾವ್ಯಗಳೇ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಹೀಗಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದರೆ ಸಾಹಿತ್ಯವು **ಮಾಂಸದ** ಆ ಧ್ಯಾ ತ್ಮಿಕ ವಿಷಯಪ್ರಧಾನವಾಗಿರಬೇಕೆಂದಿದ್ದ ನಮ್ಮ ಜನರ ಕಲ್ಪನೆ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯಗ್ರಂಥಗಳು ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಇವೆಯಾದರೂ, ಬೈಸಕವಿಗಳು ತಮ್ಮ ಪುರಾಣಪುರುಷರನ್ನೂ ತೀರ್ಥಂಕರರನ್ನೂ ಕಾವ್ಯನಾಯಕರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವರು. ವೀರಶೈವ ಕವಿಗಳು ಶಿವಶರಣರನ್ನೇ ತಮ್ಮ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತಂದು ತುಂಬಿರುವರು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣಕವಿಗಳು ಬರಿಯ ತಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿರುವ ಪುರಾಣ-ಪುಣ್ಯಕಥೆಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿರುವರು. ಇವರೆಲ್ಲರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅವರವರ ಮತದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಜನತೆಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಪರಿಪೋಷಕವಾಗಿರಬಹುದಾದರೂ, ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲಿ ದೇಶಾಭಿಮಾನವನ್ನೂ—ಐತಿಹಾಸಿಕ ವೀರಜೀವನ ಶ್ರವಣದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ—ಉತ್ಸಾಹವನ್ನೂ ಹರಡುವುದಕ್ಕೆ ಅಸಮರ್ಥವಾಯಿತು. ' ಮಾನವಮಾತ್ರರನ್ನು ಎಂದೂ ಹೊಗಳಿ ಹಾಡ-

ಲಾರೆವು' ಎಂದು ನಮ್ಮ ಪುರಾತನ ಕವಿಗಳು ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಬದ್ಧರಾಗಿಯೆ ಹೊರಟಿರುವರು. ಅಂದಿನ ಕವಿಮಾರ್ಗವಿದರು ಹಾಗೆ ಅವರಿಗೆ ಕಟ್ಟು-ಕಟ್ಟಳೆಗಳನ್ನೂ ಹಾಕಿಯೆ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ನಮ್ಮ ವಿದ್ವಾಂಸರಾದವರಲ್ಲಿ, ಲೌಕಿಕ ಅಹಂಕಾರ ಪ್ರಧಾನ ಭಾವಗಳಾದ ಸ್ವಾಭಿಮಾನ, ಸ್ವದೇಶಾಭಿಮಾನಗಳನ್ನು ಪರಿಪೋಷಿಸುವಂತಹ ವೀರಚರಿತೆಗಳಿಗೆ—ಎಂದರೆ ಚಾರಣ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ—ಅವಕಾಶವೆ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಅಂದಿನವರು ಕಾವ್ಯದಿಂದ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರಯೋಜನಗಳೆಂದರೆ :—

“ ಧರ್ಮಾರ್ಥ ಕಾಮನೋಕ್ಷೇಷು ವೈಚಕ್ಷಣ್ಯಂ ಕಲಾಸು ಚ |

ಪ್ರೀತಿಂ ಕರೋತಿ ಕೀರ್ತಿಂಚ ಸಾಧುಕಾವ್ಯ ನಿಷೇವಣಂ ||

ಭಾಮಹನ ಕಾನ್ಯಾಲಂಕಾರ ೧-೨.

ಕನ್ನಡಿಗನಾದ ನೃಪತುಂಗನೂ ತನ್ನ ' ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ ' ದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಹೀಗಿಂದು :—

“ ಅಧಿಕೃತ ಸತ್ಪುರುಷಾರ್ಥ-

ಪ್ರಧಾನ ಧರ್ಮಾರ್ಥ ಕಾಮನೋಕ್ಷಂಗಳವಾ ||

ಬುಧಜನ ವಿನಿಕ್ತ ಕಾವ್ಯ- *ಎತ್ತಿಬಿಡು*

ಪ್ರಧಾರಿತಾರ್ಥಂಗಳವಿಳ ಭುವನಹಿತಂಗಳಾ ||

ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ ೧-೨೦.

‘ ಭರತೇಶವೈಭವ ’ ವೆಂಬ ಕಾವ್ಯವನ್ನು—ಸಾಕಷ್ಟು ಶೃಂಗಾರರಸ ತುಂಬಿದ ಕಾವ್ಯವನ್ನು—ಬರೆಯಲು ಹೊರಟ ರತ್ನಾಕರವರ್ಣಿ ಕೂಡ, ತನ್ನ ಕಾವ್ಯರಚನೆಗೆ ‘ ಅಧ್ಯಾತ್ಮವೆ ನಿಜಿತ ಪ್ರಯೋಜನವೆನೆಗೆ ’ ಎಂದು ಮುಕ್ತಕಂಠದಿಂದ ಹೇಳಿರುವನು. ‘ ಅಭಿನವ ದಶಕುಮಾರ ಚರಿತ್ರ ’ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದ ಚೌಂಡರಸನಿಗೆ ತಾನು ಮಾನವಕಥಾವಸ್ತುವುಳ್ಳ ಕಾವ್ಯ ಬರೆಯುತ್ತಿರುವೆನೆಂದು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹೇಗೆಹೇಗೆಯೋ ಎನಿಸಿರಬಹುದು; ತನಗೆ ಎನಿಸಿರದಿದ್ದರೂ ಇನ್ನಾರಾದರೂ ತನ್ನನ್ನು ತೆಗೆಳಿ ಮಾತನಾಡ ಬಹುದೆಂದೂ ತೋರಿರಬಹುದು, ಎಂತಲೇ ಅವನು ತನ್ನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನು :—

“ ಸಕಲಾಂತರ್ಯಾಮಿ ಜೀವಪ್ರಕರ ವಿವಿಧ ಚೈತನ್ಯರೂಪಂ ಜಗದ್ವ್ಯಾ-
ಪಕ ಭಾವಂ ವಿಷ್ಣು ವಂದಾಗಮತಃ ಸತತಂ ಸಾರ್ವ ಸಂಬಂಧದಿಂ ಕಾ-
ತುಕದಿಂದಾವಾವುದಂ ಬಣ್ಣ ಸಿದ್ಧೊಡದು ಹರಿಸ್ತೋತ್ರಮಿಂದೀಗಲೀ ಚಿ-
ತ್ರಕಥಾ ವಿಸ್ತಾರಮಂ ಬಣ್ಣ ಸಲೊಡರಿಸಿದಂ ಸತ್ಕವಿಶ್ರೇಣಿ ಮೆಚ್ಚಲಾ!”

ಅ. ದ. ಕು. ಚ. ೧. ೧೩.

ಇವೆಲ್ಲ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಂದ ನಮ್ಮ ಜನರ—ಕಾವ್ಯದ ವಿಷಯ
ದಲ್ಲಿರುವ—ಅನೇಕೈಯ ಕಲ್ಪನೆ ಬರಬಹುದಾಗಿದೆ. ಈ ಬಗೆಯ ಸಿಯಮ
ಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಹೊರಟುದರಿಂದಲೇ ಬೇರೆಬೇರೆ
ವಿಶೇಷಾಹಿತೃವು ರಾಜರ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿದ್ದ ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನ ಕವಿಗಳನ್ನೇ-
ಇಲ್ಲದುದಕ್ಕಾಗಿ ಕರು, ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಆಶ್ರಯದಾತೃಗಳ ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನು
ನಮಗುಂಟಾದ ಹಾಡಿಕೊಗಳಿ ತಮ್ಮ ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸ
ಕೊರತೆ ಬೇಕೆಂದು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದರೂ, ವಾಚ್ಯವಾಗಿ ಹಾಗೆ
ಮಾಡದೆ ಹೋದರು ; ಆದರೆ ಕೆಲವರು ಮಾತ್ರ ಅವರ
ಚರಿತ್ರೆಗಳು ಸೂಚ್ಯವಾಗಿ ಬೋಧವಾಗುವಂತೆ ಪೌರಾಣಿಕ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ
ಅವರನ್ನು ಅಡಗಿಸಿಬಿಟ್ಟಿರುವರು. ಕನ್ನಡಿಗರಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ನಾಡು—ನುಡಿಗಳ
ಅಭಿಮಾನವೂ ಐತಿಹಾಸಿಕ ವೀರರ ವಿಷಯಕವಾದ ಹೆಮ್ಮೆಯೂ ಉಜ್ವಲ
ವಾಗಿ ಬೆಳಗದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಐತಿಹಾಸಿಕ ವಸ್ತುರಹಿತವಾದ ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನ
ವಾಙ್ಮಯವೂ ಒಂದು ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ರಾಜಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೇ ಚಾರಣ-
ಪರಂಪರೆಯೂ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಶಾಹೀರ್ ಪರಂಪರೆಯೂ—ವರ್ತ-
ಮಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೂಡ—ನೂತನ ರಾಷ್ಟ್ರನಿರ್ಮಾಣ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ
ಸಾಧನವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದೆ ; ಅಂತಹ ವೀರಜೀವನ ಮಿಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಪರಂ-
ಪರೆಯ ಬೆಂಬಲ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗಿದ್ದುದು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೬ನೆಯ ಶಮಾನದ ಕೊನೆಯ
ವರೆಗೂ ನಮಗೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ.

ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೭ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಏಜಯನಗರದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ
ಆಧಿಪತ್ಯವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಪ್ಪಿಹೋಯಿತು. ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಅಧೀನ
ವೀರಸಾಹಿತ್ಯದ ರಾಗಿದ್ದ ಕನ್ನಡ ಪಾಳೆಯಗಾರರು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರ
ಆವಶ್ಯಕತೆ ರಾಗಿ ತಲೆಯೆತ್ತಲು ತೊಡಗಿದರು. ಅವರಲ್ಲಿಯೂ
ಎನಿಸಿದ ಕಾಲ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಗೂ ವಿಜಯನಗರದಂತಹ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ
ವನ್ನು ಮರಳಿ ಕಟ್ಟಿ ಆಳಬೇಕೆಂಬ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷೆ.
ಅಂತಲೇ ಆಗ ಒಬ್ಬ ಪಾಳೆಯಗಾರ ಇನ್ನೊಬ್ಬನನ್ನು ತನ್ನ ಅಧೀನಪಡಿಸಿ

ಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಹವಣಿಸುತ್ತಿದ್ದನು; ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಹೋರಾಡಲು ದಂಡು-ದಳಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದನು. ಮಧ್ಯೆ ಮಧ್ಯೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಉತ್ತರದ ಮಹಮ್ಮದೀಯ ಸರದಾರರಿಗೆ ಎದುರುಗೊಟ್ಟು ನಿಲ್ಲುವ ಸಂದರ್ಭ ಈ ಪಾಳೆಯಗಾರರಿಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ತಂತಮ್ಮ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ಜನರಲ್ಲಿ ಸಂಘಟನೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದ್ದಿತು. ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲಿ ನಿರಂತರವಾದ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಹರಡುವುದು ಅವಶ್ಯಕವೆನಿಸಿತು; ಅದಕ್ಕಾಗಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕುಲದ ಚಲದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕೈಕೆಳಗಿನವರಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಿತು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅಂದಿನ ಅನೇಕ ಜನ ಪಾಳೆಯಗಾರರಿಗೆ ತಂತಮ್ಮ ಆಶ್ರಿತಕವಿಗಳಿಂದ ತಂತಮ್ಮ ವೀರಚರಿತೆಗಳನ್ನೂ ಜಾನಪದಕಾವ್ಯಗಳನ್ನೂ ಬರೆಯಿಸಬೇಕಾದ ಆವಶ್ಯಕತೆ ತೋರಿತು. ಅಲ್ಲದೆ ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೇ ಅಂದಿನ ಜನರಿಗೆ ಮಹಮ್ಮದೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಹೊಕ್ಕುಬಳಕೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಆದುದರಿಂದ, ಅವರ 'ಷಾಯರ್‌ನಾಮಾ' ಗಳ ಅನುಕರಣಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯೂ ಉಂಟಾಗಿರಬಹುದು. ಎಂತಲೇ ೧೭ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕಾವ್ಯಗಳು ಸಮ್ಮಲ್ಲಿ ತಲೆದೋರಿವೆ. ಆ ಕಾವ್ಯಗಳು ವೀರಜೀವನವನ್ನೇ ಚಿತ್ರಿಸಲು ಹೊರಟುವುಗಳಾಗಿವೆ. ಇಂತಹ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಸಿಕ್ಕುವ ಮಹತ್ತ್ವದ ಕಾವ್ಯವೆಂದರೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೬೪೨ ರಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ "ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜ ವಿಜಯ". ಇದನ್ನು ಬರೆದವನು ಗೋವಿಂದ ವೈದ್ಯ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಕನ್ನಡ ಚಾರಣಕವಿ.

೨. 'ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜ ವಿಜಯ' ವಿಚಾರ

ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನು ಮೈಸೂರೊಡೆಯರ ವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಒಬ್ಬ ಮಹಿಮಾಶಾಲಿಯಾದ ದೊರೆಯು. ಇವನು ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣವನ್ನು ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಕನ್ನಡದೊರೆ ರಣ-ಆಳುತ್ತಿದ್ದ; ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೬೩೮ ರಿಂದ ೧೬೫೯ ರ ವರೆಗೆ ಧೀರ ಕಂಠೀರವ ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಳಿದ. ಈತನ ಪರಾಕ್ರಮದ ಬಗೆಗೆ ನರಸರಾಜ ಮೈಸೂರುರಾಜರ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಆಶ್ಚರ್ಯಕಾರಕವಾದ ಕತೆಗಳಿರುವುವು. ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಎಾರಿ ನಿಂತು ತನ್ನ ಬಿರುದನ್ನು ಮೆರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ತಿರುಚಿನಾಪಳ್ಳಿಯ ಒಬ್ಬ ಜಟ್ಟಿಯನ್ನು, ಈ ದೊರೆಯು ಇನ್ನೂ ಚಿಕ್ಕವನಿರುವಾಗಲೇ ಸೋಲಿಸಿದನು.

ಇವನ ಕೈಯಲ್ಲಿಯ ' ವಿಜಯನಾರಸಿಂಹ ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಕತ್ತಿಯ ಪವಾಡದ ಕತೆಗಳೂ ಹಲವು ಉಂಟು. ತನ್ನ ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಈ ದೊರೆ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿಯ ಹಲವು ಜನ ಪಾಳೆಯಗಾರರನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು, ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯದ ಗಡಿಯನ್ನು ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ವಿಸ್ತರಿಸತೊಡಗಿದ್ದನು. ಇದರಿಂದ ಇವನು ಇಕ್ಕೇರಿ, ತಂಜಾವೂರು, ಮಧುರೈಗಳ ಪಾಳೆಯಗಾರರ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಒತ್ತಲು ತೊಡಗಿದ್ದನು. ಅಲ್ಲದೆ ವಿಜಾಪುರದ ಬಾದಶಹನಿಗೂ ತಲೆಭಾರವಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದನು. ಎಂತಲೆ ಬಾದಶಹನು, ಈ ದೊರೆಯನ್ನು ಅಧೀನ ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಆಗಾಗ ದೊಡ್ಡದೊಡ್ಡ ಸೈನ್ಯಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸರದಾರರನ್ನು ಇವನೊಂದಿಗೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಕಳುಹುತ್ತಿದ್ದನು.

‘ ಶಾಲಿವಾಹನ ಶಕೆ ೧೨೬೧ ಸೇ (A. D. ೧೪೩೮) ಬಹುಧಾನ್ಯ ಸಂವತ್ಸರದ ಪುಷ್ಯ ಒಹುಳ ೮ ಶುಕ್ರವಾರದಲ್ಲಿ * ರಣದುಲ್ಲಾ ಖಾನನೆಂಬ ಸೇನಾಪತಿಯೊಡನೆ ವಿಜಾಪುರದ ಬಾದಶಹನು ‘ ೪೦ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿಯ ಸಾವಿರ ಕುದುರೆಗಳನ್ನೂ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಕಾಲ್ಬಲ ಮುಂ ಮೊದಲನೆಯ ತಾದ ಯುದ್ಧಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟು. ಶ್ರೀರಂಗ ವಿರಕಾವ್ಯ ಪಟ್ಟಣಮಂ ಸಾಧಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿ † ಕಳುಹಿದನು. ಅವನು ಮೈಸೂರಿಗೂ ಶ್ರೀರಂಗ- ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೂ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿ, ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನಿಂದ ಮೈಯನ್ನು ನುಗ್ಗುನುಗ್ಗಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಓಡಿಹೋದನು. ಮುಂದೆ ೨ನೆಯ ವರ್ಷವೆ (ವಿಕ್ರಮ ಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿ) ಮತ್ತೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಕಳುಹಿದ ಖಾನ್. ಖಾನ್ ಎಂಬ ಸರದಾರನು ‘ ಮಹಾವರಾಹ್ಮಮಶಾಲಿಗಳಾದ ಶ್ರೀರಂಗ- ಪಟ್ಟಣದ ದೊರೆಗಳ ಸಂಗಡ ತನಗೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲ ’ ಎಂದು ದೂರದಿಂದಲೆ ತಿರುಗಿದನು. ಅದೇ ವರುಷ (ವಿಕ್ರಮ ಸಂವತ್ಸರದ ಪುಷ್ಯ ಒಹುಳ ೬ ರಲ್ಲಿ) ಮುಸ್ತಾಫ್ ಖಾನ್ ಎಂಬ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಸರದಾರನು ದೊಡ್ಡದಾದ ಸೈನ್ಯ ದೊಂದಿಗೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಅವನೂ, ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನ ಪಟ್ಟಣದ ಮಣ್ಣು ಮುಕ್ಕುತ್ತ ಮರಳಿ ಓಡಿಹೋಗಬೇಕಾಯಿತು. ಕಂಠೀರವ ನರಸ- ರಾಜನ ಸೇನಾಪತಿಯು ದಳನಾಯಿ ನಂಜರಾಜನೆಂಬವನು. ಇವನು ದೊರೆಗೆ ಸಮಾಪಸಂಬಂಧಿಯೂ ಅಮದು. ಇವನೂ ತುಂಬ ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿ.

* ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾರಾಜರವರ ವಂಶಾವಳಿ ಭಾಗ ೧ ; ಪುಟ ೭೩

† ,, ,, ,, ಪುಟ ೮೫

ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನದು ಅಷ್ಟಕ್ಕೆಷ್ಟಿ ನ ವೀರಬೀವನ. ಈತನಿಗೆ 'ರಣಧೀರ' ಎಂಬ ಬಿರುದಿದ್ದು ಕೇವಲ ಅಲಂಕಾರದ ಬಿರುದಲ್ಲ, ಅನ್ವರ್ಥಕವಾದುದು. **ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯ** ಈ ದೊರೆಯ ಆಸ್ಥಾನಕವಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಅವನು ನರಸರಾಜನ ಧೈರ್ಯ-ಶೌರ್ಯ-ಪರಾಕ್ರಮ-ವಿಜಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡವನು. ಅಂತಹ ಕವಿ ಆ ದೊರೆಯ ಬೀವನಕಾಲದಲ್ಲಿಯೆ (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೬೪೮) ಆತನ ವೀರಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು-ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಕಾವ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಬರೆದನು. ಆ ಕಾವ್ಯವೆ ' ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜ ವಿಜಯ '.

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯನ ಈ ವೀರಕಾವ್ಯವು ತನ್ನದೊಂದು ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು ನಿಂತಿದೆ. ಇದರ ನಾಯಕ ದೇವವುರುಷನಲ್ಲ; ಪೌರಾಣಿಕ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲ; ತೀರ್ಥಂ-
'ಕಂಠೀರವ ನರಸ ಕರನಲ್ಲ; ಶಿವಶರಣನಲ್ಲ; ಸಂನ್ಯಾಸಿಯಲ್ಲ. .ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ರಾಜ ವಿಜಯ'ದ ಮೆಚ್ಚಿನ ದೊರೆಯಾಗಿದ್ದ **ರಣಧೀರ ಕಂಠೀರವ-ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳು. ನರಸರಾಜನೆಂಬ ಐತಿಹಾಸಿಕ ವುರುಷ..ನಮ್ಮಂತೆಯೆ ನರಮನುಷ್ಯ. ಆದರೆ ಇವನು ' ಬಿರುದಂತೆಂಬರ ಗಂಡ, ಭೀಮಪರಾಕ್ರಮಿ, ಧುರಧೀರ, ಕರ್ಣಾಟಕ ಚಕ್ರೇಶ! ' ಅಲ್ಲದೆ ' ಪರಬಲಮೇಘಾನಿಲ, ಅಂಧ್ರಬಲಸಂಘ ಕರಿಕುಲ ಕಂಠೀರವೇಂದ್ರ, ಅರಿಪಾಂಡ್ಯಭೂಭೃದ್'ಗಿರಿವಜ್ರದಂಡ ' ! ಇಷ್ಟೆ ಅಲ್ಲದೆ ' ಕೊಂಕಣ, ಮಲೆಯಾಳ, ಕೊಡಗು ಭೂಪಾಲರ ಬಿಂಕವ ಮರ್ದಿಪ ಶೂರ! ' ಇಂತಹ ಶೂರ ವೀರ ಕನ್ನಡಿಗನು ಈ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ನಾಯಕನಾಗಿರುವನು. ಇದರಲ್ಲಿಯೆ ವಿಷಯವು ಕೇವಲ ನಾಯಕ-ನಾಯಕಿಯರನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ, ಅಗಲಿಸಿ, ಬೆರೆಯಿಸುವ ಶೃಂಗಾರರಸದ ಮಾಟದಿಂದ ಕೂಡಿದುದಲ್ಲ; ವಿದೂಷಕನ ಹುಚ್ಚುನಗೆಯಿಂದ ಬೆರೆತುದಲ್ಲ; ಕರುಣಾನಾಯಕನ ಅಳುವಿನ ರಗಳೆಯಿಂದ ತುಂಬಿದುದಲ್ಲ. ಮೊದಲಿನಿಂದ ಕೊನೆಯ ವರೆಗೂ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಸೂರೆಮಾಡುತ್ತ ಹೋಗುವಂತಹ ಯುದ್ಧವಿಷಯವು ಪ್ರಧಾನವಸ್ತುವಾಗಿ ಉಳ್ಳುದು ; ವೀರರಸಪ್ರಚುರವಾದುದು. ಮತ್ತೆ ಇದರಲ್ಲಿಯೆ ಯುದ್ಧವು ಯಾವುದೋ ದೇಶದ ಯಾವುದೋ ಕಾಲದ ಯಾರಾರಲ್ಲಿಯೂ ನಡೆದ ಯುದ್ಧವಲ್ಲ. ಕನ್ನಡಿಗರು ತಮ್ಮ ರಾಜನ—ತಮ್ಮ ದೇಶದ—ಅಭಿಮಾನ-ವಿಶ್ವಾಸಗಳಿಂದ, ತಮ್ಮ ಮೈರಿಗಳೊಂದಿಗೆ ನಡೆಯಿಸಿದ ಯುದ್ಧ. ಪ್ರತಿಯೊಂದರಲ್ಲಿಯೂ ಕನ್ನಡ ದೊರೆಗೆ ಜಯವು ದೊರೆತ ಯುದ್ಧ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಇದು ' ಚಾರಣಕಾವ್ಯ! ' ಬರೆದವನು ' ಚಾರಣಕವಿ! '**

ಇದನ್ನು ಓದುವ ಇಂದಿನ ಕನ್ನಡಿಗರಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡನಾಡಿನ ಹೆಮ್ಮೆಯ ನೆತ್ತರ ಕುಣಿದಾಡಬಹುದಾಗಿದೆ !

ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇನ್ನೊಂದು ಗುಣವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೆಂದರೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಅಂದಿನ ಕಾಲದ ಕನ್ನಡ ಜನಜೀವನ ಒಡಮೂದಿ ನಿಂತುದು. ಅರಸುನೆಯ ಅಂಗಾಂಗದ ವರ್ಣನೆ ಇದರಲ್ಲಿದೆ ; ಪುರಜನರ ಜೀವನವೈವಿಧ್ಯವೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿದೆ. ಅಂದಿನ ಬೇರೆಬೇರೆಯ ಜನರು ಆಡುವುದೇನು, ಊಡುವುದೇನು : ಉಡುವುದೇನು, ತೊಡುವುದೇನು ; ನುಡಿಯುವುದು ಹೇಗೆ, ನಡೆವಳಿ ಎಂತಹದು ; ಸಮರಜೀವನ ಹೇಗೆ, ಹಬ್ಬ-ಹರಿದಿನ ಹೇಗೆ.. ಇತ್ಯಾದಿ ಯಾವ ಮಾತನ್ನೂ ಈ ಕಾವ್ಯದಿಂದ ಕಂಡುಹಿಡಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ. ಲಾಕ್ಷಣಿಕರ ಒರೆಗೆ ಈ ಕಾವ್ಯವು ಹತ್ತಿ ನಿಲ್ಲಲಾರದು. ಈ ಕಾವ್ಯದ ಪ್ರಯೋಜನ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಆದರೆ ಸಾಕೆಂಬ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಕವಿಗೆ ಇರಬಹುದಾದುದರಿಂದ, ಅವನು ಜಾನಪದ ಭಂದವಾದ ಸಾಂಗತ್ಯವೃತ್ತವನ್ನೇ ತನ್ನ ಕಾವ್ಯದ ಹೆಣಿಕೆಗಾಗಿ ಆರಿಸಿರುವನು. ವ್ಯಾಕರಣ ನಿಯಮಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೂರಿಸಿ, ರೂಢಗನ್ನಡ ಭಾಷೆಯನ್ನೇ ಒಳಸಿಬಿಟ್ಟಿರುವನು. ಅರ್ಧ-ಭಾವಗಳನ್ನು ಹೊರಕ್ಕೆ ಹಾಕಲಾರದಂತಹ ಅಲಂಕಾರ-ಕವಿಸಮಯಗಳ ಜಿಗಿತವು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಅವ್ಯಾದೃಶ ವರ್ಣನೆಗಳನ್ನು ತಂದುಹಾಕಿ ಲಾಕ್ಷಣಿಕರ ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ತೃಪ್ತಿಗೊಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಕವಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿರುವನಾದರೂ, ಆ ಪ್ರಯತ್ನ ಪಂಡಿತರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ' ಚಾರಣಿಕಾವ್ಯ ' , ' ಶಾಹೀರ'ಕಾವ್ಯ ' ಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವಿಮರ್ಶಿಸಿ ನೋಡಿದರೆ ಇವನ ಕೃತಿ ತುಂಬ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿದೆ. ಸ್ವದೇಶಾಭಿಮಾನ ನಿರ್ಮಿತಿಗಾಗಿ ನಮಗೀಗ ' ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜ ವಿಜಯ ' ದಂತಹ ಕಾವ್ಯ ನೂರಾರು ಬೇಕಾಗವೆ. ಆದರೆ ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನ ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯನಂತಹ ರಾಷ್ಟ್ರವಿಚಾರಪರಿವೋಷಕ ಕೃತಿಸಮಾಣವನ್ನು ಇನ್ನಾರೂ ಮಾಡಿರದಿರುವುದು ನಮ್ಮ ದುರ್ದೈವ ; ನಮ್ಮ ವಾದಿಗೊಂದು ಮೊಡ್ಡದಾದ ನಷ್ಟ ! ✓

ಗೋವಿಂದ ವೈದ್ಯ ತನ್ನ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ಕಾವ್ಯದ ೨೬ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ—ಒಂದೆ ಗೋವಿಂದ ವೈದ್ಯ ಒಂದು ಸಲವೂ—ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಕೂಡ ತಿಳಿಸಿಲ್ಲ.

ಕವಿ ಪರಿಚಯ ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನ ' ದಳಶಾಯಿ ನಂಜರಾಜೇಂದ್ರ ತನ್ನ ಒಡೆಯನ ಕಾರ್ಯದ ಎಳಿಗೆಯ ಗಡಣವ ಚರಿತೆಯಾಗಿ ಒಲಿದು ಸೇಳಿಸಿದ'

ಎಂದು ತನ್ನ ಕಾವ್ಯಪ್ರೇರಕನ ಹೆಸರನ್ನು ಪೀಠಿಕಾಸಂಧಿಯ ಕೊನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಕಾವ್ಯದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಗದ್ಯಭಾಗವೊಂದರಲ್ಲಿ “.....ರಂಗನಾಥಸ್ವಾಮಿಯ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಪಂಡಿತರ ಮಗ ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯನು, ಕಂಠೀರವನರಸರಾಜ ವಿಜಯವನ್ನು ವಿರಚಿಸಿ, ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕನಾಗಿ ಭೂಮಿಯೊಳಿರಲಿ ಎಂದು ಭಾರತಿನಂಜನ ಮುಖದಿಂದ ನಾಚಿಸಿ ರಾಜಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರಪಡಿಸಿದನು.” ಎಂದು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಅದೇ ಗದ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕಾವ್ಯವು “ಶಾ. ವಾ. ಶಕ ೧೫೭೦ ಸಂದ (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೬೪೮) ಸರ್ವಧಾರಿ ಸಂವತ್ಸರ ಚೈಷ್ಠ ಶುದ್ಧ ೧೧ ಚಂದ್ರವಾರದಲ್ಲಿ” ಮುಗಿಯಿತೆಂಬುದನ್ನೂ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಕವಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವ ಸಂಗತಿಯಿಷ್ಟೆ. ಈ ಕವಿಯನ್ನು ಚಾರಣಕವಿ ಯೆಂದು ಕರೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದರೆ ಈತನು ಅನುಸರಿಸಿದ ಕಾವ್ಯಮಾರ್ಗ; ಐತಿಹಾಸಿಕ ವೀರಚರಿತೆಯನ್ನು ಜನಸಾಮಾನ್ಯರೆದುರು ಹಾಡಿತೋರಿಸಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಸುಲಭ ಕೃತಿರಚನೆ. ತಾನು ಮಾನವನ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆಂಬ ಕಳವಳವು ಗೋವಿಂದ ವೈದ್ಯನ ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ಕಷ್ಟದೆ ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಅವನು ಬನಿಗೆ ಹೇಳುವ ಸಮಾಧಾನವು ಹೇಗೆಂದರೆ :—

“ದೇವತಾ ಸ್ತುತಿಯಲ್ಲ ಕೇಳೊಡೆ; ನರಸ್ತುತಿ,
ಯಾವ ವೆಗ್ಗಳನೆನಚೇಡ!
ನಾವಿಷ್ಟು: ಪೃಥಿವೀಪತಿಯೆಂದು ವೇ-
ದಾವಳಿಗಳು ಸಾರುತಿವೆಕೊ!”

ಇಷ್ಟು ಹೇಳಿಯೂ ಸಮಾಧಾನವೇನಿಸದಿರಬಹುದವನಿಗೆ, ಎಂತಲೆ ಮುಂದೆ :

“ಇನಿತಲ್ಲದಂದಿನ ನರಸಿಂಹ ಕಲಿಯುಗ-
ದನುಜರ ಸಂಹರಿಸುವೊಡೆ |
ಮನುಜಾನ್ವತಾರದೆ ಬಂದರಸನ ಕಥೆ
ವಿನುತ ವಿಜಯ ಕೇಳ್ವರಿಗೆ!”

ಎಂದು ಹೇಳಿರುವನು. ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯನ ಸೀರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅಂದಿನ ಹಿಂದೂ-ವಿರೋಧಿಗಳಾದ ಮಹಮ್ಮದೀಯರು ‘ಕಲಿಯುಗದನುಜರು’! ಅವರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಲೆಂದು ಪೂರ್ವಕಾಲದ ನರಸಿಂಹನೆ ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನಾಗಿ

ಅವತಾರ ತಾಳಿದ. ತನ್ನ ಭಾವನೆ ಸತ್ಯವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಕವಿ ಕೊಡುವ ಪ್ರಮಾಣವಿದು :

“ ಇದಕ್ಕೆ ತಾರ್ಕಣೆಯಾವುದೆನೆ ನರಹರಿಯಂ-
ದುದುಭವಿಸಿದ ಮಾಸ- ತಿಥಿಯು
ಪುದಿದತಿ ಶುಭವಾರ ಸಂಜೆಯೊಳುದಿಸಿದ ;
ಪದುಮಾಕ್ಷನೀತ ತಾನೈಸೆ ? ” *

ಗೋವಿಂದ ವೈದ್ಯನ ಕರ್ಣಾಟಕವೆಂದರೆ ಅಂದಿನ ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಅಧಿನವಾಗಿದ್ದ ಪ್ರದೇಶ ಮಾತ್ರ. ಉತ್ತರ ಕರ್ಣಾಟಕವು ವಿಜಾಪುರದವರ ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯನ ವಶದಲ್ಲಿ ಇದ್ದುದರಿಂದ, ಅದನ್ನು ಗೋವಿಂದ ವೈದ್ಯ ಸಂತೆಯೆ ಅಂದಿನ ಎಲ್ಲ ದಕ್ಷಿಣಕನ್ನಡಿಗರು ಕರ್ಣಾಟಕ ದೇಶಾಭಿಮಾನ ವೆಂದು ಗಣಿಸುತ್ತಲೇ ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುವುದು. ಗೋವಿಂದ ವೈದ್ಯನಿಗೆ ಕರ್ಣಾಟಕದ ಅಭಿಮಾನ ತುಂಬ ಇದೆ, ಎಂತಲೇ:

“ ಚಪ್ಪನ್ನದೇಶರಾಜತಮಾ ಸ್ತ್ರೀಮುಖ-
ದರ್ಪಣದಂತೆ ಮೋಹನದೆ ||
ಇಪ್ಪದು ಕರ್ಣಾಟಕರಾಜ್ಯ ಚೆಲುವಾಂತು
ಒಪ್ಪುವ ಸಕಲ ಸಂಭ್ರಮದೆ ! ”

ಎಂದು ಮನವಾರೆ ಹೊಗಳಿರುವನು; ಅಲ್ಲದೆ:

“ ಜಾತಿಸಂಕರವಿಲ್ಲ, ಜಡದೇಹಿಗಳಿಲ್ಲ,
ನೀತಿಹೀನರು ಚೋರರಿಲ್ಲ,
ಘಾತುಕರಿಲ್ಲ, ದುರ್ಜನರಿಲ್ಲ, ಕರ್ಣಾಟ-
ರೀತಿಯನೆಂತು ಬಣ್ಣಿಸುವೆ ? ”

ಎಂದು ಅಭಿಮಾನ ಭರದಿಂದ ಕೊಂಡಾಡಿ ಕೊನೆದಿರುವನು.

---

* “ಶಾ, ಶಕ ೧೫೩೮ನೇ (A. D. ೧೬೧೫) ರಾಕ್ಷಸ ಸಂವತ್ಸರದ ವೈಶಾಖ ಶುದ್ಧ ಚತುರ್ದಶಿ ಸೋಮವಾರ ಸ್ನಾತೀ ನಕ್ಷತ್ರ ಏನೆಯ ಪಾದ ನೃಸಿಂಹಜಯಂತಿಯಲ್ಲಿ, ಬೆಟ್ಟದ ಚಾಮರಾಜ ಒಡೆಯರವರ ಧರ್ಮಪತ್ನಿ ಹುರದ ಗುರುವಾಜಮ್ಮಣ್ಣಿಯವರ ಗರ್ಭಾಂಬುಧಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದರು.” ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾರಾಜರ ವಂಶಾನಳಿ ಭಾಗ ೧. ಪುಟ ೬೫.

ಮೈಸೂರು ದೇಶದ, ಮೈಸೂರುನಗರದ, ಮೈಸೂರಿನ ದೊರೆಯ ವಿಷಯಕ ಅಭಿಮಾನವನ್ನಂತೂ ಕವಿ ತನ್ನ ಕಾವ್ಯದುದ್ದಕ್ಕೂ ಸೂರೆಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. “ಶಚೀಪತಿಪುರದ ಚೆಲ್ವಿಕೆಯ ಏಪೊತ್ತು ನಗುವಂತೆ, ಮೈಸೂರು ಕೀರ್ತಿ-ಪ್ರತಾಪದ ಮೆರೆವುದು” ಎಂದು ಹೇಳಿ, ‘ಮೈಸೂರ’ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಮೇಲೆ ಈ ರೀತಿ ಶ್ಲೋಷ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ :

“ಧರೆಯ ಮೇಲಣ ವೈರಿನೈಪರ ದಂಡಿಸಿ ತಂದ
ವರವಸ್ತು ಚಯವೆಸಿದಿರಲು,
ಮೆರೆವುದು ಮೈಸೂರೆಂದೆಂಬ ನಾಮದೊಂ-
ದುರುತರ ಧ್ವನ್ಯರ್ಥವಾಗಿ !”

ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆಗಿವನು ಮೈಸೂರನ್ನು ಒಣ್ಣಿಸಿದುದು ಹೀಗೆ :

“ಪೊಗಳಲಳನೆ ಭೂಮಂಡಲದೊಳಗಿಹ
ನಗರ-ಗಿಗರ ದುರ್ಗ-ಗಿರ್ಗ !
ಅಗಣಿತವಹ ಪುರ-ಗಿರ ಮೈಸೂರಿಗೆ
ಮಿಗೆ ಸರಿಯೆಂದೆನಬಹುದೆ ?”

ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ; ‘ಚಾಮುಂಡಿದೇವಿಯ ಕೃಪೆಯ ವಿಲಾಸದೊಳು ಆ ಪುರದ ಬಾಲರೆ ಬಂಟಿರಾಗಿಹರು’ ಎಂದು ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದ ಹೇಳುವನ್ನು ಮೈಸೂರಿನ ವೀರರ ಒಗೆಗಂತೂ ಕವಿಗೆ ತುಂಬ ವಿಶ್ವಾಸ ; ಅದುದರಿಂದಲೇ

“ಕರಿವಿಂಡುಗಳು ಸಿಂಹದ ಹೊಲದಲಿ ಬಂದು
ನೆರೆ ಮೇವಕೊಂಡು ಜೀವಿಪುವೆ ?
ಧರೆಯೊಳು ಮೈಸೂರವರ ಕೂಡೆ ವೈರವ
ಬೆರಸಿದವರು ಹುರುಳಹರೆ ?”

ಎಂದು ತುಂಬುನಂಬುಗೆಯಿಂದ ಕೇಳಿರುವನು. ಇನ್ನೊಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ :

“ಸುತ್ತಣ ದೊರೆಗಳಂತಲ್ಲ ; ಮೈಸೂರವ-
ರೆತ್ತಿದ ಬಿರುದಿನ ಭಟರು !
ಕತ್ತಲೆ ಹಗಲಿನಂತಿರುವವರಿಗೆ ! . . . .”

ಎಂದು ಮೈಸೂರುದೇಶದ ಕಡುವೈರಿಗಳ ಬಾಯಿಂದ ನುಡಿಸಿರುವನು.

ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನ ವಿಷಯಕವಾಗಿದ್ದ ಕವಿಯ ಅಭಿಮಾನವಂತೂ ಎಲ್ಲರ ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ಆ ದೊರೆಯ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸುತ್ತದೆ :

“ ಧರೆಗೆ ದುರ್ಜನರಾದ ತುರುಕರ ಬಲವನು
ಹರಿಹಂಚ ಮಾಡಿ ಓಡಿಸಿದ
ದೊರೆ ರಾಯ ನರಸರಾಜೇಂದ್ರನ ಕೆಣಕಿ ಮು-
ತ್ತರಿಗಳುಳಿವರೇ ಲೋಕದಲಿ ?

ನೊಲವರಿ ಸಿಂಗದೊಡನೆ ಬಲುಸಂಗರ-
ಕಳಸಿ ಭೂಮಿಯೊಳು ಜೀವಿಪುದೆ ?
ಚಲದಂಕ ಕಂಠೀರವೇಂದ್ರನ ಕೆಣಕಿ ಮು-
ತ್ತುಳಿವರೆ ರಿಪು ಮನ್ನೆಯರು ?

ಕರ್ಣಾಟಕವ ಕಡಿಸಲು ಬಂದ ತುರುಕರ
ನಿರ್ಣಾಮವ ಮಾಡಿ ಜಗವ
ಪೂರ್ಣದೆ ಸಲಹಿದ ಕಂಠೀರವೇಂದ್ರ ಸು-
ಪರ್ಣವಾಹನ ಮೂರ್ತಿಯೈಸೆ ! ”

ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ನರಸರಾಜನ ಧೈರ್ಯ-ಶೌರ್ಯ-ವೀರ್ಯಗಳನ್ನು ಸಂದರ್ಭ ಸಿಕ್ಕಿದಾಗಲೆಲ್ಲ ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದೂಬ್ಬಿದ ಎದೆಯಿಂದ ಕವಿ ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ. ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯನು ಸ್ವದೇಶಾಭಿಮಾನಿ, ಸ್ವರಾಜಾಭಿಮಾನಿ, ಸ್ವಜನಾಭಿಮಾನಿ. ಇವುಗಳನ್ನೆ ತನ್ನ ಕಾವ್ಯದ ತುಂಬ ತೂರಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ರಾಜಸ್ಥಾನದ ಚಾರಣಕವಿಗಳು ಮಾಡಿದುದು ಇಂತಹ ಕಾರ್ಯವನ್ನೇ; ಎಂತಲೆ (ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯನನ್ನು ‘ ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಚಾರಣ ಕವಿ ’ ಎಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಅಭ್ಯಂತರವೂ ಇಲ್ಲ.)

ಇನ್ನೊಂದು ಮಾತೆಂದರೆ: ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯ ತನ್ನ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಕೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಆಹ್ವಾನಿಸುವುದು ಯಾರನ್ನು ಗೊತ್ತೆ? ಮನೆಹಿಡಿದು ಕೂಡುವ ಅಲಸಿಗರನ್ನಲ್ಲ, ‘ ಕಡುಗಲಿಗಳು ಲಾಲಿಪುದು ’ ಎಂದು ಕಾವ್ಯಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿಯೆ ಹೇಳುವನು. ‘ ಚದುರ ಕಂಠೀರವೇಶ್ವರನ ಪುದಿದ ಪ್ರತಾಪ ದೇಳಿಗೆಯ ಸಂಧಿ ’ ಗಳನ್ನು ಕೇಳಲಿಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಕನ್ನಡದ ಕಡುಗಲಿಗಳೆ ಅಲ್ಲವೆ ?

೩. ಕರ್ಣಾಟಕಕ್ಕೆ ಖಾನರು ಬಂದುದು.

ನಮಗೀಗ ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯ ಕವಿಯ ಕಾಲದ ಜನಜೀವನ ವೈವಿಧ್ಯದ ಚಿತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆಯಬೇಕಾಗಿದೆ; ಆದರೆ ಈ ಕವಿಯ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಾದ ಸಮರಜೀವನಚಿತ್ರವನ್ನೇ ಮೊದಲು ವಿವರಿಸುವುದು ಸುವುಡು ಹೆಜ್ಜೆ. ಸಮಂಜಸವಾದುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಕಾಲದ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕಾಲದ ಕನ್ನಡಿಗರ ಬಂಟಿತನದ ಬಾಳನ್ನು ಕನ್ನಡನಾಡು ಇವನಷ್ಟು ವಿಶದವಾಗಿಯೂ—ಅಭಿಮಾನಪೂರ್ವಕವಾಗಿಯೂ—ವಿವರಿಸಿದವರು ಇನ್ನಾರೂ ಇರಲಾರರು. ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನ ತಂದೆ ಬೆಟ್ಟದ ಚಾಮರಾಜರ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿಯೇ, ಕಲಿಯುಗದ ಮಹಿಮೆಯಾಗಿ ನರರಕ್ಕಸರು ತಲೆದೋರಿ, ದುರ್ಮಾರ್ಗದಿಂದ ನಡೆದು, ದೇವ-ಭೂದೇವ (ಬ್ರಾಹ್ಮಣ) ರುಗಳನ್ನು ಬಾಧಿಸತೊಡಗಿದರು. ಅವರು, 'ಯಜನ-ಯಾಜನಗಳನ್ನು ಅಳಿದರು; ಸುಜನರುಗಳನ್ನು ಹಿಂಡಿ ಹಿಳಿದರು; ಹಲವು ಬಗೆಯಿಂದ ಗಜಬಜವನ್ನು ಮಾಡಿ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಅಧರ್ಮವನ್ನು ಒಲಿದರು.' ಅಲ್ಲದೆ, 'ಗೋವುಗಳನ್ನು ಸದೆಬಡಿದರು; ದೇವತಾಶಿಲೆಗಳನ್ನು ಒಡೆದರು; ಪಾವನೆಯರಾದ ಸಾಧ್ವಿಯರನ್ನು ಭಂಗಕ್ಕೆ ತಂದು ಹಾವಳಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು.' ಮತ್ತೆ, 'ತಟಾಕವನ್ನು ಒಡೆದರು. ಧರ್ಮವೃಕ್ಷಗಳನ್ನು ಕಡಿದರು; ಮುನಿಗಳ ತಪವನಳಿದು ಕಂಗೆಡಿಸಿದರು.' ಇದರಿಂದ, 'ದೇವಕರ್ತ ಮಹತ್ತು ಕೆಟ್ಟಿತು; ಮಳೆಬೆಳೆ ನಷ್ಟವಾಯಿತು; ಧರ್ಮಗಳೆಲ್ಲ ಬಿಟ್ಟು ಓಡಿದುವು. ಕಷ್ಟವನ್ನು ಕೊಡುವ ಮ್ಲೇಚ್ಛರು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಹೆಚ್ಚಿದರು'. ಆಗ ಭೂದೇವಿ ಖಳರ ಬಾಧೆಯನ್ನು ತಾಳಲಾರದೆ ಚಿಂತಿಸತೊಡಗಿದಳು. ಚಿಂತಿಸಿ ಚಿಂತಿಸಿ ಕೊನೆಗೆ ಆಕೆ ಕ್ಷೀರಸಾಗರವಾಸಿಯಾದ ಪ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ಮೊರೆಹೊಗುವಳು :

“ ಅಂದಿನ ಖಳರೀಗ ಬಂದು ತುರುಕರಾಗಿ
ಮುಂದುಗಡಿಸಿ ಗೋ-ದ್ವಿಜರ,
ಕೊಂದು ಕೂಗುತ ಧರ್ಮದಂದವನಳಿದರು;
ಕಂದರ್ಪಪಿತನೇ ಚಿತ್ತೈಸು! ”

೧

“ ದುಷ್ಟರ ಹೊರಲಾರೆ ನಿನ್ನಯ ಕರುಣಾ-
 ದೃಷ್ಟಿಯೊಳೆನ್ನ ನುಡ್ಧರಿಸಿ
 ತಟ್ಟನೆ ಸಲಹೆಂದು ಹರಿಚರಣಕೆ ನೊಸ-
 ಲಿಟ್ಟಳು ಮತ್ತೆ ಭೂದೇವಿ ”.

ಆಗ ಶ್ರೀಹರಿ ‘ ಬಿಟ್ಟಿದ ಚಾಮುಭೂಪಾಲನ ಪಟ್ಟದ ಹೆಂಡತಿ
 ಗುರುವಂಜೆಯ ಹೊಟ್ಟೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಬಂದು ಖಳರನ್ನು ಕೊಲ್ಲು
 ತ್ರೇನಿ ’ ಎಂದು ವಚನಕೊಡುವನು. ಅದರಂತೆಯೇ
 ಕಂಠೀರವ ನರಸ- ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನಾಗಿ (೧೬೧೫) ಅವತರಿಸುವನು.
 ರಾಜ ಮತ್ತು ಈತನಿಂದ ತರುವಾಯ ೧೬-೧೨ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೇ
 ಶಿವಾಜಿರಾಜ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಶಿವಾಜಿಯು ಶಿವನ
 ಅವತಾರವೆಂಬ ಕಲ್ಪನೆ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಉಂಟು.
 ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದರೆ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠರಾದ ಹಿಂದುಗಳೆಲ್ಲ, ವಿಧವಿವಿಧರಾದ
 ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ಹಿಂಸೆ-ಭಲನೆಗಳನ್ನು ತಾಳಲಾರದೆ ಅಂದು ಗೋಳಿಡುತ್ತಿ-
 ದ್ದರು; ಅಂತಹ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಈ ವೀರವುರುಷರು ತಾರಕರಾಗಿ ಬಂದುದ-
 ರಿಂದ, ಭಗವದ್ಗೀತಾವಚನದಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿದ್ದ ಸಮ್ಮ ಕನ್ನಡಿಗರೂ
 ಮರಾಠೆಗರೂ, ಇವರನ್ನು ಅವತಾರಿಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸಿರುವರು. ಗೋವಿಂದ-
 ವೈದ್ಯನು ನರಸರಾಜನನ್ನು ಶ್ರೀನರಸಿಂಹನ ಅವತಾರಿಯೆಂದಂತೆಯೇ,
 ಶಿವಾಜಿಯ ವಿಷಯಕವಾಗಿದ್ದ ಶಾಹೀರ್‌ಗೀತಗಳೆಲ್ಲ ಶಿವಾಜಿಯನ್ನು
 ಶ್ರೀಶಿವಾವತಾರಿಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಶಿವಾಜಿಗೆ ಭವಾನಿಯ ವರ-
 ಪ್ರಸಾದವಿದ್ದಂತೆಯೇ ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನಿಗೆ ಬಿಟ್ಟಿದ ಚಾಮುಂಡಿಯ
 ವರಪ್ರಸಾದವಿರುವುದು; ಹೇಗೆಂದರೆ:

“ ಬಿಟ್ಟಿದ ಚಾಮುಂಡಿಯಾ ನೃಪಾಲಕ ಬೇಡಿ-
 ದಿಷ್ಟಾರ್ಥವನಿತ್ತಾಗ |
 ಕಟ್ಟಿರಕದೆ ಕಾದಿಹಳಾ ಭೂಪನ
 ಧಿಟ್ಟಿತನಕೆ ಸರಿಯುಂಟಿ ? ”

“ ಚಂಡಿಕಾ ದೇವಿಯಾ ಕಂಠೀರವೇಂದ್ರನ
 ಖಂಡೆಯದಲಗಿನೊಳಾಗ
 ಮಂಡಿಸಿ ಮೆರೆವಳಾತನ ಪ್ರತಾಪಕೆ ಮಿಕ್ಕ
 ಮಂಡಲೇಶ್ವರರೆಣೆಯಹರೆ ? ”

ಶಿವಾಜಿಯ ಕಾಳಗದ ಕತ್ತಿ ' ಭನಾನೀ ತರನಾರ್ ' ಆದರೆ, ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನದು ' ವಿಜಯನಾರಸಿಂಹ ' ! ಇಬ್ಬರೂ ಬೆಳೆದು ಬಾಳಿದುದು ಒಂದೆ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ; ಒಂದೆ ಬಗೆಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ! ಆದರೆ ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನು ತನ್ನ ವೀರಚಾರಿತ್ರವನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ನಿವೃತ್ತನಾಗುವಾಗ (೧೬೫೯), ಶಿವಾಜಿಯ ಹೆಸರು ಇನ್ನೂ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜನರಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗಿರಲಿಲ್ಲ ಕೂಡ. ಎಂತಲೆ ಶಿವಾಜಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ' ಭನಾನೀ ತರನಾರ್ ' , ' ಭನಾನೀ ವರಪ್ರಸಾದ ' ದ ಮಾತುಗಳು, ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನ ' ವಿಜಯನಾರಸಿಂಹ ' , ' ಚಾಮುಂಡೀ ವರಪ್ರಸಾದ ' ಗಳ ಅನುಕರಣದ ಫಲಗಳಾಗಿರಬಹುದಾಗಿದೆ. ಶಿವಾಜಿ ' ದೇವಬ್ರಾಹ್ಮಣ ವಾಲಕ ' ನೆನಿಸಿಕೊಂಡುದೂ ಈ ದೊರೆಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಇರಬಹುದಾಗಿದೆ. ಹೀಗಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲ; ಶಿವಾಜಿಯ ತಂದೆ ಶಹಾಜಿಯು ಒಂದು ದಿನ ಗಳವರೆಗೆ—ವಿಜಾಪುರದ ಬಾಡಶಹನ ಪ್ರತಿಸ್ಥಿಯಾಗಿ—ಬೆಂಗಳೂರಲ್ಲಿದ್ದ ನೆಂಬುದನ್ನು ಇತಿಹಾಸವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆತನ ಕಡೆಗೆ ಆಗಾಗ ಒಂದು ಬಂದು ಹೋಗುತ್ತಲಿರಬಹುದಾದ ಹಲವು ಜನ ಮರಾಠರಿಗೆ, ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನ ಚರಿತ್ರೆ ಗೊತ್ತಿರದೆ ಇರಲಾರದು. ಅಲ್ಲದೆ ಕಂಠೀರವನರಸರಾಜನು ನರಸಿಂಹಾವತಾರಿಯೆಂಬ ಕಲ್ಪನೆ ಆ ದೊರೆಯ ಜೀವಿತಕಾಲದಲ್ಲಿಯೆ ಜನಜನಿತವಾಗಿತ್ತೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯನ ಕೃತಿಯೆ (೧೬೪೮) ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ.

ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನು ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿರುವಾಗ ಒಮ್ಮೆ (೧೬೩೮) ಇಕ್ಬೇರಿಯ ವೀರಭದ್ರನಾಯಕನಿಗೂ ಬಸನಾ ಪಟ್ಟಣದ ಹನುಮಪ್ಪ ನಾಯಕ (ಕೆಂಗೇಂದ್ರ) ನಿಗೂ ಎಲ್ಲೆ ಕಟ್ಟಿನ ಮಾತಿಗೆ ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ಪಂಥವುಂಟಾಗಿ, ಹಟವು ಮುಟ್ಟಿ ಮುಸಿಸು ತಲೆದೋ ಆಕ್ರಮಣ ಏತು. ಆ ದ ರೆ ವೀರಭದ್ರನಾಯಕನು ತನಗಿಂತ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಂತನಾದುದರಿಂದ ' ಆತನ ಕೂಡ ಕಾದ ಲರಿಯದೆ ವಿಜಯಾಪುರದ ಭೂತಲೇಶ (ಬಾಡತಹ) ನ ಬಳಿಗಾಗ ದೂತನು ಅಟ್ಟಿದ'. ಅಟ್ಟಿದ ಆ ದೂತನು ' ಬಂದು ಆಗಲೆ ಪಾತ್ಸಾವನು ನೆರೆ ಬೇಗದಲಿ ಸಂದಿಸಿಕೊಂಡು, ನಿಂದು ಕಾಣಿಕೆಯಿಕ್ಕಿ ' ರೊಕ್ಕದ ಆಶೆಯನಿತ್ತು ಆತನ ದಂಡನ್ನು ಇಕ್ಬೇರಿಯ ಪ್ರದೇಶದ ಮೇಲೆ ಎತ್ತಿತಂದನು. ಆ ದಂಡನ ಅಧಿಪತಿ ಯಾದ ರಣದುಲ್ಲಾಖಾನನು ಹನುಮಪ್ಪನಾಯಕನ ಬಲವನ್ನೂ ಸಹಕರಿಸಿ ಕೊಂಡು ' ಇಕ್ಬೇರಿಯ ದಳವನ್ನು ಮುರಿಯಲಿರಿದು ' ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ, ಪುರವನ್ನು

ಮುತ್ತಿದನು. ಇದರಿಂದ ಬೆದರಿದ ಇಕ್ಕೇರಿಯ ಭೂಪನು ಓಡಿಹೋಗಿ ಮಲೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕನು. ಖಾನನು ಅಕ್ಷಣವೆ ದೂಳಿಗೋಟೆಯನ್ನು ಕೊಂಡನು. ಆಗ ಖಾನನ ಸೈನ್ಯವು ಮಾಡಿದ ಹಾವಳಿಯನ್ನು ಕವಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ :

“ ಬಡಿದು ಹೆಣ್ಣುಗಳ, ದೇವರ ಮೂರ್ತಿಗಳ ತಲೆ.
ಯೊಡೆದು, ಪುರವ ಸೂರೆಮಾಡಿ,
ಕಡಿಸಿ ಪತಿವ್ರತೆಯರ, ಗೋವುಗಳ ಸದೆ.
ಬಡಿದರೇನೇಳ್ವೆನದ್ಭುತವ ? ” (ಸಂಧಿ ೧೧, ಪದ್ಯ ೬)
ಅರಮನೆಯೊಳಗಿಹ ಸಕಲವಸ್ತುವ ಕೊಂಡು
ಹರುಷದೆ ರಣಧೂಳಿಖಾನ
ಪುರಕೆ ತಾಣೆಯವಿಕ್ಕಿ ಪಾತ್ಸಾ, ವಿನೆಡೆಗೈದಿ
ಭರದೆ ಕಾಣಿಕೆಯ ಮಾಡಿದನು ! ” (ಸಂಧಿ ೧೧, ಪದ್ಯ ೬)

ಆಗ ಬಾದಶಹನಿಗೆ ತುಂಬ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು. ‘ ರಣಧೂಳಿಖಾನ ’ನ ಶೌರ್ಯವನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿ, ಅವನಿಗೆ ‘ ಸರಿಲಸುಕರತನವಿತ್ತು, ತುರಗದಳವ ಕೂಡಿಕೊಟ್ಟು, ಇರದೆ ಕರ್ಣಾಟಕವ ಸಾಧಿಸು ಹೋಗು ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ; ಜೊತೆಗೆ ಅಂಕುಶಖಾನನೆ ಮೊದಲಾದ ಮಹಾಮಹಾ ಶೂರರನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟ. ‘ ಬಳಿಕ ಆ ಖಾನ ಸಲಾಮೆಂದು ತಳುವದೆ ತಳತಂತ್ರ (ಸೈನ್ಯ) ಗೂಡಿ ಸನ್ನಾಹದೊಳು ಅಳವಟ್ಟು ಉಜ್ಜಿನಲಿ ನಡೆದ. “ ಕಂಠೀರವ ನರಸ-ರಾಜ ವಿಜಯ ’ ಕಾವ್ಯದ ೧೧ನೆಯ ಸಂಧಿಯಿಂದ ಮೊದಲುಮಾಡಿ ೧೧ನೆಯ ಸಂಧಿ ಪೂರ್ಣವಾಗುವ ವರೆಗೂ ಬರಿಯ ಯುದ್ಧಗಳ ವಾಸ್ತವ ವರ್ಣನೆಯಿದೆ. ಈ ಯುದ್ಧಗಳೆಲ್ಲ ತೋರಿಸಿದ ಕನ್ನಡವೀರರ ಪರಾ-ಕ್ರಮಕ್ಕೂ ಕೈಡಳಕಕ್ಕೂ ಮೇರೆಯಿಲ್ಲ. —

ಕರ್ಣಾಟಕಕ್ಕೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೊರಟ ‘ ರಣಧೂಳಿಖಾನ ’ ನೆಂದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯವೀರನಲ್ಲ. ‘ ರಣಧೂಳಿಖಾನನೆಂದೊಡೆ ಹೆಂಗಳ ಗರ್ಭ ಮಣೆದು

• ಬೀಳ್ತುವು ಭೂತಳಕೆ’. ಇಂತಹ ಖಾನನು ಅಸಂಖ್ಯ ರಣಧೂಳಿಖಾನನ ಸೈನ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಒಂದು, ಬಸವಾ ಪಟ್ಟಣದ ಹನುಮಪ್ಪ ನಾಯಕನ ಸ್ನೇಹ-ಸಹಾಯಗಳನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು ಮುಂದುವರಿಯಲು ತೊಡಗಿದ. ಮೈಸೂರಿನ ಅಂದಿನ ಗಡಿಯ ಕೋಟೆಗಿಳಾದ ‘ ಹರುಪನಹಳ್ಳಿ, ಕನಕಗಿರಿ, ಸೊಂಡೂರು, ಉಜ್ಜಿನಿ’

ಮೊದಲಾದ ಸ್ಥಳಗಳ ಪಾಳೆಯಗಾರರೆಲ್ಲ ಪಾಸನಿಗೆ ಸಹಾಯಕರಾಗಿ ಬಂದರು. ಅದರಂತೆಯೇ ರಾಯದುರ್ಗದವರು, ಹಟ್ಟಿಯ ವೀರಪ್ಪನಾಯಕ, ದೊಡ್ಡೇರಿಯ ಅರಸ, ಕುಂದುರುಪೆಯ ಸೈನಿಕರು ಇವರೂ ಪಾಸನನ್ನು ಕೂದಿದರು. ಇವರೆಲ್ಲ ರನ್ನೂ ಕೂಡಿಸಿದವನು ಬಸವಾಪಟ್ಟಣದ ಹನುಮಪ್ಪನಾಯಕ. ಹಿರಿಯೂರ ತಮ್ಮಣನಾಯಕನೂ; ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನ ಹಳ್ಳಿಯ ಜೈರನಾಯಕನೂ; ತುರುಗೆರೆ, ಜೇಲೂರು, ನರಸಿಂಹಪುರ, ಪಾಲುಪರೆಗಳ ಅರಸರೂ ಹನುಮಪ್ಪನಾಯಕನ ಕಡೆಯವರೇ ! ಇವರಲ್ಲದೆ ' ತನ್ನ ಸಮಾನದ ಬಿರುದಿನ ಪಾಸರು ' ಐವತ್ತು ಬಸರಿದರು. ದಂಟಿನಲ್ಲಿ ಆನೆಗಳೆಷ್ಟು, ಕುದುರೆಗಳೆಷ್ಟು, ಕತ್ತಿಯಾಳು ಗಳೆಷ್ಟು, ' ಕುಂತ-ನೇದೆಯ-ಕೈಯಿಟ್ಟಿ ' ಗಳವರೆಷ್ಟು ! ಈ ಸೈನ್ಯದ ' ನಡತೆ ಯಿಂದ ಗಿರಿದುರ್ಗ ಅಡಗಿದುವು ; ಕುಡಿತೆಯಿಂದ ಜಲದುರ್ಗ ಬತ್ತಿದುವು ; ಕೋಪದ ಕಿಡಿಯೊಳು ವನದುರ್ಗ ಬಿಂದುವು '.

ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ಸೈನ್ಯದ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಕವಿ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡವ ನಾಗಿಯೆ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ ; ಹೀಗೆಂದರೆ :

“ ಬಳಿಕಾಗ ಪಾಸ-ಪಾಸರು ಪಾಜ ಬೇರೆ ಬೇ-

ರಳವಡಿಸಿಯೆ ನಡೆತರಲು,

ಸಿಲೆಯ ಸಂಜೋಗದ ರಾವುತರೊಗ್ಗಲಿ

ಖಳನ್ನೆತಂದನುಬ್ಬಿನಲಿ ! ” (೧೧-೨೯)

ಸೈನ್ಯದ ಮುಂದೆ ನಾಲ್ಕಿಂಟು ಸಾವಿರದಷ್ಟು ' ಧಾಳಿಯ ಕುದುರೆ ' ಗಳಿದ್ದುವು. ಎಲ್ಲರೂ ಆಗಾಗ ' ತೊಳುವ ಬಲುಬೊಬ್ಬೆಯಿಂದ ' ಆಕಾಶ ಮಂಡಲವೆ ಘೆಳಿಟ್ಟಿದ್ದಿತು. ಆ ನೆಗಳ ಮೇಲಿನ ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ತೊಟ್ಟಿಲು, ಚೆಪ್ಪರ (ಅಂಬಾರಿ) ಗಳಲ್ಲಿ ' ಸುವ್ಮಾನದ ಸೈನ್ಯವರ್ಣನೆ. ಬಿಬ್ಬಿಯರೊಡನೆ ಕುಳಿತು ' ಹಲವು ಬಸ ಪಾಸರು

' ಆನಂದವಾಡುತ ' ಬರುತ್ತಿರುವರು. ಕುದುರೆಯ

ಸೈನ್ಯದ ಮೇಲಧಿಕಾರಿಗಳಾದ ಪಾಸರ ವಲ್ಲಭೆಯರು ' ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ-ದಂಡಿಗೆಗಳ ಮೇಲೆ ' ಬರುತ್ತಿರುವರು. ' ಡಮಾಣ ' ಜಿಗಿದ ಅಗಣಿತ ಒಂಟೆಗಳೂ, ಝಗಝಗಿಸುವ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಸೊಗಸುವ ಕೊಲ್ಲಾರಗಳೂ ದಂದಿನೊಂದಿಗೆ ಇದ್ದುವು. ಸೈನಿಕರೊಂದಿಗೆ ' ಕೊಳಪಾಳೆಯ (ಬಾಜಾರ ಬುಣಗು) ' ಒಂದು ಇದ್ದೆ ಇರಬೇಕಲ್ಲವೆ ? ಆ ' ಕೊಳಪಾಳೆಯದ ಸಂಗಡ, ಕುದುರೆಯ

ಮೇಲೆ—ಕಾಲಕುಪ್ಪಸ (ಜಿಲ್ಲಣ). ಪಾಪೋಸು, ಜೋಲುನ ರವಿಕೆಯು ಮೋಲೆಕಟ್ಟು ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ—ಜೆಲುಮೆಯರಾದ ಸೂಳೆಯರು ಒರು ತಿದ್ದರು. 'ಹೂಡಿದ ಬಂದಿಗಳೊಳಗೆ ಈದಿರಿವ (ತುಂಬಿದ) ಪಿರಂಗಿ (ತೋಫು)' ಗಳು ಅಗಣಿತವಾಗಿ ನಡೆದಿದ್ದುವು. ಸರಳು (ಬಾಣ) ಗಳು ತುಂಬಿದ ತರಕಸ (ಬತ್ತಳಿಕೆ) ಗಳು, ಸಾವಿರಾರು ಬಂದಿಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬತುಂಬ ಸಾಗಿದ್ದುವು. ಅದರಂತೆಯೇ ಕರಿಯ ನುದ್ದಿನ ತಿತ್ತಿ, ಬಾಣದ ಹೇರುಗಳೂ, ಅಪಿನಿಯ (ಅಫೀಮು) ಸಾಲ-ನೊಟ್ಟಿಗಳೂ ಲಕ್ಷ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಒರು ತಿದ್ದಿದ್ದುವು. ಬಂಗಿಯ ಹೇರುಗಳೂ, ಸಾಸಿಗಟ್ಟಲೆ ಗಂಗಸಾರ (ಬಂದು ಬಾತಿಯ ಹಿಂಡ), ಸಾರಾಯಗಳು ತುಂಬಿ ಸೂಸುವ ಪೀಪಗಳೂ ಲೆಕ್ಕವೀಸೆಂದು ಹೇಳಲಕ್ಕೆ ಬಾರದಷ್ಟು ದುಂಬಿಯೊಂದಿಗೆ ಇದ್ದುವು. ದಂಡನ 'ಸಂಜೋಗ (ಸಮಸ್ರ)' ಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಹೇರಿಕೊಂಡು ನಾಣಿಜಿಕರ ಮೊತ್ತವು' ಹೊರಟಿತ್ತು. ಸ್ತಂಭದ ಪಾಳೆಯ ಬಟ್ಟಲೆಲ್ಲ ಕೆಲಸಮಾಡಲು 'ಕಾಮಾಟಿ' ರು ಜೀಕ್ಲವೆ? ಅಂತವು 'ಕಾಮಾಟಿದ ಬಿಡುಮಂದಿ' ಕೊಡಲಿ, ಕೈಮುಡ್ಡು, ಗುದ್ದಲಿ, ಮೊಸೆಯಾಕಿ, ಕುಡುಗೋಲು, ತಡಿಕೆ, ಮಕ್ಕಾರಿ (ಹೊಡ್ಡಬುಟ್ಟಿ) ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೊರಟಿದ್ದರು. ಇವರಲ್ಲದೆ 'ಕೊಟ್ಟಾಣಿಗರು (ಕುಟ್ಟು-ಬೀಸುವವರು)' ಕಮ್ಮಾರರು, ಬಹುಬಗೆಯ ರೊಟ್ಟಿ-ಸಕ್ಕರೆ-ತುಪ್ಪ-ಮೊಟ್ಟೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಮಾರುವ ಬೇಹಾರಿಗರು ಮೊದಲಾದವರು ಇಟ್ಟಣಿಸುತ್ತಲಿ ಐದಿದರು.

“ ಒಡನೀ ಪರಿಯ ಸಮಸ್ತ ಸಂಜೋಗದಿ

ಪಡೆ ಸಹ ರಣಧೂಳಿ ಖಾನ

ಬಿಡದೆ ಕರ್ಣಾಟ ರಾಜ್ಯವ ಪೊಕ್ಕು ಧಾಳಿಯ-

ನಿಡುವ ಸಂಭ್ರಮವನೇನೇಳ್ತೆ !” (೧೧-೪೨)

ಮುಸ್ತಫಾಖಾನನಿಂದ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಸರದಾರನನ್ನು ಬಾದಶಹನು ಕರ್ಣಾಟಕದ ಮೇಲೆ ಕಳುಹಿಕೊಟ್ಟನು. ಈ ಖಾನನಂತೂ ತನ್ನ ಒಡೆಯನೊಬ್ಬರು :

“ ಹಲವು ಮಾತೇಕೆಲೆ ಜೀಯ, ವೀಳ್ವಕೊಟ್ಟು

ಕಳುಹೆನ್ನ ! ಕರ್ಣಾಟಕವ

ಸಿಳಿದು ಸಿಮ್ಮಯ ನಶಮಾಡದೊಡಾಸ್ಥಾನ-

ದೊಳಗೆನ್ನಿರಿಸಬೇಡ....”

ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿ ಹೊರಟವನು. ಇವನು 'ತುರುಗೆರೆಗೆ ಅರೆಗಾವುದದೆ'

ಬೀಡನ್ನು ಬಿಟ್ಟನು. ಅವನ ಬೀಡಿನಲ್ಲಿ ಗುಡಿ, ಗೂಡಾರ, ನೀಟಿನ ಸರವತಿಗೆ (?) ಇವು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಪಾಸನಿಗೂ ಇದ್ದುವು. ಕರಿಗಳಶಾಲೆಯಿದ್ದಿತು; ತುರಗಗಳ ಲಾಯವಿದ್ದಿತು. 'ಬದುಸಮ್ಮ ಪರಿಶೋಭಿಸು' ಅಂಗಡಿಗೇರಿ ಇದ್ದಿತು. ಭಂಗಿಯ ಹೇರು, ಅಪಿನಿಯ ಮೊಟ್ಟೆ, ಸಾರಾಯದ ಅಂಗಡಿ, ಸುರೆಯ ತಿತ್ತಿಗಳ ಬಂಗುಳಿ ಇವುಗಳ ಸಾಲಸರವು ಇದ್ದಿತು. ಡೋಳಿನ ಕುಮರಗಳೂ, ಡವಾನದ (ದೊಡ್ಡ ನಗಾರಿಗಳು) ಮದಕರಿಗಳೂ, ಟುಮುಕು (ಚಿಕ್ಕ ನಗಾರಿ) ಗಳ ಬಂಜಿಗಳೂ—ಪಾಳೆಯದ ಅಂಗರಕ್ಷೆಯ ರಾವುತರ ಕೂಡ ಸಪ್ತಕವಾಡುತ್ತ ತಿರುಗುತ್ತಿದ್ದುವು. ದುಟನ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ಕಾವಳಿಗೊಂದು 'ಮೊಸ ಮನುಷ್ಯರ ಗವಳಿಗೆ (ಪಾಸನೆಗೆ) ಗಳ್ಳಿಕ್ಕುತ್ತ ಮುಸುಕಿ ಮುಂಬಿಸ' ನಾಯಿಗಳು ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು.

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಪಾಸನಿಬ್ಬರ ಪಾಳೆಯದ ಒಣ್ಣನೆಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಅಂದಿನ ಕಾಲದ ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ಯುದ್ಧ ಸನ್ನದ್ಧ ಸೇನೆಯ ಚಿತ್ರ ಕಣ್ಣೆದುರು ಕೆಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ಸೈನ್ಯ, ಸಾಟಿನಲ್ಲಿ ಅಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಗೆ ಹಾವಳಿ ನಡೆಯಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತೆಂಬುದನ್ನು ನೋಡಬೇಕಾದರೆ ನಾವು ರಣಘೋಷಪಾಸನ ಸೈನ್ಯದ ಮುಂಬರಿತವನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಹೋಗಬೇಕು.

* * * *

ಸೀರಿಯವನು ಸೂರೆಮಾಡಿ ಪಾಸನು, (ಅಲ್ಲಿಯ) ಆ ಭೂಪನನು ಯಮನ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿದನು. ಮುಂದೆ ತನ್ನ ವಾರುವ ದಳ (ಕುದುರೆಯ ಸೈನ್ಯ) ಸವಿತನಾಗಿ, ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ದಾಳಿಯಿಡ ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದನು. ಪಾಸನ ದಾಳಿಗೆ ತುಮಕೂರ ನಡೆಯಿಸಿದ ಹಾವಳಿ ಭೂನಾಥನು ಕಂಗೆಟ್ಟು, ಸಕಲ ರಾಜ್ಯವ ಬಿಟ್ಟು, ಅನಶಾರದೆ (ಎಸುವಿನಶಾರದೆ) ಗಿರಿಮರ್ಗಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದನು. 'ಕೊಡದೆ ಕಾವಿದ ಪಳ್ಳಿ, ಪಳ್ಳಿ-ಪುರಗಳನು ತುಡುಕಿ, ಲಗ್ಗಿಗೆ ಬಿಟ್ಟು, ಅಲ್ಲೆಯ ಸಕಲ ಬಸರ ಕವಿಮರವ ಮಾಡಿ' ಪಾಸನು ಮುಂದೆ ಅಡಿಯಿಟ್ಟ. ಪಾಸನ ಸೈನ್ಯವು ಮುತ್ತಿ ಬಡೆದುಹಾಕಿದ ಪುರ, ಪಳ್ಳಿ, ಅಗ್ರಹಾರಗಳ ನಿವಾಸಿಗಳಾದ ಬಸರೆಲ್ಲ ಕದುರ್ಭಿತಿಯ ತಳೆದು ಆಗ ಹೆಡಗೆಗೆಲ್ಲೆಯೂ ಹೇರುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಕ್ಕಿ-ಮಡಿಹಿಟ್ಟುಗಳನು ತುಂಬಿತುಂಬಿಕೊಂಡು ಕೊಡಗಿನ ಕಾಡನ್ನು ಸೇರಿದರು.

“ ತಾಯೊಂದೆಸೆ ಮಕ್ಕಳೊಂದೆಸೆ ಕೊಟ್ಟುಹ
ಬೀಯಗರೊಂದೆಸೆಯಾಗಿ,
ಬಾಯ ಬಿಡುತ ಬಲು ಭೀತಿಯೊಳಗೆ ಹೊಕ್ಕು-
ರಾಯಾಸಗೊಂಡು ಹೆಮ್ಮಲೆಯ ! ” (೧೧-೪೭)

ಅಲ್ಲದೆ ‘ ಹಗೆ, ಪೆಟ್ಟಿಗೆ, ಕಣಜಗಳಲ್ಲಿರುವ ರಾಶಿ ರಾಶಿ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಬಗೆದು ಭಾವಿಸದೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸೂರೆಗೊಟ್ಟು, ಮಿಗೆ ಬೆಳೆದಿಹ ಪೈರುಗಳ ಬಿಟ್ಟು, ಜನವೆಲ್ಲ ಅಂಜಿ ಅಂಜಿ ಜಗುಳಿದರು. ’ ಅದರಂತೆಯೇ ‘ ಎತ್ತು, ಕರೆವ-ಹಸು, ಎಮ್ಮೆಯ ಹಿಂಡುಗಳು ಇವೆಲ್ಲ ಎತ್ತಲಾದರೂ ಹೋಗಲೆನುತ ಜನ ತಲೆಕೆದರಿಕೊಂಡು (ಗಾಬರಿಯಿಂದ) ಗುಡ್ಡ-ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನು ಹತ್ತಲುತೊಡಗಿದರು ’. ಆಗ ಎಲ್ಲರ ಕಾಲಲ್ಲಿಯೂ ‘ ಮೂಡಿದ ದಸಿ, ಮುಳ್ಳುಗಳು ತಾಕಿ ಸೀಳಿದ ಮೈಗಾಯದಿಂದ ಜೋಲಿ ಸುರಿವ ಬಿಸುರಕ್ತದಿಂದ ಆ ಜನಜಾಲ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಐದಿತು ’.

“ ಅದೊ ಬಂದುವು ಕುದುರೆಯ ಹಿಂಡುನೋಡಿತ್ತ-
ಲಿದೆ ಬಲುಪೂಜೆಂದೆನುತ,
ಬೆದರಿ ಓಡುವ ಜನಗಳ ಕಂಡು ಜಗವೆಲ್ಲ
ಗದಗಾಪುಗೊಂಡುದೇವೇಳ್ವೆ ! ” (೧೧-೫೦)

‘ ಹೆಂಡಿರುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಓದಿದವರ ಶಿಶುತಂಡವನ್ನು ಈಡಾಡಿದವರ, ಗಂಡನ ಬಿಟ್ಟು ಬಾಯ್ವಿಡುತ್ತಿದ್ದಿದ ಹೆಂಗಳ ಅಂಡಲೆ (ದುಃಖ) ಗಳನ್ನು ’ ಬಣ್ಣಿಸಿ ಹೇಳಲಿಕ್ಕಾಗದು. ಗೊಳೆಯಿದ್ದ ಜನರಲ್ಲಿಯ ಅನೇಕ ಬಸಿರೆಯರು ಗಿಡಗಳ ಬುಡದಲ್ಲಿಯೆ ಹೆತ್ತುಬಿಟ್ಟರು; ಆ ಬಾಣಂತಿಯರನ್ನೂ ತುಂಬಿದ ಬಸಿರೆಯರನ್ನೂ ಒಡನೆ ಸಾಗಿಸಲಾರದವರು, ‘ ಕಡುಗಲಿ ರಣಘೋಷಾನನ ಅಬ್ಬರಕಂಜಿ ’ ಅಡವಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸರು ಆಗ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ :

“ ಕಣ್ಣೆ ನೊಳಗೆ ಖಾನ, ಕನಸಿನೊಳಗೆ ಖಾನ,
ಬಣ್ಣೆ ಸೆ ಮನದೊಳು ಖಾನ !
ತಿಣ್ಣೆ ವಡೆದ ಖಾನನ ಸುದ್ದಿ ಜಪವಾಗಿ
ಬಣ್ಣೆ ಗೆಟ್ಟುದು ಲೋಕವೆಲ್ಲ ! ” (೧೧-೫೪)

ಮುಂದೆ ಖಾನನು ಹಾಗೆಯೇ ಮುಂಬರಿಯುತ್ತ ‘ ನೊರಸುರಾಜ್ಜ ’ ವನ್ನು ಮುತ್ತಿ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡನು. ಬೆಂಗಳೂರು ಕೋಟೆಯನ್ನು

ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿ ಶಹಾಜಿ (ಶಿವಾಜಿಯ ತಂದೆ) ಯನ್ನು ಬಾದಶಹನ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ಅಧಿಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ನಿಯಮಿಸಿದನು. ರಾಮಗಿರಿ, ಕುಣಿಗಿಲು ಬಲ್ಲಾಳಪುರ, ಕೋಳಾಲ, ಬಿಜ್ಜಾವರ, ಚಿಕಬಳಲಾಪುರ, ಹೊಳವನ ಹಳ್ಳಿ, ಹೊಸಕೋಟೆ, ಬಾವಲೂರು, ಹೊಸೂರು, ಕಗ್ಗೊಂದಿ, ಮಾಸ್ತಿ, ದೇವಂಡಪುರಿ, ಸೂರೆಬಲೆ, ಸಿಡಿಲ್‌ಗಟ್ಟಿ ಇಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಭು-ಮನ್ನೆಯ ಅರಸು-ಸ್ವಪರಾಗಳೆಲ್ಲ ಸೋತು ಖಾಸಸಿಗೆ ಶರಣಾಗತರಾದರು. ಬಹುಕ ಖಾಸಸು ಇವರೆಲ್ಲರಿಗೆ ಅಧಿರಾಜನಾದ ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನು ಇರುವ ಪಟ್ಟಣವನ್ನೇ ಮುತ್ತಬೀಕೆಂದು ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡಿದನು.

“ ಎಂದಾಗಳಾಲೋಚಿಸಿ ಖಾಸಖಾಸರಿ-

ಗಂದಾಗಳುಡುಗೊರೆಯಿತ್ತು,

ಮುಂದಣ ಪಯಣವ ನಿರ್ಧರಗೈದಾಗ

ಬಂದು ಬಿಟ್ಟನು ಹೊರಬೀಡ ” !

ಆಗಿನ ಕಾಲದ ಮಹಮ್ಮದೀಯರು ಕೇವಲ ಧರ್ಮಾಭಿಮಾನದಿಂದ ಹಿಂದುಗಳೊಡನೆ ಕಾದುತ್ತಿದ್ದರಾದರೂ, ಹಿಂದುಗಳಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಾಭಿಮಾನವು—

ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲಿ— ಅಷ್ಟೊಂದು ಬಾಗುತ್ತವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ

ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೆ ಎಂದು ತೋರುವುದು; ಏಕೆಂದರೆ ಮಹಮ್ಮದೀಯರ

ಹಿಂದುಗಳ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು, ಕನ್ನಡಿಗರ ರಾಜ್ಯಗಳಾದ

ಮಂಜುನಾಥ ವಿಜಯನಗರ, ಮೈಸೂರುಗಳೊಡನೆ ಒಮ್ಮರಿಸಿ ನಿಂತ

ಪರವ್ರಾಂತೀಯ ಹಿಂದುಗಳು ಎಷ್ಟೋ ಜನರು. ಅದ

ರಂತೆಯೆ ಈಗ ಕೂಡ ‘ ರಣಧೂಳಿಖಾಸ ’ ನ ಸೈನ್ಯದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರಲ್ಲಿ

ನೇದೋಜಿ, ಶಹಾಜಿ, ಸಖಾಜಿ, ರಾಘವಪಂಡಿತ ಮೊದಲಾದ ಮರಾಠೆಗ

ರಿದ್ದರು. ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ‘ ಸೆರೆ ಗುಟ್ಟರಾತಿ, ಕನ್ನೋಜಿ, ಖುರೇಸಾನಿ ’

ಮೊದಲಾದ ಜನರಿದ್ದರು. ಸ್ವಾರ್ಥಿಯಾದ ಜನವಾ ಪಟ್ಟಣದ ಕೆಂಗೇಂದ್ರ

ಭೂಪತಿಯೂ ತನ್ನ ಜನರೊಂದಿಗೆ ಮಹಮ್ಮದೀಯ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದ್ದನು.

ಇವರಲ್ಲದೆ ಖಾಸನ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿಯೆ ಮುಖ್ಯ ಮುಖ್ಯರಾದ ಮಹಮ್ಮದೀಯ

ರೆಂದರೆ ‘ ಪರಾತಖಾನ್, ಕೈರಿತಿಖಾನ್, ಬಲವಂತಖಾನ್ (?)

ಮುಸ್ತಫಾಖಾನ್, ಅಬುದುಲ್ಲಾಖಾನ್, ಯಕಲಾಸಖಾನ್, ಅಂಬರ

ಖಾನ್, ಸಿದ್ದೀರಹೀಮಖಾನ್, ಅಂಕುಶಖಾನ್, ಸೊಲ್ಲಾಪುರದ

ಸಿದ್ದೀಮಲ್ಲಿಗೆಖಾನ್, ಅದ್ವಮಖಾನ್, ಜಿಲಹರಖಾನ್, ಮಹಮೂದ

ಖಾನ್, ಗಲೀಖಾನ್, ಫತ್ತೇಖಾನ್ ಮೊದಲಾದವರು ಇದ್ದರು.*
ಖಾನನು ತನ್ನ ಸೈನಿಕರನ್ನೂ ಸೈನ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನೂ ಕರೆದು, ಮೈಸೂರಿ-
ನವರ ಮಹತಿಯನ್ನೂ ಯುದ್ಧಪದ್ಧತಿಯನ್ನೂ ಹೀಗೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿ ಹೇಳಿ-
ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಕೊಟ್ಟ :

“ ಸುತ್ತಣ ದೊರೆಗಳಂತಲ್ಲ, ಮೈಸೂರವ-
ರೆತ್ತಿದ ಬಿರುದಿನ ಭಟರು !
ಕತ್ತಲೆ ಹಗಲಂತಿಹುದವರಿಗೆ ನೀವು
ಜತ್ತಾಯತದೆ ತೆರಳಿ . . . . ” (೧೧-೧೦೮)

“ ಬಟ್ಟಿಯೊಳಗೆ ಮೈಮರೆದೈದುವರ ಕೈ-
ಸಟ್ಟುಗ-ಚೂರಿ-ಬಾಕಿನಲಿ
ಮೆಟ್ಟಿ ಮೂಗರಿದು ಅಡಗುವರಂತೆ ನೀವತಿ
ಕಟ್ಟಿಚ್ಚರದೊಳ್ಳಿದಿರಿ ! . . . . ” (೧೧-೧೦೯)

ಇಲ್ಲಿಯ ಎರಡನೆಯ ವದ್ಧ ದಲ್ಲಿ ದೇಳಿದ ಯುದ್ಧ ರೀತಿ ಆಗ ‘ ಕಗ್ಗೊಲೆ
ಕಾಳೆಗ ’ ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ವಹಿಸಿದ್ದಿತು. ಮೈಸೂರಿನ ವೀರರು ಈ
ಮೈಸೂರವರ ಬಗೆಯ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಪ್ರವೀಣರೆಯಾದನ್ನು,
ಕಗ್ಗೊಲೆಕಾಳೆಗ ವಿಜಾಪುರದ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಸರದಾರನಾದ ಮುಸ್ತಫಾ
ಖಾನನು ತನ್ನ ಸೈನಿಕರನ್ನು ಕುರಿತು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ :

“ ಕಗ್ಗೊಲೆಗಳ ಕಾಳೆಗದೆ ಮೈಸೂರವ-
ರಗ್ಗಲೆಯರು ಜಗದೊಳಗೆ !
ಬಗ್ಗಿನಿಲ್ಲಿದೈದಿ ನಾವು ನಮ್ಮಯ ಗದಿ-
ದುರ್ಗದೊತ್ತಲಿ ನಿತ್ಸಿವೆಂದ ” (೧೯-೪೯)

ಕಗ್ಗೊಲೆ ಕಾಳೆಗವೆಂದರೆ (ಕಳ್ಳ + ಕೊಲೆ = ಕಗ್ಗೊಲೆ) ಒಮ್ಮೆಲೆ
ಕಳ್ಳತನದಿಂದ ಸುಗ್ಗಿ ಮೇಲೆ ಬಿಟ್ಟು ಮಾಡುವ ಕೊಲೆಯ ಯುದ್ಧ. ಈ
ರೀತಿಯನ್ನೇ ಮುಂದೆ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರೀಯರು ಅನುಸರಿಸಿರಬಹುದೇ ? . .

* ಇನ್ನೆಲ್ಲ ಖಾನರ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲಿಯ ಎಷ್ಟೋ ಹೆಸರುಗಳು, ಕನ್ನಡಿಗರ ಬಾಯಲ್ಲಿ
ಅಪಭ್ರಂಶಹೊಂದಿವೆಯೆಂದು ತೋರುವುದು.

ಎಂದು ಎನಿಸುವುದು. ಎಕೆಂದರೆ ಅವರದೊಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೆಂದು ಹೆಸರಾಗಿರುವ 'ಗನಿಮಾಕಾವಾ' ಎಂಬ ಯುದ್ಧಲೀತಿಯು, ಈ 'ಕಗ್ಗೊಲೆಕಾಳೆಗ'ದ ಪ್ರತಿರೂಪವೆ ಆಗಿರುವುದು. ಈ ಗ್ರಂಥ ಶಿವಾಜಿಯ ಉದಯಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲಿನದೊಂದುದನ್ನು ಯಾರೂ ಮರೆೆಯಲಾಗದು.

*

*

*

*

ಖಾಸನು ದಂಡೆತ್ತಿ ಒರುತ್ತಿರುವ ಪಾರ್ತಿಯನ್ನು ಬಡನೆಯೆ ಬೇಹಿನವರು (ಗುಪ್ತಚಾರರು) ಒಂದು ಗಡಿಯಮನ್ನೆಯರಿಗೆ ಹೇಳಿದರು; ಅವರು ದಳನಾಯಿಯೆಡೆಗೆ ಚರರನ್ನು ಅಟ್ಟಿದರು. ಚರರು ಮೈಸೂರವರ ಒಂದು ದಳನಾಯಿ ನಂಜೇಂದ್ರನ ಸಂವಿಸಿಕೊಂಡು ಮುನ್ನೆಚ್ಚರಿಕೆ ಖಾಸನು ದಂಡೆತ್ತಿ ಬರುತ್ತಿರುವುದನ್ನೂ, 'ರಾಮಗಿರಿಯ ದುರ್ಗದೊತ್ತಿನ ಮುಂಡಣ ತೊರೆಯ ದಂಡೆಯಲಿ' ತನ್ನ ಅಸಂಖ್ಯ ದಂವಿಸೊಂದಿಗೆ ಬರುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವುದನ್ನೂ ಬನ್ನವಿಸಿವರು. ಬಕಿ ದಳನಾಯಿ ನಿರ್ಭೀತಿಯ ಸ್ವರದಲ್ಲೆಯೆ 'ಬಂದರೇನಾಯ್ತು, ನೀವು ನಿಮ್ಮಯ ದುರ್ಗಗಳನ್ನು ಎಚ್ಚರದಿಂದ ಕಾದಿರಿ!' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅವರನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟು, ತಾನು ಅರಮನೆಗೆ ನಡೆದ; ಅಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಾದಿಯೊಬ್ಬಳನ್ನು ಬರಮಾಡಿ ಕೊಂಡು ಅವಳೊಂದಿಗೆ ರಾಜಕಾರ್ಯವಿದೆಯೆಂದು ಮೊರೆಗೆ ಹೇಳಿಕಳುಹಿದ. ಆಗ :

“ ಮಿರುಪ ರತ್ನದ ಶಾರದಾಮಂಟಪದೊಳು
ವರಹಂಸತೂಳ ತಲ್ಲದಲಿ,
ಶರಣರನ್ನೆಯರ ವಿದ್ಯಾವಿನೋದದೊಳಿಹ
ಧರಣೀಶನ ಕಂಡಳವಳು ”.

ಕಂಡು ಮೈಸೂರಿನ ದೊರೆಗಳ ಮಹತಿಯನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಲೆ ಖಾಸನು ದಂಡೆತ್ತಿಬಂದ ವರ್ತಮಾನವನ್ನು ದಾದಿ ದೊರೆಗೆ ಬಿನ್ನವಿಸುವಳು. ಆಗ ದೊರೆ 'ಓಲಗದ ಅಬಲೆಯರನ್ನೆಲ್ಲ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟು, ಚಿಕ್ಕೂಳಿಗದವರನ್ನು ಒಡಗೂಡಿ, ಲೀಲೆಯಿಂದ ರತ್ನ ಡಾಳಿಪ ಓಲಗದ ಚಾವಡಿಗೆ ಐದಿದ '. ಅಲ್ಲಿ ಹಲವು ಬಸ ಮನ್ನೆಯ-ಮಂಡಲಿಕರು ಸೇರಿ ಸಭೆ ನಡೆಯಿತು. ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆಯು ' ಬಂದನೆ ಖಾಸ...ಮುಂದೈದುವುದನರಿಯದೆ ನಮ್ಮನು ಕೇಣಕಿದನು ' ಎಂದು ಗರ್ಜಿಸಿ :

“ ಪಟ್ಟಣ ನೊದಲಾದ ಗಡಿಯ ಮುಗುಂಗಳಿ-
 ಗೊಟ್ಟಿಸಿ ಸಂವರಣೆಗಳ
 ಕಟ್ಟಿಚ್ಚರೊಳಿರಿಸೆಂದು ನಂಜೇಂದ್ರಗೆ
 ಸೃಷ್ಟೀಶ್ವರ ನೇಮಿಸಿದ ”.*

೪. ಕನ್ನಡಿಗರ ಸಮರಜೀವನ ಚಿತ್ರ

ಇತ್ತ ರಣಧೂಳಿಯಾನನು ತನ್ನ ಘೌಡಿಸೊಂದಿಗೆ—ಖೀರಂಗ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಬೇಕೆಂದು ಬಂದು ಊರ ಉತ್ತರ ಏಕ್ಕಿಸಲ್ಲಿ ವಾಳೆಯುಟ್ಟು. ಆಗ ಎಲ್ಲ ನೋಡಿದರೂ ‘ ಗುಡಿ-ಗೂಡಾರ, ಹಯ ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ಶಾಲೆ ’ ಗಳೂ ‘ ಗಜಗೇಹ ’ ಗಳೂ ‘ ನಾನಾನಾದ್ಯದ ಪಾಳೆಯ ಬಲುಘಲ್ಲಣೆಯೂ ’ ತುಂಬಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದುವು. ಇಡುವ ಪೆಟಿಲು, ಮೇಲಕ್ಕೇಳುವ ಬಾಣ, ಸಿಂಗಾಟಿಯ ಅಂಬು ಇವೆಲ್ಲ ನೋಡುವವರಲ್ಲಿ ಹೆದರಿಕೆ ಮುಟ್ಟಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು. ಸಿಟಿಶಾಕ್ಸನ ಕಣ್ಣಿಷ್ಟಿನ ಕಿಟಿಗಳ ಆರ್ಭಟಿಯಂತೆ ‘ ಶತಘ್ನಿ ’ ಗಳ ಗುಂಡುಗಳು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಪುಟಿಯುತ್ತಿದ್ದುವು. ಇಡುವ ತುಬಾಕಿಯ ಗುಂಡುಗಳು ಸಂಜೆಯ ತಾರಗೆ ಮೂಡಿ ಭೂಮಿಗೆ ಸಿಟಿದು ಬರುವಂತೆ ತೋರಿದುವು. ಬಿಡುವ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಆಕಾಶ ಹೆಣೆಕೆಗೊಂಡಂತಾಯಿತು.

ಆದರಂತೆ ‘ ಊರೊಳಗಿನ ಪಟುಭಟರ ಪಟಲಗುಂಡು, ಭೋರನ್ನೈತಹ ಬಾಣಗಳು ’ ಇವು ಹೊರಪಾಳೆಯದ ಮಂದಿಯನ್ನೆಲ್ಲ ಗೋರುಗೊಳಿಸಿವುವು. ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕಂಠೀರವ ಸರಸರಾಜನು ‘ ತುರುಕರ ಬಲವನ್ನು ’ ನೋಡಲಿಕ್ಕೆಂದು ಬಂದ, ಹೇಗೊಂದರೆ :

“ ಬಿರುದಿನ ಡೋಳು ಡಮಾಮಿ ನಾನಾನಾದ್ಯ-
 ದುರುಘೋಷಣೆ ದೆಸೆದಿಸೆಯ
 ನೆರೆತೀವೆ, ಮಕರ-ಟಿಕ್ಕೆಯದ ಸಾಲುಗಳಿಂದ
 ಸಿರಿದರನೊಲು ನಡೆತಂದ ”.

* ಸಂಜರಾಜನು ಮಾಡಿಸಿದ ಕೋಟಿಕೊತ್ತಳಗಳ ಸಂವರಣೆಯ ವಿಷಯವೆಲ್ಲ ಇದೇ ಗ್ರಂಥದ ‘ ಕೋಟಿಗಳಿಗೆ ’ ಎಂಬ ಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ (ಪುಟ ೨೩) ಬಂದಿದೆ.

“ ಎಡಬಲದೊಳು ಸಿಂಗರದಂಗನೆಯರು
ಪಿಡಿದು ಚಾಮರವ ಥಾಳಿಸಲು,
ಕುಡುವಿಲ್ಲ ಸಮರೂಪ ಕಂಠೀರವೇಂದ್ರ ಬಲ್.
ಸಡಗರದೊಳಗೈತಂದ ! ”

ಆಗ ಆ ದೊರೆಯೊಂದಿಗೆ ‘ಮುತ್ತಿನ ಸತ್ತಿಗೆ’ ಇದ್ದಿತು. ‘ತಳತಳವ
ಆಲವಟ್ಟಿಗಳು’ ಇದ್ದುವು. ‘ಚಿಂತಾಮಣಿ’ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ
ಯನ್ನೇರಿ ದೊರೆ ಕುಳಿತಿದ್ದನು. ‘ನೊಸಲ ಕತ್ತುರಿಯ
ಕಂಠೀರವ ನರಸ- ತಿಲಕದ ಮುನ್ನೆಯರುಗಳು’ ಎಡಬಲಗಳಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಿ
ರಾಜನ ದ್ದರು. ‘ಚಿನ್ನದ ಹರಡೆ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕಟ್ಟಿನ ನೇಜೆಯ
ವೈರಿಸೈನ್ಯ ನಿರೀಕ್ಷಣೆ ದವರು (ಭರ್ಜಿಯ ಸೈನ್ಯ)’ ಬಿಂಗಾಪಿನವರಾಗಿ
ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಸೆಬಳದ ಆಳುಗಳ ನೆರವಿಲ್ಲೂ ಜೊತೆಗೆ
ಬರುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಅಲ್ಲದೆ ತೀರ ಹತ್ತಿರ ಎಡಬಲಗಳಲ್ಲಿ ‘ಉಡೆಯ ಪಟ್ಟಿಯ
ದಟ್ಟಿ ಬೆನ್ನ ಜಲ್ಲಿ (ಬಿಲ್ಲು) ಯ ವೀರರು’ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರ ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿ
‘ನಾಗರಪಣೆ’ ಗಳಿದ್ದುವು ; ಕೊರಳಲ್ಲಿ ‘ಹೊಸಹೊನ್ನ ಸವಡಿದಾರ’
ಗಳಿದ್ದುವು ; ಹಳದಿಬಣ್ಣದ ‘ತೋಳಪಾವಡೆ’ ಗಳಿದ್ದುವು ; ಹಿಲಿಯ ಜಲ್ಲಿ
(ನವಿಲುಗರಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ಬಿಲ್ಲು) ಗಳಿದ್ದುವು. ಊಳಿಗದವರು ಕರಗ,
ಕಾಳಾಂಜಿ, ಹಡಪ, ಗಿಂಡಿ, ಚಮರಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ನಡೆದಿದ್ದರು.
ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುವ ಪಾಠಕರೂ ಇದ್ದರು. ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಕೂಡಿ
ಕೊಂಡ ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜ ‘ಬಾಗಿಲ ಸೆಜ್ಜೆಯ (ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲ ಗೋವುರದ)’
ಮೇಲೆ ರಂಜಿಸಿದ. ಖಾಸನ ಸೈನ್ಯವನ್ನೆಲ್ಲ ವಿವರವಿವರವಾಗಿ ನೋಡುತ್ತ
‘ಇವರು ಯಾರು ? ಇವರು ಯಾರು ?’ ಎಂದು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬನನ್ನೂ ಕೇಳಿ
ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವನು. ದಳಪತಿಯು ಎಲ್ಲ ವಿಷಯವನ್ನೂ ಹೇಳಿ ಕೊನೆಗೆ :

“ ದೇವರ ಪರಿಯಂತೇಕಿವರಿಗೆ ನಿಮ್ಮ
ಸೇವಕ ನಾನಿರುತಿರಲು ”

ಎಂದು ಹೇಳುವನು. ಅದರಂತೆಯೇ ಹರದಪುರ, ಚೆನ್ನಪಟ್ಟಣ, ಸತ್ಯಾ-
ಗಾಲ, ಕೋಟೆ, ಚೆನ್ನಾಯಪಟ್ಟಣ, ತುರುಗೆರೆ, ಪಿರಿಯಪಟ್ಟಣ,
ಮಳವಳ್ಳಿ, ನಾಗಮಂಗಲ, ಮೈಸೂರು ಮೊದಲಾದ ನಾಡುಗಳ ಮುನ್ನೆ
ಯರೂ ಒಂಟನುಡಿಗಳನ್ನಾಡುವರು. ಆಗಲೆ ರಣಧೂಳಿಖಾಸನಟ್ಟಿದ ಚರರು
ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವರು.

“ ಬಡದೆ ನಿನ್ನೊಳು ಸ್ನೇಹವೆರಸಿ ಕಪ್ಪವ ಕೊಂಡು
 ಬಡನೆ ನಿಮ್ಮಯ ಬಲಸಹಿತ
 ನಡೆವೆವು ದಿಗ್ವಿಜಯಕೆ ಮುಂದಿಗ ನ-
 ಮ್ನೊಡೆಯನಾಡಿದನೀ ಮಾತ ”

ಎಂದು ಹೇಳುವರು. ಆಗ ಮುಗುಳುನಗೆ ನಗುತ್ತ ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನು
 ಖಾಸನ ದೂತರಿಗೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳುವನು :

“ ಕಪ್ಪವ ಕೊಡೆವು ; ತನ್ನೊಳು ಸ್ನೇಹಕೆ ನಾವು
 ಬಪ್ಪವರಲ್ಲ ; ಮುಂದೆಮ್ಮ
 ದರ್ಪನ ನೋಡಲು ಕದನಕೆ ಬರಹೇಳು
 ತಪ್ಪದೆ ತಳತಂತ್ರ ಸಹಿತ !”

ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ “ ನಮ್ಮನ್ನೇನು ಸುತ್ತಣ ಬಡದೊರೆಗಳಂತೆ ಮಾಡಿ
 ದನೆ? ಆಯಿತು ಮುತ್ತಿಗೆ ಇಕ್ಕಿದ್ದಾನೆ ; ಇನ್ನೇನು ! ತನ್ನ ಪೌರುಷ ಬತ್ತಿ
 ಹೋಗುವುದನ್ನು ನಿಮ್ಮ ಖಾಸ ತಾನೆ ನೋಡುತ್ತಾನೆ ; ಹೋಗು ! ”
 ಎಂದು ಹೇಳಿದ. ಬಳಿಕ ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ಖಾಸನ ಭಟರಿಗೆ ಉಡುಗೊರೆ
 ಯನ್ನು ಕೊಡಿಸಿ ಕಳುಹಿಸಿ, ಅರಮನೆಗೆ ಮರಳಿ ಬಂದ. ಮೈರಿಗಳೆಂದು
 ಗೊತ್ತಾದರೂ ಉಡುಗೊರೆ ಕೊಡುವ ವದ್ಧತಿಯಂತಹದೋ ಅಂದಿನದು !

ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನ ಕಡೆಗೆ ಅಟ್ಟಿದ ದೂತರು ಮರಳಿ ಬಂದು,
 ಖಾಸನಿಗೆ ತಾವು ಕಂಡ ಆ ದೊರೆಯ ದೊಡ್ಡಿತೆಯನ್ನು ಬಿನ್ನವಿಸುವರು.
 ಅದನ್ನು ಕೇಳಿದ ಖಾಸನು ಕೋಪದಿಂದಲೆ ಅವರಿಲ್ಲರನ್ನು
 ರಣಭೂಮಿಖಾಸನ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟು, ತನ್ನ ‘ ಮಿಸುನಿಯ ಗೂಡಾರಕೆ ’ ಬರು
 ಮುತ್ತಿಗೆ ವನು. ಬಳಿಕ ‘ ತನ್ನ ಆಪ್ತಖಾಸರುಗಳ ಕರೆಸಿ,
 ಅಳೋಚನೆ ಗೈದು, ಪುರವನೊತ್ತರಿಸಿ ಮುತ್ತಿಗೆಯಿಕ್ಕಿ
 ಸೆಳೆವುದು ಪಿರಿದಹ ಕಾರ್ಯವಿದು’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ. ಆಗ ಹೊತ್ತುಮುಳುಗಲು
 ‘ ಖಾಸ-ಖಾಸರುಗಳೋಲಗದಲಿ ಸುರುಚಿರ ದೀವಟಿಗೆಗಳು ಮೆರೆದುವು’.
 ಮರುದಿನ ನೋಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಯುದ್ಧಸನ್ನದ್ಧರಾದ ಮೈಸೂರಿನ
 ದೊರೆಯನ್ನೂ ಸೈನಿಕರನ್ನೂ ಖಾಸನು ನೋಡಿದನು. ಅದೊಂದು ಪ್ರಳಯ-
 ಕಾಲ ಸಮಾಪಿಸಿದಂತಹ ನೋಟ ;

“ ಕಾಲಾಳು, ಮೇಲಾಳು, ಒಂಟರಿಗಾರರ
ಜಾಲ, ಬಿರುದಿನ ನಾಯಕರ
ಸಾಲುಸಾಲೆಸಿದಿರೆ ಸಂವರ್ತರುದ್ರಾ-
ಭೀಷಪಂಚಾಸ್ಯಗಳಂತೆ! ”

ಆಗ ಖಾನನಿಗೆ ಯಾರೋ ಹೇಳಿದರು : ‘ ಇಂತಹ ಭದ್ರವಾದ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ದಾಳಿಯಿಡಬೇಕೆಂಬ ಹಟವೇಕೆ? ಸುಮ್ಮನೆ ಸಂಧಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ ಆಗದೆ? ’ ಎಂದು. ಕೇಳಿದ ಖಾನನು ಕೋಪವ ತಾಳಿ ಗರ್ಜಿಸಿದ : ‘ ಕೋಟಿಯನ್ನು ಫಿರಂಗಿಯಲಿ ಇಡು! ಆಗಳ ಹೂಳು! ಮೇರುವೆಯ ಎಬ್ಬಿಸು! ತುಡುಕಿ ಲಗ್ಗೆಯನೇರು! ’ ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ‘ ವಜೀರರ್ಗೆ ’ ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದ. ಅದರಂತೆಯೇ ಅವರೆಲ್ಲ ವರ್ತಿಸಿದರು ; ಕೋಟಿಗೆ ಲಗ್ಗೆಯಿಕ್ಕಿದರು. ಆಗ ಗಣನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಖಾನರು ಲಗ್ಗೆಯಲ್ಲಿ ನೊಂದರು. ಅದನ್ನು ಕಂಡ ಖಾನನು ಕೋಪದಿಂದ ‘ ಕಣುಗಿಡಿಗೆದರೆ ಎಣಿಕೆಯಿನ್ನೇಕೆ? ಪಟ್ಟಣ ಬಂಧಿಸಿ ’ ಎಂದು ಕೂಗಿ ಹೇಳಿದ. ಸೈನಿಕರು ಒಡೆಯನ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಲು, ಮೈಸೂರಿನ ದೊರೆಯು ತನ್ನ ದಳವಾಯಿ ಸಂಜೇಂದ್ರನನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ :

“ ಇಳೆಯ ಮನ್ನೆಯರ ಮಾರ್ಬಲವ
ತಳುವದೆ ಬರಸಿ, ಮಾರ್ಗವ ಕಟ್ಟಿ ತುರುಕರ
ಗಳಲನೆ ಮೂಗರಿಸೆಂದ ”.

‘ ಮೂಗರಿಸು ’ ಎಂದರೆ ಮೂಗುಕೊಯ್ಯು ಎಂದು. ಕಗ್ಗೊಲೆಯ ಕಾಳೆಗದಂತೆಯೆ ಮೈರಿಸೈಸ್ಸಾದ ಮೂಗುಕೊಯಿದು ಬಿಡುವುದೂ ಒಂದು ಮೂಗರಿಯವ ಮೈಸೂರವರ ಯುದ್ಧದ ಮೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೆಂದು ಕಾಣು ಯುದ್ಧದ ಮಾದರಿ ವುದು. ಒಡೆಯನ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆಯೆ ದಳವಾಯಿ, ‘ ತಳುವದೆ ಮಾರ್ಬಲ ಸಹಿತ ಗಡಿಯ ಮನ್ನೆಯರ ಕರೆಯಿಸಿ ಕಾರ್ಯದ ಅಳವಿಯ ಹೇಳಿದ ’. ದಳವಾಯಿಯ ಅಪ್ಪಣೆಯಾಗುವುದೇ ತಡ:

“ ಅರಕೆರೆಯೊಳು ಬೀಡ ಬಿಟ್ಟಿದ್ ತುರುಕರ-
ನಿರುಳು ಕಗ್ಗೊಲೆಯೊಳು ಬಿದ್ದು,
ಎರಡು ಸಾಸಿರ ಮೂಗರಿದು ತಂದಾಕ್ಷಣ
ಪಿರಿದು ಸಾಹಸವ ಮಾಡಿದರು೨.

ಚೆನ್ನಪಟ್ಟಣ, ಮದ್ದೂರು, ಯಾದವಾದ್ರಿ, ನಾಗಮಂಗಲ, ಚೆನರಾಯ ಪಟ್ಟಣ, ಕಿಕ್ಕೇರಿ, ಬೂಕನಕೆರೆ, ಮೈಸೂರು ಮೊದಲಾದ ಊರುಗಳ ಪಟು-ಭಟಕೋಟಿಯೆಲ್ಲ, ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು, ೧೨೦೦೦ ಜನ ತುರುಕರ ಮೂಗುಗಳನ್ನು ಕೊಯಿದರು. ಆ 'ಮೂಕೊರೆಯರು' ಎಲ್ಲರೂ ವಿಜಯಪುರಕ್ಕೆ ಓಡಿಹೋಗಿ ವ್ಯಸನದಿಂದ 'ಪಾತ್ಸ್ಯಾವಿನಡಿಯೊಳು ನಿಂತು ಅಡ್ಡಬಿದ್ದರು'. ಪಾತ್ಸ್ಯಾವು ಅವರನ್ನು ನೋಡಿ ವಿಸ್ಮಿತನಾಗಿ, ಅವರಿಗೆಲ್ಲ 'ಕೊಡುಂಬಳಿ (ಪೆನ್‌ಶನ್)' ಇತ್ತು ತನ್ನ ಪಟ್ಟಣದ ಒಂದು ಕೊನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮೂಕೊರೆಯರಿಗಾಗಿಯೆ ಒಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಜೀವಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿತು. ದೇಶದೇಶಗಳ ಜನರು ಅವರನ್ನು ನೋಡಲಿಕ್ಕಿಂದು ಬಂದು, ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ ಬೆರಳು ಕಚ್ಚಿ ತಮ್ಮೊಳಗೆಯೆ ಹೀಗೆ ಮಾತನಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಲಿದ್ದರಂತೆ :

“ ಹಿಂದಣ ಯುಗದಲಿ ದಶಮುಖನನುಜಿಯ
ಕುಂದದೆ ಕಿವಿಮೂಗನರಿದ
ಇಂದೀವರಾಕ್ಷನಿಂ ನೆಗ್ಗಳವಹ ಶೌರ್ಯ
ಹೊಂದಿತು ಮೈಸೂರ ನೈವಗೆ ! ”

ಎಕೆಂದರೆ

“ ಆತನೊಬ್ಬ ಸುರೆಯ ಮೂಗ ಖಂಡಿಸಿದ ; ಮು-
ತ್ತೀತ ಹನ್ನೆರಡು ಸಾಸಿರದ
ಖ್ಯಾತಿಯ ನರರಕ್ಕಸರ ಮೂಗರಿದನೀ
ಭೂತಳೇಶನಿಗೆಣೆಯಾರು ? ”

ನೋಡಿದವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಕನ್ನಡ ದೊರೆಯ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ತುಂಬ ಸಂತೋಷ. ಈ ವಾರ್ತೆ ದಿಲ್ಲಿಯ 'ಕೂರ್ಮಪಾತ್ಸ್ಯ' ಎಗೂ ಆತನ 'ಹೇಜೀಬರ' ಮುಖಾಂತರ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಆಗವನು 'ಮೂಗಿನ ಮೇಲೆ ಬೆರಳಿಟ್ಟು ಅಚ್ಚರಿವಟ್ಟು ತಲೆಯ ತೂಗಿದ ; ಮೈಸೂರ ಭೂಗಧಿಪತಿಯ ಪೊಗಳಿದ ' ಹೇಗೆಂದರೆ :

“ ಧರೆಯೊಳು ರಾಮರಾಜಗೆ ನೆರೆ ಮಣೆಯದ
ತುರುಕರ ಭಂಗಕೆ ತಂದ
ದುರಗಲಿ ಕಂಠೀರವ ರಾಜ ಲೋಕಕೆ
ನರನಾರಾಯಣನೆಂದ ”

ಇಲ್ಲಿಯ 'ರಾಮರಾಜ' ಯಾರೆಂಬುದನ್ನು ಬೇರೆಯಾಗಿ ಹೇಳುವ ಕಾರಣವೇನೂ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ರಕ್ತಸತಂಗಡಿಯ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮಹಮ್ಮದೀಯರಿಗೆ ಸೋತುಹೋದ ವಿಜಯನಗರದ ರಾಮರಾಜನೇ ಇವನು.

* * * *

ತನ್ನ ಸೋಲಿನ ಸುದ್ದಿ ದಿಲ್ಲಿಯ ಬಾದಶಹನಿಗೆ ತಿಳಿದುದನ್ನು ಕೇಳಿದ ವಿಜಯಪುರದ ಬಾದಶಹನು ' ಪಟ್ಟಣವ ಸೆಳೆಯ ಹೇಳೆಂದು ' ದೂತರನ್ನು ಅಟ್ಟಿದ ; ಅವರು ಬಾದಶಹನ ಕೋಪದ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳಲು ಖಾನನೂ ಕನಲಿದನು ; ಆಗ

“ ಕುಡಿವಿಸಿ ಕುಣಿದುವು ; ತಾಮ್ರಾಕ್ಷಿಯೊಳಂ-
ದೊಡನೆ ಕಿಡಿಗಳುದುರಿದುವು.
ಕಡಿದು ಮುಂಗೈಯ ಕೋಪಾಟೋಪದಲಿ ಖಳ
ಜಡಿದು ಖಂಡೆಯವ ಚಿಮ್ಮಿದನು ”.

ಮುಂದೆ ಹೊತ್ತುಮುಳುಗಿ ಕತ್ತಲಾಯಿತು. ಖಾನನು ತನ್ನ ' ತುರುಕ ವಜೀರ-ಖಾನರನು ಕರೆಯಿಸಿ ' ಕೋಟಿಗೆ ಲಗ್ಗೆಯಿಕ್ಕಲೆ ಬೇಕೆಂದು ಆದೇಶ ಮಾಡಿದನು. ಕೋಟಿಗಾಳೆಗೆ ಆರಂಭವಾಯಿತು.*

೫. ಕಗ್ಗೊಲೆಯ ಕಾಳೆಗದ ಕಥೆ

ಕೋಟಿಯ ಲಗ್ಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಹಮ್ಮದೀಯರಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸೋಲು ಉಂಟಾಯಿತು. ಆಗ 'ಲಗ್ಗೆಗೇರಿದ ಖಾನಖಾನರು ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಮುರಿದೋಡಿ' ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದಿಂದ ಅರ್ಧಗಾವುದದ ಮೇಲೆ ಬೀಡನು ಕೋಟಿಗಾಳೆಗದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟರು. ತಮ್ಮ ಬೀಡಿನ ಸುತ್ತಲೂ ಸತ್ತುಸತ್ತು ಮಹಮ್ಮದೀಯ- ಬಿದ್ದ ಹೆಣಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿಹಾಕಬೇಕೆಂಬ ಅರಿವು-ಅಳವು ರಿಗೆ ಸೋಲು. ಗಳು ಕೂಡ ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ದಣಿದ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಂದಿನ ರಾತ್ರಿ ಕಳೆದು, ಬೆಳಗುಜಾವದ ಕತ್ತಲೆ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಬಾಸಣಿಸಿರಲು, ಮೈರಿಗಳ ಸೈನ್ಯವು ಮೌನವಾಗಿ

---

* ಈ ವಿಷಯ ಇದೇ ಗ್ರಂಥದ ' ಕೋಟಿಗಾಳೆಗ ' ಎಂಬ ಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ (ಪುಟ ೪೪ ರಿಂದ ೫೦ ರ ವರೆಗೆ) ವಿಶದವಾಗಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದಿತು. ಆಗ ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನು ' ಬೇಹಿನ ಚರರುಗಳ ತುರುಕರ ಪಾಳೆಯಕೆ ' ಕಳುಹಿ, ಅವರ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡನು. ಹೋಗಿಬಂದ ಚರರು ' ಇಂದಿಗ ತುರುಕರನು ಇಂದೋಡಿಸುವ ವೇಳೆ ' ಎಂದು ದಳಪತಿಗೆ ಬಿನ್ನವಿಸಿದರು. ಏಕೆಂದರೆ ತುರುಕರ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಜೆನ್ನಾಗಿ ಅವರು ನೋಡಿದ್ದರು : ಆವರಲ್ಲಿಯ ಕೆಲವರು ತುಂಬ ಗಾಯವಡೆದಿದ್ದರು. ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಸತ್ತವರಿಗಾಗಿಯೂ ಗಾಯಗೊಂಡವರಿಗಾಗಿಯೂ ಮರುಗುತ್ತ ಮುಂಗಾಣದೆ ಕುಳಿತಿದ್ದರು. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ' ಸುರೆಯ ಸೊಕ್ಕೇರಿ ' ಮೈಮರೆತು ದೋಗಿದ್ದರು. ಬಹಳ ಬನರು ' ಬೆಳಗುಚಾವದ ಬಲುನಿದ್ರೆಗೆ ' ಮನವಿತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ವರ್ತಮಾನವನ್ನು ಕೇಳಿದ ದಳಪತಿಯು ನರಸರಾಜನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ' ಇದೇ ವೇಳೆ ಜೀಯ ! ಕಗ್ಗೊಲೆಯ ಕಾಳೆಗ ದಲ್ಲಿ ಮದಮುಖವಾಸನ ಬಲವ ಸದೆದು ಎಚ್ಚಿಸಬೇಕು ' ಎಂದು ಬಿನ್ನವಿಸಿ ಕೊಂಡ. ದೊರೆಯೂ ಒಪ್ಪಿ ಎಲ್ಲ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಸನ್ನಾಹಗೊಳಿಸೆಂದು ದಳಪತಿಗೆ ಹೇಳಿ, ತಾನೂ ತನ್ನ ' ಸಂಜೋಗ ' ಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿದ.

ಅಂದಿನ ಕಾಲದ ದೊರೆಗಳು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೊರಡುವಾಗ ವೇಷಭೂಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಗೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬುದನ್ನು ' ಕಗ್ಗೊಲೆಯ ಕಾಳೆಗಕೆ ' ಹೊರಟ ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನ ಸಿದ್ಧತೆ ಕನ್ನಡ ದೊರೆಯ ಯಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿದೆ. ಅವನು ' ಮುತ್ತಿನ ಯುದ್ಧಸಿದ್ಧತೆ ದಗಲೆ, ವಜ್ರದ ಜೋಡು ' ಮೈಗೆ ಏರಿಸಿದ ; ತಲೆಗೆ ' ಸೀಸಕ ' ವನ್ನು ಇರಿಸಿಕೊಂಡ ; ಕೊರಳೊಳಗೆ ' ಪುಸ್ತಂಗ ' ಧರಿಸಿದ, ಕಾಲಿಗೆ ಬಿರುದಿನ ತೊಡರೆ (ಸರಪಣಿ) ನ್ನು ತೊಡಕಿಸಿಕೊಂಡ. ಉಟ್ಟುದು ' ಮಿಸುನಿಯ ದಟ್ಟಿ ' ; ನಡುವಿನಲ್ಲಿ ' ರತ್ನದ (ಹಿಡಿಕೆಯ) ಬಾಕು ' ; ಕೈಯಲ್ಲಿ ಒರೆಯನುಗಿದ ಖಡ್ಗ. ಆತನ ಕುದುರೆಗಳು ' ಬಿರುದಿನ ಪ್ರೊಂಬಾವಡೆ ' ಗಳಿಂದಲೂ, ' ಸಡಕಿನ ವಲ್ಲಿ ' ಗಳಿಂದಲೂ, ಕೊರಳೊಳಗಿನ ' ಮುತ್ತಿನ ಜೂಳೆಯ ' ಗಳಿಂದಲೂ ಬೇರೆ ರತ್ನಭೂಷಣಗಳಿಂದಲೂ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿ ಖುರವೆತ್ತಿ ಕುಣಿಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೊಂದು ' ರಾಜತೇಜಿ ' ಯನವರಿ ' ಖಂಡೆಯವ ಚಿಮ್ಮಿಸುತ ಕಡು ತವಕದಿ ಕಂಠೀರವರಾಜೇಂದ್ರ ಧುರಮಂಡಲಕೆ ನಡೆದ '. ನಂಜರಾಜ, ಲಿಂಗರಾಜರು ದಳಪತಿಗಳಾಗಿರುವ ಎರಡು ಘಾಜುಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಎಡಬಲದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ. ಮುಂದೆ ' ಇಡೆ ಬಂದೆವು ಕಗ್ಗೊಲೆಗೆ ; ಎಚ್ಚರಿನೊಳಗೆ ಇದಿರಾಗಿ ' ಎಂದು ಮೊದಲೆ ದೂತರನ್ನಟ್ಟಿ ಎಚ್ಚರಿಕೆ

ಕೊಟ್ಟು ಹೇಳಿ ಕೆಳುಹಿದ; ಕೂಡಲೆ ಮನ್ನೆಯರೆಲ್ಲ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೊರಟರು. ಕೊಂಬು, ಕಹಳೆ, ರಾಯಭೇರಿ, ಬುರುಗು, ಬೊಂಬುಳಿ ಮೊದಲಾದ ರಣವಾದ್ಯಗಳು ಅಬ್ಬರಿಸತೊಡಗಿದುವು; ಇದರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೆ ಸೈನಿಕರ ಕೋಲಾಹಲ.

“ ಇರಿ, ಕಡಿ, ತರಿ, ಅರಿ, ಇಂದು ವೈರಿಗಳನೆಂ-

ದುರುಜಿ ಚೌದೇಸೆಯೊಳಗಂದು

ದುರಗಲಿ ಕಂಠೀರವೇಂದ್ರ ನಿಟ್ಟಿಸೆ ಭಟ-

ರುರುಜಿ ಮುತ್ತಿದರರಿಗಳನು !

ಆಗ ಖಾನನ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಚೈತನ್ಯವು ತಲೆದೋರಿತು. ಅವರೂ ಸಮರವನ್ನೆದುರಿಸಿ ಸಿಂತರು, ಅಲ್ಲದೆ ‘ ಸಮ್ಮ ಬಲ ಪುರದ ಲಗ್ಗೆಯಲ್ಲಿ ನೊಂದಿದೆಯೆಂದು ಉಬ್ಬಿಸಿಂದ ಸಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಬಂದು ಕಗ್ಗೊಲೆ ಕಾಳೆಗಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದಿರಾ? ಇದು ನೋಟ, ಸಮ್ಮ ತಲೆ ಹೋದರೂ ಪ್ರಾರಂಭ ಬರಿಯೆ ಅಟ್ಟಿಯಿಂದ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವ ವೀರ ತುರುಕರು ನಾವು ! ’ ಎಂದು ಪೌರುಷದ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡತೊಡಗಿದರು. ಆಗ ಕನ್ನಡ ಬಂಟರು ಅವರಿಗೆಂದುದು ಹೀಗೆ :

“ ಗಾಯಗಾಣಿಸೆ ಹಲ್ಲುಕಿರಿದು ಸಲಾಮೆಂದು

ಬಾಯಬಿಡುವ ಹಂದೆಗಳಿರ !

ದಾಯದ ಪಂಥವೆ ನಿಮಗೆ? . . . ”

“ ಮಂಡಲೇಶ್ವರ ನರಸೇಂದ್ರನ ಪಟ್ಟದ

ಶುಂಡಾಲಗಳ ಕೈಯ ಗುಣದ

ದಂಡಿಯ ನೋಡಿ ! . . . .”

ಈ ಬಗೆಯ ಬಿಂಕದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಮೈಸೂರ ವೀರರ ದಂಡು ತುರುಕರನ್ನು ಮುತ್ತಿ ವಿಷಮಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿತು. ವಿವಿಧಾಯುಧಗಳ ಕಾಳೆಗ! ಭಲ್ಲಿಹದಿಂದ ಇರಿದು ಅಶ್ವದ ಗಡಣವ ಬೀಳಗಿಡಹಿದರು; ಖಡ್ಗದಿಂದ ರಾವುತರ ಕೊರಳ ಕಡಿದಿಟ್ಟರು. ಸುರಗಿಯ ಸುಭಟರು ಸೂಟಿಯಿಂದ ಐತಂದು, ತುರುಕರ ಉರವ ಇಬ್ಬಗೆ ಮಾಡಿ ಬಿಸಿರತ್ತವ ಭೂತಕೆ ಚೆಲ್ಲಿದರು. ಚಿನ್ನದ ಹರಡೆಯ ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳ ಊಳಿಗದವರು ಖಾನವಜೀರರ ಬಲವನು

ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಬೀಳಲಿರಿದರು. ಹರಿಗೆ (ಧಾಲು) ಯ, ಗದೆಯ, ನೇಜೆಯದ ಒಂಟಿರಿಗಾರರು ಉರವಣಿಸುವ ತುರುಕರನ್ನು ಇರಿದು, ಮೂಗನರಿದು, ಸರಗಟ್ಟಿ ತಂದು ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೆರಸಿದರು. ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕಟ್ಟಿನ ಬಿಲ್ಲಿನ ಎರರು, ಬಲ್ಲಿದ ಖಾನಖಾನರನ್ನು ಎಚ್ಚು ಗಾಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ತಲ್ಲಣಗೊಳಿಸಿದರು. ಈ ಕಲಿಗಳು ಕರೆವ ಬಾಣದ ಶಿಖಿ, ಪ್ರಳಯಾಗ್ನಿಯಂತೆ ಖಳರ ಬಲವನ್ನು ಬಳಹೊಕ್ಕಿತು. ಪಟುಭಟರು ಇಡುವ ತುಸಾಕಿಯ ಗುಂಡುಗಳು ಮಾರ್ಬಲವ ಕಂಗಡಿಸಿದುವು. ಸಿಂಗಾಡಿಯಂಬು ರಿಪುಗಳ ತಲೆಯನ್ನು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸಿಡಿದಾಡಿ ಸಿದುವು. ಅಲ್ಲದೆ ಮೈಸೂರಿನ ಮಹಾವೀರರು ಕೈಯಿಟ್ಟಿಗಳಿಂದ ಇಟ್ಟರು; ಜವದಾಡಿಯಿಂದ ಮೆಟ್ಟಿ ಇರಿದರು; ಕೈಯಲ್ಲಿಯ ' ಹರಿಗೆ ' ಗಳನ್ನು ಖಂಡಿಸಿದರು. ಬೆನ್ನಬೀಯ ' ತರಕಸ (ಬತ್ತಳಿಕೆ) ' ಗಳನ್ನು ಪುಡಿಮಾಡಿದರು. ಸಿರದ ಮುಂಡಾಸವ ಸೀಳ್ದಿಕ್ಕಿದರು. ದಗಲೆ (ಅಂಗಿ) ಯ ಪರಿಪಾಟ ಮಾಡಿದರು.

ಆಗ ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ' ಒಂಡೆಯದ ಪೆಟ್ಟಲಿ ಸಾಯದವ ರಿಲ್ಲ ; ಬಾಕಿನಲಿ ಗಾಯಪಡೆಯದವರಿಲ್ಲ ' ! ಯಾರನ್ನು ನೋಡಿದರೂ ಸೋತುಹೋದ ' ಸುರಟಿಯ ಕತ್ತಿ ' ಗಳ ಹುಯ್ಲಿ ಧಾರೆಗೆ ಇಕ್ಕಡಿ ಸೈನ್ಯದ ಚಿತ್ರ ಯಾದವರು ! ಮ ತ್ತಿ ಯಾರನ್ನು ನೋಡಿದರೂ ' ನೇಜೆಯದ ಗಾಯದೆ ನೋಂದ ಮಾರಣದವರು ' !

“ ಉರುಳುವ ನರಳುವ ತೆರಳುವ ಹೊರಳುವ

ಬಿರಳ ಕಚ್ಚುವ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳ

ಕರುಳು-ಕಾಳಜಗಳು ಸುರಿವ ಖಾನರುಗಳ

ನೆರವಿಯೊಪ್ಪಿತು ರಣದೊಳಗೆ ! ”

ಆಗ ವಂದಿಗಳು : ಭಲರೆ ಭಾಪುರೆ ಕಲಿಕಂಠೀರವೇಂದ್ರನ ಸಲೆ ಪಟ್ಟಿದಾನೆಗಳೆ ! ' ಎನುತ ಕೈವಾರಿಸಿದರು (ಹೊಗಳಿದರು).

ಸೋತು ಹೋದ ತುರುಕರ ಸೈನ್ಯದ ವಾಸ್ತವಚಿತ್ರವನ್ನು ಕವಿ ತುಂಬ ಸರಸವಾಗಿ ತೆಗೆದಿದ್ದಾನೆ. ಓದಿದವರಾರೂ ' ಅಯ್ಯೋ ! ' ಎಂದು ಕಳವಳದ ಉದ್ಗಾರ ತೆಗೆಯಬೇಕು.

“ ತೋರೆಯುತ, ಮೊರೆಯುತ, ಸುರಿಯುತ ರಕ್ತವ
ಕರಚರಣಗಳಾಡಿಸುತ,
ಅರಿವೆಣಗಳು ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದೆ ನೋಟಕ-
ಚ್ಚುರಿಯ ಪುಟ್ಟಿಸುತ್ತೊಪ್ಪಿದುವು !”

* * *

“ ಅರಿಗಚ್ಚಿದ ನಾಲಗೆ, ಕಡೆನಾಯೊಳು
ಸುರಿಜೊಲ್ಲ, ಬಿಟ್ಟ ಕಣ್ಣುಗಳ
ನೆರೆಕೆತ್ತುವಂಗುಳ, ಜೀವ ಬಿಡುವ ಹೆಣ
ಧರಣಿಯೊಳ್ ಮೆರೆದುವದ್ದುತದೆ !”

* * *

“ ಒಡೆದ ತಲೆಗಳಿಂದ, ಕಡಿದ ಕಾಲುಗಳಿಂದ,
ಬಿಡದೆ ತುಂಡಾದ ಕೈಯಿಂದ,
ಸಿಡಿದ ತೊಡೆಗಳಿಂದ, ನಡಿಗರುಳುಗಳಿಂದ
ಜಡಿದುದು ರಣಭೂಮಿಯಾಗ !”

ರಣಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರೂ ಕಡಿದ ಹರಿಗೆ, ಸೀಳಾದ ಸಿಂಗಾಡಿಗಳು, ಉಡಿದ ಹಕ್ಕಿರಿಕೆ (ಕುದುರೆಯ ಜೀನು)-ರೆಂಚೆ (ಆನೆಯ ಸನ್ನಣ) ಗಳು, ಹರಿದುಹೋದ ದಟ್ಟದಗಲೆ-ಜೋಡುಗಳು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದುವು. ಮುರಿದ ಸತ್ತಿಗೆಗಳೂ ಹರಿದ ಟೆಕ್ಕೆಯಗಳೂ, ಜೀವತೊರೆದ ಕರಿ-ತುರಗಗಳ ಸಾಲಿಕ್ಕಿದ ಮೆದೆಯೂ ರಣಭೂಮಿಯನ್ನು ತುಂಬಿದ್ದುವು. ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರೂ ಖಂಡಿಸಿದ ಭಲ್ಲೆಯ-ನೇಜೆಯಗಳಿದ್ದುವು; ಎತ್ತ ನೋಡಿದತ್ತ ತುಂಡಾದ ಖಡುಗ-ಕುಂತಗಳು ಬಿದ್ದಿದ್ದುವು. ಸಂತಲ್ಲಿಯೆ ದಿಂಚುದರಿದು ಕೆಡೆದ ಸಾಲಕೊಲ್ಲಾರಬಂಡಿಗಳು ನಡೆಗೆಟ್ಟು ಹೋಗಿದ್ದುವು. ರಣ-ವಾದ್ಯಗಳಾದ ನಪಿರಿ, ಬುರುಗು, ಡೋಳು, ಕೊಂಬಿನ ಕಾಳಿ ಇವೆಲ್ಲ ಸೀಳಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದುವು. ಒಡೆದು ಹೋದ ಡಮಾಮಿಗಳದೊಂದು ರಾತಿಯೆ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದಿತು.

ಗುಂಪುಗುಂಪಾಗಿ ಬಂದ ಬಲಿಭುಕ್ತ (ಕಾಗೆ) ಗಳು ‘ ಹೊಸ ಹೊಸ ಹೆಣದ ಆಲಿ (ಕಣ್ಣು) ಗಳನ್ನು ಚಂಚುವುಟದಿಂದ ಮಿಸುಕಿ (ಎತ್ತಿ ಎತ್ತಿ)’ ಕುಟುಕುಗೊಳುತ್ತಿದ್ದುವು. ಗೂಗೆಗಳು ಜೋತಾಡುವ ಕೆಂಗರುಳು-

ಗಳನ್ನು ಕೊಪ್ಪಿನಿಂದ ಕಚ್ಚಿ ಎಳೆದಾಡುತ್ತಿದ್ದುವು. ನರಿಗಳು ಬಲುಮೆಯಿಂದ ನೆಣವನ್ನು ಎಳೆದೊಡು ಖಂಡವ ಕಚ್ಚಿಕೊಳುತ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಮೊಗವನ್ನು ನೆಗೆಹಿ ಭೀಕರವಾಗಿ ಕೂಗುತ್ತಿರುವುವು.

ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಹುಜನರಲ್ಲ ಬಿದ್ದು ಹೋದರು. ಮುಖ್ಯ ಮುಖ್ಯ ಸರದಾರರ ಬಂಧು-ಬಾಂಧವರೂ ಆವ್ತ-ಮಿತ್ರರೂ ಎಷ್ಟೋ ಜನ ಸತ್ತುಹೋದರು. ಯಾರೂ ಯಾರನ್ನೂ ಕೇಳದಂತಹ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಬಂದು ಒದವಿತು, ಅದುದರಿಂದಲೇ 'ವಾರುವ (ಕುದುರೆ) ಗಳು ಡಾವಣನೇಣ್ (ಕಣ್ಣೆ) ಗಳ ಬಲು ಬೀರುಗುಣಕಗಳ ಪರಿದು, ತಮ್ಮಿಚ್ಚೆಯೊಳಗೆ ಕೇರಿಕೇರಿಯೊಳು ತಾರುಮಾರಾಗಿ ಓಡಿರುವು'. ಅದರಂತೆಯೇ 'ಮದಕರಿಗಳು ಕಟ್ಟಿದ ಮಲ್ಲಗಂಭವನು ಒದದು ಕೆಡಹಿಕೊಂಡು, ಬೆದರಿ ತಮ್ಮ ಇಚ್ಛೆಯೊಳಗೆ ದೆಸೆ-ದೆಸೆಗೆ ಐದಿ, ಹದಗೆಟ್ಟು ಓಡಿಯಾಡುವು'. ಜೀವವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಓಡುಹೋಗಬೇಕೆಂಬ ತುರುಕರು ಕೆಲವರು, ತಾವೇನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವೆವೆಂಬ ಎಚ್ಚರವಿಲ್ಲದೆ 'ಕುದುರೆಯ ಬಾಲಕೆ ಕಡಿವಾಣವಸಿಕ್ಕಿ, ಮೇಲುಮೊಗಕೆ ಹಲ್ಲಣ (ಜೀನು) ವ ಕಟ್ಟಿ' ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಓಡುಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು, ಹಳ್ಳಿಗರು ಬಟ್ಟಿದ ಹುಲ್ಲು ಬಣಬೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಅವರು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಉಸಿರನ್ನು ಕೂಡ ಬಿಡದೆ, ಯಾರಾದರೂ ಬಂದು ನೋಡಿ ಇಲ್ಲಿ ಏಕೆಂದು ಕೇಳಿದರೆ ಕೈಮುಗಿಯುತ್ತ ಹುಲ್ಲುಕಿರಿಯುತ್ತಿದ್ದರು ಬೇರೆಯ ಕೆಲವು ಜನ ಒಂಟರು ತಮ್ಮ ವೀರಕಂಕಣಗಳನ್ನು ಮುರಿದಿಟ್ಟು, ಕೊರಳಲ್ಲಿಯ ಹಾರಾದಿಗಳನ್ನು ಹರಿದೊಗೆದು, ಪೈರಣೆಗಳನ್ನು ಸೀಳಿಹಾಯ್ಕಿ, ತಲೆಯನ್ನು ಕೆದರಿಕೊಂಡು ತಾರುತಟ್ಟಾಗಿ ಓಡುಹೋದರು. ಕಾಳೆಗೆಕ್ಕೊಪೆದರಿದ ಕೆಲವರು ಹುತ್ತವನ್ನೇರಿ ನಿಂತರು; ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಹುಲ್ಲನ್ನು ಕಚ್ಚಿ ನಿಂತರು; ಎಷ್ಟೋ ಜನರು ಕತ್ತಿ-ಕರಾರಿಯ ಬಿಸುಟಿ ಬಿತ್ತಲೆಯಾಗಿ ಸೀರೊಳಗೆ ಹೋಗಿನಂತರು (ಇವೆಲ್ಲ ಶರಣಾಗತರ ಚೇಷ್ಟೆಗಳು). 'ಇದೊಂದು ಸಲ ನನ್ನನ್ನು ಒದುಕಿಸಿದೆಯಾದರೆ ನೀನೆ ನನಗೆ ಜನ್ಮವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಂತಾಗುವುದು' ಎಂದು ಕಲಿಗಳ ಕಾಲಿಗೆ ಎರಗಿ ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಬ ಹಂದೆಗಳೂ ಅಲ್ಲಿ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಜನ ಇದ್ದರು.

“ ತುರಗವನುಳಿದು, ಖಂಡೆಯವ ಬಸುಟು, ನಮ್ಮ

ಕೊರಳ ಸಲಹಿಕೊಳ್ಳೆನುತ

ಕರವ ಮುಗಿದು ಕಲಿಗಳಿಗೆ ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಬ

ತುರುಕರಾವುತರೊಪ್ಪಿದರು.”

ರಾವುತರಂತೆಯೇ ಮಾವುತರೂ ' ಗುಳವನೀಡಾಡಿ, ಗಜಗಳ ಮಸ್ತಕ
ವಿಂದ ಇಳಿದು (ವೈರಿಗಳಿಗೆ) ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಟ್ಟು (ಅವರ) ನಂಬುಗೆಗೊಂಡು '
ಫುಲ್ಪವೂ ತಡಮಾಡದೆ ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿಗೆ ಓಡಿಹೋದರು.

“ ಸಿಂಗನ ಕೂಡಣ ಕಲಹದೆ ಕರಿಗಳ
ಜಂಗುಳಿ ಜೀವಿಸಲಹುದೆ ?
ತುಂಗವಿಕ್ರಮನ ಕಣಕಿ ತುರುಕರ ಬಲ
ಭಂಗಕ್ಕೆ ಬಂದುದೇನೆಂಬೆ ! ”

೩ಗ ಆ ಕಗ್ಗೊಲೆಯ ಕಾಳೆಗದಲ್ಲಿ ಸೋತುಹೋದ ಮಹಮ್ಮದೀಯರನ್ನು
ಕಂಡು ಸಂತೋಷಹೊಂದಿದ ಪಾಠಕರು ' ಚಂಡವಿಕ್ರಮ ! ತೈಲೋಕ್ಕದ
ಮೇರರ ಗಂಡ ! ಜಯಾಂಗನಾರಮಣ ! ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷ ಸದೃಶ ! ಜಯತು ! '
ಎಂದು ಕೊಂಡಾಡಿದರು. ಕಂಠೀರವರಾಜನು ' ಕಾಳೆಗವನು ಗೆದ್ದ ಮನ್ನೆಯ
ಏಭಟರಿಗೆ ಮೇಲಾದ ಒಡವೆ-ವಸ್ತ್ರಗಳ (ವೈರಿಗಳ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ದೊರೆತುದ
ಲ್ಲಿ) ಪಾಲಿಸಿ ಪುರವನ್ನೆದಿದನು '. ಅತ್ತ ಸೋತು ಬಿನ್ನನಾದ ಖಾಸನು
ಇಳಿದುಳಿದ ತನ್ನ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ' ನಾದಿವ ವಾದ್ಯವ ನಿಲಿಸಿ,
' ನ್ನಯ ಬಿರುದನು ಓದುವ ಭಟ್ಟರ ಜಡಿದು, ಮೌನದೀಕ್ಷೆಯ ಕೊಂಡು '
' ನ್ನ ಪುರಕೆ ಹಾದಿಯನ್ನು ತೆಗೆದ. ”

ಇದು ೩೦೦ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದಿನದೊಂದು ಕನ್ನಡಿಗರ ಸಮರಜೀವನದ
ಕಿತ್ರ. ಚಾರಣಕವಿಯಾದ ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯ ತನ್ನ ವೀರಕಾವ್ಯದ ನಾಯಕ
ರಾದ ಕಂಠೀರವ ಸರಸರಾಜನ ಹಲವು ವಿಜಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಬಣ್ಣಿಸಿ
ದ್ದಾನೆ. ಅವೆಲ್ಲವುಗಳಲ್ಲಿಯ ಸಮರಜೀವನವನ್ನೂ ಕಲ್ಪನೆಗೆ ತಂದುಕೊಡ
ಕ್ಕೆ, ಈಗ ತೋರಿಸಿರುವ ಈ ಶಬ್ದಚಿತ್ರವೊಂದು ಸಾಕಷ್ಟಿದೆಯೆಂದು
ಕೇಳಬಹುದಾಗಿದೆ.

೬. ಜನಜೀವನ ವೈವಿಧ್ಯ

ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯಕವಿಯ ಚಾರಣಕವಿತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ, ಅವನು
ಬಣ್ಣಿಸಿದ ಕನ್ನಡಿಗರ ಶೌರ್ಯಜೀವನವನ್ನು ಇದುವರೆಗೆ ವಿಶದವಾಗಿ ಹೇಳಿ

ಮೊದಲು- ಆಯಿತು. ಇನ್ನು ಮೇಲೆ, ತನ್ನ ಕಾಲದ ಬೇರೆಬೇರೆ
ಮಾತುಗಳೆರಡು ಬಗೆಯ ಜನರ ಜೀವನವನ್ನು ಕವಿಯು ಕಂಡು, ಅವು
ಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಮಾತಿನ ಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಹೇಗೆ
' ಹೊದಿದ್ದಾನೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿವೇಚಿಸಬೇಕೆಂದು

ಇರುವೆನು. ಈ ವಿವೇಚನೆಯಿಂದ ಈಗ ೩೦೦ ವರ್ಷಗಳಿಗೆ ಹಿಂದೆ ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯರಾಗಿದ್ದವರು ತಮ್ಮ ದಿನದ ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಆಡುತ್ತಿದ್ದರು, ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತಿದ್ದರು, ಹೇಗೆ ಉಣ್ಣುತ್ತಿದ್ದರು; ಉಡುತ್ತಿದ್ದರೇನು, ತೊಡುತ್ತಿದ್ದರೇನು; ಅವರ ಮನೆ ಹೇಗೆ, ಅವರ ಮಾರು ಹೇಗೆ—ಇವೆಲ್ಲ ಮಾತುಗಳ ಕಲ್ಪನೆ ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಬರಬಹುದಾಗಿದೆ. ವೀರಜೀವನದಂತೆಯೆ ಅಂದಿನವರ ಶೃಂಗಾರಜೀವನವೇನೂ ಕಟಮೆಯಿರಲಿಲ್ಲ. ಕವಿಗೋವಿಂದವೈದ್ಯನು ಮಾಡಿದ ಅಂದಿನ ಶೃಂಗಾರಜೀವನದ ಬಣ್ಣನೆ ಇಂದಿನವರ ಸದಭಿರುಚಿಗೆ ಒಗ್ಗಲಾರದೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ, ಈ ಬರೆಹದಲ್ಲಿ ಶೃಂಗಾರಜೀವನ ಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಮೈಸೂರು-ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣಗಳ ವೇಶ್ಯಾವಾಟಿಕೆ (ಸೂಳೆಗೇರಿ) ಯ ಬಣ್ಣನೆಯೂ, ಈ ವೀರಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಎಳೆದುತಂದು ತೇಪೆ ಹಚ್ಚಿದಂತಿರುವ ‘ಮದನಮೋಹಿನೀ’ ಕಥೆಯೂ, ಅಂದಿನ ಕನ್ನಡಿಗರ ಶೃಂಗಾರಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕುಸುರುಗಳನ್ನೂ ಚಿತ್ರಿಸಿ ತೋರಿಸುತ್ತಿರುವವು. ಬೇಕಾದವರು ಮೂಲವನ್ನು ಓದಿನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಸರಿ, ಈಗ ಪ್ರಸ್ತುತವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತು ವಿಚಾರ ಮಾಡೋಣ !

ನಮ್ಮ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಜೀವನವು ಊರ ಜನರೆಲ್ಲ ನೀರುತರುವ ಹೊಳೆ-ಹಳ್ಳ-ಕೆರೆ-ತೊರೆಗಳ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ, ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಒಡಮೂಡಿ ನಿಂತಿರುವುದು. ಈಗ ಕೂಡ ಹೊಳೆಯ ತೀರದ ಯಾವುದೇ ಒಂದೂ ಊರಿನ ಜನರೆಲ್ಲರ ನಡೆ-ನುಡಿಯ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಚಿತ್ರ ಸಾಮಾನ್ಯ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಒಮ್ಮೆಲೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದರೆ, ನೀರಹೊಳೆಯ ತಡಿಯಲ್ಲಿಯೆ ಹೋಗಿ ನಿಂತು ಕೊಳ್ಳಬೇಕು ; ಈ ಮಾತಿನ ಸತ್ಯತೆಯ ಅನುಭವ ಅನೇಕ ಜನರಿಗೆ ಬಂದಿರಬಹುದು. ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯನು ಚಿತ್ರಿಸಿದ ಕಾವೇರಿಯ ಸಹಜ ಶಬ್ದಚಿತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ, ಅಂದಿನ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಆಚಾರ-ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ನಾವು ಸಹಜವಾಗಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ ; ಹೇಗೆಂಬುದನ್ನು ನೋಡಿ :

“ ನದಿಯ ಉಭಯ ತಟಗಳೂ ಸ್ನಾನ, ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ, ಜಪ, ತಪ ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಮೌನದೇ ಮಾಡುವ ಜ್ಞಾನಾಧಿಕರಿಂದ ಪರಿಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು. ‘ಚಾರುವಸನ ಮೊಂಬಟ್ಟಿ, ಬಿಳಿಯ ವಸ್ತ್ರ, ಸಾರಮೊಪ್ಪಳಿ ಮೊದಲಾದ ಸೀರೆ ಸಹಿತ’ ಸ್ನಾನವನ್ನು ಮಾಡುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ತ್ರೀಯರು ಇತ್ತಟ.

ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರಲ್ಲಿಯ ಕೆಲವು ಚೆಲುವೆಯರು ಸ್ನಾನಮಾಡಿ 'ಕುಂಕುಮಗಳ ಪಣಿಗೆ ಇಡುವರು'. ಬೇರೆ ಕೆಲವರು 'ಹರಿದ್ರದ ಪಂಕ' 'ಅರಿಸಿಣದ ಕಲ್ಮ' ವ' ಮೈಗೆ ಲೇಪಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಜನ ಐದೆಯರು, ಕಳಸಗಳನ್ನು ಕೈ ಅರಿಸಿಣ, ಕುಂಕುಮ, ಗಂಧಾಕ್ಷತೆ, ಫಲ, ಪುಷ್ಪ, ತಾಂಬೂಲ ಮೊದಲಾದ ಪೂಜಾದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ಕಾವೇರಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಎಷ್ಟೋ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಗನೆಯರು 'ಕಚಗಳ ಸಿಕ್ಕ (ಕೂದಲಿನ ತೊಡಕು) ಬಿಡಿಸುತ ಎಣೆಗಂಟೆಕ್ಕಿ, ಕುಚನುಡ್ಡದಲಿ ಹಾರವಿಡುತ, ವಿಚಲಿತ ನೇತ್ರಗಳಿಗೆ ಕಜ್ಜಲ (ಕಾಡಿಗಿ) ವನ್ನು ರಚಿಸುತ'ಬವ್ಬುತ್ತಿದ್ದರು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಹುಡುಗಿಯರನೇಕರು ಹೊನ್ನತಂಬಿಗೆ, ಗಿಂಡಿ, ಪನ್ನೀರ ಚೆಂಬು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡು, ಸುಸಜ್ಜಿತರಾಗಿ ಮನೆಗೆ ಹೊರಬಿದ್ದರು."

"ಆ ನದಿಯ ತಟದಲ್ಲಿ ಶಿವಭಕ್ತರ ಮೇಳವೂ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಅವರೆಲ್ಲ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ನೀರೆರೆದು ಅಂಗಕ್ಕೆ ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ಲೇಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಹರಿದಾಸರಿಗೇನು ಸ್ನಾನಬೇಡವೇ? ಅವರು ಬಂದು 'ಹರಿವ ಜಲದೊಳಾಗ ಹರಿದು ಮಜ್ಜನವನು ಮಾಡಿ, ತಿರುನಾಮ-ತಿರುಚೂರ್ಣಗಳ ಪಣಿಯೊಳಗಿಟ್ಟು' ಮರಳಿ ಮರಳಿ ಹರಿಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲದೆ ಆ ನದಿಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇಕ್ಕಡೆಯ ತಡಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನೇಕ ಮಂಟಪಗಳಿದ್ದು, ಅವು ಶ್ರೀಪರಿಯ ಉತ್ಸವಕ್ಕೆ ಎಡೆಯಾಗಿರುವುವು."

"ಕಾವೇರಿಯು ಪುರ (ಶ್ರೀರಂಗ ಪಟ್ಟಣ) ವನ್ನು ಬಳಸಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಭೋರ್ಗರೆಯುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ 'ಆ ಪರಿವೂರ್ಣ ಜಲದೊಳಗೆ ನಾವೆಯಲಿ ಒಸನ ದಾಟಿಪ ಜಲಗಾರರು' ಅಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಜನರಿದ್ದರು. ಧರ್ಮವೆ ಒಂದು ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ನಿಂತಿರುವುದೇನೋ ಎಂಬಂತೆ 'ಉಭಯ ಕಾವೇರಿಯ ಬಿಗಿದು ಒಪ್ಪುತಿಹ ಸೇತುವೆ' ಝಗಝಗನೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದಿತು.

ಕಾವೇರಿಯ ವಕ್ಷದ ಚಾರುಹಾರವೆಂಬಂತೆ ಅನೇಕ ಪರಿಕಾಲುನೆಗಳು ಊರನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಹರಿಯುತ್ತಿರುವುವು. ಹೊಳೆಯ ದಂಡೆಯ ಬತ್ತದ ಬತ್ತದ ಹೊಲಗಳು ಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ 'ಮುಗುಳುಹೊಡೆ, ಅರೆಹೊಡೆ, ಮೇಲಕ್ಕೆ ನಿಗುರುವ ಹೊಡೆ, ಪಸುರ-ವೊಡೆ, ಹಾಲುದುಂಬುದನೆ' ಇವೆಲ್ಲವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬತ್ತದ ಬೆಳೆಗಳಿದ್ದುವು. ಈ ಬತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಜಾತಿಯವುಗಳಿದ್ದುವು ; ಅವಾವುವೆಂದರೆ :—

ಕಣಿವೆಯ ಸಣ್ಣ, ಸತ್ಯಾಗಾಲದ ಸಣ್ಣ, ಗೋವೆಯ ಸಣ್ಣ, ಪುಣಗು ವಾಸನೆಯನಾಂತಿಹ ಸಣ್ಣ, ಪಿರಿಯ ರಾಜಾನ್ನ, ಜೀರಿಗೆ ರಾಜಾನ್ನ, ಸೊಗಸು ರಾಜಾನ್ನ, ಕಸ್ತೂರಿರಾಜಾನ್ನ, ಸೋಮಶಾಲಿ, ಬಿಳುಮಲ್ಲಿಗೆ, ಕೆಂಬೂತಿ, ಹೇಮವರ್ಣದ ಕೊನೆವಾಳೆ. ಪುಷ್ಪಮಂಜರಿ, ಕೊಡಗು, ಮಳಲಕಂತೆ, ಹರಹಿನ ಡುಣ್ಣುಗ, ಬೈರಾವಳಿ, ಚಂಡ್ರೋದಯ, ಕೆಂದಳಗ, ಕಸ್ತೂರಿವರ್ಣ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರೂಢವಾಗಿದ್ದ ಬತ್ತದ ಜಾತಿಯ ಹೆಸರುಗಳು ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ಉಳಿದುಕೊಂಡಿವೆಯೆಂಬುದಿಂದು ಪರಿಶೀಲಿಸಬೇಕಾದ ವಿಷಯ.

ಆ ಕಾಲದ ತೋಟಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಕೆ, ಕೆಂದೆಂಗು, ಇಮ್ಮಾವು, ನೇರಿಲು, ದಾಳಿಂಬ, ಹೆರೀಕೆ, ಕಿತ್ತೀಕೆ, ಜಂಬೀರ (ಲಿಂಬೆ) ಮೊದಲಾದ ಫಲವೃಕ್ಷ ಹೊಳೆಯ ತಡಿಯ ಗಳಿರುತ್ತಿದ್ದುವು. ವೈದ್ಯರ ಮನೆತನದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿರುವ ತೋಟಗಳು ಕವಿ, ಜಂಬೀರ (ಲಿಂಬೆ) ದ ಉಪಯುಕ್ತತೆಯನ್ನು ಹೀಗೆ ಬಣ್ಣಿಸಿರುವನು :

“ ಮಿಸುನಿಯ ಬಣ್ಣಕೆ, ನಾನಾಬಗೆಯ ವಟ-
ಕಸುಭೈಷಜ್ಯಕೆ, ನರರ
ರಸನೆಯ ಸವಿಗೆ ನಾನಂದಾಗ ಫಲ ಸಹಿ-
ತೆಸೆವ ಜಂಬೀರಗಳಿಹುವು ! ”

ತೋಟಗಳಲ್ಲಿ ‘ ಸವಿರಸ ಪುದುಗಿದ ಫಲಸಹಿತವಾದ ’ ಹಲಸಿನ ಮರಗಳೂ ಇದ್ದುವು. ರಸವಾಳೆ, ಪುಟವಾಳೆ, ರಾಜವಾಳೆ, ಸಕ್ಕರೆವಾಳೆ, ದೇವಾಳೆ ಕಬ್ಬಾಳೆ, ಪಚ್ಚೆಬಾಳೆ, ನಾಡಬಾಳೆ, ಮಧುರಂಗಬಾಳೆ ಮೊದಲಾದ ನಾನಾ ಜಾತಿಯ ಬಾಳೆಯ ಬಸಗಳೂ ಅಲ್ಲಿ ಇದ್ದುವು. ಅಲ್ಲದೆ ಪದುಮ, ಮಲ್ಲಿಗೆ, ಸಂಪಗೆ, ಸುರಗಿ, ಸುರಹೊನ್ನೆ, ಮೊಲ್ಲಿ, ಬೆಳ್ಳಾಳೆಯರಲು (ಕೇದಗಿ) ಜಾಜಿ, ಕೆಂಜಾಜಿ, ಸೇವಂತಿ, ಪಾರಿಜಾತ, ನಂದ್ಯಾವರ್ತ, ಜಾಲ, ಪಾದರಿ, ಬಕುಳ, ಸುಕರಾಜ ಮೊದಲಾದ ಹೂಗಳೂ ಅಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಇದ್ದುವು. ಮರಗು, ಕತ್ತರಿಮರಗು, ಮುಡಿವಾಳ ಬೇರುಗಳೂ ಅಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದಿರುವುವು. ಈ ತೋಟಗಳಲ್ಲಿ ತಿರುಗಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ‘ ಪುರವನಿತೆಯರು ತಮ್ಮ ಇನಿಯರ ಕರವಿದಿದು ’ ಏತರುತ್ತಿರುವರು. ಅವರ ವಿಶ್ರಾಂತಿಗಾಗಿಯೂ ಆಟಕ್ಕಾಗಿಯೂ

ಆ ವನಗಳಲ್ಲಿ ತಲಿವನೆಗಳೂ, ಪುಷ್ಪಮಂಟಪಗಳೂ, ಪುಳಿನಸ್ಥಳಗಳೂ ಇರುವುವು. ಅಲ್ಲಿ ನಲ್ಲ-ನಲ್ಲಿಯರು ಹೋಗಿ 'ನಳಿನಾಸ್ತ್ರನ ಆಹವಗೈದು' ಮರಳಿ ಮನೆಗೆ ತೆರಳುತ್ತಿರುವರು. ✓

ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯನು ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದ ನಿವಾಸಿಯಾಗಿಯೇ ಇರಬಹುದು. ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣವು ಅಂದು ಕನ್ನಡಿಗರ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿದ್ದಿತು ; ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅದು ಕನ್ನಡಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದ್ದಿತು. ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದ ಕಂ. ನ. ವಿಜಯ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲೆ ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದ ಸಹಜಚಿತ್ರ ವರ್ಣನೆಯು ವಿಶದವಾಗಿ ಬಂದಿದೆ. ಕವಿಯ ಕಾಲದ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಪಟ್ಟಣದ ವರ್ಣನೆಯು ಅದಾದುದರಿಂದ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಗೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಎಡೆಯಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ನಗರದಲ್ಲಿಯೆ 'ಮೌಕ್ತಿಕ-ಬೀದಿ' 'ನೀಲಬೀದಿ' 'ಹವಳ ಬೀದಿ' ಮೊದಲಾದ ಮುಖ್ಯಮುಖ್ಯ ಜೀದಿಗಳಲ್ಲಿ 'ಜಿಲ್ಲೆಗಳ ಸಡಗರದಂತೆ ಸಾಲಸೆಜ್ಜೆಗಳು ಕಡು ಜಿಲ್ಲೆವಿಕೆಯ' ಜೀರುತ್ತಿದ್ದುವು. 'ಚಿನ್ನದ ಕಲಶಗಳಿಂದ ಸಾಲುಪ್ಪರಿಗೆಗಳು' ಬಿಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದುವು. 'ಹವ್ಯಾಗ್ರದೊಳಗೆಲ್ಲ ಟೆಕ್ಕೆಯಗಳು' ಮೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದುವು. 'ಮನೆ ಮನೆಗಳೊಳು ಮಂಗಳರತ್ನ ಮಯವಾದ ವಿಸುತ ತೋರಣಗಳು' ಬಿಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದುವು. 'ಶುಭ್ರನವಸುಧಾರಸಲಿಪ್ಪ (ಸುಣ್ಣವನ್ನು ಲೇಪಿಸಿದ) ಮಾಳಿಗೆಗಳು' ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದುವು.

ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಜೀವಿಯಲ್ಲಿ 'ಆರುಶಾಸ್ತ್ರ ನಾಲ್ಕು ವೇದ ಪುರಾಣದ ಸಾರದ ಅರ್ಥವ ನಿರ್ಣಯಿಸಿ ತೋರಿ ವಾಚಿಸುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು' ಇರುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲಿಯೇ ಕವಿಗಳೂ ಮನೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಬೀದಿ ಇದ್ದರು. ಅವರೆಲ್ಲ 'ಲಕ್ಷ್ಯ-ಲಕ್ಷ್ಯ-ಪದ-ಕ್ರಮದಿಂದ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಿಸಿ ಕಾವ್ಯ-ನಾಟಕವ ಆಣಿಯಿರಿತು (ರಹಸ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದು) ಉಸಿರುವವರು'. ಮಂತ್ರಿಗಳ ಗೃಹಗಳೂ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದುವು. ಅವರು ತಮ್ಮ ಮಂತ್ರಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಮೇರು-ಹೀಮಾಚಲಗಳೆರಡನ್ನೂ ಕ್ರಮವರಿತು ಬಂದುಗೂಡಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವರು. ಕರಣಿಕ (ಕಾರಕೂನ) ರ ಕುಲವೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಜೀವಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರಬೇಕಲ್ಲವೆ? ಏಕೆಂದರೆ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕರಣಿಕರಾಗಿರುವವರೆಲ್ಲ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವರೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ತಮ್ಮ ಲೆಕ್ಕದ ನೈವುಣ್ಯದ ಮೂಲಕ ಚಿತ್ರಗುಪ್ತರ ಲೆಕ್ಕವನ್ನು ಕೂಡ ಟೆಕ್ಕರಿಗಳೆ (ಜೀಳುಗಳೆ)-

ಯುವವರು; ಯಾವುದಾದರೂ ಕಾಗದ-ಪತ್ರವನ್ನು ಓದಬೇಕಾದರೆ ' ಲುಳಿ ಯಲಿ (ಚುರುಕಿನಿಂದ) ' ವಾಚಿಸುವವರು. ' ದೊರೆಗಳು ಮನದಲಿ ನೆನೆದ ಜಾತ್ಯುತ್ತರದಿರವ ತಿಳಿದು ' ನಿಮಿಷದಲ್ಲಿ ಬರೆದು ಓದುವ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಮನೆಗಳೂ ಅಲ್ಲಿ ಇದ್ದುವು. ಈಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಜಾಹಿತದಕ್ಕರೆಂದು ಹೆಸರು ವಾಸಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ದೇಶಭಕ್ತರು ಕೇಳಿ ಎಸ್ಕಿತ್ತರಾಗುವಂತಹ ಜನರ ದೊಂದು ವರ್ಗವೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ ವಾಸಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಅವರ ಕಾರ್ಯವೇನೆಂದರೆ " ಭುವನದ ಬಡವರ ಬಿನ್ನಹವನು ತಂದು ಅನೀತೃರಾಗಿ ಪೇಳಿ, ತವಕದೆ ಕಾಣಿಸಿ, (ಅವರ) ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗೊಡಿಸುತಿರ್ಪುದು '. ಆ ನಗರದಲ್ಲಿ ವೈದ್ಯರ ಮನೆಗಳೂ ಸಾಕಷ್ಟಿದ್ದು ವು. ಆ ವೈದ್ಯರೆಂದರೆ ಅಂತಿಂತಹ ' ಕುಂಟಗಾಲಿಗೆ ಶುಂಠಿಬೆಲ್ಲ 'ದ ವೈದ್ಯರಲ್ಲ. " ಸಕಲ ರುಜೆ (ರೋಗ) ಯ ಕಡಿಪ ಟಿಷಧಿಗಳನು ಇತ್ತು, ಸರ್ವಜನಕ್ಕೆ ಸುಖವ ಪುಟ್ಟಿಸಿ, ಆಕಳಂಕರೆನಿಸಿ ಮೆರೆವ ಘನ ವೈದ್ಯರು '. ಆ ಬೀದಿಯ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ಗಾಯಕರಿದ್ದರು; ನಟಿ-ನಾಯಕರಿದ್ದರು; ಪರಿಹಾಸಕರಿದ್ದರು; ' ಧೀಯುಕ್ತರಹ' ವಿನೋದಿ-ಗಳಿದ್ದರು (ವಿನೋದಿಗಳು ಬೇರೆ ಪರಿಹಾಸಕರು ಬೇರೆ!). ಬೀದಿ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಡೆದ ಮಂಗಳೋತ್ಸವಗಳಿಗಾಗಿಯೂ ಶುಭ-ಶೋಭನಗಳಿಗಾಗಿಯೂ ' ಒಲಿದು ಪಾಡುತ ಚರಿಪ ಪುರಂದ್ರಿಯರಿಂದ ಮೊಳಲು ಅತಿ ಸೊಬಗಿನಲಿ ' ಒಪ್ಪುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ತಿರುಗಾಡುವ ಜನರ ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯವನ್ನು ' ಅಗ್ನಿ ಹೋತ್ರದ ಆಜ್ಞಾಹುತಿಗಳ ಕಂಪು, ಪರಿಪರಿಯ ಕಜ್ಜಾಯಗಳ ಪರಿಮಳದಿಂಪು ' ಆಕರ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಲಿರುವುವು.

ನಗರದ ಒಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಹರದರ (ವರ್ತಕರ) ಮನೆಗಳಿರುವುವು. ಇವರು ಮೋಸವನ್ನು ಮಾಡದೆ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗದಿಂದ ನಾನಾಬಗೆಯ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ' ಕರೆಕರೆದು ಕ್ರಯಕ್ಕೆ ಈಯುವರು '. ಊರಲ್ಲಿಯ ಬೇರೆ- ಆ ನಗರದಲ್ಲಿಯ ಒಕ್ಕಲಿಗರ ಕೇರಿಯಲ್ಲಿರುವವರೆಲ್ಲ ಬೇರೆ ಬೀದಿಗಳು. ಬರಿಯ ಸೋಂಬೇರಿಗಳಾಗಿ ವೇಳೆಗಳೆಯುವವರಲ್ಲ; ' ಅಕ್ಕರೊಳಗೆ ಬಹುಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಚೊಕ್ಕಟ ವಾಗಿಯೆ ಬೆಳೆದು, ಎಕ್ಕತುಳದೆ (ಒಗ್ಗಟ್ಟಿನಿಂದ) ಧರ್ಮಮಾರ್ಗದ ರಾಜಿಸುವವರು '. ಶಿವಭಕ್ತ (ಎರಶೈವ)ರದೊಂದು ಕೇರಿಯೂ ಅಲ್ಲಿ ಇದ್ದಿತು. ಇವರು ' ಕ್ಷುದ್ಧಾಧ್ಯಯೋಳು ಏತಹ ಚರಲಿಂಗನಿವಹವ ಕರೆದೊಯ್ದು ತವಕದೆ ಮೃಷ್ಣಾನ್ನವಿತ್ತು ' ತಣಿಸುವವರು.

ಗಂದಿಗರು, ಬೋಗಾರರು, ತಿಲಗಾತಕ (ಗಾಣಿಗ)ರು, ತಾಮ್ರ-
ಮರ್ಧಕರು, ಮಲ್ಲರು, ಜಾಲಗಾರರು ಮೊದಲಾದ ಜಾತಿಯವರೂ ಅಲ್ಲಿ
ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಚಿತ್ತಿಗರದೊಂದು ಕೇರಿಯಿದ್ದಿತು; ಅದರಂತೆಯೆ
'ನಾನಾಬಗೆಯ ದುಗುಲವ ಪರಹಿಸುವ ಸೇಲಿಗರ' ಕೇರಿಗಳೂ; 'ಸರತಾಳಿ,
ಬೋಡು, ಪೈರಣಿಗಳ ಮೊಲಗೆಯ ಗರುವ ಚಿಪ್ಪಿಗರ' ಕೇರಿಗಳೂ ಇದ್ದುವು.
ಕಾಳಧಾರಿಗರು, ಮದ್ದಳಿಗರು, ನಾಗಸರ-ಮಾರಿಯ ಆಳಾಪಿಗರು,
ನಟುವಿಗರು, ಜೋಗಿಗರು, ಮುಚ್ಚಿಗರು ಇವರೆಲ್ಲರ ಮನೆಗಳು ಸಾಲು-
ಸಾಲಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಹೋದುವು. ಅರಮನೆಯ ಪರಿಚಾರಕತನಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗುವ
ದೀವಟಿಗರು, ಕಟ್ಟಿಗೆಯವರು, ರಾವುತರು, ಮಾವುತರು ಮೊದ
ಲಾದವರ ಮನೆಗಳೂ ಆ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿರುವುವು. ' ಬತ್ತೀಸಾಯುಧ
ಗಳ ಸುಭಟರ ಬೆಡಗಿನ ಸಿಕರವೂ' ಅಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟುಹೋದುವು. ಯುದ್ಧಗಳಲ್ಲಿ
ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಏದೂರಿಸಿ ' ಬಂಟಂಗದಲಿ ಮುರಿಯಿರಿದು '
ಸೋಲಿಸಿಬಿಡುವ ' ಬಂಟಿರಿಗಾರ ನಾಯಕರ ' ಮನೆಗಳೂ ಅಲ್ಲಿ ಇದ್ದುವು.

“ ಕಟ್ಟಾಣಿ ಮುತ್ತಿನ ಚಾಕುಳಿ, ಕೊರಳೊಳ-

ಗಿಟ್ಟಿ ಪದಕ, ಚಂದ್ರಹಾರ;

ತೊಟ್ಟಿ ದುಗುಲದ ಸೈರಣೆಯೊಳಿಗದವರ

ಕಟ್ಟಿಸಕದ ಕೇರಿಯಿಹುವು ! ”

ಒಂದೆ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕೆಂದರೆ ಆ ನಗರದಲ್ಲಿ ಶೂರರಿದ್ದರು; ನೀತಿ
ವಿಹಾರರಿದ್ದರು; ಸದ್ಗುಣಗಣಸಾರರಿದ್ದರು; ಸಕಲಕಲಾವಿದರಿದ್ದರು;
ಸರ್ವಜ್ಞರಿದ್ದರು.

ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದ ಅಂಗಡಿಗೇರಿಯನ್ನೂ ಕವಿ ಇದ್ದುದ್ದಂತೆ ಬಣ್ಣಿಸಿ
ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಅಂಗಡಿಗೇರಿಯಲ್ಲಿ ' ರವಿ-ಶಶಿಬೀದಿ 'ಗಳ ರಚನೆಯಿರುವು
ದೊಂದು ಪ್ರಾಚೀನ ನಗರರಚನಾಶಾಸ್ತ್ರದ ನಿಯಮವೇ
ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದ ಆಗಿದೆ. ವೇಟಿಯ ಒಂದು ಬದಿಯಲ್ಲಿ ' ಚಿನ್ನವರದರ
ಅಂಗಡಿಬೀದಿ ಮಳಿಗೆ 'ಗಳು ಇದ್ದುವು. ಅಲ್ಲಿಯ ಚಿನ್ನವರದರು 'ಹರ-
ಸಬ (ಕುಬೇರ)' ನು ನವಸಿಧಿಗಳನು ಈ ಪುರದೊಳಗೆ
ಇರಿಸಿದನೆಂಬುದಲಿ ವಿರಿದಿಸುವ ಹೊನ್ನರಾಶಿಗಳಲಿ' ಪರಿಶೋಭಿಸುತ್ತಿರು
ವರು. ಇನ್ನೊಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಮುತ್ತಿನ ಮಳಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಿಮುತ್ತು,
ಕೆನ್ನೀರ ಮುತ್ತು, ಕಟ್ಟಾಣಿತೋರದ ಮುತ್ತು ಮೊದಲಾದ ಜಾತಿಮುತ್ತು-

ಗಳಿರುವು. ಪವಳದ ಪಸರಗಳಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ ಪವಳ, ಕೈಕಟ್ಟಿನ ಪವಳ, ಬಣ್ಣ ಸರದ ಚಾತಿಪವಳ ಇವೆಲ್ಲ 'ಕಣ್ಣಕೊಕ್ಕುರಿಸುತ' ಬಿಟ್ಟುಹಿರುವು. ಸಾಲುಗೊಂಡು ಎಸೆಯುತ್ತಿರುವ ಹಲವು ಪಸರದಂಗಡಿಗಳಲ್ಲಿ ನೀಲದ ಸರ, ಮಾಣಿಕದ ಕುಚ್ಚು, ವಜ್ರದ ಮೇಲುಗೊಂಚಲು, ಪೈಡೂರ್ಯ ಇವೆಲ್ಲ ಡಾಳಿಸುತ್ತಿರುವು. ಇನ್ನೊಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕಂಚುಗಾರರ ಪಸರಗಳಲ್ಲಿ 'ಮಿಂಚುವ ಪರಿವಾಣ ಚೆಂಬು - ಗಂಡಿಗಳೂ; ಸಾಲಂಚಿನ ಮುಚ್ಚು ಸನಾಲೆ(?)', ಪಂಚಾರತಿ, ಗಂಟೆಗಳೂ' ತುಂಬಿರುವು. ಜವಳಿಯ ಮಳಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ 'ಪಟ್ಟಿಯ ಸುರುಳು, ಸೂರಿಯ ಪುಟ, ಹೊಸಮೊನ್ನ ದಟ್ಟಿ, ಬಳಿಯ ದುಕ್ಕೂಲ' ಇವು ದಟ್ಟಿಗಿಚ್ಚು ರಿಯಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿರುವು; ಇಷ್ಟೆ ಅಲ್ಲದೆ ಆ ಮಳಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ 'ಹಳದಿ, ಪೊಪ್ಪಳಿ, ಚಂದ್ರಗಾವಿ, ಬೊಂಬೆಯ ಬಣ್ಣ, ಸುಲಿ-ಪಲ್ಲು, ಹೊನ್ನತಗದಿನ ಜಿಳುವೆಟ್ಟಿ' ಮೊದಲಾದ ನಾನಾವರ್ಣದ ಬವಳಿ ಅಂದವಡೆದಿರುವುದು.

“ ಕರೆದರಾ ಎನುತಾಗ ಸಿರಿದೇವಿ ಆ ಪುರ-

ದರಸಿನ ಮಂದಿರದೊಳಗೆ

ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನೆಲಸಿಹಳಂಗಡಿಗೇರಿಯ

ಪಿರಿದುಭಾಗ್ಯವನೇನನೆಂಬೆ ! ”

ಪೇಟೆಗೆ ಬರುವ ಹಳ್ಳಿಪಳ್ಳಿಗರಿಗೆ ನೀರುಹಸಿಸುವುದಕ್ಕೊಂದು 'ಶಶಿ-ರಂ ಬೀದಿಯ ಸಾಲಸೆಜ್ಜೆಗಳ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ, ನೀಲಕುಟ್ಟಿಮದ ಅರವಟ್ಟಿಗೆಗಳು' ಇದ್ದುವು. ಅಲ್ಲಿ ಬಾಲೆಯರು ನೀರೆರೆಯುತ್ತಿರುವರು. ಅವರನ್ನು ಸವಿಸಾಸಿ ಸಿಯೇ ಬೆಳ್ಳಿಲೆಗಳನ್ನು ಮಾರುವ ನೀಲಾಳಕಿಯರೂ: 'ಕತ್ತೂರಿ, ಸೇವಂತಿಗೆ ದುಂಡುಮಲ್ಲಿಗೆ, ಚಾಚಿ, ಸಂಸಿಗೆ' ಮೊದಲಾದ ಮೂಗಗಳನ್ನು ಮಾಲೆಗಟ್ಟಿ ಮಾರುವ ಹೆಂಗುಸರೂ ಕುಳಿತಿರುವರು. ಇನ್ನೊಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ 'ಪುಣಗು, ಕಸೂರಿ, ಕುಂಕುಮ, ಸಿರಿಗಂಧ' ಗಳನ್ನೆಲ್ಲ 'ಮಣಿವಟ್ಟಿಲೊಳು ಹದಮಾಟ ಕ್ಷಣದೊಳು ಕ್ರಯಕೀವ ಗಟ್ಟಿವಲ್ಲಿಯರ ಸಂದಣಿ' ಮೆರೆಯುತ್ತಿರುವುದು. ಈ ಬೀದಿಗೆ ಹತ್ತಿರವಾಗಿಯೇ 'ಸೂಳೆಗೇರಿ' ಇರುವುದು. ಈ ಸೂಳೆ ಗೇರಿಯ ಸಾಲಧವನದ ಮಳಿಗೆಗಳೊಳಗೆ ಗಳಿಯ ಪಂಚರ, ಪಾರಿವಾಳಗಳ ಪೊಂಗೂಡು, ಕಳಕಂಠ-ಕೇಕಿಯ ದೀಪ ಇವೆಲ್ಲ ರಾಚಿಸುತ್ತಿರುವು. ಅನೇಕ ಜನ ಸೊಗಸುಗಾರರು ಸಿಂಗರಿಸಿಕೊಂಡು, ತಗರು-ಸಿಪಲೆ-ಕೋಳಿ ಗಳ ಕಾಳೆಗದ ನೆಪದಿಂದಲೂ, ಪಗಡೆ-ಜೂಜುಗಳಾಟದ ನೆಪದಿಂದಲೂ

ಯಾವಾಗಲೂ ತಿರುಗಾಡುತ್ತಿರುವರು (ಇಲ್ಲಿ ಸೂಳೆಗೇರಿಯ ವರ್ಣನೆ ತುಂಬ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿದ್ದು, ಉತ್ತಾನವೆನಿಸಬಹುದಾದರೂ ಶೃಂಗಾರದ ವಾಸ್ತವಚಿತ್ರದಿಂದ ಕೂಡಿದೆ).

ಪಟ್ಟಣವನ್ನೆಲ್ಲ ಬಿರಳಿಟ್ಟು ತೋರಿಸಿದ ಕವಿ ವಾಚಕರನ್ನು ಅರ-
ಮನೆಯ ಕಡೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಾನೆ. ಹಾದಿಯಲ್ಲೆಲ್ಲ ' ಇತ್ತೆರೆ
ದಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಲುಗೊಂಡು, ಸುತ್ತಣ (ಬೇರೆ ಬೇರೆ
ಅರಮನೆಗೆ ನಾಡುಗಳ) ದೊರೆ-ಮನ್ನೆಯರುಗಳ ಉಪ್ಪರಿಗೆ
ಹೋಗುವ ದಾರಿ; ಗಳು ' ಕಂಗಳಿಗೆ ಕೌತುಕವನ್ನು ಈಯುತ್ತಲಿರುವವು.
ಅರಸುಮಕ್ಕಳ ಈ ರಾಜಗೇರುಗಳ ಮುತ್ತಿನ ತೋರಣದ ಬಾಳಿಲಿದರಲ್ಲಿ
ಅಟಿ-ಪಾಟಿ. ' ಪತ್ತರವಹ ನವಿಲುಯ್ಯಾಲೆ ' ಗಳು ಇದ್ದುವು.
ಇಲ್ಲಿಯ ರಾಜಕುಮಾರರನ್ನೇಕರು ' ತೇಜಿಗಳನು ಕುಣಿ
ಸುವರು; ಕಲಭ (ಆನೆಮರಿ) ವನು ಮಾಜದೆ ಬೀಳುವರಿಸುವರು'. ಕೆಲವು
ಜನ ರಾಜಪುತ್ರರು ' ತಗರ (ಬಗೆರನ) ತಲೆಗೆ ಜಂಬೀರ (ಲಿಂಬೆ) ದ
ಪುಳಿಯಿಟ್ಟು ಮಿಗೆ ನಸೆಯೇರಿಸಿ, ನಗುತ ಜಗಳವ ಕಾದಿಸುತ್ತಿಹರು '.
ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ' ಕುಕ್ಕುಟಿಗಳ (ಕೋಳಿಗಳ) ಕಾಲೆ ಚೀಲಾಯುಧವಿಕ್ಕಿ,
ಸೊಕ್ಕುಮುಟ್ಟಿನ (ನಸೆಯೇರುವ) ಗುಟುಕಿತ್ತು, ಉಕ್ಕಂದ (ಉತ್ಸಾಹ) ದೆ
ಕಾದಿಸುತ್ತಿಹರು '. ಬೇರೆಯ ಕೆಲವರು ಸಿಪಲೆ, ಗೌಜಲ ಹಕ್ಕಿಗಳ ಕಾಳೆಗೆ
ವನ್ನಾಡಿಸುತ್ತಿರುವರು; ಜಾತಿಯ ಹುಂಬಗಳ ಕಾಲುಗಳಿಗೆ ಗಗ್ಗರವನ್ನು
ಹಾಕಿ ಕಾಳೆಗಕ್ಕೆ ಬಡುತ್ತಿರುವರು. ಅಲ್ಲದೆ ' ಧೂಳಿಯ ನೆಲದೊಳು ಕೇಳಿಯ
ಚೌಕ (ಆಟದ ಕಳ) ವ ಮಾಟ, ಗೂಳಿಗೂಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಳೆಗವನ್ನಾಡಿಸುವರು.
' ಗರಡಿಯೊಳಗೆ ಸಾಧನಗೈದು, ದೇವದೊಳಿರುವ ಜಲವ ಮೇಲೆ ಧರಿಸಿ,
ಮಿರುಪ ಕುಂಕುಮವಸನದ ಕೈಸಾಣೆಯ' ಹಲವು ಜನ ದೊರೆಗಳ ಕುವರರು
ಅಲ್ಲಿ ತಿರುಗಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರೆಲ್ಲ ಬೇರೆಬೇರೆ ರಸ್ತಾಸ್ತ್ರಗಳ ಸಾಧನೆ
ಯನ್ನೂ, ಜೋಕಿನ ಪಟ (ದಾಂಡಪಟ್ಟಿ) ವನ್ನೂ, ಕತ್ತಿ-ಕರಾರಿ-ದೊಣ್ಣೆಯ
ವರಸೆಯನ್ನೂ ಲೀಲಿತಳಿದು ಮಾಡುವವರು.

ದೊರೆಗಳ ಕುಮಾರಿತಿಯರು ಮುತ್ತಿನ ' ದಡ್ಡಿಯ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ
(ಮೇನಾ) ' ಗಳನ್ನು ಏರಿ, ತಮ್ಮ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಬರುವ ಕೆಳದಿಯರ
ಗುಂಪುಗಳೊಂದಿಗೆ ಬೀಳಿಯಲ್ಲಿ ಎಡೆಮಾಡುತ್ತಿರುವರು.

ಅನೇಕ ಜನ ಮನ್ನೆಯರು, 'ಮೊರೆಗೆ ಕಾಣಿಕೆಯಿರುವ ವಸ್ತು-
ವಾಹನಗಳ ಪಿರಿದು ಸಂದಣಿಯ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ' ಅರಮನೆಗೆ ಹೋಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ
ತಂಡ-ತಂಡವಾಗಿ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೋಗಿಬರುತ್ತಿರುವರು.

ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನ ಅರಮನೆಗೆ ನೆಲೆಯುಪ್ಪರಿಗೆಗಳು ಬಣ್ಣಿಪ್ಪೊಟ್ಟ
ಇದ್ದುವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಚೌದೇಸೆಯ ಉಪ್ಪರಿಗೆಗಳು 'ಬಯಸಿರಿ, ಭಾಗ್ಯ-
ಸಿರಿ, ಶಾರದಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಧೈರ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯರ ಮುಖಾಬ್ಬ
ಅರಮನೆ ಮತ್ತು ದಂತೆ' ಮೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದುವು. ಈ 'ಧವಳದುಪ್ಪರಿಗೆಗಳ
ಅಲ್ಲಿಯ ಜೀವಿಜೀವಿ ಅಂತರಾಂತದ ಭಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿ... ಮೋಹರಸವ ಸೂಸುತ್ತ,
ಭಾಗಗಳು. ಜಿಲ್ಲಾಂತ ಪುತ್ರಳಿಗಳು' ಒಪ್ಪುತ್ತಿದ್ದುವು. ಆ ಪುತ್ರಳಿ
ಗಳೆಂದರೆ ಏನೋ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಗೊಂದಲಗಳಿಲ್ಲ;
'ಭಾರತ, ರಾಮಾಯಣ, ಭಾಗವತ' ಕಥಾಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶನ
ಸುವಂತವೂ, ಶೃಂಗಾರರಸಪೂರಿತವಾದ ಕಾವ್ಯ-ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯ ಕಥಾ
ಸೂಚಕವಾದುವೂ ಇದ್ದುವು. ಅಲ್ಲದೆ ಅರಸಂಜೆ, ಸೋಗೆನವಿಲು, ಬಣ್ಣ-
ಗೋಗಿಲೆ, ಗಿಳಿ, ಚಕ್ರವಾಕ ಮೊದಲಾದ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಪ್ರತಿಮೆಗಳೂ ಅಲ್ಲಿ
'ಸ್ವರಧೀರನ ಬಲದಂತೆ' ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು. ಅನೆ, ಮರಾದ,
ಕಾಳೋಣ, ಪೆರ್ನುಲಿ, ಸಿಂಹ, ಹರಿದಾ, ಭೇರುಂಡ ಮೊದಲಾದ ನಾನಾ
ಬಗೆಯ ಮೃಗಗಳ ಪ್ರತಿಮೆಗಳು ಮರ್ಯಾದೆಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು.

ಹೊರಭಾಗವನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕವಿ, ವಾಚಕರನ್ನು
ಆರಮಣಿಯೊಳಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ, ಅದರ ಬಂದೊಂದೆ ಭಾಗವನ್ನು
ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ : ಮೋದೊಡನೆಯ ಅವರು 'ಹಿರಿಯ ಹಜಾರ'ವನ್ನು
ಸೋಡುವರು. ಅಲ್ಲಿಯ ಕಂಬಗಳೆಲ್ಲ ಮೊಂದಗಡುಗಳಲ್ಲಿ ಹುದುಗಿ ನಿಂತಂತ
ವವು. 'ಪಟ್ಟೀಲಿಯ (ರೆಸಿಮೆಬೆಟ್ಟಿಯ) ಸರಗೊಂಡಿಯದ ಲೋವೆಯಿಂದ'
ಅಂದವಡಿದ ಹಜಾರವದು. ಇದನ್ನು ಸೋಡಿ ಮುಂದೆ ಹೋದರೆ 'ಚಿತ್ರ-
ಶಾಲೆ' ಇರುವುದು. ಅದು 'ಸುರಸನ ಅಸ್ಥಾನಮಂಟಪದ ಶೃಂಗಾರದ
ಪರಿವಟಿಯ' ಸೋಲಿಸಿಬಿಡುವಂತವದು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಹೋದರೆ
'ಲಕ್ಷ್ಮೀವಿಲಾಸ'ವಿರುವುದು. ಮುಂದೆ ಒಂದುಕಡೆಗೆ ದುರ್ಗಾಮಂಟಪ,
ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಶಾರದಾಮಂಟಪ. ಈ ಶಾರದಾಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಗಿರಿಜಾ-
ಕಲ್ಯಾಣದ ಕತೆಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ 'ಚಾರುತರದ ಜಿಲ್ಲೆ ಚಿತ್ತರಗಳು'
ಇರುವವು. ನಾಟಕಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಅರಗಿಳಿ, ನವಿಲು, ಕೋಗಿಲೆ, ಕೊಂಜೆ,

ಕೊಳರ್ವಕ್ಕಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಪ್ರಣಯಜೀವನವನ್ನೂ ಸುರನಾರಿಯರ ವಿಲಾಸಗಳನ್ನೂ ರೂಪಿಸಿದ ಪುತ್ರಳಿಗಳಿರುವುವು. ಅದಕ್ಕೆ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿಯೆ ' ಇಂದಿರಾ ಮಂದಿರ ವಿರುವುದು. ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ ನಡುವೆ ' ಬಂಗಾರ ಚೌಕಿ ' ನಿಕ್ಕುವುದು. ' ಮದನವಿಲಾಸ ' ದ ಸೊಬಗ ನ್ನಂತೂ ಕವಿ ತುಂಬ ಹೇಳಿರುವನು. ಅಲ್ಲಿ ' ಚೌರಾಸೀತಿ (ಎಂಬತ್ತಾಲ್ಕು) ಬಂಧ 'ದ ವಿವಿಧರತಿಯ ತೋರಿ ಮರೆವ— ಎಲ್ಲವುಗಳನ್ನೂ ವಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಮುಚ್ಚಿದ—ಪ್ರತಿಮೆಗಳಿರುವುವು. ಅದಕ್ಕೆ ವಕ್ರದಲ್ಲಿಯೆ ' ಸೌಂದರ್ಯ-ನಿಳಯ '. ಮತ್ತೊಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ' ವಿಜಯಭವನ ' ವಿರುವುದು. ಅರಮನೆ ಯಲ್ಲಿ ರಾಣಿಯರಿಗಾಗಿ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ' ನವರತ್ನದತೊಟ್ಟಿ ' ಗಳಿರುವುವು. ' ಸಾಟಿಕಶಾಲೆಯ ಅಬಲೆಯರ (ದೊರೆಯ ಬಂಗಾರದವರ) ' ಮಣಿಮಯ ಭುವನಗಳೂ ಅಲ್ಲಿ ಇದ್ದುವು. ಇವರಲ್ಲಿಯೆ ಅನೇಕರು ಜೋತಿದ, ಕಾಪ್ಪ, ನಾಟಕರಾಸ್ತ್ರ, ಸಂಗೀತಲೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೋವಿದೆಯರಾಗಿ ಇರುವರು. ಅರಮನೆಯ ಇಚ್ಛೆಲ್ಲ ಭಾಗಗಳನ್ನು ನೋಡಿಯಾದ ಮೇಲೆ, ಜೀತಿದ್ದರಿ ಅಪ್ಪಣೆವಡೆದು ಭೋಜನಶಾಲೆ, ಒಳಬೊಕ್ಕಸ, ಪೂರ್ಣಭಂಡಾರ, ಪೊನ್ನನಿಳಯ, ಉಗ್ರಾಣ, ಪಾಕಗಳ ಗೃಹ, ಆಯುಧಶಾಲೆ ಇವು ಗಳನ್ನೂ ಸುತ್ತಾಡಿ ನೋಡಿ ಬರಬಹುದು. ಹೂದೋಟದಲ್ಲಿ ತಿರುಗಾಡಿ ಬರಬೇಕೆನಿಸಿದರೆ ರಾಣೀವಾಸದವರಾರೂ ಇಲ್ಲದಾಗ ' ಅಂತಃಪುರದ ಉದ್ಯಾನವನ ' ಕ್ಕೂ ಹೋಗಬಹುದು. ಅಲ್ಲಿ ಸಳಸಳನೆ ಹರಿಯುತ್ತಿರುವ ' ಕಾಲ್ವೆ ' ಯಲ್ಲಿ ಕೈಕಾಲುಗಳನ್ನೂ ತೋಡುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಕಂಠೀರವ ಸರಸರಾಜನು ನಿತ್ಯವೂ ' ರಾಮಕಥೆಯಲ್ಲಿ ರವಿಕುಲದ ಅವಸಿಪರುಗುವ ರಾವ ' ಕೇಳುವನು. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಸೋಮವಂಶದ ರಾಯರು ಗಳ ಸುಧರ್ಮೋದ್ಭಾವವನು ' ಕೇಳಿ ನಲಿಯುವನು. ಸರಸರಾಜನ ಆಧಿ- ' ಭಾಗವತ ಪುರಾಣ ವ್ಯಸಂಗವ. . . . ಕೇಳಿ, ಹರಿ-ಹರ ದೈವಿಕ ಜೀವನ ಭಕ್ತಿಯೊಳಿರುವನು '. ಈ ದೊರೆಯು ಪ್ರೀತಂಗಪಟ್ಟಣದ ಪ್ರೀತಂಗನಾಥ, ಸರಸಿಂಹ ದೇವರುಗಳ ದೇವಾಲಯ ದಲ್ಲಿ ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೂ ತಕ್ಕ ಪೂಜೆಗಳೂ ಸೇವೆಗಳೂ ನಡೆಯುವಂತೆ ಏರ್ಪಾಡನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದನು.* ಅದುದರಿಂದಲೆ ಅಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷೋತ್ಸವ-ಮಾಸೋತ್ಸವ

* ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯ ಈ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನೂ ಅಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಪೂಜಾಪದ್ಧತಿ ಯನ್ನೂ ತುಂಬ ವಿವರಣೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಬಣ್ಣಿಸಿರುವನು (ಸಂಧಿ ೬; ಪದ್ಯ ೭೩ ರಿಂದ ೧೧೦ ರ ವರೆಗೆ).

ಗಳಲ್ಲಿ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಸೇವೆ ಸಡೆಯುವುದು. ಕರಿರಾಜತಿರುನಾಳು, ಸಂಕ್ರಮಣದ ತಿರುನಾಳು, ರಥಸಪ್ತಮಿಯ ತಿರುನಾಳು, ಕೋಡೆತಿರುನಾಳು, ವಸಂತ ತಿರುನಾಳು ಇವೆಲ್ಲ ಉತ್ಸವಗಳೂ ಅಷ್ಟಕ್ಕಷ್ಟಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದುವು. ಈ ವೀರವೈಷ್ಣವ ದೇವಾಲಯಗಳಂತೆಯೇ ಆ ರಾಜಧಾನಿಯಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಹಂಪಿಯನಮಠ, ಮೂಲೆಯ ಮಠ, ವೀರಕ್ತಮಠ, ದಾಸೋಹದ ಮಠ ಮೊದಲಾದ ವೀರಶೈವರ ಧರ್ಮಸಂಸ್ಥೆಗಳೂ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದುವು. ರಾಜಧಾನಿಯ ಜನರಿಗೆಲ್ಲ ಗೊತ್ತಾಗುವಂತೆ 'ಗೋಪುರ ದೊಳಗೆ ಗಡಿಯಾರ-ಜಾಗಟೆ' ಸಮಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ನುಡಿಯುತ್ತಿರುವುದು.

೨. ರಾಜಕಾರ್ಯ ಪ್ರವಂಚ

ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅರಸರ ಒಡ್ಡೋಲಿಗಳೂ ಯಾವಾಗ ಕೂಡುತ್ತಲಿದ್ದುವು?... ಒಲಗಶಾಲೆ ವೇಗೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದಿತು?... ಒಲಗಕ್ಕೆ ಯಾರು ಯಾರು ಬರುತ್ತಿದ್ದರು?... ಎಂಬುದನ್ನೆಲ್ಲ ವಿಶದವಾಗಿ ದೊರೆಯ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದರೆ ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯ ಕವಿಯ ಒಡ್ಡೋಲಿಗ ಕಾವ್ಯದ ಲಸೆಯ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಓದಿನೋಡಬೇಕು. 'ರವಿ ಪಶ್ಚಿಮಲಲನೆಯ ರತಿಕೇಳಿಗೊಲಿದು ನಲವಿಂದ ತೆರಳಿದ'. 'ಪೂರ್ವಚಂದ್ರನು ಮೂಡುಗಡೆಯೊಳು ಬಪ್ಪಿದ್ದ'. ಆಗ ದೊರೆಯ ಒಲಗ ನೆರೆಯಲಿಕ್ಕಿದ್ದಿತು. ಒಲಗಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ 'ನವನಾರೀ ಕುಂಜರ', 'ಪಂಚನಾರೀ ತುರಂಗ'ದ ಹೊನ್ನಕಂಠ ಮೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದುವು. * ಅಲ್ಲದೆ 'ಹರಿಯ ನಾಟಕ ಮನಸಿಜನ ವಿಲಾಸದ ಪರಿವಿಟಗಳ ಪುತ್ರಳಿ' ಗಳೂ ಅಲ್ಲಿ ಚಾಡೆಸೆಯ ಭತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವುವು. ಒಲಗಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿದರೂ ಮಿಸುನಿಯ ಪಟ್ಟಿ (ಜರಿಯ ಬಟ್ಟೆ)ಗಳು; ದೇವಾಂಗವಸನ (ಜಳಿಯ ಬಟ್ಟೆ)ಗಳಿಂದ ಬಿಗಿದ ಮೇಲ್ಕಟ್ಟು (ಛತ್ತ); ಮುತ್ತ-ರತ್ನಗಳ ಗೊಂಚಲು; ಜಾತಿ-ಸಂಸಿಗೆಗಳ ಪೂಮಾಲೆ. ಒಲಗಸಾಲೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ವರ್ಣಸೆಯದಾಯಿತು ನೆಲಗಟ್ಟು ಪನ್ನಿರ ಚಳಿಯ, ಸಾರಣೆ, ರಂಗವಲ್ಲಿ,

* ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಪ್ರಾಚೀನ ರಾಜಸಭಾಮಂಟಪಗಳಲ್ಲಿ 'ನವನಾರೀಕುಂಜರ' 'ಪಂಚನಾರೀ ತುರಂಗ'ಗಳುಳ್ಳ ಕಂಬಗಳು ಇದ್ದೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದುವು. ದ. ಕ. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮೂಡುಬಿದಿರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕಟ್ಟಡವೊಂದರಲ್ಲಿ, ಈ ಬಗೆಯ ಕಂಬಗಳಿದ್ದು ದನ್ನು ಈಗಲೂ ನೋಡಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಕಾರಣಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು. ಒಗಬಗೆಯ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳ ವಾಸನೆಯಿಂದ ಸಭಾಸ್ಥಾನ ತುಂಬಿದ್ದಿತು.

ದೊರೆಯು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ' ಮಿಸುನಿಮಂಚ ' ದ ಮೇಲೆ ' ಹಂಸತೂಳದ ತಲುವನು ಹಚ್ಚಿಡಿಸಿ....ಬಟ್ಟೆವೊರಗು (ತಕ್ಕ-ಲೋಡು)'ಗಳನ್ನು ಧರಿಸಲಾಗಿರುವುದು. ಆಗ ಮುಂತ್ರಿಸ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯನು ಏರಿ ದೊರೆ ಓಲಗಸಾಲೆಗೆ ಬಂದ. ಮಂತ್ರಿ-ಮಂತ್ರಿಯ-ಮಂಜುಳರುಗಳ ಸಂಕುಲ ಆಶನನ್ನು ಬಳಸಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದಿತು. ದೊರೆಯ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಬಿರುದಿನ ಛತ್ರ ಬವ್ವುತ್ತಿತ್ತು. ' ಬಾಲಾರ್ಕನು ಒಮುರೂಪಾದಂದದೊಳು ' ಅಲವಟ್ಟಿ (ಜೀಸಣಿಕೆ)ಗಳು ಅಲುಗಾಡುತ್ತಿದ್ದುವು. ಆಗ ' ಕೊಂಬು, ಕೊಳಲು, ನಾಗಸರ, ಭೇರಿ, ತಂಬಟ, ಬೊಂಬುಳಿ, ಬುರುಗು, ಟಿಂಡಿಮ ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯಗಳ ಮೊರೆತವು ಆಕಾಶವನ್ನು ತುಂಬಿದ್ದಿತು. ಪಾರಕರು ' ಅರಿರಾಜ ಗಿರಿವಜ್ರದಂಡ ! ಸ್ನೇಹಿತನೃಪ ಸರಸಿಜವನಮಾರ್ತಂಡ ! ನರಸ ರಾಜೇಂದ್ರಚಂದ್ರನು ಜಯಜಯತು ! ' ಎಂದು ಮೊಗ್ಗುಲುತ್ತಿರುವಾಗ ದೊರೆಯು ಸಿಂಹಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡ. ಆಗ ಓಲಗಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ' ಬೊಂಬಾಳ ದೀವಟಿಗೆಗಳು ' ಸುರುಚಿರ ಪ್ರಭೆಯನು ಸೂಸಿದುವು. ದೊರೆಗೆ ' ಎಳವಂಗು ' ಚಾಮರವ ಡಾಳಿಸತೊಡಗಿದರು.

ಗಾಯಕರು, ಕವಿಗಳು, ವೇದವಿದರು, ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು, ಮಂತ್ರೋದಯಾಧ್ಯರು, ಭಾರತಿಗಳು (ಭಾರತವನ್ನೋದುವವರು), ತಾರ್ಕಿಕರು, ವಾಚಕರು, ವಿನೋದಿಗಳು, ಕರಣಿ ಸಭೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕರು, ಅಪ್ತಮಂತ್ರಿಗಳು, ರಾಯಸ ಬರೆದೋದು ವಿವಿಧಜನರು ತಿಹ ಬಲ್ಲವರು, ದಳಪತಿಗಳು, ಮಂತ್ರಿಯರು, ಮಂಡಲಿಕರು, ತುಳಿಲಾಳುರಾಯರು (ಶರಣಾಗತ ರಾಜರು), ರಾವುತರು ಇವರೆಲ್ಲ ಓಲಗಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಔಚಿತ್ಯವನ್ನರಿತು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಿರುವರು. ಚಾಮರ, ಕುಂಚ, ಕಾಕಾಂಜಿ, ಪಾವಡೆ, ಕನ್ನಡಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡ ' ಊಳಿಗದರ ' ಒಳಗವೂ ಅಲ್ಲಿ ಸಾಲುಗೊಂಡು ನಿಂತಿದ್ದಿತು.

“ ತೆಲುಗು ಮಂತ್ರಿಯ ಸಾಲಿದೆ; ತಿರುಕೊಂಕಣ
ಸಲೆ ಕೊಂಗ ತಿಗುಳ ಕೊಡಗರು !

ಗಲಭೆಯ ಮಾಣುಮಾಣೆಂಬ ಅವಸರದವ-
ರುಲುಹೊಪ್ಪಿ ತಾಸ್ಟ್ ನದೊಳಗೆ ! ”

ದೊರೆ ಒಂದು ಕುಳಿತೊಡನೆಯೆ ಹೆಂಗುಸರ ‘ ಕೋಲಾಟ ’ ಮೊಗ್ಗು
ನಡೆಯಿತು. ಒಳಿಕೆ ‘ ಬಿರುದಿನ ಪಾತ್ರದ ಸಾರಿಯು ಮೇಳದ ತರುಣಿಯರ ’
‘ ನರ್ತನ ’ವಾಯಿತು. ಆ ಮೇಲೆ ಗಾಯಕರು
ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಪರಿ- ‘ ತುಂಬುರವಿದಿದು ಗಾನಾಮೃತವ ಕಿಟಗಿಂಬಾಗಿ
ಪೋಷಕ ಕಾರ್ಯ- ಸವಿದೋಲಿಸುತ್ತ ’ ಹಾಡಿದರು. ತರುವಾಯ ‘ ವೈಣಿಕ
ಕ್ರಮಗಳು. ಬಯಕಾರರು ಕೊರಳೆರಳಿಸೊಂದುಗೂಟ ದೊರೆರಾಯ
ಕಂಠೀರವನ ಅಂಕವಾಲೆಯನು ವಾಡಿದರು ’. ಅನೇಕ
ಜನ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಒಂದು ‘ ಭರತ-ಪುರಾಣ-ನಾಟಕ-ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರ-ತರ್ಕ-
ಶಬ್ದಗಳ ’ ನಿರ್ಣಯಿಸಿ ತೋರಿಸಿದರು. ಭಾರತಿಗಳು ಭಾರತ-ರಾಮಾಯಣ
ಪುಣ್ಯಕಥೆಯ ವಿಸ್ತಾರವ ಗಾನರಸದಲಿ ಸಾರತರದೆ ಸಲಿದೋಡಿ. . . . ರಾಜಿ
ಸಿದರು ’. *

‘ ದೇಶಿಯ ರಾಜವಟ್ಟಿದ ಸವಿಸುಡಿಗಳನು ಸೃಷ್ಟೀಶ್ವರನಿಗೆ ಜಿಸ್ತೊ
ಸುತ್ತ ’ ದೊರೆಯ ಎಡಬಲಗಳಲ್ಲಿ ‘ ಮಂತ್ರಿಗಳು ಇಟ್ಟಣಿಸಿದರು. ’. ಅನ
ರಂತೆಯೆ ದಳವಾಯಿ, ರಾವುತ, ಮಾವುತ, ಒಂಟಿಗ (ಒಂಟಿಯ ಮೇಲೇರು
ವವ)ರ ಬಳಗವೂ ದೊರೆಯ ಆಜ್ಞೆಗಾಗಿ ಕಾಯುತ್ತ ಕುಳಿತಿರುವುದು. ಆಗ
ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ‘ ಪರಿಮಳಿಸುವ ದಿವ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಣಿಧೂಪವ ’ ಹಾಕಿದರು.
ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಒಂದ ರಾಯಭಾರಿಗಳು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಒಂದು ಓಲಗವನ್ನು
ಸೋಟಿ, ಪೃಥವಕ್ಕೆ ತಲೆಯನ್ನು ತೂಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಓಲಗದಲ್ಲ ನಡೆಯಬೇಕಾದ
ರಾಜಕಾರ್ಯವೆಲ್ಲ ನಡೆದುಹೋಯಿತು. ದೊರೆಯು ‘ ಓಲಗವರಿವ ಸಮಯ
ದಲಿ ಎಳೆಯವುಡುಗೊರೆಗಳನು ಸಭೆಗೆ ನೂಸಿದನು ’. ಒಳಿಕೆ ಒಳಗೆ ‘ ರಾಣಿ
ಯೋಲಗಶಾಲೆಗೆ ’ ಏತಂದನು. ಅಲ್ಲಿಂದ ರಾರೆಗಳ ಸಮೂಹದೊಂದಿಗೆ
ಬರುವ ರಾಕಾಡಂದ್ರನಂತೆ ‘ ತರುಣಿರನ್ನೆಯರ ಮೊತ್ತದಲಿ ’ ನಾಟಕಶಾಲೆಗೆ
ಬಂದನು.

* ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗಮಕಿಗಳನ್ನೆ ಭಾರತಿಗಳೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ತೋರು
ವುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಕುಮಾರವ್ಯಾಸನ ಭಾರತದ ಲೋಕಪ್ರಿಯತೆಯ ಕಾರಣವಾಗಿರ
ಬಹುದು.

೮. ವಿವಿಧ ಕಲಾಜೀವನ

ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಕಲೆಗಳಿಗೆ ಇರುವ ಸ್ಥಾನವು ದೊಡ್ಡದು. ಅಂದಿನ ರಾಜಕೀಯ ಸಂಸ್ಥೆಗಳೂ ಸಿರಿವಂತರ ವರ್ಗವೂ, ಕಲೆಗಳ ಸಂವರ್ಧನೆಗೂ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗೂ ತುಂಬ ಲಕ್ಷ್ಯವಿಟ್ಟು ಅರಮನೆಯ ವಸ್ತು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದುವು. ಗೀತೆ, ನರ್ತನ, ನಾಟಕ, ನಾಟಕಶಾಲೆ ಕಾವ್ಯ, ಗಮಕಕಲೆಗಳೆ ಅಂದಿನವರ ಭಾವವಿಕಸನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದುವು. ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗಂಡುಸರಿಲ್ಲ ಸಾಹಸಜೀವನದಲ್ಲಿ ಜೀವಿಸಬೇಕಾದುದರಿಂದ, ಕಲಾಪ್ರಪಂಚದ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಭಾರವನ್ನೆಲ್ಲ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಮೇಲೆ ವಹಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದರೆಂದು ತೋರುವುದು. ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜನು ನಾಟಕಶಾಲೆಗೆ ಬಂದು ಆಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತ ಬಳಿಕ, ಅಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಕಲಾಪ್ರದರ್ಶನದ ಕಾರ್ಯಕಲಾಪದಲ್ಲಿ ಬರಿಯ ಹೆಂಗುಸರೆ ಭಾಗವಹಿಸಿದುದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ, ಈ ನನ್ನ ಉಪಯುಕ್ತವೆಂದು ತೋರದಿರದು :

ತೂರ್ಯತ್ರಯದ ಮಂಗಳಘೋಷವು ಕಿವಿಗಳನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವಾಗಲೆ 'ಭಾಸುರ ಜಿರುದಿನ ನಾಟ್ಯವಧುಗಳು ಸಂತೋಷದ ಸಡಿತಂದರು'. ಇವರು ತೋಳಗುವ ನವರತ್ನ ಗಾಸೆಯಿಂದ ಪರಿಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದರು; ಸರ್ವಾಂಗಕ್ಕೆ ಮಣಿಭೂಷಣ ಅಳವಡವರು; ಧಳಧಳಿಸುವ ಮುದ್ದುಮೋಗದ ಚೆನ್ನೆಯರು. ಇವರಿಗೆ ನಾಟ್ಯಾಭಿನಯಗಳನ್ನು ಕಲಿಸಿದ ಭರತಾಚಾರ್ಯನೂ ನಾಟ್ಯವಧುಗಳ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿದ್ದನು; ಆತನ 'ಉಡಿಯ ಸುತ್ತಿದ ವಲ್ಲಿಪಾಟಿನ, ಕರದಲಿ ಪಿಡಿದು ರಂಜಪ ರನ್ನನಿಳಿಯ ಬೆಡಗನ್ನು' ಬಣ್ಣಿಸಲಿಕ್ಕಾಗದಂತಹದು. ನಾಟ್ಯವಧುಗಳೆಲ್ಲ 'ಕಾಂಡಪಟದ ಮರಯೋಳು (ಪರದೆಯ ಹಿಂದೆ)' ಭರತಶಾಸ್ತ್ರಾಧಿದೇವಿಯಂತೆ ರಂಜಿಸತೊಡಗಿದರು. ಆಗ ತಾಳ, ಮದ್ದಳೆ, ಮುಖವೀಣೆ, ಆವುಜ, ಗೀತದಾಳಾಪ, ನಾಟ್ಯವಧುಗಳ ಕಾಲಗಿಚ್ಚೆಯ ರವ, ಗತಿ ಇವೆಲ್ಲ ಕೂಡಿ, ಕಿವಿಗೊಂದು ಹೊಸಸವಿಯನ್ನು ಜೀರಲು ತೊಡಗಿದುವು. ಮೊದಲು ಸೂತ್ರಧಾರನು ಬಂದು 'ತತ್ತಕಾರವ ವಿರಚಿಸಿ ಜನನಿಕೆ (ಪರದೆ) ದೆಗೆಯೆ' ಭರತಶಾಸ್ತ್ರಾಗಮದಂತೆ ಪ್ರೌಢಿಯರು ಪುಷ್ಪಗಳನ್ನು ಸೂಸಿದರು. ಬಳಿಕ ಮಂಗಲಾಚರಣಕ್ಕೆ ಮೊದಲಾಯಿತು. ಇನಿದಾದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ :

“ ನರಸಿಂಹಸ್ತುತಿ ಗೀತಪ್ರಬಂಧವ
ಪಿರಿದು ಸುಳಾದಿ* ತಾಳದಲಿ
ಕರದಭಿನಯಗೂಡಿ ಕಡುಕುಶಲದೆ ನಾಟ್ಯ-
ದಿರವ ಮೆರೆದರಂಗನೆಯರು.”

ಅಲ್ಲದೆ ಅವರು ‘ ಕರಭೇದ ’ , ‘ ದೃಷ್ಟಿಭೇದ ’ , ‘ ಶಿರಭೇದ ’ , ‘ ಸ್ಥಾನಕ
ಭೇದ ’ , ‘ ಚಾರಿಯ ಭೇದ ’ ಇವೆಲ್ಲವುಗಳ ಮೂಲಕ ಭಾವವನ್ನು
ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದರು. ಆ ನರ್ತಕಿಯರಿಗೆ ನಾಟ್ಯಭೇದಗಳಾದ ‘ ಅಂಗಪ್ರತ್ಯಂಗೋ
ಪಾಂಗಬಹುಬಾಳಿ, ವರದೇಶಿ, ಕೋಲಚಾರಿ, ಅಂಗಹಾರ, ಮಂಡಲ,
ಕರಕ್ಷೇತ್ರ ’ ಎಂಬುವೆಲ್ಲ ಜೆನ್ನಾಗಿ ಗೊತ್ತಿದ್ದುವು. ‘ ರಂಭಾನಾರಿಯ ಪಾತ್ರದ
ಪರಿಣತಿಯ. . . ಉರ್ವಶಿಯ ಮುಂಬರಿದಸೆವ ಕಟ್ಟಣೆಗಳ ಗತಿಯ ’ ಅವರು
ಆಡಿ ತೋರಿಸಿದರು. ಅದರಂತೆಯೇ ‘ ಪಿರಿದುಪ್ರಬಂಧ, ಜಕ್ಕಿಣಿ-ರಾಜಕೀರನ
ಮೆರೆವ ಕಟ್ಟಳೆಯಾಟಗಳ ’ ಪ್ರದರ್ಶನ ಮಾಡಿದರು. ಆಗ ಅವರ ಪಾತ್ರಕ್ಕೆ
ಮೆಚ್ಚಿ ಪಾರ್ವತಿ, ಶಚಿ, ಶಾರದೆ ಮೊದಲಾದವರು ಹೂಮಳೆಗರೆದರೇನೋ
ಎಂಬಂತೆ, ಅಲ್ಲಿ ಕೃತ್ರಿಮವಾಗಿ ರಚಿಸಿದ ಸೂತ್ರಾಚ್ಛ (ಅಭ್ಯ-ಮೋಡ)
ಗಳಿಂದ ಪರಿಮಳವುಷ್ಟು ಸೂಸಿದುವು. ನಾಟ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ ನಲಿದ ನರಸ-
ರಾಜನು ‘ ಭರತಚ್ಛ ಮೇಳಗಾರರಿಗೆ ’ ನಾಟ್ಯವಧುಗಳಿಗೆ ‘ ಸುರುಚಿರವನನ,
ಕರ್ಪುರದ ಪರಿಮಳ ಮೆರೆವ ವೀಳೆಯಗಳನು ಇತ್ತು ಮುನ್ನಿಸಿದ ’.

ಬಳಿಕ ಬಬ್ಬ ನಾರಿಯು ಬಂದು ‘ ಭಾಗವತವಿಲಾಸದ ಪುಣ್ಯಕಥೆಗಳ
ಭಾಸಾರ ಗಾಸರಸದೊಳು ’ ಓದಿದಳು. ಮತ್ತೊಬ್ಬಳು ಬಂದು ‘ ಭಾರತ-
ಕಥೆಯ ಬಲುಬಿತ್ತರದಲಿ ನಲವಿಂದ ಬತ್ತೀಸರಾಗದೊಳು ’ ಓದಿದಳು.
ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಕಾಮಿನಿಯು ನಗುನಗುತ್ತ ಬಂದು ‘ ರಾಮಾಯಣ ಪುಣ್ಯ-
ಕಥೆಯ ಪ್ರೇಮದೊಳು ’ ಓದಿದಳು. ಬೇರೊಬ್ಬ ನೀರೆ ಬಂದು ‘ ಚಿಂತಾಮಣಿ
ಮೊದಲಾದ ಬಗೆ ಬಗೆ ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಅಗಣಿತವಾಗಿ ’ ಬಣ್ಣಿಸಿದಳು.

* ‘ ಸುಳಾದಿ ’ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಸಾಹಿತ್ಯಜಾತಿಯೊಂದು ಹರಿದಾಸ ವಾಡ್ತಿಯದಲ್ಲಿ
ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿ ‘ ಸುಳಾದಿ ’ ಎಂಬುದು ತಾಳವೆಂದು ಈ ಕವಿ ಹೇಳಿರುವನು. ದಾಸರ
ಸುಳಾದಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯ ಒಂದೊಂದು ಪದ್ಯಗಳು ಒಂದೊಂದು
ತಾಳಗತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವುದುಂಟು. ಸಂಗೀತಗಾರರು ‘ ರಾಗಮಾಲಿಕೆ ’ ಗಳನ್ನು
ಹಾಡುತ್ತಿರುವಂತೆ ‘ ಸುಳಾದಿ ’ ಗಳಂತಹ ತಾಳಮಾಲಿಕೆಗಳನ್ನೂ ಅಂದು ಹಾಡುವ
ರೂಢಿಯಿದ್ದಿರಬೇಕು.

ಒಬ್ಬ ನೀರೆ ಬಂದು , ವಾಣಿಯಿಂದದೆ ಕರದೊಳು ವೀಣೆಯ ಹಿಡಿದು
ಕೊರಳು-ಬೆರಳನ್ನೊಂದುಗೂಡಿ ಹರುಷದೆ ಪಾಡಿ' ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತದ
ಸುಧೆಯನ್ನು ಎರೆದಳು. ಬಾಲಶಾರದೆಯೆರೇನೋ ಎಂಬಂತಿರುವ ಹುಡುಗಿ
ಯರಿಬ್ಬರು ತುಂಬುರ (ತಂಬೂರಿ) ವನ್ನು ಹಿಡಿದು, ತಾಳಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ,
ಕಂಠೀರವ ಸರಸರಾಜನ ಅಂಕಮಾಲೆಯನ್ನು

“ ತುರುಕರಾಷ್ಟ್ರ ಲ ವಾರ್ಧಿಬಾಡಬ ! ದ್ರಾವಿಡ-

ಧರಣೀಶತಿಮಿರ ಮಾರ್ತಂಡ !

ನೆರೆ ಅಂಧ್ರಮನ್ನೆಯ ದಳವುಳಕಾರ !....”

ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ,— ಕೇಳಿದವರ ಮೈಮನಗಳು ಅಭಿಮಾನದಿಂದ
ಬುಮ್ಮಿಸುವಂತೆ—ಹಾಡಿದರು. ಆಗ ದೊರೆಯು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕೇಳಿ ಸಗುತ್ತ
ನಾನಾವಿದ್ಯದ ಅಬಲೆಯರಿಗೆ ಬೇಕುಬೇಕಾದ ಉಡುಗೆಯಿರಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು,
ಅಲ್ಲಿಯ ಕಾರ್ಯಕಲಾಪವನ್ನೆಲ್ಲ ಸಿಲ್ಲಿಸಿ, ಭೋಜನಶಾಲೆಯ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಟು
ನಡೆದನು.

೯. ಊಟ-ಉಡಿಗೆ-ತೊಡಿಗೆಗಳು

ಕಂಠೀರವ ಸರಸರಾಜನ ಕಾಲದ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರು ಉಣ್ಣುವ ಊಟದ
ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಬೇತಿಯೂ ಮೇಗಿರುತ್ತಿದ್ದುವೆಂಬುದನ್ನು ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯ
ಮೇಳಿರದಿದ್ದರೂ, ಸುಸಂಸ್ಕೃತರಾದ ಸಿರಿವಂತರು ಮೇಗೆ
ಅರಮನೆಯ ಜನರ ಮೇಗೆ ಏನೇನು ಊಟಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬುದನ್ನು
ಊಟದ ರೀತಿ ದೊರೆಯ ಊಟದ ಪ್ರಾತಿನಿಧ್ಯದಿಂದ ನಮಗೆ ತಿಳಿದು
ವಿವರಿಸಿ ಮೇಳಿರುವನು. ಆ ಕಾಲದ ತಿಂಡಿ-ತಿಸಿಸುಗಳ
ಮೆಸರನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಎಷ್ಟೋ ಪದಾರ್ಥಗಳು, ನಮ್ಮ ಉತ್ತರಕರ್ಣಾಟಕ
ದವರಿಗಂತೂ ತೀರ ಅಪರಿಚಿತವಾಗಿ ತೋರುವುವು. ಅಲ್ಲದೆ ಉತ್ತರಕರ್ಣಾ-
ಟಕದಲ್ಲಿ ರೂಢವಾಗಿರುವ ಕೆಲವು ತಿಂಡಿ-ತಿಸಿಸುಗಳಿಗಿರುವ ಕನ್ನಡ ಪರಂ-
ಪರೆಯ ಹೆಸರುಗಳೂ ಗೊತ್ತಾಗುವುವು. ಮೆಚ್ಚು ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡರೂ
ಬಿಳಿಯಿಸಬೇಕೇತಕ್ಕೆ ? ನಾವೀಗ ಕಂಠೀರವ ಸರಸರಾಜನ ಊಟವನ್ನು
ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಅವನೊಂದಿಗೆ ಅರಮನೆಯ ಭೋಜನಶಾಲೆಗೇ ಹೋಗಿ
ಜಿಡುವ !

ಭೋಜನಶಾಲೆಗೆ ದೊರೆ ಬರಲು ಅಲ್ಲಿಯ ಊಳಿಗದ ನಾರಿಯರು, ಆತನ 'ಚರಣಪಲ್ಲವಗಳ ತೊಳೆದು, ದುಕ್ಕೂಲದ ಸೆರಗಿನೊಳು ಒರಸಿದರು'. ಆಮೇಲೆ 'ಕೈಲಾಕಿತ್ತು' ದೊರೆಯನ್ನು 'ರತ್ನಪೀಠದೊಳು' ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದರು. ನಾವು ನೋಡುತ್ತಿರುವ ನೋಟವಿದು ರಾತ್ರಿಯ ಊಟದ್ದಾದುದರಿಂದ 'ಖವಖವ ಸುವ ಸಾಲು ದಿವ್ಯಜ್ಯೋತಿಗಳು' ಆ ಮನೆಯನ್ನೆಲ್ಲ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿದ್ದುವು ಯುವತಿಯರು ಬಾದು ಹರಿವಾಣ-ಬಟ್ಟೆಲುಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿದರು. ದಳಪತಿ ಸಹಿತ ಸಮಸ್ತ ಬಂಧುಗಳೂ ಜೊತೆಗೆ ಊಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿತಿದ್ದರು. ಮೊದಲು 'ಪರಿಪರಿಯ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಹಸ್ಯಳೆ. ಸವಿವೆರೆಸಿದ (ರುಚಿಯಾದ) ಶುಭ್ರ ಬಾಳಕ (ಸಂಡಿಗೆ) ವ ಬಡಿಸಿದರು—ಬಡಿಸುವವರೆಲ್ಲ ಹರಯದ ಹೆಂಗಳು. ಬಳಿಕ ತಾಳದ (ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಹುರಿದುಮಾಡಿದ ಪಲ್ಟಿಯು), ಸೀಕರಣೆ, ಕಸರಿ (ಕೋಸಂಬರಿ), ಪಚ್ಚಡಿಗಳನ್ನೂ ಶಾಲಿಯ ದಿವ್ಯಾನ್ನ (ಸಣ್ಣಕ್ಕಿಯನ್ನ), ಸದ್ಯೋಘೃತ (ಬೆಣ್ಣೆಕಾಯಿಸಿದ ತುಪ್ಪ) ಗಳನ್ನೂ ಬಡಿಸಿದರು. ಆಮೇಲೆ 'ಮಿಸುನಿಯ ಬಣ್ಣದ ತೊಗರಿಯ ಬೇಳೆಯ ಹಸನಾದ ಸೂಪ (ತೊವ್ವೆ)' ವನ್ನೂ ಶಾಕ (ಸೊಪ್ಪಿನ ಮೇಲೊಣಗರ) ಗಳನ್ನೂ ಹಾಕಿದರು. ಅನ್ನ ದೂಟವಾದ ಬಳಿಕ 'ಸಣ್ಣ ಸೇವಗೆ, ಹಾಲುಂಡೆ (ಫೇಜೆ), ಜೀನ್ಗೊಡ (ಫೇವರು?), ಶುಭ್ರವಣ್ಣದ ಉದ್ದಿನ ಕಡುಬು, ಹೂರಣಗಡುಬು' ಗಳನ್ನವರು ಎಡೆಮಾಡಿದರು. 'ಕೀಲಸಾಗರ' 'ಸಂಜೀವಿನಿ' ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳುಳ್ಳ 'ಸಾಲಸವಿಯ ರೊಟ್ಟಿಗಳ' ತಂದು ನೀಡಿದರು. ಉಂಡಲಿಗೆ, ಕರಿಗಡುಬು, ಕಟ್ಟು (?), ಮಂಡಿಗೆ, ಬಿಸಿಯ ದೋಸೆ, ಸಣ್ಣಕ್ಕಿಯ ಪಾಯಸ, ಸೊಜ್ಜಿಗೆವೆರೆದ ಸಕ್ಕರೆಯ ಪಾಯಸ, ಗಾಲೆಯ ಪಾಯಸ ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಪರಿವಡಿಯಿಂದ ಎಡೆಮಾಡಿದರು (ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಒಂದೆ ದಿನ ಹೇಗೆ ತಿನ್ನುತ್ತಿರಬಹುದೆಂದು ಸಂದೇಹಗೊಳ್ಳುವ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ದೊರೆಗಳೂಟವದು!).

ಕುಡಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿಯೂ 'ಚಿಲುಪಾಲು, ತಂಬಾಲು, ಕೆನೆವೆರೆಸಿದ ಪಾಲು, ಬಟ್ಟೆನಾಲು' ಗಳೆಂಬ ಪ್ರಕಾರಗಳಿದ್ದುವು. ಮೊಸರು ಗಟ್ಟಿಯಾದ 'ಕಟ್ಟುಮೊಸರು' ಇದ್ದಿತು. ಮಜ್ಜೆಗೆ ನೀರಾಗಿದರೆ 'ಗಟ್ಟು ಮಜ್ಜೆಗೆ' ಯಾಗಿದ್ದಿತು. ದೊರೆಯು ಎಲ್ಲರೊಂದಿಗೆ ಊಟವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಕೈಯತೊಳೆದು, ಕರ್ಪುರದ 'ಸಮಾಜ ವೀಳ್ಯವನು' ಇತ್ತು, ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟು ತನ್ನ 'ಸೆಜ್ಜಿಯ (ಶಯ್ಯಾ = ಸೆಜ್ಜಿ) ರಾಜಮಂದಿರಕ್ಕೆ ಏತಂದ'.

ಈಗಿನ ನಮ್ಮ ಉಡುಗೆ-ತೊಡಿಗೆಗಳ ಬೆಡಗಿಗೆ ೩೦೦ ವರ್ಷಗಳಿಗೆ ಹಿಂದಿನವರ ಉಡುಗೆ-ತೊಡಿಗೆಗಳನ್ನು ಹೋಲಿಸಿ ನೋಡಿದರೆ ಎಷ್ಟೊಂದು

ಅಂತರ? ಉದ್ಯೋಗಭೇದದಂತೆ ಅವರವರ ಉಡುಗೆ-

ಅರಸರ ತೊಡಿಗೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸಕಂಡುಬರುತ್ತಿದ್ದಿತೆಂದು

ಅರಮನೆಯವರ ತೋರುವುದು. ರಾಜಕಾರ್ಯದಿಂದ ದೂರವಾಗಿರುವ ಉಡುಗೆ-ತೊಡಿಗೆ. ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ, ಅವರವರ ಉದ್ಯೋಗವು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ

ಎದ್ದುಕಾಣುವಂತಹ ಉಡುಗೆ-ತೊಡಿಗೆಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು

ಶಸ್ವಿಹೋದಂತಾಗಿದೆ. ಇಂದಿನ ಖಾದೀಯುಗದಲ್ಲಿಯಂತೂ ತಿರುಕನಿ ದಲರಸರ ವರೆಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ಒಂದೇ ಬಗೆಯವರಾಗಿ ಕಾಣುವರು. ಗೋವಿಂದ

ವೈದ್ಯನ ಕಾಲದ ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ಮಾಂಡಲಿಕರು ತಾಲಿ, ಚೌಕುಳಿ,

ಹೊನ್ನಸರ, ಮುತ್ತಿನ ಜೂಳಿಯ, ಕಡಗ, ಕಂಕಣಮೊದಲಾದ ತೊಡಿಗೆ

ಗಳನ್ನು ಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರಲ್ಲದೆ. ಮೈಯಲ್ಲಿ 'ವೈರಣೆ' ಗಳನ್ನು ತೊಡುತ್ತಿದ್ದರು ; ಭುಜದ ಮೇಲೆ 'ಮೇಲುದುಪ್ಪಟೆ' ಎಡುತ್ತಿತ್ತು. ತಲೆಗೆ

'ಮುಂಡಾಸು' ಗಳನ್ನು ಸುತ್ತುತ್ತಿದ್ದರು. ನಾಯಕರು 'ಮುಂಗೈಯ್ಯ

ಮುರಿ, ಮುರಡಿಯ ಸರಪಳಿ, ಹೊನ್ನಂಗರ, ತೊಳಬಾಪುರಿ' ಗಳಿಂದ

ಸಿಂಗರಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ರಾವುತರು 'ಕಾಯದೊಳವಟ್ಟು (ಮೈಗೆ

ಹತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವ) 'ಹೊನ್ನದಗಲೆ' ದಿವ್ಯಾಯತದ ಅಭರಣಗಳು,

'ಬಿರುದಿನ ಚಿಂದೆ' ಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವರು. ಸುಭಟೆರೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವ

ರಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಿಯ ದಟ್ಟ, ಕುಂಕುಮಗಾಸೆಗಳನ್ನು ಉಟ್ಟಿರುವರು. ಒಟ್ಟೆಯ

ಸವಾರರು 'ಉತ್ತರಿಗೆ, ಹೊನ್ನಸರ, ಗಂಟೆಸರಪಳಿ, ಮುತ್ತಿನ ಕಡುಕು'

ಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು. 'ಮೈಗಾವಲಾಳಿಗದವರು' ಜಿನ್ನದ

ಹರಡೆ, ಬಿರುದಿನ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕಟ್ಟಿನ ನೇಜೆಯ (ಬರ್ಚಿ) ಗಳನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ

ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಇರುತ್ತಿದ್ದರು.

ಹೆಂಗುಸರು ಆಗಲೂ ತುಂಬ ಅಭರಣಪ್ರಿಯರಾಗಿದ್ದರೆಂದು ತೋರುವುದು.

ಆಗಿನ ಅವರ ಅಭರಣಗಳೆಂದರೆ 'ಅಂಗುಟಕೆ ವೀರಮಂಡ್ರೆ', ಹೊನ್ನ

ಕಾಲುಂಗರ, ಪಿಲ್ಲಿ, ಮೆಂಟಿಕೆ, ತಿರುಪಿಲ್ಲಿ. ಚರಣ-

ಹೆಂಗುಸರ ವೆಂಡೆಯ, ಪಾಯವಟ್ಟು, ಹೊನ್ನಗಂಟೆಸರ, ರನ್ನ

ಉಡುಗೆ-ತೊಡಿಗೆ ಒಲೆಯ ಉಡಿದಾರ (ರಶನಾ), ಕಟಿಸೂತ್ರ,

ಕಾಂಚೀದಾಮ, ಪುಸ್ತಿ, ಮುಕ್ತಾಳಿ, ರತ್ನಪದಕ,

ರತ್ನದ ಬೊಟ್ಟು (ಮೂಗಿಗೆ), ಹರಳೋಲೆ, ತ್ರಿಸರ, ಚಿಂತಾಕು,

ಮೂಗುತಿ, ಕಡಗ, ಕಂಕಣ, ಮುದ್ರೆಯುಂಗುರ, ಚಾಸರ, ನೂಪುರ, ಕೊಪ್ಪು, ವೆಂಟೆಯ ಚಾಕುಳಿ, ಸರತಾತಿ/ಹೊಂಬಳಿ, ಜಡೆಬಂಗಾರ ಮೊದಲಾದ ಕೊರಳು. ಕಿವಿ, ಮೂಗು, ಸೊಂಟ, ಕಾಲು, ತಲೆಗಳ ಜೆಲು ವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿ ತೋರಿಸುವಂತಹವು. ಹೆಂಗಸರು ಮಿಸುವ ಸಂಪಗೆಗಾವಿ, ಸಂಧ್ಯಾವಳಿ, ಶುಭ್ರವಸನ ಮೊದಲಾದ ಬಣ್ಣಬಣ್ಣದ ಸೀರೆಗಳನ್ನುಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಸರಿಗೆಯಂಚಿನ ರವಿಕೆಗಳನ್ನು ತೊಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಕನೆಯ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿಯ 'ಮದನ-ಮೋಹಿನಿ' ಯ ಅಲಂಕಾರದ ವರ್ಣನೆ ನೋಡಿರಿ).

ತೆಲುಗು, ತುರುಕ, ತಿಗುಳ, ಮಲೆಯಾಳ, ಕೊಡಗು ದೇಶದ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಉಡಿಗೆ ತೊಡಿಗೆಗಳ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಗೋರಿಸಿದವೈದ್ಯ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿರುವನು. ಹೇಗೆಂದರೆ:

ತೆಲುಗುನಾರಿಯರು ಅಲಂಕಾರವಿಲ್ಲದ, ಚರಣಪಲ್ಲವಗಳ, ಕೆಳಗೆಡವೆ ವೇಣಿವಲ್ಲಿಯ, ನೆಲೆಮಲೆಗಳ ಬಿಣ್ಣಿನ, ಬೆಡಗಿನ ಚೆಲ್ವಿಯರು.

ತುರುಕನಾರಿಯರು ಕುರುಕು ಮೆರೆವ ಕಂಚುಕ, ಕಾಲ ಕುಪ್ಪಸ, ಮಿರುವ ದುಪ್ಪಟದ ನಿರಿಗಳ ಸುರುಚಿ ಶೃಂಗಾರದಾಭರಣದ' ಚೆಲ್ವಿಯರು.

ತಿಗುಳನಾರಿಯರು 'ಚಾಪನದಿನಲಿ' ನಿರಿಗಳ, ಹೊಂಗೆಜ್ಜೆಯ, ಬಗನೆ ಗಂಗಳ, ತೋರವೊಲೆಯ, ಸೊಗಸುವ ಮಾರೆದುರುಬಿನ' ಸುಂದರಿಯರು.

ಮಲೆಯಾಳದ ಶಶಿಮುತ್ತಿಯರು, 'ಮಿಸುನಿಯ ಜೀವಪುತ್ಥಳಿಗಳಿಂದಲೇ ರಂಜಿಸುವ ದಿವ್ಯಾಂಗ, ಸುಂದರದ ಮೊಸರುಪ್ಪಟದ ಗಾಸೆಯ' ಚದುರಿಯರು.

ಕೊಡಗಿತಿಿಯರು 'ಕಿವಿಯೊಳೊಪ್ಪುವ ತೊಂಬೆಗಡುಕಿನ, ಕಡು ಜೆಲ್ವ ಪೊವಾರಗಿಯ, ಬೆಡಕಡುವಿನ, ಬಟ್ಟೆಕುಚದ' ಸುಂದರಿಯರು.

ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ ನವರತ್ನದ ಕಾಲುಗಗ್ಗರ, ಪೊಂಗೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನೂ ಮುತ್ತಿನ ಕುಚ್ಚು (ತುದಾಯಿ) ಗಳನ್ನೂ ಸೆಡಕಿನ ಝಲ್ಲಿ, ತೆರನ ಪಕ್ಕರಿಕೆ ಅನೆ-ಕುದುರೆಗಳ (ಜೇನು) ಗಳನ್ನೂ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದರು. ಬಂಗಾರಬಣ್ಣದ ಶೃಂಗಾರ. ಕಡಿವಾಣಗಳೂ ಮೊಗಗನ್ನಡಿಗಳೂ ಇರುತ್ತಿದ್ದುವು. ಕೊಡಗೊಳಗೆ ಮುತ್ತಿನ ಸರ ಮಾಣಿಕದ ಜುಳಿಯುಗಳಿರುತ್ತಿದ್ದುವು. ಪೊಂಬಾವಡೆಗಳಿಂದ ಅವು ಸಿಂಗರಗೊಂಡಿರುತ್ತಿದ್ದುದಲ್ಲದೆ, ಅವುಗಳಿಗೆ 'ಕಟ್ಟಾಣಿ ಮುತ್ತಿನ ಮೊಗರಂಬಗಳೂ', 'ಮಿಸುನಿಯ ಗುಬ್ಬಿಗಳ ಕಟ್ಟಿದ ಹೊಕ್ಕುಳ ಗಂಟೆ' ಗಳೂ ಇರುತ್ತಿದ್ದುವು.

ಆನೆಗಳ ಬೆನ್ನ ಮೇಲೆ ಪೊನ್ನ ರೆಂಚಿಗೆಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿರುವರು. ಎರಡೂ ಕಿವಿಗಳಿಗೂ ಝಲ್ಲಿ (ಗೊಂಡೆಯ)ಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೆಲವು ಆನೆಗಳ ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿ ಮುತ್ತಿನ ಗೊಂಡೆಲುಗಳೂ ಇರುತ್ತಿದ್ದುವು. ಎದೆಗೆ 'ಹೊರಜಿ (ದಪ್ಪಗಿನ ಹಗ್ಗ)'ಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ 'ಮಿಸುನಿಗನ್ನಡಿ'ಗಳಿರುತ್ತಿದ್ದುವು. 'ಕೊರಳ ಹೊರಜಿ, ಕುಂಭಸ್ಥಳ ಕೋಹಾಳ, ಸರಗಂಟೆ, ಪಕ್ಕಗಂಟೆ, ಬಿರುದಿನ ಪಟಿ, ಪಲ್ಲವಸತ್ತಿಗೆ' ಇವೆಲ್ಲ ಆನೆಗಳ ಅಲಂಕಾರಗಳಾಗಿ ಇದ್ದುವು.

೧೦. ಕೊನೆಗೆ ಮೊದಲು

ಸರಿ ! ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯನ ಚಾರಣಕವಿತ್ವವನ್ನೂ, ೩೦೦ ವರ್ಷಗಳಿಗೆ ಮೊದಲಿನ ಕರ್ಣಾಟಕದ ಜನಜೀವನವನ್ನೂ, ಗೋವಿಂದವೈದ್ಯ ಕವಿಯ ತುಂಬುನೆರವಿನಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೆ ಹೇಳಿದುದಾಯಿತು. ಆಗ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಸೇವೆ-ನಿತ್ಯಕಟ್ಟಲೆಗಳನ್ನೂ, ಹಬ್ಬಹರಿದಿನಗಳ ವಿಶಿಷ್ಟ ಉತ್ಸವಗಳನ್ನೂ ಈ ಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ—ಅವಕಾಶಾಭಾವದಿಂದ—ಸೇರಿಸಲಿಕ್ಕಾಗಿಲ್ಲ. ಅದೂ ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯದೊಂದು ಮುಂದಡಿಯ ಗುರುತಾದರೂ, ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಈಗಲೂ ಅವೆಲ್ಲ ಸೇವೆ-ನಿತ್ಯಕಟ್ಟಲೆ-ಉತ್ಸವಾದಿಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ, ಅವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಈಗಲೂ ನೋಡಬಹುದಾಗಿದೆ. ನಮ್ಮ ಜನರು ರಾಜ್ಯಸಂಸೆಗಳನ್ನು ಕಳೆದು ಕೊಂಡರಾದರೂ, ಧರ್ಮಸಂಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಇದುವರೆಗೆ ಎಂದಿಂತೆಯೇ ಕಾಯ್ದು ಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವರು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಈ ಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ಜನತೆಯ ಧಾರ್ಮಿಕಜೀವನವನ್ನು ನಾನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತೋರಿಸಿದೆ, ಕೇವಲ ಲೌಕಿಕ-ಜೀವನದ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನೇ ತೋರಿಸಬೇಕೆಂದು ಹವಣಿಸಿರುವೆನು. ಆ ಹವಣಿಕೆ ಎಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಪ್ರಯೋಜನಕಾರಿಯಾಗಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ಬಲ್ಲವರು ನಿರ್ಣಯಿಸಬೇಕು.

“ ದೊರೆರಾಯ ಕಂಠೀರವ ನರಸೇಂದ್ರನ
ಪರಮಮಂಗಳ ಪುಣ್ಯಚರಿತೆ
ನರಸೋಮಾರ್ಕರುಳ್ಳನ್ನ ಸುಸ್ಥಿರವಾಗಿ
ಧರೆಯೊಳು ಪರಿಶೋಭಿಸಿರಲಿ !

ಶಾಂತಿಃಪುಷ್ಪಿಸ್ತುಷ್ಪಿಶ್ಚಾಸ್ತು !

ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ

ಉದ್ಯೋಗ-ಜಾತಿವಾಚಕ ಪದಗಳ ಅಕಾರಾದಿ ಸೂಚಿ

ಅಂದೆಗುರುಬರು	೬೪	ಕ್ಷತ್ರಿಯರು	೮೯
ಅಡಿಗೆಮನೆಯೊಳಿಗದವರು	೧೫೬	ಖಾನರು	೪೬, ೧೨೫
ಅದ್ವಿ ಕದವರು	೯೧	ಖುರೇಸಾನಿಗಳು	೧೨೫
ಅರಸಟ್ಟಿಗೆಯವರು	೧೪೬	ಗಂದಿಗರು	೮೭, ೧೪೫
ಅರಸುಕುಮಾರತಿಯರು	೧೪೮	ಗಟ್ಟವತ್ತಿಯರು	೧೪೭
ಅರಸುಮಕ್ಕಳು	೧೪೮	ಗಟ್ಟವಾಳರು	೮೯, ೯೭
ಅಳಾಪಿಗರು	೧೪೫	ಗಡಿಮನ್ನೆಯರು	೪೭, ೧೨೭
ಊಳಿಗದವರು	೧೨೯	ಗಮಕಿಗಳು	೯೦
ಒಂಟಿರಿಗಾರರು	೧೩೧, ೧೪೫	ಗಾಯಕರು	೧೪೪, ೧೫೧, ೧೫೨
ಒಂಟಿ ಸವಾರರು	೧೫೭	ಗುಜ್ಜರಾತಿಗಳು	೧೨೫
ಒಕ್ಕಲಿಗರು	೧೪೪	ಚಾರಣಕವಿ	೧೦೧
ಕಂಚುಗಾರರು	೮೭, ೧೪೬	ಚಾರಣರು	೧೦೧
ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾರ್ತಿಯರು	೯೪	ಚಿತ್ರಗಲಸಿಗರು	೮೭
ಕಟ್ಟಿಗೆಯವರು	೧೪೫	ಚಿತ್ರಗರು	೧೪೫
ಕನ್ನೋಜಿಗಳು	೧೨೫	ಚಿನ್ನವರದರು	೮೮, ೧೪೫
ಕಬ್ಬುಕಡಿಯುವವರು	೮೪	ಚಿನ್ನಿಗರು	೮೭, ೧೪೫
ಕಮ್ಮಾರರು	೧೨೨	ಜಲಗಾರರು	೧೪೧
ಕರಣಕರು	೧೪೩, ೧೫೧	ಜವುಳಿಯಂಗಡಿಯವರು	೮೭, ೧೪೬
ಕವಿಗಳು	೯೦, ೧೪೩, ೧೫೧	ಜಾಲಗಾರರು	೧೪೫
ಕಸೇಯ ಕೋಲಣ್ಣಗಳು	೯೦	ಜೂಜುಗಾರರು	೯೬
ಕಾಮಾಟರು	೧೨೨	ಜೋಗಿಗರು	೧೪೫
ಕಾಲಾಳುಗಳು	೧೩೧	ತಂಬುಲಿಗರು	೮೬
ಕುರುಬರು	೬೪	ತಳವಾರರು	೨೫, ೯೭
ಕೂಳವಾಳೆಯದವರು	೧೨೧	ತಾಪ್ತಮುದ್ರಕರು	೧೪೫
ಕೈದುಗಾರರು	೮೭	ತಾರ್ಕಿಕರು	೯೦, ೧೫೧
ಕೊಜ್ಜೆಯರು	೯೫	ತಾಳಧಾರಿಗರು	೧೪೫
ಕೊಟ್ಟಣ್ಣಿಗರು	೧೨೨	ತಿಗುಳ ನಾರಿಯರು	೧೫೮
ಕೊಡಗಿತಿಮರ	೧೫೮	ತಿಗುಳರು	೯೧
ಕೋಲಾಟದವರು	೧೫೨	ತಿಲಗಾತಕರು (ಗಾಣಿಗರು)	೧೬೫
ಕೋನಿಯ ಭಟರು	೪೮	ತುರುಕ ನಾರಿಯರು	೧೫೪

ತುರುಕರು	೧೧೬
ತುಳಿಲಾಳುಗಳು	೧೫೧
ತೆಲುಗು ನಾರಿಯರು	೧೫೫
ಕೇಟಿಗರು	೮೮
ತೋಟಿಗರು	೯೫
ದಂಡನಾಯಕರು	೬೮
ದರ್ವಾಝಾ	೧೦೨
ದಳವತಿ, ದಳವಾಯಿ	೧೫೯, ೨೯
ದಾದಿಯರು	೯೬
ದಾರಿಕಾರರು	೮೪
ದೀವಟಿಗರು	೧೪೫
ದುರಗಲಿಗಳು	೨೫
ನಟನಾಯಕರು	೧೪೪
ನಟುವಿಗರು	೧೪೫
ನಾಟ್ಯವಧುಗಳು	೧೫೩
ನಾಯಕರು	೧೫೭
ನೇಜೆಯವರು	೧೨೯
ಪರ್ಣಾಪಸರದವರು	೮೭
ಪರಿವಿಡಿಗಾರರು (ಪಹರೆಯವರು)	೨೬
ಪರಿವಾಸಕರು	೧೪೪
ಪಾರಕಿಯರು	೯೪
ಪಾತ್ರದ ತರುಣಿಯರು	೧೫೨
ಪಾಂಚಾಳರು	೮೭
ಪಾಳೆಯಗಾರರು	೧೦೮
ಪುರೋಹಿತರು	೬೭
ಪುಷ್ಪದಂಗೆಡಿಯವರು	೮೭
ಪುಸ್ತಕ ಲಿಖಿತಜ್ಞರು	೯೦
ಬಳಿಗಾರರು	೮೭
ಬಾಗಲಜ್ಜಿಯರು	೯೬
ಬಾಲಶಾರದೆಯರು	೧೫೫
ಬಾಹತ್ತರ ನಿಯೋಗದವರು	೯೪
ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು	೮೯, ೧೪೩
ಬ್ರಾಹ್ಮಣಿಯರು	೯೦, ೧೪೦
ಬ್ರಾಹ್ಮಣಕನ್ಯೆಯರು	೧೪೧
ಬಿಬಿಯರು	೧೨೧

ಬೆಳ್ಳೆಲೆಯವರು	೮೬, ೧೬೬
ಬೇಡರು	೬೪, ೯೭
ಬೇಹಾರಿಗರು	೧೨೨
ಬೇಹಿನವರು	೧೨೭
ಬೋಗಾರರು	೧೪೫
ಭಟ್ಟಂಗಿಗಳು	೧೦೧
ಭರತಾಚಾರ್ಯರು	೧೫೩
ಭಾಟರು	೧೦೧
ಭಾರತಿಗಳು	೧೧೩, ೧೫೧, ೧೫೨
ಮಂಡಳಿಕರು	೯೩, ೧೫೧
ಮಂತ್ರಿಗಳು	೧೪೩
ಮಂತ್ರೋಪಯಾಥ್ಯರು	೧೫೧
ಮದ್ದಳಿಗರು	೧೪೫
ಮನ್ನೆಯರು	೨೫
ಮರಕಾಲರು	೮೮
ಮರಾಠಿಗರು	೧೨೫
ಮಲ್ಲರು	೧೪೫
ಮಲೆಯಾಳತಿಯರು	೧೫೮
ಮಹಮ್ಮದೀಯರು	೧೧೩
ಮಾನವರು	೩೯, ೧೪೫
ಮಾಲಿಗಾತಿರು	೧೪೬
ಮುಚ್ಚಿಗರು	೧೪೫
ಮೂಕೂರಿಯರು	೧೩೨
ಮೇಲಾಳುಗಳು	೧೩೧
ಮೇಳಗಾಥರು	೧೫೪
ಮೈಗಾವಲಾಳಿಗದವರು	೧೫೭
ರವಿಸಿದ್ಧಾಂತ ವಾತಕರು	೯೦
ರಾಜನಾಸದವರು	೯೫
ರಾಯನದವರು	೧೫೧
ರಾವುತರು	೧೨೧, ೧೪೫
ಸಂದಿಮಾಗಧರು	೧೦೧
ಸಾಚಕರು	೧೫೧
ಸಾಲಿಜರು	೮೮
ಸಾರಾಂಗನೆಯರು	೮೯
ವಿದ್ವಾಂಸರು	೧೪೪

ವಿನೋದಿಗಳು	೧೪೪, ೧೫೧
ವೇದವಿದರು	೧೫೧
ವೈಣಿಕಬಯಕಾರರು	೧೫೨
ವೈದ್ಯರು	೧೪೪
ವೈಷ್ಣವರು, ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವರು	೬೭, ೮೪
ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು	೧೫೧
ಶಾವೀರಕಿಯವರು	೧೦೨
ಶಾಹೀರರು	೧೦೨
ಶಿಲ್ಪಿಗಳು	೮೭
ಶಿವಭಕ್ತರು	೧೪೧, ೧೪೪
ಷಾಯರರು	೧೦೨
ಸಂಚುಗಾರರು	೮೭
ಸಂಬಳಿಗೆಗಾತ್ರಿದರು	೯೪

ಸಬಳದ ಅಳುಗಳು	೧೨೯
ಸುಗಂಧದ ಅಂಗಡಿಯವರು	೮೭
ಸ್ತುತಿಪಾಠಕರು	೧೦೧
ಸೂತ್ರಧಾರ	೧೫೩
ಸೂಳೆಯರು	೧೨೨, ೧೪೩
ಸೆಟ್ಟಿಗಳು	೮೮
ಸೇಲಿಗಳು	೧೪೫
ಸೈರಣಿಯೊಳಗದವರು	೧೪೫
ಸೊಗಸುಗಾರರು	೧೪೭
ಸೊನ್ನಾರರು	೮೮
ಹರದರು	೧೪೪
ಹರಿಹಾಸರು	೧೪೧
ಹಳೆಯ ಪೈಕದ ಭಟ್ಟರು	೪೮
ಹೊಮ್ಮಂಚಗಾರರು	೮೭

ಮುಖ್ಯಮುಖ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ನಾಮಪದ ಸೂಚಿ

ಅಗ್ಗ	೮, ೩೧
ಅಚ್ಯುತ	೭೪, ೭೬
ಅದ್ವಮುಖನ್	೧೨೫
ಅದ್ವೈತಕವಿ	೧೦೫
ಅನಿರುದ್ಧ	೭೨, ೯೫
ಅಬುದುಲ್ಲಾಖಾನ್	೧೨೫
ಅಬ್ದುಲ್‌ರಝಾಕ್	೮೨, ೮೬, ೮೮
	(ಟಿಪ್ಪಣಿ)
ಅರಿಕೇಸರಿ	೭೫
ಅರ್ಜುನ	೧೦೫
ಅಳಿಯ ರಾಮರಾಜ	೭೧, ೧೩೨
ಅಂಕುಶಖಾನ್	೧೨೦, ೧೨೫
ಅಂಬರ್‌ಖಾನ್	೧೨೫

ಉಷಾ	೭೨
ಕನಕದಾಸ	೧೦, ೬೧ ರಿಂದ
	೯೮ ರ ವರೆಗೆ ಅನೇಕ ಕಡೆಗೆ.
ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜ	೨೨, ೪೪,
	೧೦೯, ೧೧೦, ೧೨೫, ೧೩೦
ಕಾಗಿನೆಲೆಯ ರಂಗ	೭೪
ಕಿಟೀಲ್ (ರೆವರೆಂಡ್)	೫೮
ಕುಮಾರರಾಮ	೧೦೫
ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ	೨೭, ೬೮
ಕೂರ್ನುಪಾಚ್ಯಾ	೧೪೦
ಕೃಷ್ಣ (ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ)	೭೫
ಕೃಷ್ಣ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ)	೭೮
ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯ	೭೦, ೭೨, ೭೪
	೭೬, ೮೧

